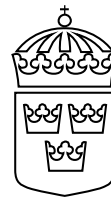

Regeringens proposition

2020/21:150

Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister

Prop.
2020/21:150

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 18 mars 2021

Stefan Löfven

Morgan Johansson
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Regeringen lämnar i propositionen förslag på ändringar som bl.a. syftar till att stärka barnrättsperspektivet i vårdnadsprocessen, skapa bättre förutsättningar för föräldrar att nå samförståndslösningar och stärka skyddet för barn som riskerar att fara illa.

Föräldrar som överväger att inleda en tvist om vårdnad, boende eller umgänge behöver tidigare än i dag nås av information om bl.a. den hjälp och det stöd som finns att få för att kunna hitta hållbara lösningar i frågor som rör deras barn. Regeringen föreslår därför en ny lag om informations-samtal och ett krav på att föräldrar, som huvudregel, ska ha deltagit i ett sådant samtal hos socialnämnden innan de framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge i domstol.

För att stärka barnets ställning föreslår regeringen också ändringar i föräldrabalken som innebär att

- barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge,
- barnets rätt till information och att komma till tals i förfarandet ska lyftas fram och tydliggöras och att fler och yngre barn ska ges möjlighet att delta i förfarandet, och
- socialnämnden i ett förfarande om vårdnad, boende eller umgänge ska få höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Regeringen föreslår även att domstolen i fortsättningen ska fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar, när det avgörs om föräldrarna ska ha gemensam vårdnad. Om det är bäst för barnet, ska en domstol få besluta om

Prop. 2020/21:150 gemensam vårdnad även om föräldrarna motsätter sig det. Det ska vidare införas en lagstadgad tidsgräns på fyra månader för utredningar i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Nya kompetenskrav för medlare och ett stärkt sekretesskydd för uppgifter som lämnas till en medlare ska skapa förutsättningar för fler lyckade medlingsuppdrag och därmed fler samförståndslösningar.

För barn som riskerar att fara illa finns det behov av ökat skydd. Socialnämnden ska i fler fall kunna hämta in sekretesskyddade uppgifter från en annan socialnämnd. Regeringen föreslår även nya regler om behörig domstol för bl.a. mål om vårdnad, boende och umgänge när barn eller föräldrar har skyddade personuppgifter. Det föreslås också att en domstol i vissa situationer ska kunna flytta vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare.

Regeringen föreslår även att domstolen i verkställighetsärenden i fler fall ska kunna besluta att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad, om det krävs för att uppnå en rimlig fördelning.

Lagen om informationssamtal föreslås träda i kraft den 1 januari 2022, medan kravet på att ha deltagit i ett samtal för att få framställa ett tvistigt yrkande föreslås träda i kraft den 1 mars 2022. Lagändringarna i övrigt föreslås träda i kraft den 1 juli 2021.

1	Förslag till riksdagsbeslut	5
2	Lagtext	6
2.1	Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	6
2.2	Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken	23
2.3	Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	25
2.4	Förslag till lag om informationssamtal	26
2.5	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	28
2.6	Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	30
3	Ärendet och dess beredning	31
4	Om vårdnad, boende och umgänge	31
5	Utvärderingen av 2006 års vårdnadsreform och behovet att göra mer	36
6	Ett stärkt barnrättsperspektiv.....	39
6.1	Barnets bästa.....	39
6.2	Barnets delaktighet	43
7	Obligatoriska informationssamtal	53
7.1	Obligatoriska informationssamtal före en domstolsprocess.....	53
7.2	Genomförande av samtalen	64
8	Några frågor om vårdnad och umgänge	70
8.1	Föräldrarnas förmåga att ta gemensamt ansvar ska lyftas fram.....	70
8.2	Andra frågor om vårdnad och umgänge	73
9	Medling i mål om vårdnad, boende eller umgänge	78
9.1	Medlarens kunskap och kompetens	78
9.2	Sekretess och frågeförbud	80
9.3	Barnets delaktighet i medlingsförfarandet stärks.....	84
10	En tillfällig vårdnadshavare	85
10.1	Bättre förutsättningar för en snabb vårdnadsöverflyttning	85
10.2	Vem ska utses till tillfällig vårdnadshavare?	92
10.3	Den tillfälliga vårdnadshavarens ansvar	94
10.4	Övriga förfarandefrågor.....	97
10.5	Ersättningsfrågor	99
11	Barn och föräldrar med skyddade personuppgifter	101
11.1	Särskilda forumregler när barn eller föräldrar har skyddade personuppgifter.....	101
11.2	Särskilda regler om behörig kommun i vissa fall	108
12	Domstolarnas beslutsunderlag och en fråga om rättegångskostnader.....	111
12.1	Bättre utredningar och upplysningar	111

Prop. 2020/21:150	12.2	Rättegångskostnader i verkställighetsärenden ska kunna fördelas på ett mer rättvist sätt.....	117
	13	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	118
	14	Konsekvenser.....	119
	15	Författningskommentar.....	126
	15.1	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	126
	15.2	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken	158
	15.3	Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	159
	15.4	Förslaget till lag om informationssamtal.....	160
	15.5	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	165
	15.6	Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).....	166
	Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Se barnet! (SOU 2017:6)	168
	Bilaga 2	Betänkandets lagförslag	179
	Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	201
	Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag	202
	Bilaga 5	Lagrådets yttrande.....	227
		Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 18 mars 2021	235

Regeringens förslag:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i föräldrabalken.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken.
3. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).
4. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om informationssamtal.
5. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.
6. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹

dels att 1 kap. 4 §, 2 kap. 7 §, 3 kap. 5 och 14 §§, 4 kap. 8 och 18 §§, 6 kap. 2–3, 5, 10, 10 a, 15, 17, 17 a och 18 a–20 §§, 7 kap. 12 §, 10 kap. 3 §, 20 kap. 11 § och 21 kap. 1 och 13 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas elva nya paragrafer, 6 kap. 2 b, 10 d–10 g, 17 c, 20 a och 20 b §§ och 21 kap. 1 a–1 c §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

4 §²

En bekräftelse av faderskap görs skriftligen och ska bevitnas av två personer. Bekräftelsen ska skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. *Är* barnet myndigt ska bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet.

En bekräftelse av faderskap görs skriftligen och ska bevitnas av två personer. Bekräftelsen ska skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* för barnet. *Om* barnet *är* myndigt, ska bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet.

Bekräftelsen får göras även före barnets födelse.

Om det senare visar sig att den som har lämnat bekräftelsen inte är far till barnet, ska rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot honom.

2 kap.

7 §³

Socialnämnden får lägga ner en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få de upplysningar som behövs för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 8 §

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig*

¹ Balken omtryckt 1995:974.

² Senaste lydelse 2014:377.

³ Senaste lydelse 2018:1288.

till adoption av barnet, eller

vårdnadshavare enligt 4 kap. 8 § till adoption av barnet, eller

Prop. 2020/21:150

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att en fortsatt utredning eller en rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämnden ska lägga ner en påbörjad faderskapsutredning om faderskapet inte ska fastställas enligt 1 kap. 3 §.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning får överklagas till länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

3 kap.

5 §

Talan om fastställande av faderskap väcks av barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *Talan* får vidare alltid föras av en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet.

En talan om fastställande av faderskap väcks av barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *En talan* får vidare alltid föras av en särskilt förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* för barnet.

14 §⁴

Talan om att en bekräftelse av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § saknar verkan mot den som har lämnat bekräftelsen får väckas vid rätten i den ort där barnet har *sitt* hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som *skall* ta upp en tvist om arv efter barnet. *Finns* det inte någon annan behörig domstol, *skall* målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

Talan om fastställande av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § väcks av barnet. I fall som avses i 2 kap. 8 a § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *Talan* får vidare alltid föras av en särskilt för-

En talan om att en bekräftelse av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § saknar verkan mot den som har lämnat bekräftelsen får väckas vid rätten i den ort där barnet har *sin* hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som *ska* ta upp en tvist om arv efter barnet. *Om* det inte *finns* någon annan behörig domstol, *ska* målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

En talan om fastställande av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § väcks av barnet. I fall som avses i 2 kap. 8 a § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *En talan* får vidare alltid föras av en särskilt för-

⁴ Senaste lydelse 2005:434.

ordnad vårdnadshavare för barnet. Det som sägs i 6–13 §§ om fastställande av faderskap tillämpas också i fråga om fastställande av föräldraskap.

ordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* för barnet. Det som sägs i 6–13 §§ om fastställande av faderskap tillämpas också i fråga om fastställande av föräldraskap.

4 kap.

8 §⁵

Ett barn får inte adopteras utan samtycke från den förälder som är vårdnadshavare.

Något samtycke behövs inte om

1. föräldern är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
2. föräldern vistas på okänd ort, eller
3. det finns synnerliga skäl.

Innan ett samtycke lämnas ska föräldern få information om innebörden av en adoption och ett samtycke.

Det som anges om en förälder som är vårdnadshavare i första–tredje styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare eller annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Det som anges om en förälder som är vårdnadshavare i första–tredje styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare, *en tillfällig vårdnadshavare* eller *någon* annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

18 §⁶

Rätten ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att yttra sig inom en viss tid.

Första stycket gäller inte om

1. det är uppenbart obehövt att föräldern får tillfälle att yttra sig,
2. föräldern är varaktigt förhindrad att yttra sig till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
3. föräldern vistas på okänd ort, eller
4. det finns synnerliga skäl.

Det som anges om en förälder i första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare eller annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Det som anges om en förälder i första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare, *en tillfällig vårdnadshavare* eller *en* förmyndare eller *någon* annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

⁵ Senaste lydelse 2018:1288.

⁶ Senaste lydelse 2018:1288.

6 kap.2 §⁷

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare *eller åt en tillfällig vårdnadshavare*. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter samt ska bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9–15 kap.

2 a §⁸

Barnets bästa *skall* vara avgörande för alla *beslut* om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet *skall* det fästas avseende särskilt vid

- risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och
- barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Barnets bästa *ska* vara avgörande för alla *frågor* om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet *ska* det fästas avseende särskilt vid

2 b §⁹

Barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

⁷ Senaste lydelse 2014:377.

⁸ Senaste lydelse 2006:458.

⁹ Tidigare 6 kap. 2 b § upphävd genom 2006:458.

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnads-havare.

Om det döms till äktenskaps-skillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. *Skall* barnet även efter domen på äktenskapsskillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, *skall* rätten i domen *erinra* om att vårdnaden *alltjämt* är gemensam.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och *vill* någon av dem få ändring i vårdnaden, *skall* rätten besluta att *vårdnaden skall vara* gemensam eller *anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna*.

Vid bedömningen av om *vårdnaden skall vara* gemensam eller *anförtros åt en av föräldrarna* *skall* rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att *samarbeta* i frågor som rör barnet. *Rätten får inte besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det.*

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande *anförtro vårdnaden om barnet åt en av*

3 §

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnads-havare *eller åt en tillfällig vårdnads-havare*.

Om det döms till äktenskaps-skillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. *Ska* barnet även efter domen på äktenskapsskillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, *ska* rätten i domen *påminna* om att vårdnaden *fortfarande* är gemensam.

5 §¹⁰

Om barnet *står* under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och någon av dem *vill* få ändring i vårdnaden, *ska* rätten besluta att *föräldrarna ska ha* gemensam vårdnad om barnet eller att en av dem *ska ha ensam vårdnad*.

Vid bedömningen av om *föräldrarna ska ha* gemensam vårdnad eller om en av dem *ska ha ensam vårdnad* *ska* rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att *sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar* i frågor som rör barnet.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande *besluta att en av föräldrarna ska ha ensam*

föräldrarna, om det är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa.

vårdnad, om det är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa.

10 §¹¹

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare och *vill* någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, får rätten besluta om detta. Rätten får inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Om barnet *står* under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare *eller av en tillfällig vårdnadshavare* och *om* någon av barnets föräldrar eller båda *vill* få vårdnaden överflyttad till sig, får rätten besluta om detta. Rätten får inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

10 a §¹²

Om vårdnadshavare *skall förordnas särskilt*, utses *någon* som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Om en särskilt förordnad vårdnadshavare ska utses, ska någon utses som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller är sambor.

För syskon *skall* samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talar mot det.

För syskon *ska* samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om vårdnadshavare *skall* förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, *skall* denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

Om en vårdnadshavare ska förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, *ska* denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

10 d §¹³

Om det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn, men det saknas en lämplig person att förordna för det ändamålet, får rätten, om det finns särskilda skäl, flytta över vårdnaden till en tillfällig

¹¹ Senaste lydelse 2006:458.

¹² Senaste lydelse 2005:434.

¹³ Tidigare 6 kap. 10 d § upphävd genom 1998:319.

vårdnadshavare. I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ingår inte att tillgodose den faktiska vården om barnet.

Till tillfällig vårdnadshavare får den utses som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget. Den som är underårig får inte utses till tillfällig vårdnadshavare. För syskon ska samma person utses, om inte särskilda skäl talar mot det.

En talan om att utse en tillfällig vårdnadshavare förs av socialnämnden.

10 e §

När en tillfällig vårdnadshavare har utsetts för ett barn, ska socialnämnden fortsätta att verka för en varaktig lösning av vårdnadsfrågan.

När förutsättningar finns för det ska rätten, på talan av socialnämnden, flytta över vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

10 f §

En tillfällig vårdnadshavare har rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande.

Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren.

Arvode och ersättning för utgifter ska betalas av kommunen.

10 g §

En tillfällig vårdnadshavare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag.

En tillfällig vårdnadshavare ska även, efter ansökan av socialnämnden, entledigas om han eller hon vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller

försummelse eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare.

Om en tillfällig vårdnadshavare entledigas eller dör, ska rätten efter ansökan av socialnämnden utse en annan person att vara tillfällig vårdnadshavare.

15 §¹⁴

Barnet *skall* ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har *ett* motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och *skall* umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, *skall* den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet *skall* umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, *skall* upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

Barnet *ska* ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare *och en tillfällig vårdnadshavare* har motsvarande ansvar.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och *ska* umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, *ska* den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet *ska* umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, *ska* upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

17 §¹⁵

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har *sitt* hemvist. Sådana frågor *kan* tas upp även i samband med äktenskapsmål. *Om det inte*

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har *sin* hemvist. Sådana frågor *får* tas upp även i samband med äktenskapsmål.

¹⁴ Senaste lydelse 2006:458.

¹⁵ Senaste lydelse 2005:430.

Prop. 2020/21:150 *finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.*

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet har sin hemvist, får frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp även av rätten i den ort där någon av parterna har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra parternas hemvist, får frågorna tas upp även av Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets och en parts hemvist och den andra parten saknar hemvist i landet.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första eller andra stycket, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. *Står* barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och *är* föräldrarna överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§, 10 b § andra stycket, 10 d och 10 e §§ samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § ska anses som en del av frågan om umgänge. *Om* barnet *står* under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och föräldrarna *är* överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

17 a §¹⁶

Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge.

Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört prövar om ett avtal mellan föräldrarna enligt 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § tredje stycket ska godkännas.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört, får även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd pröva om ett avtal som avses i andra stycket ska godkännas. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, får ett sådant avtal godkännas av socialnämnden i den kommun som föräldrarna väljer. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och en förälder är folkbokförda och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal ska socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda. Utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som ska pröva avtalet.

Socialnämndens beslut enligt andra stycket får inte överklagas.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal ska socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillräckligt utredda.

Socialnämndens beslut enligt andra eller tredje stycket får inte överklagas.

17 c §

För att rätten, när föräldrarna inte är överens i sakfrågan, ska få ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning i ett mål enligt 5, 14 a eller 15 a § eller i ett mål om äktenskapskillnad, ska en förälder som framställer ett sådant yrkande ha deltagit i informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453). Informationssamtalet ska ha ägt rum inom ett år före det att

yrkandet framställs. Kravet på deltagande i informationssamtal gäller inte när ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge redan är upptaget till prövning i målet.

Ett yrkande som enligt första stycket inte får tas upp till prövning får ändå tas upp om det finns särskilda skäl.

Om kravet på deltagande i informationssamtal hindrar att ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge tas upp till prövning, ska rätten avvisa samtliga yrkanden om vårdnad, boende och umgänge i målet.

18 a §¹⁷

Rätten får uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. Rätten kan lämna medlaren närmare anvisningar om vad han eller hon *skall* iaktta när uppdraget *fullgörs*.

Rätten får uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. *En medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget.* Rätten kan lämna närmare anvisningar *till medlaren* om vad han eller hon *ska* iaktta när uppdraget *utförs*.

Medlaren *skall* inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Medlaren *ska* inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Medlaren har rätt till skäligen ersättning för arbete, tidspillan och utlägg som uppdraget krävt. Rätten beslutar om ersättningen. Ersättningen betalas av allmänna medel.

19 §¹⁸

Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillbörligt* utredda.

Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillräckligt* utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller

¹⁷ Senaste lydelse 2006:458.

¹⁸ Senaste lydelse 2009:404.

umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. *Har* nämnden tillgång till upplysningar som kan *vara av* betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna *rätten* sådana upplysningar.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att *verkställa* den. Rätten får *fastställa* riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Om det *behövs*, får rätten förlänga *denna tid*. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Om det inte är olämpligt, ska den som *verkställer* utredningen *försöka klarlägga barnets inställning* och redovisa *den* för rätten samt lämna förslag till beslut.

Utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för utredningen skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som avses i tredje stycket. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden utsett att verkställa utredningen.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. *Om* nämnden *har* tillgång till upplysningar som kan *ha* betydelse för frågans bedömning, är nämnden skyldig att lämna sådana upplysningar *till rätten*.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att *utföra* den. Rätten får *ge* riktlinjer för utredningen och *ska* bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. *Tiden får inte sättas längre än fyra månader*. Om det *finns särskilda skäl för det*, får rätten förlänga *tiden*. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Om det inte är olämpligt, ska den som *utför* utredningen *höra barnet* och redovisa *barnets åsikter* för rätten samt lämna förslag till beslut.

20 §¹⁹

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, om det behövs, besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, om det behövs, besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har *fått*

¹⁹ Senaste lydelse 2006:458.

Prop. 2020/21:150 *vunnit* laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Innan ett beslut enligt första stycket meddelas *skall* motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan *inhämta* upplysningar från socialnämnden i frågan. Innan socialnämnden lämnar upplysningar *skall* den, om det är *lämpligt*, höra föräldrarna och barnet. *Har* rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet *skall* avgöras, *skall* rätten ompröva beslutet.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har *vunnit* laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Innan ett beslut enligt första stycket meddelas *ska* motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan *hämta in* upplysningar från socialnämnden i frågan. Innan socialnämnden lämnar upplysningar *ska* den, om det *inte* är *olämpligt*, höra föräldrarna och barnet. *Om* rätten *har* meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet *ska* avgöras, *ska* rätten ompröva beslutet.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har *fått* laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

20 a §

Socialnämnden får, i ett förfarande om vårdnad, boende eller umgänge enligt detta kapitel, höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

20 b §

Trots sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till uppgifter som kan ha betydelse för bedömningen av en fråga om vårdnad, boende eller umgänge skyldig att lämna sådana uppgifter på begäran av en socialnämnd som enligt 17 a § ska pröva om ett avtal mellan föräldrarna kan godkännas eller som ska lämna upplysningar eller utföra en utredning enligt 19 eller 20 §. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden har utsett att utföra en utredning enligt 19 §.

7 kap.
12 §²⁰

Talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

En talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sin hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra svarandens hemvist, får en talan om underhåll tas upp även av rätten i den ort där käranden har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra kärandens hemvist eller om käranden saknar hemvist i landet, får målet tas upp även av Stockholms tingsrätt.

Finns det inte någon behörig domstol enligt första stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första eller andra stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

10 kap.
3 §

Den eller de som har *förordnats särskilt till* vårdnadshavare är också förmyndare för den underårige.

Den eller de som har *utsetts till särskilt förordnade* vårdnadshavare är också förmyndare för den underårige. *Detsamma gäller den som har utsetts till tillfällig vårdnadshavare.*

Om särskilda skäl talar för det, *skall* dock någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren förordnas till förmyndare. I ett sådant fall tillämpas 6 och 7 §§.

Om särskilda skäl talar för det, *ska* dock någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren *eller den tillfälliga vårdnadshavaren* förordnas till förmyndare. I ett sådant fall tillämpas 6 och 7 §§.

Vad som sägs i denna balk om särskilt förordnade förmyndare *skall* gälla även den som är förmyndare enligt första stycket.

Det som sägs i denna balk om särskilt förordnade förmyndare *ska* gälla även den som är förmyndare enligt första stycket.

²⁰ Senaste lydelse 1998:319.

20 kap.

11 §²¹

Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 18 a § tredje stycket eller 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket *skall* överklagas särskilt.

Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 18 a § tredje stycket eller 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket *ska* överklagas särskilt.

Ett beslut enligt 6 kap. 17 c § om att ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning trots att en förälder inte har deltagit i informationssamtal får inte överklagas.

21 kap.

1 §²²

Vid verkställighet *skall* barnets bästa komma i främsta rummet. *Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.*

Vid verkställighet *ska* barnets bästa komma i främsta rummet. *Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.*

Verkställighet av en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får rätten inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft gäller även ett sådant avtal.

Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten.

²¹ Senaste lydelse 2006:458.

²² Senaste lydelse 2006:458.

Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

1 a §

Verkställighet av en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sin hemvist.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets hemvist, får verkställighet även sökas hos tingsrätten i den ort där sökanden eller motparten har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra parternas hemvist, får verkställighet sökas även hos Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets och en parts hemvist och den andra parten saknar hemvist i landet.

Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten.

Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

1 b §

Om en dom eller ett beslut inte har fått laga kraft och det inte är särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får rätten inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.

1 c §

Det som i detta kapitel föreskrivs om behörig domstol och om verkställighet av en dom eller ett beslut som har fått laga kraft gäller även vid verkställighet av ett avtal

13 §²³

I fråga om rättegångskostnader *skall* 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. *Avskrivs* ärendet på grund av att parterna har nått en samförståndslösning, får rätten besluta att vardera parten *skall* bära sin kostnad.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till sammanträde och för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel efter beslut av rätten. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller för omhändertagande av barn *skall* helt eller delvis betala kostnaden till staten.

I fråga om rättegångskostnader *ska* 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. *Om* ärendet *skrivs av* på grund av att parterna har nått en samförståndslösning *eller om det annars finns särskilda skäl*, får rätten besluta att vardera parten *ska* bära sin kostnad.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till sammanträde och för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel efter beslut av rätten. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller för omhändertagande av barn *ska* helt eller delvis betala kostnaden till staten.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2022 i fråga om 6 kap. 17 c § och 20 kap. 11 § och i övrigt den 1 juli 2021.

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 3 och 5 §§ äktenskapsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap.

3 §¹

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har *sitt* hemvist. *Har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.*

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har *sin* hemvist.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra makarnas hemvist, får målet tas upp även av Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra en makes hemvist och den andra maken saknar hemvist i landet.

Om ingen av makarna har sin hemvist i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

5 §²

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. *Har* sådan talan redan väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. *Om en* sådan talan redan *har* väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I målet får även prövas frågan om förordnande av bodelningsförrättare.

I 6 kap. 17 c § föräldrabalken finns bestämmelser om att

¹ Senaste lydelse 2009:253.

² Senaste lydelse 1998:320.

domstolen i vissa fall inte får ta upp en förälders yrkande om vårdnad om barn, barns boende eller umgänge med barn till prövning om föräldern inte har deltagit i informationssamtal.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021 i fråga om 14 kap. 3 § och i övrigt den 1 mars 2022.

2.3 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Prop. 2020/21:150

Härigenom föreskrivs att det i socialtjänstlagen (2001:453) ska införas en ny paragraf, 5 kap. 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

3 a §

Kommunen ska sörja för att föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge kan erbjudas informationssamtal under sakkunnig ledning.

I lagen (2021:xxx) om informationssamtal finns bestämmelser om sådana samtal.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2022.

2.4 Förslag till lag om informationssamtal

Härigenom föreskrivs följande.

Tillämpningsområde

1 § Denna lag gäller för sådana informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453) och som hålls med föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge.

Om en förälder begär informationssamtal, ska socialnämnden erbjuda föräldrarna samtal.

Ansvarig kommun

2 § Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört ansvarar för att informationssamtal kan hållas.

3 § Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört, ansvarar även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att informations-samtal kan hållas.

Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, ansvarar socialnämnden i den kommun som en förälder väljer för att sådana samtal kan hållas. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och en förälder är folkbokförda och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

4 § Om barnet inte är folkbokfört i landet, ansvarar socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att informations-samtal kan hållas.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, ansvarar socialnämnden i den kommun som en förälder väljer för att sådana samtal kan hållas. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var en förälder är folkbokförd och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Tidsfrister och deltagande

5 § Informationssamtal ska hållas så snart det är möjligt och senast inom fyra veckor från begäran. Om det finns särskilda skäl, får socialnämnden erbjuda en senare tid för samtalet.

6 § Socialnämnden ska erbjuda föräldrarna ett gemensamt informations-samtal. Om det finns särskilda skäl för det, får socialnämnden i stället erbjuda föräldrarna enskilda samtal.

Om någon av föräldrarna begär det, ska socialnämnden erbjuda föräldrarna enskilda samtal.

Samtalens innehåll

7 § I informationssamtalen ska föräldrarna få relevant information som syftar till att de ska hitta den lösning som är bäst för barnet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Föräldrarna ska också erbjudas samarbetsamtal enligt 5 kap. 3 § första stycket 1 socialtjänstlagen (2001:453), om det inte är olämpligt, och efter behov erbjudas eller vägledas till stöd och hjälp i annan form.

Samtalsintyg

8 § Socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som har deltagit i ett informationsamtal. Intyget ska innehålla uppgifter om

1. föräldrarnas namn och person- eller samordningsnummer,
2. vem som har deltagit i samtalet, och
3. när samtalet ägde rum.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2022.

2.5 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 5 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

5 §¹

Den som till följd av 15 kap. 1 eller 2 §, 16 kap. 1 § eller 18 kap. 5, 6 eller 7 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller någon bestämmelse, till vilken det hänvisas i något av dessa lagrum, inte får lämna en uppgift får inte höras som vittne om uppgiften utan att den myndighet, i vars verksamhet uppgiften har inhämtats, har gett sitt tillstånd.

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:453) och deras biträden samt auktoriserade patentombud och deras biträden såvitt avser patenträttsliga angelägenheter enligt 2 § 1 lagen (2010:1052) om auktorisation av patentombud, får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning anförtrots dem eller som de i samband därmed har erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Medlare enligt denna balk, lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder eller lagen (2011:860) om medling i vissa privaträttsliga tvister och deras biträden, får höras som vittnen om vad som anförtrots dem vid medlingen eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Den som till följd av 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån sekretessen gäller sam-

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:453) och deras biträden samt auktoriserade patentombud och deras biträden såvitt avser patenträttsliga angelägenheter enligt 2 § 1 lagen (2010:1052) om auktorisation av patentombud, får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning anförtrots dem eller som de i samband därmed har erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Medlare enligt denna balk, 6 kap. 18 a § föräldrabalken, lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder eller lagen (2011:860) om medling i vissa privaträttsliga tvister och deras biträden, får höras som vittnen om vad som anförtrots dem vid medlingen eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Den som till följd av 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars

tycker till det.

förmån sekretessen gäller sam-
tycker till det.

Prop. 2020/21:150

Rättegångsombud, biträden eller försvarare får höras som vittnen om vad som anförtrots dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det.

Trots det som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. advokater och deras biträden, dock inte försvarare, i mål angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år,

2. andra än försvarare och advokater samt deras biträden i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen, och

3. den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen i mål enligt 5 kap. 2 § eller 6 kap. 6, 13 eller 14 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Den som är präst inom ett trossamfund eller den som i ett sådant samfund har motsvarande ställning får inte höras som vittne om något som han eller hon har erfarit under bikt eller enskild själavård.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen får höras som vittne om förhållanden som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i 3 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen.

Om någon enligt det som sägs i denna paragraf inte får höras som vittne om ett visst förhållande, får vittnesförhör inte heller äga rum med den som under tystnadsplikt biträtt med tolkning eller översättning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

Prop. 2020/21:150 2.6 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs i fråga om offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

dels att 36 kap. 8 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 36 kap. 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

3 a §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, som en part har lämnat till en medlare eller ett biträde till denne i ett mål där medlare utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken, om parten har gjort förbehåll om det.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

8 §¹

Den tystnadsplikt som följer av 3 § första och andra styckena samt 6 § första stycket 1 inskränker rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Den tystnadsplikt som följer av 3 § första och andra styckena, 3 a § samt 6 § första stycket 1 inskränker rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Den tystnadsplikt som följer av 7 § inskränker rätten att meddela och offentliggöra uppgifter, när det är fråga om uppgift som hänför sig till ett ärende om annat än ekonomiskt bistånd till enskild.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

År 2006 genomfördes en reform av föräldrabalkens regler om vårdnad, boende och umgänge. Syftet med reformen var framför allt att stärka barnrättsperspektivet och underlätta för föräldrar att komma överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Den 12 juni 2014 beslutade regeringen att ge en särskild utredare i uppdrag att utvärdera 2006 års vårdnadsreform (dir. 2014:84). Utredningen skulle även kartlägga och analysera de faktorer som kan ha bidragit till att antalet vårdnads mål i domstol ökat sedan 2006. Utredningen skulle vidare utreda vissa andra frågor om vårdnad, boende och umgänge, däribland hur föräldrars möjligheter att nå en samförståndslösning kan utvecklas och förbättras.

Utredningen, som antog namnet 2014 års vårdnadsutredning, överlämnade i februari 2017 betänkandet *Se barnet!* (SOU 2017:6). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1* och utredningens lagförslag finns i *bilaga 2*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Ju2017/01226).

Frågor om vårdnad, boende och umgänge har också varit föremål för behandling i riksdagen. Våren 2017 uttalade riksdagen i ett tillkännagivande att regeringen i lagstiftningsarbetet med anledning av betänkandet från 2014 års vårdnadsutredning särskilt bör beakta att regleringen bör justeras på ett sätt som innebär att barn- och barnrättsperspektivet stärks, att de konflikt drivande inslagen i regleringen måste tas bort och att den nya regleringen på området måste motverka s.k. umgängessabotage (bet. 2016/17:CU10 punkt 18, rskr. 2016/17:189). Genom förslagen i denna proposition anser regeringen att den del av riksdagsskrivelsen som avser det aktuella tillkännagivandet är slutbehandlad.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 11 februari 2021 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 4*.

Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*. Lagrådets synpunkter behandlas i avsnitt 6.1, 6.2, 7.1, 7.2, 10.1 och 10.2 samt i författningskommentaren. Regeringen följer i huvudsak Lagrådets synpunkter. I förhållande till lagrådsremissens förslag görs också vissa språkliga och redaktionella ändringar.

4 Om vårdnad, boende och umgänge

Barn till separerade föräldrar

Det finns nästan två miljoner barn i Sverige. Varje år berörs närmare 50 000 barn av föräldrarnas separation. De flesta föräldrar kan efter en separation samarbeta och hitta lösningar i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. De allra flesta föräldrar som separerar har fortsatt

Prop. 2020/21:150 gemensam vårdnad och närmare 30 procent av alla barn till separerade föräldrar har ett växelvist boende hos föräldrarna. För en del föräldrar är det dock inte möjligt att samarbeta i frågor som rör barnet eller enas om barnets framtid. För vissa barn innebär det att en domstol måste lösa föräldrarnas tvist.

Barns grundläggande rättigheter

Sedan ett par decennier tillbaka pågår en utveckling i Sverige där barnets rättigheter successivt har stärkts och synliggjorts. Bestämmelser om barns rätt att komma till tals och barnets bästa har blivit vanligt förekommande i lagstiftning som rör barn. De rättigheter som barn har är en del av de mänskliga rättigheter som under lång tid fastställts och kodifierats genom olika internationella överenskommelser. Den 20 november 1989 antogs FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) av FN:s generalförsamling. Sedan den 1 januari 2020 gäller barnkonventionen som svensk lag. Inkorporeringen av barnkonventionen bidrar till att ytterligare synliggöra barnets rättigheter, men transformeringen i materiell rätt måste samtidigt fortsätta på olika områden för att säkerställa att rättigheterna får genomslag i praktiken.

Utvecklingen av reglerna om vårdnad, boende och umgänge

Rättsförhållandet mellan barn och föräldrar regleras i föräldrabalken, som infördes 1950. Regleringen byggde till en början på två tidigare lagar om barn utom äktenskap och barn i äktenskap. För ett barn med gifta föräldrar var föräldrarna gemensamt vårdnadshavare, medan mamman ensam var vårdnadshavare för barn utom äktenskapet. I slutet av 1960-talet infördes särskilda regler för verkställighet av domar och beslut i frågor om bl.a. vårdnad, umgänge och överlämnande av barn. Tidigare hade de allmänna exekutionsreglerna i utsökningslagen ansetts tillämpliga.

Sedan början av 1970-talet har familjerätten genomgått stora förändringar. Utvecklingen har styrts av strävanden att tillgodose barnets intressen i relation till föräldrarna. År 1973 ändrades bestämmelserna om vårdnad så att frågan om vem av makarna som bär ansvaret för en separation saknar betydelse för frågan om vem av dem som efter äktenskapsskillnaden ska få vårdnaden om ett barn. Samtidigt stärktes pappors möjlighet att få vårdnaden om sina barn. Tre år senare, 1976, infördes en möjlighet för ogifta föräldrar att efter prövning av domstol få gemensam vårdnad om barnet. Begreppen barn i äktenskap och barn utom äktenskap utmönstrades också ur lagstiftningen. Genom ändringar 1983 blev det möjligt för makar att efter äktenskapsskillnad få gemensam vårdnad utan särskilt domstolsbeslut. Det blev också enklare för ogifta föräldrar att få gemensam vårdnad.

År 1991 gjordes ändringar som syftade särskilt till att underlätta en utveckling mot att föräldrarna i större utsträckning skulle ta ett gemensamt ansvar för barnet och själva komma överens om hur vårdnads- och umgängesfrågor skulle lösas. Ett viktigt inslag i reformen var en satsning på samarbetssamtal, dvs. samtal där föräldrarna under sakkunnig ledning försöker komma överens i frågor om vårdnad och umgänge. Genom reformen infördes en möjlighet för domstolen att ta initiativ till att samarbetssamtal kommer till stånd. För ogifta föräldrar innebar reformen

att föräldrarna kan få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs. Lagen fick en uttrycklig bestämmelse om att domstolen, när gemensam vårdnad inte är aktuell, vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. År 1993 tillkom en bestämmelse om att domstolen vid bedömningen av en fråga om umgänge ska beakta risken för att barnet i samband med umgänge utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa.

Genom ändringar 1996 reformerades lagstiftningen när det gäller barns rätt att komma till tals i mål om vårdnad och umgänge. En bestämmelse om att domstolen vid bedömningen av barnets bästa ska ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad infördes. Reformen innebar också att den som verkställer en utredning i ett vårdnads- eller umgängesmål, om det inte är olämpligt, ska försöka klarlägga barnets inställning.

Två år senare, 1998, genomfördes en reform med syftet att ytterligare framhäva vikten av samförståndslösningar och underlätta för föräldrarna att i så stor utsträckning som möjligt komma överens. Ett närliggande syfte var att bereda vägen för en ökad användning av gemensam vårdnad. Ett viktigt inslag i reformen var satsningen på socialnämndens arbete. Föräldrar som är överens gavs möjlighet att reglera vårdnad, boende och umgänge genom ett avtal som godkänns av socialnämnden. Avtal som har godkänts av nämnden gäller och kan verkställas som ett domstolsavgörande som har fått laga kraft. Genom reformen vidgades också domstolens möjlighet att besluta om gemensam vårdnad och domstolen fick möjlighet att besluta om gemensam vårdnad även om en förälder motsätter sig det, under förutsättning att det är bäst för barnet. En möjlighet att besluta om umgänge även när föräldrarna har gemensam vårdnad infördes också. Det blev vidare möjligt att vid gemensam vårdnad besluta vem av föräldrarna som barnet ska bo tillsammans med, vilket innebar att domstolen även gavs möjlighet att besluta om s.k. växelvist boende. Bestämmelserna om barns rätt att komma till tals gjordes även tillämpliga i mål om barns boende och vid socialnämndens prövning av föräldrarnas avtal. För att betona principen om barnets bästa infördes en övergripande bestämmelse om att barnets bästa skulle komma i främsta rummet vid avgörande av alla frågor om vårdnad, boende och umgänge.

De senaste större ändringarna av de familjerättsliga reglerna gjordes 2006. Syftet med 2006 års vårdnadsreform var framför allt att stärka barnrättsperspektivet. Betydelsen av barnets bästa kommer härefter till klarare uttryck i lagen genom att det anges att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Betydelsen av risken för att barnet far illa framhölls också. Domstolen och socialnämnden ska vid bedömningen av vad som är bäst för barnet fästa avseende särskilt vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa. Möjligheten att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja lämnades orörd, men det betonades att det är viktigt att ta en förälders motstånd mot gemensam vårdnad på allvar.

Även föräldrarnas förmåga att samarbeta lyftes fram i 2006 års vårdnadsreform. En uttrycklig bestämmelse om att domstolen vid be-

Prop. 2020/21:150 dömningen av vårdnadsfrågan ska fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet infördes. Domstolen gavs också möjlighet att uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att komma överens. Vissa ändringar gjordes därtill i reglerna om barnets rätt till umgänge. Bland annat infördes en möjlighet att besluta om umgänge på annat sätt än att genom att barnet träffar föräldern. Också barnets behov av umgänge med sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära lyftes fram i lagen. För att förbättra barnets rätt att komma till tals i mål om vårdnad, boende och umgänge infördes vidare en regel om att socialnämnden innan den lämnar s.k. snabbupplysningar till domstolen ska höra barnet om det är lämpligt. Interimistiska beslut ska efter reformen endast fattas när det behövs. Handläggningen av verkställighet av avgöranden om vårdnad, boende och umgänge och liknande frågor flyttades samtidigt från förvaltningsdomstolarna till de allmänna domstolarna.

Om vårdnad

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och god fostran blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare ansvarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Vårdnadshavaren ska också se till att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I vårdnadsansvaret ingår vidare att ha uppsikt över barnet eller att vidta andra lämpliga åtgärder så att barnet inte orsakar skada för någon annan.

Föräldrabalken skiljer mellan vårdnadsansvar och förmynderskap. Barnets förmyndare har ansvar för barnets ekonomiska angelägenheter (jfr 10 och 13 kap.). Förmynderskapet följer som regel vårdnadsansvaret (10 kap. 2 §). Det är i de allra flesta fall föräldrarna som är förmyndare för barnet.

Vem är vårdnadshavare?

Ett barn står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om de är gifta med varandra. Om det därefter döms till äktenskapsskillnad, står barnet fortfarande under båda föräldrarnas vårdnad om inte den gemensamma vårdnaden upplöses. Är föräldrarna inte gifta med varandra, blir mamman ensam vårdnadshavare från barnets födelse. Om föräldrarna senare ingår äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten, som huvudregel, under vårdnad av dem båda (6 kap. 3 § föräldrabalken).

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna ha gemensam vårdnad, ska rätten på talan av dem båda besluta om det, om det inte är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa. Föräldrarna kan också efter en gemensam anmälan, under vissa förutsättningar, få gemensam vårdnad om barnet genom registrering hos Skatteverket (6 kap. 4 §).

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av föräldrarna få ändring i vårdnaden, ska rätten besluta att

föräldrarna ska ha gemensam vårdnad eller att en av dem ska ha ensam vårdnad. Domstolen får besluta om gemensam vårdnad även mot en förälders vilja, men inte om båda föräldrarna motsätter sig det. Föräldrarna kan vidare avtala om att vårdnaden ska vara gemensam eller att en av dem ska ha vårdnaden om barnet. Ett sådant avtal gäller om det är skriftligt och socialnämnden har godkänt det (6 kap. 6 §).

Socialnämnden kan föra talan vid domstol om att vårdnaden ska frångås en förälder och antingen anförtros den andra föräldern ensam eller en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Domstolen kan också på eget initiativ i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i annat mål gällande vårdnad som väckts av föräldrarna förordna om överflyttning av vårdnaden (6 kap. 7 och 8 §§).

Handläggningen i domstol

Behörig domstol i mål om vårdnad, boende och umgänge är rätten i den ort där barnet har sin hemvist. Sådana frågor kan också tas upp i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt (6 kap. 17 § föräldrabalken).

Mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge är indispositiva. Det innebär att domstolen ska se till att frågorna blir tillräckligt utredda och att domstolen i varje enskilt fall ska göra en prövning av vad som är bäst för barnet (jfr 6 kap. 2 a och 19 §§). Innan domstolen avgör ett mål om vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar.

Om det behövs mer utredning, får domstolen ge socialnämnden eller något annat organ i uppdrag att verkställa en utredning. Den som genomför utredningen ska, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten samt lämna förslag till beslut. Barnet får också höras inför domstolen, om särskilda skäl talar för det, och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av det (6 kap. 19 §). Domstolen kan även höra barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk expertis och inhämta skriftligt yttrande från sådan expertis.

Domstolsavgöranden kan överklagas till hovrätten och Högsta domstolen. Interimistiska beslut, dvs. beslut som gäller fram till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har fått laga kraft eller till dess föräldrarna har träffat ett avtal i frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden, får dock inte överklagas till Högsta domstolen. Prövningstillstånd krävs i båda instanserna.

Verkställighet

Verkställighet av vad en allmän domstol har bestämt i en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn kan sökas hos tingsrätten. Också ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge kan begäras verkställt. Regler om prövningen finns i 21 kap. föräldrabalken. I fråga om rättegångskostnader i verkställighetsärenden tillämpas 18 kap. rättegångsbalken (se 21 kap. 13 § föräldrabalken). Utgångspunkten är därmed att den förlorande parten ska ersätta motparten för rättegångskostnader. Om ärendet skrivs av på grund av att parterna har

Prop. 2020/21:150 nått en samförståndslösning, får rätten besluta att vardera parten ska bära sin kostnad. Avgöranden om verkställighet kan överklagas till hovrätten och Högsta domstolen. Prövningstillstånd krävs i båda instanserna.

5 Utvärderingen av 2006 års vårdnadsreform och behovet att göra mer

2006 års vårdnadsreform har på det stora hela fallit väl ut...

År 2014 tillsattes en utredning med uppdrag att utvärdera 2006 års vårdnadsreform (2014 års vårdnadsutredning). Av den utvärdering som 2014 års vårdnadsutredning har gjort framgår att 2006 års vårdnadsreform i många avseenden har fallit väl ut. Barnrättsperspektivet har stärkts. Barn kommer numera till tals i större utsträckning än tidigare, riskbedömningar görs i högre grad än före reformen och socialnämnderna lämnar i mer än 90 procent av målen förslag till beslut i vårdnadsfrågan. Barnets bästa har vidare en framträdande roll vid bedömningar i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det större utrymme för domstolarna att döma till ensam vårdnad som var en avsedd följd av 2006 års vårdnadsreform synes också ha fått genomslag. Det har blivit vanligare att en av föräldrarna ges ensam vårdnad.

...men det finns fortfarande mer att göra

Även om 2006 års vårdnadsreform i många avseenden har fallit väl ut finns det förbättringsområden. Av utredningens utvärdering framgår att det t.ex. fortfarande är vanligt att särskilt yngre barns åsikter – och hur de beaktats – inte framgår av utredningar och domar. Det finns också utrymme att förbättra kvaliteten på de riskbedömningar som ska göras om det förekommer uppgifter om våld eller andra övergrepp.

Ett syfte med 2006 års reform var att underlätta för föräldrar att komma överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det är visserligen vanligt att parterna når en samförståndslösning under domstolsprocessen. Den möjlighet att besluta om medling som infördes genom reformen används dock i få fall. Vidare förefaller den reglering som infördes 2006, som anger att föräldrarnas förmåga att samarbeta ska beaktas när domstolen avgör om vårdnaden ska vara gemensam eller om en av föräldrarna ska ha ensam vårdnad, i viss mån fungera konflikt drivande. Antalet vårdnadsfall i domstol har också ökat markant efter 2006 års vårdnadsreform. Utredningen kommer fram till att vårdnadsfallen har ökat med 48 procent, från knappt 3 000 mål i tingsrätt 2006 till drygt 4 000 mål 2015.

Samhället har ett stort ansvar för barn och en viktig uppgift är att vid separation ge föräldrarna hjälp och stöd att själva fatta beslut med barnets bästa i fokus. Många gånger innebär en tvist i domstol en långvarig känslomässig påfrestning för barn och föräldrar. För både barns och föräldrars skull är det därför viktigt att frågor om vårdnad, boende och umgänge kan lösas i ett så tidigt skede som möjligt. Det är angeläget med insatser som syftar till att undvika tvister – föräldrar som inte kan komma

överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge måste fångas upp i ett tidigt skede och erbjudas stöd och hjälp i frågor som kan påverka barnets situation och vardag. Lösningar som bygger på samförstånd har ofta bättre förutsättningar att efterlevas och innebär en mindre risk för upprepade processer. Samförståndslösningar mellan föräldrarna bör i de allra flesta fall främjas (jfr även bet. 2016/17:CU punkt 18). Om föräldrarna inte kan enas i frågor som rör barnet, måste det finnas en effektiv och rättssäker domstolsprocess för att avgöra tvisten.

Att hjälpa föräldrar att hitta hållbara lösningar i frågor som rör deras barn är viktigt. Genom att föräldrarna på ett tidigt stadium får hjälp att hitta den bästa lösningen för barnet kan risken för att barn och föräldrar utvecklar psykisk ohälsa motverkas. Samtidigt är det viktigt att synliggöra att överenskommelser inte i alla situationer är möjliga eller lämpliga, och att en tvist mellan två föräldrar inte alltid kan beskrivas som en konflikt mellan dem. Det kan handla om situationer där det finns uppgifter om våld mot närstående eller där det finns en hedersproblematik. Här har domstolsprocessen och den samverkan som i den sker med socialnämnden en ytterst viktig funktion, allt för att säkerställa ett avgörande som är till barnets bästa. Förslag som tar sikte på att främja samförståndslösningar och i ett tidigare skede fånga upp föräldrar och hjälpa dem att hitta hållbara lösningar i frågor som rör deras barn behandlas i avsnitt 7 och 9.

Sedan den 1 januari 2020 är FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) svensk lag. Lagstiftningen om vårdnad, boende och umgänge ska präglas av ett tydligt barnrättsperspektiv och säkerställa att barnet får komma till tals och vara delaktigt. Barnet ska stå i centrum och dess rättigheter ska tydligt framgå. Vid alla åtgärder som rör barn ska det i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Barn ska ges information och få komma till tals och få sina åsikter beaktade i alla frågor som rör dem. Yngre barn har samma rätt till delaktighet som äldre barn, och det är angeläget att denna rättighet tillgodoses även för dem. Det är vidare viktigt att reglerna om vårdnad, boende och umgänge är utformade för att säkerställa barnets bästa och för att minska risken för långvariga konflikter som skadar barnet (jfr även bet. 2016/17:CU punkt 18). Förslag som tar sikte på att synliggöra barn och stärka deras rättigheter samt skapa en mer ändamålsenlig domstolsprocess behandlas i avsnitt 6, 8 och 12.

I drygt en tredjedel av de domar meddelade efter en huvudförhandling – alltså där föräldrarna inte kom överens – som 2014 års vårdnadsutredning tog del av under sitt arbete förekom uppgifter om våld. Utredningen lyfter behovet av bättre riskbedömningar när det förekommer uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge. Regeringen gav i december 2016 Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i uppdrag att ta fram ett handläggningsstöd för socialnämndernas arbete med riskbedömningar i ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Handläggningsstödet publicerades i maj 2018.

2014 års vårdnadsutredning konstaterar vidare att barn som riskerar att fara illa har behov av ökat skydd. De förslag som utredningen lämnar om nya forumregler som tar sikte på mål eller ärenden där det förekommer skyddade personuppgifter behandlas i avsnitt 11. Utredningen lämnar vidare förslag som tar sikte på en överflyttning av vårdnaden när det har förekommit allvarligt våld i familjen. Dessa behandlas i avsnitt 10. Frågor om våldsutsatthet tas upp även i andra avsnitt (se t.ex. avsnitt 7.2, 8.1 och

Prop. 2020/21:150 8.2). De förslag som lämnas för att stärka barns rätt att komma till tals har också betydelse för att uppgifter om våldsutsatthet i fler fall kan komma fram och beaktas (avsnitt 6.2).

Åtgärder för att förbättra situationen för dem som drabbas av våld i nära relationer

Flera remissinstanser lyfter i sina yttranden över utredningens betänkande frågor om våld i nära relationer och hur uppgifter om våld enligt dem bör hanteras i mål om vårdnad, boende och umgänge.

Våld mot kvinnor och barn samt hedersrelaterat våld och förtryck är allvarliga problem för samhället och individen. Ett stort antal personer i Sverige utsätts varje år för våld och andra kränkningar i nära relationer. Det kan handla bl.a. om fysiska, psykiska eller sexuella övergrepp. Gärningarna är ofta upprepade och de medför stort lidande. Främst är det kvinnor som drabbas och den som utsätter dem för våld, hot eller trakasserier är ofta en man som kvinnan har, eller har haft, en relation med. I många fall då en förälder eller partner utsätts för våld finns dessutom barn som bevittnar våldet eller själva utsätts för våld. Att som barn behöva bevittna eller utsättas för våld inom familjen ökar risken för såväl fysisk som psykisk ohälsa på både kort och lång sikt.

En rad internationella konventioner slår fast individens rätt till skydd mot alla former av våld. Det är en självklarhet att alla har rätt att leva utan rädsla för att utsättas för våld och andra övergrepp. Arbetet med att förebygga och bekämpa våld i nära relationer är prioriterat för regeringen, och ett av delmålen för regeringens jämställdhetspolitik är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Regeringen beslutade 2016 om en tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Som en följd av den nationella strategin har regeringen beslutat om flera myndighetsuppdrag och insatser som syftar till att närma sig detta mål.

Arbetet med att förebygga och bekämpa våld i nära relationer kräver åtgärder på många olika områden. Regeringen gav i regleringsbrevet för 2020 Brottsoffermyndigheten i uppdrag att ta fram ett kunskapsstöd för berörda aktörer, som t.ex. socialtjänstens familjerätter, ombud och domstolar, om behoven hos barn som har bevittnat våld och som vistas i skyddat boende. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 29 januari 2022.

Det behövs också ökad kunskap om hur uppgifter om övergrepp av en förälder mot den andra föräldern eller ett barn behandlas i mål om vårdnad, boende eller umgänge. Regeringen har därför gett Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att utifrån en genomgång av domar i mål om vårdnad, boende eller umgänge göra en kartläggning av i vilken utsträckning och på vilket sätt uppgifter om våld eller andra övergrepp av en förälder mot den andra föräldern eller en partner eller ett barn framförs i sådana mål samt i vilken grad uppgifterna beaktas i domarna. I uppdraget ingår bl.a. att belysa om domstolen har redovisat vilka överväganden som gjorts i fråga om risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller på annat sätt far illa (gjort en riskbedömning) och vad utfallet av riskbedömningen i så fall var, vilken typ av övergrepp som gjorts gällande och vilken utredning som lagts fram till stöd för uppgifterna. Myndigheten ska vidare belysa om barnet har kommit till tals

och om barnets åsikter beaktats, hur ett barns vistelse på skyddat boende påverkar utgången i målet och i vilken utsträckning det förekommer att en domstol, med hänvisning till att en förälder inte tillgodoser barnets behov av en nära och god kontakt med den andra föräldern, gör en ändring i vårdnaden eller boendet för barnet. Jämställdhetsmyndigheten ska särskilt belysa i vilken utsträckning en sådan ändring innebär att vårdnad eller boende flyttas från den förälder som lämnat uppgifter om våld eller andra övergrepp till den andra föräldern, och vilken bedömning domstolen i dessa fall gjort av föräldrarnas uppgifter. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 31 december 2021.

Det finns mer att göra för dem som utsätts för våld i nära relationer och särskilt för barn som utsätts eller bevittnar våldet. Ett barn har rätt till båda sina föräldrar. Det får dock inte innebära att barnet måste leva med eller umgås med en förälder under alla förhållanden. Ett barn har också rätt att inte bli utsatt för våld, övergrepp eller annan kränkande behandling. Regeringen har för avsikt att ge en utredare i uppdrag att bl.a. överväga behovet av lagändringar i syfte att säkerställa att ett barn som har utsatts för våld av en förälder inte mot sin vilja måste träffa den föräldern.

Vidare beslutade regeringen den 4 mars 2021 lagrådsremissen Barn som bevittnar brott. För att stärka det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar våld och andra brottsliga gärningar föreslår regeringen att det införs ett nytt gradindelad brott, barnfridsbrott, som innebär att det blir straffbart att utsätta ett barn för att bevittna vissa brottsliga gärningar, såsom vålds- och sexualbrott, i nära relation. Synliggörandet av barn och de konsekvenser som våld i nära relationer får för barn kan förväntas skapa en ökad medvetenhet om hur barn påverkas av våld, även när våldet är riktat mot någon annan i familjen.

Inom Regeringskansliet pågår också arbete med att ta fram direktiv till en särskild utredare som ska ta fram en strategi för att förebygga och motverka våld mot barn.

Regeringen avser att fortsätta att agera och att följa frågorna. Våld i nära relationer kan aldrig accepteras.

6 Ett stärkt barnrättsperspektiv

6.1 Barnets bästa

Regeringens förslag: Det ska tydliggöras i föräldrabalken att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge, inte bara vid beslut i sådana frågor.

Regeringens bedömning: Det bör inte i lag anges någon ytterligare omständighet som ska beaktas särskilt vid bedömningen av barnets bästa.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att det vid bedömningen av vad som är bäst för barnet, utöver de omständigheter som i dag ska beaktas särskilt, ska fästas

Prop. 2020/21:150 avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov före den egna konflikten.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Södertörns tingsrätt*, *Jönköpings tingsrätt*, *Stockholms universitet* och *Socialstyrelsen*, tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem. Flera remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt* och *Södertörns tingsrätt*, ifrågasätter dock förslaget att avseende särskilt ska fästas även vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov före den egna konflikten. Svea hovrätt anser att den föreslagna bestämmelsen framstår som svår att tillämpa och därtill riskerar att uppmuntra föräldrar att lyfta fram brister hos motparten och därigenom få en konfliktdrivande verkan. Södertörns tingsrätt och *Barnombudsmannen* påpekar att föräldrarna inte alltid behöver ha en konflikt. Ytterligare remissinstanser, däribland *Rädda Barnen*, efterlyser förtydliganden av hur den föreslagna bestämmelsen ska tillämpas, särskilt i situationer där det förekommit våld.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge

Barnets rättigheter är en del av de mänskliga rättigheterna och de kommer till uttryck i bl.a. FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). En av konventionens grundprinciper är att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3). Principen om barnets bästa kommer till uttryck även i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (artikel 24).

Principen om barnets bästa är ett flexibelt begrepp som består av flera delar. Den ger uttryck för en materiell rättighet som innebär en rätt att få barnets bästa bedömt i beslut som gäller barnet. Barnets bästa ska vid den bedömningen sättas främst när olika intressen vägs mot varandra. Principen om barnets bästa ska alltid tillämpas när ett beslut som rör ett barn ska fattas. Principen om barnets bästa ska även användas som en grundläggande rättslig tolkningsprincip. Om en rättsregel är öppen för mer än en tolkning, ska den tolkning som tillgodoser barnets bästa mest verkningfullt ha företräde. Principen ger slutligen också uttryck för ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser som innebär att processen måste innehålla en utvärdering av eventuella positiva eller negativa konsekvenser för barnet när ett barn kommer att påverkas av ett beslut. Det ska i beslutet dessutom motiveras på vilket sätt hänsyn har tagits till barnets bästa. Barnets bästa kan inte frikopplas från övriga rättigheter i barnkonventionen – rättigheterna ska ses som en helhet. För att en tillämpning av principen om barnets bästa ska vara korrekt måste exempelvis även barnets rätt att uttrycka sina åsikter vara uppfylld (se prop. 2017/18:186 s. 96 och CRC/C/GC14).

De senaste årtiondena har det skett en utveckling i samhället som innebär att barnrättsperspektivet successivt har fått större betydelse och att lagstiftningen tydligare har kopplats till barnkonventionen. Föräldrabalkens reglering av barnets bästa återfinns sedan 1998 i en portalparagraf i 6 kap. om vårdnad, boende och umgänge (2 a §).

Bestämmelsen är avsedd att vara en grundval för lagens mer konkreta regler och markera betydelsen av barnets bästa när frågor om vårdnad, boende och umgänge avgörs. Genom 2006 års vårdnadsreform klargjordes att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall, utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. Hänsyn ska tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Så långt det är möjligt bör såväl långsiktiga som kortsiktiga effekter för barnet beaktas (se prop. 2005/06:99 s. 40). Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska det fästas avseende särskilt vid risken för att barnet – eller någon annan i familjen – utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa. Även barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna ska särskilt beaktas. Utöver dessa omständigheter kan barnets grundläggande rättigheter vara till god hjälp vid bedömningen av vad som är barnets bästa. Ett barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran, samt att behandlas med aktning för sin person och egenart och inte utsätts för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling (se 6 kap. 1 § föräldrabalken). Även andra omständigheter kan dock vara relevanta för bedömningen. Hänsyn ska vidare tas till barnets vilja, med beaktande av barnets ålder och mognad.

Som framgår ovan gäller barnkonventionens krav avseende barnets bästa vid alla åtgärder som rör barn. Föräldrabalkens bestämmelse om barnets bästa föreskriver i dag att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. I praktiken har bestämmelsen dock ett bredare tillämpningsområde än vad ordalydelsen signalerar och står därmed väl i överensstämmelse med barnkonventionens krav (jfr t.ex. prop. 2005/06:99 s. 38–40 och 44–48). För att ytterligare tydliggöra barnperspektivet och åstadkomma en bättre överensstämmelse mellan ordalydelse och tillämpningsområde föreslår utredningen att regleringen ska ändras så att det anges att bestämmelsen är tillämplig vid alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Regeringen delar den uppfattningen. Frågor om vårdnad, boende och umgänge innefattar även beslut i dessa frågor. Som *Svea hovrätt* påpekar blir det därför vid en sådan konstruktion överflödigt att särskilt ange att detsamma gäller vid beslut i frågorna. Genom en sådan ändring tydliggörs principen om barnets bästa som materiell rättighet, tolkningsprincip och tillvägagångssätt. Det blir också tydligare att bestämmelsen om barnets bästa gäller alla frågor under socialnämndens och domstolens handläggning som kan påverka barnet, t.ex. i en utredning om vårdnad, boende eller umgänge. Att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge kan även påverka hur ett samtal med ett barn genomförs. Som nämns ovan samverkar barnets bästa och barnets rätt till delaktighet, och principerna utgör tillsammans grunden för en handläggning av frågor om vårdnad, boende och umgänge som utgår från ett barnrättsperspektiv (jfr prop. 2012/13:10 s. 37 och 2017/18:121 s. 38). Regeringen återkommer nedan till barnets rätt till information och att få komma till tals inom ramen för handläggningen av ett mål om vårdnad, boende eller umgänge.

Som anges ovan är principen om barnets bästa i barnkonventionen ett flexibelt begrepp som består av flera delar och vars innebörd måste avgöras från fall till fall (se även prop. 2017/18:186 s. 96). Föräldrabalkens övergripande regel om barnets bästa är konstruerad så att det i andra stycket anges vissa omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. Att vissa omständigheter nämns är ett uttryck för vad lagstiftaren särskilt velat fästa uppmärksamheten på, i det här fallet dels risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, dels barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (se även artiklarna 9 och 19 i barnkonventionen). Dessa omständigheter får aldrig glömmas bort vid bedömningen av vad som är barnets bästa. Däremot behöver inte dessa omständigheter i det enskilda fallet betyda mer än andra viktiga förhållanden.

Utredningen föreslår att det vid bedömningen av barnets bästa, utöver de omständigheter som i dag anges i regleringen, ska fästas särskilt avseende vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov före den egna konflikten. I de fall där föräldrarna har en konflikt och låter sitt handlande styras av denna finns det nämligen en risk att barnet dras in i konflikten och påverkas på ett skadligt sätt. Utredningen lyfter fram att en sådan reglering skulle kunna ge en viktig signal till föräldrar som tvistar eller överväger en tvist. Den skulle också kunna fungera som ett verktyg, för aktörer som kommer i kontakt med föräldrar inför eller under en tvist, för att motivera föräldrar till att komma överens i frågor som rör barnet.

Regeringen delar utredningens bedömning att det är angeläget att uppmärksamma föräldrar på vikten av att se till barnets behov. Det är dock tveksamt om den föreslagna bestämmelsen är rätt väg att gå för att uppnå detta. Det är inte givet att en tvist mellan två föräldrar alltid lämpligen kan beskrivas som en konflikt mellan dem, t.ex. i situationer när den ena föräldern har utsatt den andra föräldern eller barnet för våld, vilket bl.a. *Södertörns tingsrätt* och *Barnombudsmannen* framhåller. En ytterligare uppräkningsriskerar dessutom att göra regleringen mer svårtillämpad. En alltför detaljerad uppräkningsriskerar att skapa oklarhet om hur olika omständigheter förhåller sig till varandra och hur stor betydelse de ska tillmätas. Att det finns en sådan risk bekräftas av att flera remissinstanser, däribland *Rädda Barnen*, efterlyser förtydliganden av hur den föreslagna bestämmelsen ska tillämpas t.ex. i relation till vad som anges om risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp. Som *Svea hovrätt* påpekar synes den föreslagna regleringen också främst fylla en funktion för att avgöra barnets bästa i frågan om huruvida vårdnaden ska vara gemensam eller ensam, vilket gör tillämpningsområdet gentemot den reglering som finns i 6 kap. 5 § (se avsnitt 8.1) oklart. Till det kommer att den övergripande bestämmelsen om barnets bästa främst riktar sig till domstolarna och socialnämnderna, se tillämpningsområdet för artikel 3 i barnkonventionen och vad som regleras i 6 kap. föräldrabalken, medan den föreslagna regleringen – som Svea hovrätt också framhåller – enligt utredningens förslag snarare synes rikta sig till föräldrar (jfr även de

bedömningar som Barnkonventionsutredningen har gjort i fråga om den aktuella bestämmelsen, se SOU 2020:63 s. 453–454).

Något förslag om att i den övergripande regleringen om barnets bästa räkna upp ytterligare omständigheter som ska beaktas särskilt läggs därför inte fram. Med anledning av *Lagrådets* synpunkter i fråga om vad som ryms i begreppet barnets bästa och innebörden av ”frågor om vårdnad, boende och umgänge” väljer regeringen att bygga ut författningskommentaren för att ytterligare belysa detta.

Regeringen återkommer i avsnitt 7.1 och 8.1 till andra förslag som bedöms bättre kunna lyfta fram föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov i främsta rummet och uppnå målet att motivera föräldrar att komma överens i frågor som rör barnet.

6.2 Barnets delaktighet

Regeringens förslag: Förutsättningarna för barns delaktighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge ska förbättras. En ny bestämmelse om barnets rätt att få information och komma till tals i frågor om vårdnad, boende och umgänge ska införas i föräldrabalken.

Barns rätt att komma till tals ska vidare stärkas genom att det klargörs i lagen att rätten inte är begränsad till en rätt att uttrycka sin vilja eller inställning i en viss fråga, utan innebär en rätt att framföra åsikter i en vidare bemärkelse. Även i verkställighetsärenden ska barnets rätt att komma till tals tydliggöras på motsvarande sätt.

Det ska därutöver klargöras att socialnämnden som utgångspunkt ska tala med barnet inom ramen för sitt arbete med utredningar i mål om vårdnad, boende eller umgänge. Även en socialnämnd som ska lämna s.k. snabbupplysningar ska – om det inte är olämpligt – höra barnet och föräldrarna. Det ska också bli möjligt för socialnämnden att i ett förfarande om vårdnad, boende eller umgänge höra barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Regeringens bedömning: Det bör inte finnas något krav på att barnets åsikter eller inställning så långt det är möjligt ska klarläggas på annat sätt, om barnet inte framför sina synpunkter i frågor om vårdnad, boende eller umgänge.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen lämnar inte något förslag i fråga om barnets rätt att komma till tals i verkställighetsärenden. Utredningen föreslår att det ska införas en allmän rätt för barn att uttrycka sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge utan vårdnadshavarens samtycke och närvaro, men inte någon uttrycklig rätt för socialnämnden eller någon annan att initiera samtalet. Utredningen föreslår vidare att om barnet inte framför sina synpunkter i en sådan fråga, så ska hans eller hennes åsikter eller inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, däribland *Helsingborgs tingsrätt*, *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd*, *Socialstyrelsen* och *Landskrona kommun*, tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem. Några remissinstanser, bl.a. *Riksdagens*

Prop. 2020/21:150 *ombudsmän (JO)* och *Varbergs tingsrätt*, påpekar att en likalydande bestämmelse om barnets vilja också finns för verkställighetsärenden och att även denna bör ändras. Ett par remissinstanser, bl.a. JO, lyfter svårigheterna för en utredare att få till stånd ett samtal med ett barn när en vårdnadshavare inte samarbetar. *Juridiska fakultetsnämnden vid Lunds universitet* och *Familjerättssociomernas Riksförening* betonar, med delvis olika inriktning, att om ett barn inte vill framföra åsikter ska även det respekteras. Några remissinstanser, däribland *Göteborgs tingsrätt* och *Rädda Barnen*, efterfrågar förtydliganden av vad rätten till information innebär i praktiken och vem som har ansvar för att ge barnet information.

Ett antal remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen*, *Rädda Barnen* och *Unizon*, anser att det dessutom behövs ytterligare åtgärder för att säkerställa barnets rätt att komma till tals, t.ex. att barn bör få egen talerätt och ett eget biträde i vårdnadstvister.

Skälen för regeringens förslag

Barns delaktighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge ska stärkas

Även principen om barnets rätt till delaktighet är, som konstateras ovan, en grundläggande princip i barnkonventionen. Det barn som är i stånd att bilda egna åsikter har enligt artikel 12 i konventionen rätt att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Barnet ska beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet. Helst ska dock barnet inte höras i en öppen domstolsförhandling, utan under förtroliga omständigheter (se även CRC/C/GC/12, p. 35–43).

Det är viktigt att reglerna om vårdnad, boende och umgänge tillgodoser barnets rätt till delaktighet. Barnets åsikter är också en viktig del i bedömningen av barnets bästa. Redan i dag finns därför krav på att domstolen och socialnämnden, vid bedömningen av vad som utgör barnets bästa, ska ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (nuvarande 6 kap. 2 a § föräldrabalken). Regleringen kompletteras med handlägningsbestämmelser som anger att socialnämnden innan den lämnar s.k. snabbupplysningar ska höra barnet om det är lämpligt, samt att en utredare som verkställer en utredning i frågor om vårdnad, boende eller umgänge ska försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten (6 kap. 19 och 20 §§). En möjlighet finns därutöver att höra ett barn inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras (6 kap. 19 § sista stycket).

Rätten till information är central för att ett barn ska kunna utöva sin rätt till delaktighet (se även CRC/C/GC/12, p. 25). Det finns dock i dag inte någon uttrycklig reglering i 6 kap. föräldrabalken om barnets rätt till information. Barnets rätt att komma till tals begränsas vidare av att ett samtal med barnet i frågor om vårdnad, boende och umgänge i de flesta fall kräver vårdnadshavarnas samtycke. Om barnet har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma om sin medverkan, är det barnet som råder över om något samtal ska hållas. Barnets medgivande är då både en nödvändig och tillräcklig förutsättning. Det innebär i sin tur att

vårdnadshavarens samtycke till samtalet inte behövs och att samtalet t.o.m. kan äga rum mot vårdnadshavarens vilja. Om barnet inte har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma, kan vårdnadshavarna däremot förhindra att samtal hålls med barnet (se 6 kap. 11 och 13 §§ och prop. 2009/10:192 s. 16, jfr dock 11 kap. 10 § tredje stycket socialtjänstlagen [2001:453] när det gäller socialnämndens möjlighet att höra ett barn mot en vårdnadshavarens vilja i s.k. barnavårdsutredningar och utredningar inför en eventuell vårdnadsöverflyttning avseende t.ex. ett familjehemsplacerat barn).

Utredningen konstaterar att det, även om det skett förbättringar, fortfarande är vanligt att barns åsikter och hur de har beaktats inte framgår av utredningar och domar i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Störst är bristerna i fråga om yngre barn. Av den genomgång som utredningen har gjort framgår att socialnämndens utredare i frågor om vårdnad, boende och umgänge i princip träffar alla barn, oavsett ålder. Med äldre barn hålls regelmässigt enskilda samtal. Enskilda samtal hålls dock, enligt utredningen, som utgångspunkt inte med barn i åldrarna 1–5 år och dessa barns åsikter återges dessutom relativt sällan i de upplysningar eller utredningar som redovisas till domstolen. Ju äldre barnet är desto vanligare är det att inställningen redovisas och att domstolens avgörande överensstämmer med barnets inställning.

Att det finns brister i redovisningen av ett barns uppgifter behöver inte innebära att barnets åsikter inte har beaktats av utredaren eller av domstolen. En utebliven redovisning kan i vissa fall förklaras av omsorg om barnet. Det är dock, enligt regeringen, tydligt att framför allt yngre barns rätt att komma till tals behöver stärkas ytterligare. Förutsättningarna för barn att utöva sin rätt att delta i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge behöver också stärkas på ett mer allmänt plan (se även SOU 2020:63 s. 451–453).

En ny bestämmelse om barnets rätt till information och rätt att komma till tals ska införas

Utredningen föreslår att det ska införas en ny bestämmelse om barnets rätt att komma till tals och få information i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Liknande sådana bestämmelser om barns rätt till information och att komma till tals har under senare årtionden införts i lagstiftning av olika slag som rör barn (se t.ex. 11 kap. 10 § socialtjänstlagen och 4 kap. 3 § föräldrabalken). Enligt regeringen bör, som ett led i arbetet med att stärka barns rätt till delaktighet, såsom utredningen föreslår en ny bestämmelse som slår fast barnets rätt till information och att komma till tals införas även i 6 kap. föräldrabalken.

Några remissinstanser, bl.a. *Rädda Barnen*, efterfrågar förtydliganden av vad rätten till information har för innehåll och vem som är ansvarig för att rättigheten uppfylls. Syftet med förslaget är att säkerställa att barnets rättigheter enligt barnkonventionen tillgodoses i mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Det innebär inte att det ska vara upp till barnet självt att ta tillvara sina rättigheter, utan det är den som samtalar med barnet som ansvarar för att barnet får relevant information. Domstolen har också ett övergripande ansvar för att säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses.

För att ett barn ska kunna komma till tals och uttrycka sina åsikter på ett adekvat sätt behöver han eller hon ha fått den information som krävs för att kunna sätta sig in i frågan och överblicka konsekvenserna (se prop. 2006/07:129 s. 37 f.). Med detta avses sådan information som är av betydelse för barnet. Informationen ska inte begränsas till faktauppgifter, utan ska även beskriva hur uppgifter som barnet lämnar kommer att användas och vilken betydelse åsikterna kan få. Informationen ska anpassas till barnets ålder och mognad på ett sådant sätt att barnet kan ta till sig den. För att tydliggöra att rätten till delaktighet gäller i alla frågor om vårdnad, boende och umgänge bör en paragraf med detta innehåll placeras i inledningen av kapitlet.

Enligt *Lagrådet* kan det finnas anledning att i lagtext precisera att ett krav i fråga om information och inhämtande av åsikter ska tillämpas så att det anpassas till barnets ålder och mognad. Regeringen anser emellertid inte att ett sådant tillägg bör göras i lagen (jfr 4 kap. 3 §). Utgångspunkten måste vara att ett barn kan bilda åsikter, även om barnet kanske inte kan uttrycka dessa åsikter verbalt (se även CRC/C/GC/12 p. 20 och 21). Med anledning av *Lagrådets* synpunkter väljer regeringen att belysa frågan ytterligare i författningskommentaren. Att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad behandlas nedan.

Paragrafen om barnets delaktighet kommer, tillsammans med regleringen om barnets bästa, att utgöra en grundval för lagens mer konkreta regler och markera betydelsen av barnets delaktighet när frågor om vårdnad, boende och umgänge avgörs.

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad

Regeringen anser att till den nya paragrafen även bör föras den redan befintliga bestämmelsen i 6 kap. 2 a § föräldrabalken som i dag anger att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Enligt utredningen kan användningen av uttrycket vilja vara en förklaring till att samtal inte sker med yngre barn i den utsträckning som är önskvärt. Det ligger nämligen i sakens natur att yngre barn kan ha svårt att uttrycka eller ange en bestämd vilja eller inställning i en fråga om vårdnad, boende eller umgänge. För att markera att barnets åsikter ska beaktas även om barnet inte kan ge uttryck för en tydlig inställning bör uttrycket vilja enligt utredningen inte längre användas. Utredningen föreslår att ”vilja” ersätts med ”åsikter eller inställning”. Regeringen, som instämmer i att uttrycket vilja inte längre bör användas, anser dock att det, med beaktande av vad *JO* och *Linköpings tingsrätt* framför, är tillräckligt om uttrycket åsikter användas (jfr dock prop. 2005/06:99 s. 45). Därmed kommer också barnets rätt att få information och komma till tals att regleras på samma sätt i frågor om vårdnad, boende och umgänge som motsvarande rättigheter regleras inom adoptionsprocessen (4 kap. 3 § föräldrabalken). Genom att använda uttrycket åsikter tydliggörs att det inte handlar om att barnet måste ta ställning i specifika frågor. Rätten att komma till tals är bredare än så. Detta kan förväntas stärka särskilt yngre barns rätt att komma till tals, men även rätten för de barn som inte vill ta ställning mellan sina föräldrar.

Regeringen anser vidare att en motsvarande justering – där uttrycket vilja byts mot åsikter – bör göras i 21 kap. 1 § föräldrabalken, som reglerar verkställighet av domar och beslut i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Utredningen lämnar inte något sådant förslag, men uttryckets betydelse där är densamma som i 6 kap. föräldrabalken och justeringen – som efterfrågas av flera remissinstanser – skapar bättre enhetlighet i regleringen.

Att barnets ålder och mognad ska beaktas medför, precis som hittills, att hänsyn ska tas i högre grad till de äldre barnens åsikter än till de yngre barnens. Enbart ålder kan dock inte avgöra vikten av ett barns åsikter. Hur mycket ett barn förstår är inte på ett entydigt sätt knutet till barnets ålder. Mognad avser förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av en särskild fråga, varvid den fortlöpande utvecklingen av barnets förmågor måste beaktas (se prop. 2015/2016:180 s. 134). I verkställighetsärenden gäller alltså att om barnet har nått en sådan ålder och mognad att dess vilja bör beaktas, får verkställighet inte ske mot barnets vilja utom då rätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa (21 kap. 5 §).

Om ett barn inte vill framföra åsikter, måste det respekteras

Utredningen föreslår vidare att det i inledningen av 6 kap. föräldrabalken ska tas in en generell bestämmelse om att, ifall ett barn inte framför sina synpunkter, hans eller hennes åsikter eller inställning så långt det är möjligt ska klarläggas på annat sätt. Det är emellertid, som även bl.a. *Lunds universitet* är inne på, viktigt att komma ihåg att barnets rätt att framföra åsikter är en möjlighet för barnet, inte en skyldighet. Om ett barn inte vill framföra några åsikter, måste det respekteras. Det innebär dock inte någon begränsning i t.ex. en socialnämnds eller en medlares ansvar att bedöma om en överenskommelse mellan föräldrarna är till barnets bästa. Det utgör inte heller något hinder mot att nämnden eller en medlare samtalar med personer i barnets omgivning, för att kunna ta ställning till vad som är bäst för barnet. Något krav på att barnets åsikter eller inställning ska klarläggas på annat sätt, om barnet inte framför några synpunkter, bör dock enligt regeringen inte införas.

Barnets rätt att bli hört slås fast i den nya portalparagrafen om barnets rätt att komma till tals och den gäller därmed i samtliga frågor om vårdnad, boende och umgänge. De mer specifika bestämmelser som anger hur barnets åsikter ska hämtas in i samband med en utredning om vårdnad, boende eller umgänge eller i samband med s.k. snabbupplysningar bör enligt regeringen även fortsättningsvis vara placerade i förfarandereglererna i 6 kap. 19 och 20 §§ (se nedan). Hur barnets åsikter mer konkret ska hämtas in i andra fall, t.ex. inför att ett avtal mellan föräldrarna godkänns eller vid medling, är inte närmare reglerat i föräldrabalken och bör även i fortsättningen avgöras av omständigheterna i det enskilda fallet. Något förslag motsvarande utredningens lämnas därför inte i denna del.

Stärkt rätt att få komma till tals inom ramen för snabbupplysningar och utredningar....

För att domstolen ska få kännedom om ett barns åsikter måste det finnas någon form av utredning där de framgår. Det kan åstadkommas genom att domstolen hämtar in upplysningar från socialnämnden, eller – om det

Prop. 2020/21:150 behövs utredning utöver det – ger socialnämnden eller något annat organ i uppdrag att verkställa en utredning (6 kap. 19 och 20 §§ föräldrabalken). Om domstolen ger någon i uppdrag att verkställa en utredning, ska den som verkställer utredningen – om det inte är olämpligt – försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten samt lämna förslag till beslut (19 § fjärde stycket). Domstolen får också i mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge fatta interimistiska beslut, dvs. beslut som gäller fram till dess att frågan avgjorts genom en dom eller ett beslut som fått laga kraft eller föräldrarna träffat ett avtal i frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. Innan ett sådant beslut meddelas kan domstolen hämta in s.k. snabbupplysningar från socialnämnden. Nämnden ska då – om det är lämpligt – höra föräldrarna och barnet (20 § andra stycket).

Det är alltså vanligtvis socialnämnden som ska se till att barnet ges möjlighet att framföra sina åsikter, och nämnden har inom ramen för sina uppgifter ett ansvar för att säkerställa barnets delaktighet. Ytterst är det dock domstolen som ansvarar för att barnets rätt till delaktighet respekteras i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge. Det är viktigt att säkerställa inte bara att barn kommer till tals, utan att de får göra det i ett tidigt skede. Ett interimistiskt beslut i ett mål, t.ex. om hos vilken förälder ett barn ska bo, kan nämligen ha en styrande inverkan på den slutliga utgången i målet. Det är vidare inte obligatoriskt för en domstol att hämta in en särskild utredning i alla mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Ju mer kompletta en socialnämnds upplysningar är, desto mindre torde behovet vara av ytterligare utredning. Det ger bättre förutsättningar för ett snabbt avgörande av målet – vilket ofta är till barnets bästa.

För att stärka barns rätt att komma till tals föreslår utredningen även förändringar i förfarandereglererna i 6 kap. 19 och 20 §§. Utredningen föreslår att det ska klargöras i lag att utgångspunkten är att den som utför en utredning i frågor om vårdnad, boende och umgänge, om det inte är olämpligt, ska höra barnet och redovisa barnets åsikter eller inställning för rätten. Det ska inte, som regleringen antyder i dag, vara tillräckligt att barnets inställning klarläggs på något annat sätt utan att utredaren träffar barnet. Utredningen föreslår vidare att det även när socialnämnden ska lämna snabbupplysningar görs tydligare att utgångspunkten är att föräldrarna och barnet ska höras. Detta görs genom att regleringen ändras från att föräldrarna och barnet ska höras om det är lämpligt, till att de ska höras om det inte är olämpligt.

Att det finns brister i redovisningen av barns uppgifter behöver, som redan har konstaterats, inte innebära att barnets åsikt inte har beaktats av utredaren eller av domstolen. Det kan finnas olika skäl till att åsikten inte redovisas. En utebliven redovisning kan i vissa fall motiveras av omsorg om barnet. Det kan också vara så att redan beaktandet av andra omständigheter motiverar ett beslut eller en dom med ett visst innehåll. Utredningen har funnit att barnets bästa genomgående förefaller vara avgörande för utredares förslag till beslut och för domstolens avgöranden i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Utredningen bedömer vidare att utredare och domare generellt synes göra en, utifrån barnets enskilda situation, nyanserad bedömning av barnets bästa. Det är ändå väsentligt att det finns ett tydligt regelverk som säkerställer att barn i praktiken ges

möjlighet att – i rätt sammanhang och på rätt sätt – framföra det som de verkligen känner och vill ha sagt.

Regeringen delar utredningens uppfattning att, för att säkerställa att barn kommer till tals i större utsträckning än i dag, även förfarandereglerna i 6 kap. 19 och 20 §§ bör ändras. Rätten att komma till tals inom ramen för en utredning (19 §) bör tydliggöras och stärkas genom att det slås fast att utgångspunkten är att barnet ska få komma till tals direkt, alltså höras, och inte genom att utredaren försöker klargöra barnets inställning på något annat sätt. Utgångspunkten bör vidare vara att barnet och föräldrarna höras även inför att snabbupplysningar lämnas, vilket – som utredningen föreslår – bör markeras genom att det i 20 § anges att barnet och föräldrarna ska höras om det inte är olämpligt och inte bara, som det anges i dag, om det är lämpligt.

...en rätt för alla barn – oavsett ålder – men inte en skyldighet...

Bedömningen av i vilka fall ett barn ska höras och i vilka fall det av ett eller annat skäl är olämpligt måste – liksom hittills – göras i varje enskilt fall. När den nuvarande bestämmelsen i 19 § om att den som verkställer en utredning ska försöka klarlägga barnets inställning om det inte är olämpligt tillkom anfördes som exempel på fall då det inte är lämpligt att klarlägga barnets inställning att barnet inte är gammalt eller moget nog att ha en egen uppfattning i saken (prop. 1994/95:224 s. 54). Numera anses det inte finnas någon nedre åldersgräns för när barn ska ges möjlighet att komma till tals. Barn anses kunna bilda åsikter vid mycket ung ålder, även om barnet inte kan uttrycka dessa åsikter verbalt (se t.ex. CRC/C/GC/12 p. 21). Barnets åsikter ska vidare beaktas även om barnet inte kan ge uttryck för en tydlig inställning i de frågor som ska prövas. Om ett barns åsikter i de frågor som ska bedömas sedan tidigare är väl dokumenterade, t.ex. för att barnet nyligen har varit föremål för en liknande process eller hörts inom ramen för en nyss avslutad s.k. barnavårdsutredning, kan det dock i undantagsfall vara olämpligt att höra barnet.

Rätten att få framföra sina åsikter får inte sammanblandas med förmågan att kunna tala eller uttrycka sig. Enbart det faktum att det är fråga om ett yngre barn är således inte tillräckligt för att det ska anses olämpligt att höra barnet. Barn ska inte riskera att utsättas för press att uttala sig, men ska inte heller fråntas möjligheten att komma till tals på grund av sin låga ålder. Barn vill inte alltid uttryckligen ta ställning mellan sina föräldrar, men barnet kanske på andra sätt förmedlar hos vem av föräldrarna det helst vill bo, t.ex. genom att berätta om relationen till syskon och vänner, sin skola eller aktiviteter som barnet deltar i.

Enligt barnkonventionen ska varje barn tillförsäkras de rättigheter som följer av konventionen utan åtskillnad av något slag, oavsett bl.a. barnets funktionsnedsättning eller ställning i övrigt (artikel 2, se även artikel 7 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning). När det gäller barn som är i stånd att bilda egna åsikter, men som inte ens med hjälpmedel har förmåga att ge uttryck för dessa, bör barnets åsikter så långt det är möjligt hämtas in på något annat sätt. Barnets rätt att få möjlighet att framföra sina åsikter omfattar alltså även den situationen att barnet inte självt kan redogöra för dessa. Hörandet av barnet får då, på det

Prop. 2020/21:150 sätt som redan nu torde ske, kompletteras med att utredaren samtalar med personer i barnets omgivning som känner barnet väl.

Förhållandena i det enskilda fallet kan dock också vara sådana att barnet av någon anledning inte vill framföra sina åsikter. Rätten att uttrycka åsikter är, som även bl.a. *Familjerättsassocionomernas riksförening* är inne på, en möjlighet för barnet, inte en skyldighet. Barnets önskan om att inte framföra några åsikter ska därför respekteras, och socialnämnden ska i en sådan situation inte försöka klargöra barnets inställning på något annat sätt. Det dock viktigt att lyfta fram att detta inte innebär någon begränsning av nämndens ansvar att utreda och ta ställning till vad som i det enskilda fallet bedöms vara barnets bästa. Det utgör inte heller något hinder mot att nämnden, inom ramen för sin utredning, samtalar med personer i barnets omgivning. Sådana samtal kan ligga till grund för utredarens bedömning av vad som är bäst för barnet. Uppgifterna kan vara nödvändiga för att ge domstolen ett fullödigt beslutsunderlag, såväl i fråga om vad som kan anses vara barnets bästa som för att få underlag för ett i övrigt materiellt riktigt beslut.

...och uppgifterna bör som utgångspunkt dokumenteras

Redovisningen av barnets åsikter är också viktig. Den som lämnar upplysningar eller verkställer en utredning måste redovisa barnets åsikter för att domstolen vid sin prövning ska kunna beakta dessa. Att barnets åsikter och hur dessa beaktas dokumenteras, i såväl upplysningar och utredningar som avgöranden, möjliggör också en kontroll av att barnets rätt till delaktighet har uppfyllts. Att domstolen redovisar barnets åsikter och hur dessa beaktas är vidare viktigt för att socialnämnden på ett ändamålsenligt sätt ska kunna fullgöra sin skyldighet att i sin omsorg om barn tillgodose det särskilda behov som kan finnas av stöd och hjälp efter att målet avgjorts (se 5 kap. 1 § 9 socialtjänstlagen och CRC/C/GC/12 p. 45). Det kan självfallet finnas undantagsfall när barnets åsikter inte bör dokumenteras i det underlag eller den redovisning som lämnas till domstolen. Det kanske bedöms finnas en risk för att barnet kan ta skada om åsikterna kommer fram. Barnet kan också ha uttryckt att han eller hon inte vill att det som framförs ska avslöjas. Det är dock viktigt att den som talar med barnet, utifrån barnets ålder och mognad, förklarar vikten av att det som barnet framfört kommer fram. Utgångspunkten måste vara att ett barns åsikter i så hög grad som möjligt ska redovisas vid åtgärder och beslut som rör barnet. Det gäller även yngre barn.

Rätten att komma till tals bör inte vara villkorad av vårdnadshavarens samtycke

Samtal med barn i frågor om vårdnad, boende och umgänge aktualiseras alltid inom ramen för s.k. snabbupplysningar och utredningar. Sådana samtal kan dock även förekomma inför att socialnämnden ska lämna andra upplysningar eller godkänna ett avtal mellan föräldrarna i frågor om vårdnad, boende och umgänge samt inom ramen för samarbetsamtal och under medling.

När socialnämnden bedömer att ett samtal med ett barn bör äga rum och barnet har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma om sin medverkan, är det barnet som råder över frågan om huruvida ett

samtal ska hållas. Barnets medgivande är då både en nödvändig och tillräcklig förutsättning för ett samtal. Det innebär att vårdnadshavarens samtycke till samtalet i dessa fall inte behövs och att samtalet t.o.m. kan äga rum mot vårdnadshavarens vilja. Om ett barn inte har uppnått en sådan ålder och mognad att barnet självt kan bestämma i frågan, kan en vårdnadshavare i de flesta fall förhindra att ett barn hörs (se 6 kap. 11 och 13 §§ föräldrabalken). Sedan 2010 gäller dock att socialnämnden i utredningar om behovet av att ingripa till ett barns skydd eller stöd, s.k. barnavårdsutredningar, kan tala med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller i utredningar på initiativ av socialnämnden om överflyttning av vårdnaden på grund av att vårdnadshavaren brister i omsorgen om barnet eller då ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet (11 kap. 10 § tredje stycket socialtjänstlagen). I betänkandet Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag föreslås att socialtjänsten ska kunna samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke även i samband med s.k. förhandsbedömningar (SOU 2020:47 s. 800). Betänkandet bereds f.n. i Regeringskansliet.

Utredningen har föreslagit att det ska införas en lagstadgad rätt för barn att, även om vårdnadshavarna motsätter sig det, uttrycka sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge i ett samtal med en företrädare för socialnämnden. Detsamma föreslås gälla för samtal med en medlare.

Det är viktigt att bestämmelserna om barns rätt att komma till tals och bli hörda är verkningfulla och att det inte finns hinder mot att de följs. Regeringen delar utredningens bedömning att barns rätt att komma till tals trots att en vårdnadshavare motsätter sig det bör stärkas ytterligare. Barnkonventionen ger barn en absolut rätt att, antingen direkt eller genom en företrädare eller ett lämpligt organ, komma till tals i frågor som rör dem själva. Den mest uppenbara företrädaren för ett barn är dess föräldrar. I vissa fall, t.ex. när ett vårdnads mål pågår mellan föräldrarna, finns det dock en risk för intressekonflikter mellan barnet och en av eller båda föräldrarna. I dessa fall finns det ett behov att säkerställa att barnet ges förutsättningar att komma till tals i ett samtal med en annan företrädare (se CRC/C/GC/12 p. 35 och 36).

Antalet vårdnadstvister i domstol har ökat markant under den senaste tioårsperioden. Det finns vidare uppgifter i utredningen om att konfliktnivån i många av dem är hög och att t.ex. förekomsten av skyddade personuppgifter har ökat. Det talar för att det i sådana processer många gånger finns en risk för intressekonflikter mellan barnet och åtminstone den ena föräldern. Utredningen lyfter också fram att det förekommer att en vårdnadshavare motsätter sig att ett barn hörs inom ramen för en utredning eller inför att snabbupplysningar ska lämnas. En utökad möjlighet för socialnämnden att samtala med ett barn utan samtycke från vårdnadshavaren behövs för att säkerställa dessa barns rätt att komma till tals.

Barn bör även i andra sammanhang ha motsvarande rätt att tala med en företrädare för socialnämnden i en fråga om vårdnad, boende eller umgänge, t.ex. inför att socialnämnden ska godkänna ett avtal mellan föräldrarna. Det kan dock förutsättas att samtal mot föräldrarnas vilja mycket sällan kommer att bli aktuellt i sådana situationer. Det handlar här om att föräldrarna i samförstånd, och ibland med socialnämndens hjälp,

Prop. 2020/21:150 frivilligt träffar en överenskommelse, och behovet av att i sådana fall tvinga fram ett hörande av barnet torde vara högst begränsat.

För att inte barnets rätt att komma till tals ska vara beroende av att barnet på egen hand förmår initiera ett samtal, bör regleringen lagtekniskt utformas som en rätt för socialnämnden att höra barnet.

Någon motsvarande rätt för en medlare att mot en vårdnadshavares vilja höra barnet bör inte införas. Socialnämnden har lång erfarenhet av att samtala med barn, även när en vårdnadshavare motsätter sig det, och har lokaler som många gånger är särskilt anpassade för ändamålet. Det är inte alla gånger fallet med en medlare. Medlare är dessutom ofta privata uppdragstagare, och att tvångsvis begränsa föräldrans ansvar bör vara förbehållet en offentlig aktör. Därtill bygger medling på föräldrarnas frivilliga medverkan och vilja att komma överens. Behovet att höra ett barn mot en vårdnadshavares vilja torde därför i praktiken vara ytterst begränsat. Om en vårdnadshavare motsätter sig att medlaren samtalar med barnet, kan barnets rätt att komma till tals ändå garanteras i samverkan med socialnämnden och domstolen.

Det bör understrykas att om ett samtal ska hållas med ett barn, är det alltid angeläget att socialnämnden i första hand eftersträvar att få vårdnadshavarnas godkännande till att ett samtal hålls. Om den ena av eller båda vårdnadshavarna motsätter sig ett samtal med barnet, bör den som ska hålla samtalet vara lyhörd för de skäl som vårdnadshavaren anger. Vårdnadshavaren är den som känner sitt barn bäst och de allra flesta vårdnadshavare vill barnet väl. Det kan i vissa situationer vara bäst för ett barn att ett samtal inte hålls. Enbart det faktum att det pågår en process i domstol behöver inte innebära att det finns en intressekonflikt mellan barnet och dess föräldrar och att dessa inte klarar av att företräda barnet. Ett samtal med ett barn mot en vårdnadshavares vilja bör således alltid föregås av noggranna överväganden. Eftersom ett samtal med ett barn mot en vårdnadshavares vilja innebär ett ingrepp i principen om vårdnadshavarnas beslutanderätt bör vårdnadshavarna alltid informeras innan samtalet med barnet äger rum. När ett samtal ska hållas med ett barn bör socialnämnden också kunna råda över under vilka omständigheter samtalet äger rum. Om socialnämnden anser att det behövs, ska samtalet även kunna hållas utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Det kan, som även bl.a. *JO* påpekar, vara praktiskt svårt att få till stånd ett samtal om båda vårdnadshavarna motsätter sig ett samtal. Frivillig medverkan och bästa möjliga samarbete med vårdnadshavarna är därför även av det skälet alltid att föredra. När fråga uppkommer om att höra ett barn inom ramen för en vårdnadstvist i domstol, torde det emellertid sällan vara fråga om att båda vårdnadshavarna motsätter sig ett samtal med barnet. I en sådan situation kan ett samtal praktiskt komma till stånd genom ett samarbete med den andra föräldern. Förslaget kommer därför särskilt att stärka barns rätt att komma till tals i situationer när det är en vårdnadshavare som motsätter sig att barnet hörs. Det är dock viktigt att socialnämnden, när en vårdnadshavare motsätter sig ett samtal, är uppmärksam på risken att ett hörande av barnet i den situationen uppfattas som att nämnden, utan sakliga skäl, tar ställning för den andra föräldern och kanske rent av sätter barnet i en svår sits. Socialnämnden bör därför även i en sådan situation vara lyhörd för de skäl som vårdnadshavaren anför mot att barnet hörs och i första hand söka samförstånd kring det

angelägna i att barnets rätt till delaktighet tillgodoses och att det sker på ett för barnet bra sätt. Prop. 2020/21:150

Inga ytterligare ändringar i fråga om barnets rätt till delaktighet

Flera remissinstanser menar att de förslag som utredningen lämnar inte är tillräckliga för att säkerställa barnets rätt att komma till tals och vara delaktigt. De anser t.ex. att det bör finnas större möjligheter än i dag att låta barn medverka i en huvudförhandling, att barnet bör få ett eget biträde i vårdnadstvister och att barn bör få egen talerätt i mål om vårdnad, boende eller umgänge, eller att frågorna i vart fall ska utredas vidare. Utredningen överväger frågorna och bedömer att det i dessa delar inte bör genomföras några ändringar. De flesta remissinstanser, däribland flertalet domstolar och kommuner, delar eller invänder inte mot utredningens bedömningar i de aktuella frågorna.

Regeringen konstaterar att frågorna är komplexa och att utredningen inte lämnar några förslag här. Det är redan av den anledningen inte aktuellt att inom ramen för detta lagstiftningsärende genomföra några ändringar i dessa delar.

7 Obligatoriska informationssamtal

7.1 Obligatoriska informationssamtal före en domstolsprocess

Regeringens förslag: Föräldrar som överväger att inleda en tvist i domstol i frågor som rör vårdnad, boende eller umgänge ska vid ett informationssamtal få information som syftar till att hitta den lösning som är bäst för barnet. Föräldrarna ska också, om det inte är olämpligt, erbjudas samarbetsamtal och efter behov erbjudas eller vägledas till stöd och hjälp i annan form.

Föräldrarna ska som utgångspunkt delta samtidigt i ett informationssamtal. Enskilda samtal ska dock hållas, om någon av föräldrarna begär det.

När föräldrarna inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge ska en förälder som framställer ett yrkande om någon av dessa frågor ha deltagit i ett informationssamtal för att domstolen ska få ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning. Samtalet ska ha ägt rum inom ett år före det att yrkandet framställs.

Kravet på deltagande i informationssamtal ska dock inte gälla när ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge redan är upptaget till prövning i målet eller om det finns särskilda skäl.

Domstolens beslut att ta upp ett yrkande till prövning trots att en förälder inte har deltagit i informationssamtal ska inte få överklagas.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att enbart yrkanden om vårdnad, boende eller umgänge som är tvistiga ska avvisas om en förälder som inte har deltagit

Prop. 2020/21:150 i informationssamtal framställer ett sådant yrkande. Utredningen föreslår vidare att kravet på informationssamtal ska gälla även i ett mål där ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge redan är upptaget till prövning. Slutligen föreslår utredningen inte något uttryckligt överklagandeförbud för beslut om att ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning trots att föräldern inte har deltagit i informationssamtal.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, däribland *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Göteborgs tingsrätt*, *Malmö kommun*, *Barnombudsmannen* och *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)*, tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem. Flera remissinstanser, bl.a. *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* och *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)*, avstyrker dock förslaget om obligatoriska informationssamtal. SKR anser att information till föräldrarna bör kunna ges på andra sätt än genom samtal. Stiftelsen Allmänna Barnhuset vänder sig mot att lansera en oprövad och icke utvärderad metod i stor skala som saknar forskningsstöd. Även *Västerås kommun* avstyrker förslaget och påpekar att det saknas ett resonemang kring andra sätt att informera. Flera remissinstanser som i och för sig inte motsätter sig förslaget, bl.a. *Svea hovrätt*, *Socialstyrelsen* och *Sveriges advokatsamfund*, befarar att förslaget inte i tillräcklig hög utsträckning kommer att uppnå sitt syfte eftersom det inte är inriktat på konfliktlösning. *Jönköpings tingsrätt* framför liknande synpunkter. Enligt några remissinstanser, däribland *Stockholms tingsrätt* och *Rädda Barnen*, krävs det mera omfattande insatser. *Varbergs tingsrätt* anser att kravet på deltagande i informationssamtal inte bör gälla när föräldrarna redan deltagit i samarbetsamtal. *Föreningen PappaBarn* (numera Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige) har synpunkter på i vilken omfattning enskilda informationssamtal ska hållas och menar att det finns en risk för att falska påståenden kommer att användas för att slippa delta i sådana samtal. Flera remissinstanser, bl.a. *JO*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Brottsofferjouren*, har synpunkter i olika avseenden på i vilka situationer kravet på informationssamtal ska tillämpas. Flera remissinstanser, däribland *Stockholms kommun*, *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks)* och *Unizon*, lyfter farhågor kring hur samtalen ska kunna genomföras i situationer där det har förekommit våld eller andra övergrepp inom familjen. *Riksorganisationen GAPF – Glöm aldrig Pela och Fadime*, som i och för sig är positiv till förslaget, menar att gemensamma informationssamtal inte kan genomföras när det förekommer hedersrelaterat förtryck och våld. *Linköpings tingsrätt*, *Umeå tingsrätt* och *Malmö kommun* anser att undantag från kravet på att delta i informationssamtal bör kunna göras i mindre omfattning än vad utredningen föreslår. Svea hovrätt påpekar att om det inte ska gå att överklaga ett beslut om att ta upp ett yrkande till prövning, trots att kravet på informationssamtal inte är uppfyllt, måste det regleras i lag. *Haparanda tingsrätt* menar att en förälder bör ha deltagit i informationssamtal närmare inpå att ett yrkande framställs i domstol än ett år.

Det finns ett behov av att kunna nå föräldrar som överväger att inleda en tvist om barn i domstol

Samförståndslösningar mellan föräldrar i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge är i regel bäst för barnet. Utdragna tvister kan påverka barn negativt. Många gånger innebär en samförstånds lösning att barnet får bättre förutsättningar till lugn och ro i sin tillvaro. Om föräldrar själva kommer överens i frågor som rör barnet resulterar det ofta i en mera hållbar lösning, vilket främjar barnet. Det finns därför flera möjligheter att hjälpa dem att nå en överenskommelse, såsom samarbetsamtal och hjälp med att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge. Samtidigt är det angeläget att förstå och komma ihåg att det finns situationer där det är olämpligt att försöka få föräldrar att komma överens, exempelvis när en förälder har utsatt barnet eller någon annan i familjen för våld eller något annat övergrepp.

Det är alltså inte givet att en tvist mellan två föräldrar alltid lämpligen kan beskrivas som en konflikt mellan dem, t.ex. i situationer när det förekommit våld eller hot om våld inom familjen eller när det finns en kontext av hedersrelaterat våld eller förtryck. Om en fråga om vårdnad, boende och umgänge når domstol, är föräldrarna dock ofta sedan en tid oense i frågor om barnet. Väl i domstol finns det risk för att olika meningsskiljaktigheter fördjupas. En tvist i domstol innebär ofta ytterligare en långvarig känslomässig påfrestning för såväl barn som föräldrar. Domstolsprocessen är dessutom begränsad när det gäller möjligheterna att möta föräldrars och barns behov av olika sorters hjälp- och stödinsatser. Det är därför viktigt att föräldrar som överväger en tvist om sina barn i domstol har kunskap om vad en domstolsprocess faktiskt kan åstadkomma.

Utredningen konstaterar att föräldrar som är oense i frågor om barn i en del fall inte känner till tillgängliga stöd- och hjälpinsatser som samhället erbjuder för att motverka konflikter om barn, eller att det känns främmande för föräldrarna att använda sig av dem. Enligt utredningen finns det vidare bland vissa föräldrar en okunskap när det gäller regleringen om vårdnad, boende och umgänge och också om domstolsprocessen som sådan, samt en övertro på vad domstolsprocessen kan åstadkomma. Detta kan medföra att en del processer inleds i domstol trots att frågorna hade kunnat lösas på andra sätt.

Utredningen konstaterar vidare att antalet barn som berörs av samarbetsamtal inte alls har ökat i samma utsträckning som målen om vårdnad, boende eller umgänge i domstol. Samtidigt framgår det av utredningens kartläggning att föräldrar i en stor andel av målen i domstol når en överenskommelse under processens gång, i vissa fall relativt omgående efter att talan väckts. Det är dock inte ovanligt att föräldrar inte kommer överens förrän när målet har handlagts i domstol under ganska lång tid. Ibland träffas överenskommelsen först just inför huvudförhandlingen, när all utredning redan har hämtats in.

Regeringen anser i likhet med utredningen att den höga andelen av överenskommelser i domstol talar för att det bör finnas goda förutsättningar för flera föräldrar än i dag att komma överens utan att inleda en domstolsprocess. För detta talar även att en övervägande del av

Prop. 2020/21:150 de samarbetsamtal som kommunerna ansvarar för resulterar i samförståndslösningar mellan föräldrarna (Socialstyrelsens och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds rapport år 2016, Samarbetssamtal – Kartläggning av föräldrars och samtalsledares erfarenheter).

Ett system som leder till att fler föräldrar kan komma överens så tidigt som möjligt, redan innan en domstolsprocess inleds, skulle vara av stort värde främst för barnen, men även för föräldrarna och samhället i stort. Regeringen delar således utredningens bedömning att det finns behov av att införa en ordning för att kunna nå föräldrar som överväger att inleda en tvist om barn i domstol. Syftet med en sådan ordning bör vara att ge föräldrarna information som kan underlätta för dem att i ett tidigt skede, och utan att en eventuell konflikt förvärras, hitta den lösning som är bäst för barnet.

Information ska ges vid ett samtal med föräldrarna innan de vänder sig till domstol

Utredningen föreslår att föräldrar som överväger att inleda en tvist om barn i domstol ska delta i informationssamtal. Enligt förslaget ska föräldrarna under samtalen bl.a. få information om den rättsliga regleringen av frågor om vårdnad, boende och umgänge, vad en domstolsprocess faktiskt kan åstadkomma och hur en sådan påverkar barnet. Föräldrarna föreslås även få information om bl.a. möjligheten till samarbetsamtal och, efter behov, om andra tillgängliga hjälp- och stödinsatser. Utredningen bedömer att en sådan ordning kan bidra till att tvister om barn i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge motverkas.

Ett liknande system finns sedan 1993 i Norge. Enligt det norska systemet är alla föräldrar som separerar och har gemensamma barn under 16 år som huvudregel skyldiga att delta i medling (51–54 §§ lov om barn og foreldre och 26 § lov om ekteskap). Vid mötet mellan medlaren och föräldrarna ska medlaren bl.a. informera om relevanta bestämmelser, och om föräldrarna inte kommer överens ska medlaren gå igenom vilka andra alternativ som finns att tillgå för att nå en lösning (foreskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven). Det norska systemet har likheter med det som föreslås av utredningen och erfarenheterna från Norge är goda. Också i Danmark finns en modell för att tillhandahålla information till föräldrar i samband med en separation. Informationssamtal kan därför inte anses vara en oprövad och icke utvärderad metod som *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* anför.

Flera remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt*, *Socialstyrelsen* och *Sveriges advokatsamfund*, befarar att en ordning med informationssamtal inte i tillräckligt hög utsträckning kommer att uppnå sitt syfte eftersom den inte är inriktad på konfliktlösning. Som ovan nämnts framgår det emellertid av utredningens kartläggning att samhället inte når fram med information till föräldrar som är oense i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Information bör i många fall kunna bidra till att föräldrar överväger sin situation, det gemensamma ansvaret för barnet och barnets behov samt alternativen till att väcka en talan i domstol. Det finns stöd och hjälp att få som inte utnyttjas. Informationssamtal torde många gånger – när föräldrarna vill försöka eller skulle kunna komma överens men behöver hjälp med detta – kunna leda till att föräldrarna sedan också deltar i

samarbetssamtal eller i större utsträckning än hittills utnyttjar annat tillgängligt stöd. Också ökad kunskap om vad en domstolsprocess kan åstadkomma och vilken påfrestning en sådan innebär bör kunna leda till att fler överenskommelser träffas utan att föräldrarna behöver vända sig till domstol. Regeringen bedömer därför att information till föräldrar kommer att vara en effektiv insats.

Flera remissinstanser uttrycker oro för att ett införande av informationssamtal ska medföra negativa konsekvenser i situationer när den ena föräldern har utsatt den andra föräldern eller barnet för våld. Enligt regeringen bör dock sådana samtal kunna vara till gagn även i en sådan situation, bl.a. genom att information lämnas om domstolsprocessen och om tillgängliga stöd- och hjälpinsatser. Givetvis måste samtalen hållas på ett tryggt sätt och regeringen återkommer till frågan om samtals genomförande nedan.

För att säkerställa att informationen når dem som överväger att vända sig till domstol bör det i princip vara obligatoriskt att ta del av informationen innan en förälder kan väcka talan. Det bör därför, såsom utredningen föreslår, införas en ordning som innebär att föräldrar ska delta i samtal där de ges relevant information innan en domstolsprövning av yrkanden om vårdnad, boende och umgänge kan bli aktuell. För att på bästa sätt nå fram till föräldrarna och kunna anpassa informationen efter behov bör den ges vid ett samtal med föräldrarna och inte på andra sätt, som t.ex. via information på Domstolsverkets och kommunernas webbplatser, vilket *SKR* förespråkar. Under samtalet bör föräldrarna bl.a. ges information om den rättsliga regleringen och vad en domstolsprocess faktiskt kan åstadkomma. Föräldrarna bör också, om det inte är olämpligt, erbjudas samarbetssamtal och, efter behov, informeras om andra möjliga hjälp- och stödinsatser. Här kan också t.ex. insatser vid våld i en nära relation lyftas fram. Föräldrarna bör också få information om kommunens skyldighet att sörja för att de ska kunna få hjälp med att träffa avtal i frågor om vårdnad, boende och umgänge enligt 5 kap. 3 § första stycket 2 socialtjänstlagen. Informationen torde i många fall kunna bidra till att förebygga eller dämpa en konflikt mellan föräldrarna och leda till att andra metoder väljs för att hitta en lösning i frågor om vårdnad, boende och umgänge än att väcka talan i domstol. Informationen, liksom själva samtalet, måste självfallet anpassas efter den enskilda familjens behov och föräldrarnas funktionsförmåga (se artikel 9 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning).

Avsikten med informationssamtalen är således att ge föräldrarna information som i förlängningen kan leda till att de kommer överens. Även om det kan vara en relativt omfattande mängd information som ska lämnas torde det sällan handla om långa samtal. Samtalet är avsett att vara en ingång till andra insatser i form av t.ex. samarbetssamtal eller familjerådgivning, men det bör inte krävas att föräldrarna utöver informationssamtalet deltar i samarbetssamtal eller uppföljningssamtal eller, som bl.a. *Rädda Barnen* förespråkar, några andra särskilda insatser. Information är något som alla föräldrar kan ha nytta av, medan insatser såsom exempelvis samarbetssamtal inte är lämpliga i alla situationer.

Regeringen anser, i likhet med utredningen, att informationssamtal är en bra term för de föreslagna samtalen. Den ger klart uttryck för avsikten med samtalen.

Informationssamtalen är avsedda att ge båda föräldrarna underlag som kan vara till nytta inför deras fortsatta val och agerande när det gäller frågor om vårdnad, boende och umgänge. För att samtalen ska leda till så goda resultat som möjligt anser regeringen, i likhet med utredningen, att utgångspunkten bör vara att föräldrarna deltar samtidigt. Att föräldrarna deltar samtidigt i samtalen torde också förbättra förutsättningarna för att de ska kunna träffa en överenskommelse. Till skillnad från vad *Föreningen PappaBarn* tycks mena anser regeringen emellertid att en förälder som begär ett enskilt samtal bör ha rätt till ett sådant. En annan ordning skulle bl.a. kunna medföra att en förälder som utsatts för våld eller andra övergrepp av den andra föräldern riskerar att tvingas träffa honom eller henne, vilket, såsom exempelvis *GAPF* framför, bör undvikas. En förälder som befinner sig i en sådan situation måste kunna känna sig trygg inför och under samtalet. Enskilda samtal bör också få hållas om socialnämnden bedömer att det finns särskilda skäl för det. Om det inför eller vid ett gemensamt informationssamtal framkommer tecken på att våld eller hot mot närstående förekommer eller har förekommit, kan det finnas anledning att överväga om samtal i stället bör genomföras enskilt. Det kan inte uteslutas att informationssamtal som har inletts enskilt i undantagsfall kan fortsätta som ett gemensamt informationssamtal, om föräldrarna vill det.

Inget krav på att barn ska delta i samtalen

Enligt *Lagrådet* bör frågan om barns deltagande i samtal belysas ytterligare. Informationen som lämnas vid ett informationssamtal riktar sig till föräldrarna och samtalet i sig ska inte omedelbart påverka barnets situation. Vid tidpunkten för informationsmötet är det ovisst om en process över huvud taget kommer att inledas. Inte minst med beaktande av att samtalet skulle kunna leda till onödig oro hos barnet framstår det inte som motiverat att barnet deltar i samtalen eller att information måste ges till barnet redan i detta skede. Barnet har rätt att komma till tals och att få information i samband med eventuella efterföljande åtgärder. Någon reglering om att barn ska delta vid informationssamtal bör alltså inte införas.

Informationssamtal bör vara en förutsättning för att yrkanden om vårdnad, boende och umgänge ska tas upp till prövning när föräldrarna inte är överens

För att uppnå syftet med informationssamtalen – att underlätta för föräldrar att i ett tidigt skede hitta den lösning som är bäst för barnet – bör samtalen äga rum innan en förälder vänder sig till domstol. Deltagande i informationssamtal bör, som huvudregel, vara en nödvändig förutsättning för att yrkanden om vårdnad, boende och umgänge ska tas upp till prövning. Om föräldrarna är överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge, framstår dock inte ett sådant samtal som lika angeläget. Regelsystemet är också redan på olika sätt utformat för att underlätta för föräldrarna att, med beaktande av barnets bästa, nå enighet i frågor som rör barnet. Det framstår därför som främmande att låta föräldrar som är överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge omfattas av ett obligatoriskt moment. Kravet på deltagande i informationssamtal bör

således endast gälla i den situationen att föräldrarna inte är överens i sådana frågor. Det finns inte heller skäl för att kravet på deltagande i informationssamtal ska gälla i de fall socialnämnden för talan om ändring i vårdnaden eller om umgänge.

En ordning där deltagande i informationssamtal är en förutsättning för domstolens prövning innebär att yrkanden i frågor om vårdnad, boende och umgänge ska avvisas om en förälder vänder sig till domstolen med ett tvistigt sådant yrkande utan att ha deltagit i informationssamtal. På så sätt säkerställs att syftet med informationssamtalen kommer alla barn till del, när föräldrarna är oense i frågor om vårdnad, boende eller umgänge och överväger att inleda en tvist i domstol.

En bestämmelse om att domstolen, när föräldrarna inte är överens, bara får ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning om den förälder som först framställer ett tvistigt sådant yrkande har deltagit i informationssamtal bör införas i 6 kap. föräldrabalken.

Informationssamtalet ska ha ägt rum inom ett år före det att ett tvistigt yrkande framställs

När det har förflutit en viss tid sedan samtalet kan förutsättningarna för föräldrarna och barnet ha förändrats. Till exempel kan behovet av insatser eller stöd se annorlunda ut, liksom föräldrarnas förutsättningar för att tillsammans hitta den lösning som är bäst för barnet. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att tiden från det att en förälder deltar i ett informationssamtal till det att ett tvistigt yrkande framställs inte bör tillåtas vara alltför lång. Utredningen föreslår att ett samtal ska ha ägt rum inom ett år före det att yrkandet framställs. *Haparanda tingsrätt* förordar att samtalet ska ha ägt rum närmare inpå att yrkandet framställs, förslagsvis sex månader, och menar att det i högre grad skulle verka avhållande på föräldrars benägenhet att väcka talan i domstol. Regeringen bedömer dock att ett krav på att samtalet ska ha ägt rum närmare inpå domstolsprocessen än vad utredningen föreslår inte skulle ha någon beaktansvärd effekt för antalet processer som inleds i domstol. Att informationssamtalet ska ha ägt rum inom ett år före det att yrkandet framställs framstår således som väl avvägt.

Deltagande i informationssamtal bör vara obligatoriskt för den som först framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge

Utgångspunkten är alltså att båda föräldrarna ska delta tillsammans vid informationssamtal, även om enskilda samtal kommer att äga rum i vissa fall. Det kan dock också inträffa att endast en förälder har deltagit i ett informationssamtal. Om den föräldern framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge bör den andra föräldern, enligt utredningens förslag, också kunna framställa egna yrkanden i målet, även om han eller hon inte har deltagit i informationssamtal. *Stockholms tingsrätt* invänder mot detta och anser att kravet på deltagande i informationssamtal även ska gälla den andra föräldern eftersom det ofta framstår som en tillfällighet vem av föräldrarna som först framställer ett yrkande. Regeringen har förståelse för tingsrättens synpunkt. Sett till syftet med den föreslagna ordningen, och då det i dessa fall redan finns en pågående tvist i domstol som rör vårdnad, boende eller umgänge, framstår

Prop. 2020/21:150 det emellertid inte som motiverat att även kräva att den andra föräldern ska ha deltagit i informationssamtal för att få framställa egna yrkanden i den pågående domstolsprocessen. Information och erbjudande om eller vägledning till stöd- och hjälpinsatser kan då inte förhindra en tvist i domstol. Att endast en förälder deltagit i informationssamtal bör därför inte hindra att ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av domstolen. Informationssamtal ska bara vara obligatoriska om frågor om vårdnad, boende eller umgänge inte redan är uppe till prövning i ett mål. En annan sak är att domstolen, i det enskilda fallet, vid bedömningen av en förälders lämplighet som vårdnadshavare, boendeförälder eller umgängesförälder kan ha anledning att beakta en föräldrarnas ovilja att delta – gemensamt eller enskilt – i informationssamtal som erbjudits (jfr prop. 1990/91:8 s. 30). Domstolen måste dock alltid beakta vilka skäl en förälder har för att inte delta i ett samtal.

Innebörden av kravet på deltagande i informationssamtal

Utredningen föreslår att enbart yrkanden om vårdnad, boende eller umgänge som är tvistiga ska avvisas, om den som först framställer ett sådant yrkande inte har deltagit i informationssamtal. Av förslaget följer också att en bedömning av om ett tvistigt yrkande ska tas upp till prövning ska göras första gången ett sådant yrkande framställs i målet.

Den ordning som utredningen föreslår skulle medföra att situationer uppstår där ett yrkande som rör vårdnad, boende eller umgänge ska prövas i sak medan ett annat yrkande i målet, som också rör någon av de nämnda frågorna, ska avvisas. Ordningen skulle också innebära att ett tidigare medgivet yrkande som senare bestrids ska tas upp till prövning, trots att det inte längre är otvistigt, samtidigt som yrkanden som från början varit tvistiga avvisas. *JO* vänder sig mot detta och menar att det bör förhindras att tvister som uppstår genom att ett tidigare medgivet yrkande bestrids kan prövas av domstol utan föregående informationssamtal. *Svea hovrätt* ifrågasätter i sin tur om det är till barnets bästa att vissa yrkanden prövas i sak medan andra avvisas. Hovrätten påpekar också att det ibland kan vara svårt för domstolarna att avgöra vilka yrkanden som är tvistiga.

Familjemålen präglas av att olika yrkanden vanligen har samband med varandra och att ställningstagandet i en fråga i vissa fall utgör utgångspunkten för prövningen av en annan. För barnets bästa är det många gånger angeläget att det görs en samlad prövning av alla yrkanden som har samband med varandra, oavsett om något yrkande är otvistigt eller inte. Till detta kommer att en ordning där enbart tvistiga yrkanden avvisas medan andra prövas i sak också kan medföra vissa processuella komplikationer som inte gagnar barnets bästa – till exempel en situation där en process i högre instans hindrar att en fråga tas upp i en lägre rätt. Regeringen anser därför att en ordning där frågor om vårdnad, boende och umgänge prövas i ett sammanhang bör eftersträvas. Mot den bakgrunden bör deltagande i informationssamtal vara en förutsättning för att yrkanden om vårdnad, boende och umgänge ska tas upp till prövning i mål där föräldrarna är oense om någon av dessa frågor. Det innebär att både otvistiga och tvistiga yrkanden om vårdnad, boende och umgänge kommer att avvisas, om den förälder som först framställer ett tvistigt sådant yrkande inte har deltagit i informationssamtal. Om föräldrarna exempelvis

är överens om var barnet ska bo men inte om hur umgänget ska se ut, ska således både boendeyrkandet och umgängesyrkandet avvisas.

Kravet på deltagande i informationssamtal bör enligt regeringen bara gälla om ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge inte redan är upptaget till prövning. Om handläggningen av en sådan fråga redan har påbörjats därför att den inledningsvis inte var tvistig, bör ett nytt yrkande, även om det är tvistigt, inte föranleda att alla yrkanden ska avvisas även om föräldrarna inte har deltagit i informationssamtal. Detsamma bör gälla om ett yrkande under processens gång blir tvistigt på grund av en ändrad inställning från motparten. I ett sådant fall gäller tvisten i domstol redan frågor om vårdnad, boende eller umgänge och det blir då i stället domstolen som får försöka hjälpa föräldrarna att hitta den lösning som är bäst för barnet.

I mål om äktenskapsskillnad kan det inträffa att en tvist i frågor om vårdnad, boende eller umgänge uppstår först under betänketiden. Det kan till exempel handla om att det i ett pågående äktenskapsmål framställs ett yrkande om barns boende. Syftet med den föreslagna ordningen, att underlätta för föräldrar att hitta den lösning som är bäst för barnet och skona barn från långdragna tvister, gör sig gällande även i sådana fall. Trots att det då redan finns ett mål som pågår i domstol, och föräldrarna alltså som *Hovrätten över Skåne och Blekinge* framhåller redan är motparter, har målet inte tidigare gällt frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Det finns därför skäl för att kravet på deltagande i informationssamtal även ska gälla då yrkanden om vårdnad, boende eller umgänge framställs under ett sådant måls handläggning.

Det förekommer även att föräldrar i en ansökan om äktenskapsskillnad begär att den gemensamma vårdnaden ska bestå. En sådan begäran bör inte föranleda att kravet på deltagande i informationssamtal inte gäller om föräldrarna i ett senare skede skulle bli oense. Skälet till detta är att det redan av 6 kap. 3 § andra stycket föräldrabalken framgår att barnet vid dom på äktenskapsskillnad mellan föräldrarna även därefter står under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses.

Den föreslagna regleringen innebär att något färre föräldrar kommer att träffas av kravet på informationssamtal i jämförelse med den ordning som utredningen föreslår. Med regeringens förslag möjliggörs emellertid att yrkanden om vårdnad, boende och umgänge kan prövas i ett sammanhang. Systemet blir också mera förutsebart och enklare att administrera än det som utredningen föreslår, vilket måste väga tungt i sammanhanget. Risken att föräldrar, som egentligen är oense i frågor som rör barnet, inledningsvis agerar som om de vore överens i syfte att slippa delta i informationssamtal framstår som liten.

Möjligheten att framställa ett yrkande om rätt att bo kvar i parternas gemensamma bostad till dess bodelning sker (s.k. kvarsittningsrätt) påverkas inte av kravet på informationssamtal. Ett sådant yrkande ska tas upp till prövning oavsett om yrkanden om vårdnad, boende och umgänge avvisas. Vid avgörande av frågan om kvarsittningsrätt ska domstolen fästa avseende vid vem av parterna som har störst behov av bostaden. Vid denna bedömning är det i många fall väsentligt var parternas gemensamma barn ska bo. I en situation där yrkanden om vårdnad och boende har avvisats men domstolen ska pröva frågan om kvarsittningsrätt måste frågan avgöras utifrån hur situationen ser ut för parterna vid tillfället för beslutet.

Prop. 2020/21:150 Frågan kan senare på begäran av parterna komma att omprövas, t.ex. i samband med att domstolen faktiskt tar ställning i frågor om vårdnad eller boende. Med beaktande av att informationssamtal som huvudregel bör hållas senast inom fyra veckor från det att en förälder begärt informationssamtal hos socialnämnden (se avsnitt 7.2) torde emellertid också frågan om kvarsittningsrätt ofta kunna handläggas tillsammans med yrkanden om barns boende. Risken som *Södertörns tingsrätt* framhåller för att ett beslut om kvarsittningsrätt blir bestämmande för frågan om barns boende, framstår därför inte som särskilt stor.

Undantag från kravet på deltagande i informationssamtal

Det kan inte uteslutas att omständigheterna i undantagsfall är sådana att en förälder bör kunna få sina yrkanden prövade trots att han eller hon inte dessförinnan har deltagit i ett informationssamtal. I likhet med utredningen anser regeringen att det därför finns ett behov av att i vissa situationer kunna göra undantag från det föreslagna kravet på deltagande i informationssamtal. Det kan exempelvis handla om att det med beaktande av barnets bästa framstår som särskilt angeläget att få till stånd ett skyndsamt beslut om vårdnad, boende eller umgänge. Så kan vara fallet om det finns en omedelbar risk för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för våld eller övergrepp, eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa. Även om det då finns möjlighet att få akut hjälp från exempelvis socialnämnden, kan det i sådana fall vara särskilt angeläget att få till stånd ett skyndsamt beslut av domstolen. En annan situation då ett undantag från kravet på informationssamtal skulle kunna vara motiverat kan, som *Varbergs tingsrätt* framhåller, vara om föräldrarna nyligen har deltagit i samarbetssamtal. Det kan också finnas skäl att göra undantag från kravet på informationssamtal om det inte är möjligt att nå en förälder, t.ex. för att han eller hon befinner sig utomlands på okänd ort. I ett sådant fall finns det ofta inte heller något syfte med att ha informationssamtal eftersom en ändring i vårdnaden inte kan åstadkommas annat än genom ett beslut av domstol. På motsvarande sätt kan det förhålla sig om en förälder är allvarligt sjuk eller av andra skäl inte är tillgänglig.

Frågan är då hur en undantagsmöjlighet från samtalen bör utformas och hur snäv den bör vara. Flera remissinstanser, däribland *Unizon*, uttrycker att informationssamtal inte fungerar i de tvister där det har förekommit våld i en nära relation. Enligt regeringen kan det dock även i fall där övergrepp har förekommit vara värdefullt om föräldrarna får relevant information och efter behov erbjuds eller vägleds till stöd och hjälp i någon form. Genom informationssamtalet kan barn eller föräldrar exempelvis erbjudas insatser som finns att tillgå vid förekomst av våld i familjen. En förälder ska dessutom ha rätt till ett enskilt samtal och behöver alltså inte mot sin vilja delta i ett informationssamtal tillsammans med den andra föräldern. Något generellt undantag från kravet på informationssamtal för situationer där det finns uppgifter om våld bör därför inte införas.

Några remissinstanser, bl.a. *Linköpings tingsrätt* och *Malmö kommun*, framhåller i stället vikten av att undantaget är restriktivt, bl.a. eftersom undantaget annars kan komma att utnyttjas av föräldrar som inte vill pröva alternativa vägar för att hitta en lösning. Enligt regeringen måste det dock

beaktas att ett alltför strikt krav för undantag skulle riskera att innebära en försämring för barn och våldsutsatta föräldrar. Det måste finnas utrymme för domstolarna att i vissa fall ta upp yrkanden om vårdnad, boende och umgänge till prövning utan att föräldrarna deltagit i informationssamtal. Risken för att föräldrar utnyttjar ett undantag för att kringgå kravet bör enligt regeringen inte heller överdrivas. Det torde inte ligga i partens intresse att uppge oriktiga uppgifter för domstolen enbart i syfte att slippa delta i ett informationssamtal. Regeringen instämmer mot den bakgrunden i utredningens förslag att undantag från kravet på deltagande i informationssamtal ska kunna göras om det finns särskilda skäl.

Överklagandeförbud

Enligt utredningen ska kravet på deltagande i informationssamtal vara överspelat om domstolen anser att det finns särskilda skäl och tar upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning trots att kravet inte är uppfyllt. Regeringen delar den uppfattningen. Huruvida en förälder har deltagit i informationssamtal eller inte påverkar inte målet som sådant eller den andra förälderns talan. Domstolen gör inte någon prövning i sak av yrkandena i målet i samband med bedömningen av om det finns förutsättningar för att ta upp yrkandena till prövning trots att en förälder som framställer yrkanden inte har deltagit i samtal. En möjlighet till överklagande skulle tynga och försena domstolsförfarandet, vilket inte vore förenligt med barnets bästa. Regeringen anser därför att det framstår som motiverat att förhindra en särskild process om talans tillåtande. För att åstadkomma det bör det, som *Svea hovrätt* påpekar, införas en bestämmelse om att talan inte får föras mot ett beslut att ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning trots att en förälder inte har deltagit i informationssamtal. Det innebär att kravet på informationssamtal är överspelat när domstolen tagit upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning, trots att föräldern inte deltagit i ett informationssamtal. Bestämmelsen bör lämpligen införas i föräldrabalken.

Är ett krav på deltagande i informationssamtal förenligt med regeringsformen och Europakonventionen?

Av 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen följer att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid. I förarbetena till bestämmelsen uttalas att innebörden av uttrycket skälig tid framgår av praxis från både svenska domstolar och Europadomstolen. Enligt 2 kap. 19 § regeringsformen får lag eller annan föreskrift inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Ett krav på deltagande i informationssamtal för att få väcka talan om vårdnad, boende eller umgänge innebär att ett villkor för domstolsprövning införs och aktualiserar artikel 6.1 i Europakonventionen. Enligt den artikeln är var och en vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol. Om nationell rätt utesluter domstols behörighet i en fråga som omfattas av artikel 6.1, kan det innebära ett åsidosättande av den enskildes rättigheter enligt Europakonventionen.

Rätten till domstolsprövning får dock begränsas på olika sätt under förutsättning att begränsningarna tjänar ett legitimt ändamål och står i rimlig proportion till detta ändamål. Begränsningarna får inte vara så långtgående att de urholkar det centrala innehållet i den av artikeln garanterade rättigheten (se t.ex. *Ashingdane mot Förenade kungariket*). Av Europadomstolens praxis följer att om talan vid domstol kan väckas först efter ett förberedande administrativt förfarande, ska även tiden för det förfarandet räknas in i den tid som ska bedömas enligt artikel 6.1 (t.ex. *König mot Tyskland samt Erkner och Hofauer mot Österrike*).

Den föreslagna regleringen avser krav på deltagande i ett informationssamtal innan en domstol kan pröva yrkanden som rör vårdnad, boende och umgänge om föräldrarna inte är ense i någon av dessa frågor. För att säkerställa att relevant information når fram till föräldrar, och kan anpassas efter behov, bör deltagandet i ett samtal i princip vara obligatoriskt för att en förälder ska kunna väcka talan. Regleringen är försedd med en ventil för det fall det finns särskilda skäl. Syftet med informationssamtalen är att skona barn från föräldrars tvister och att föräldrarna i ett tidigt skede ska hitta den lösning som är bäst för barnet. Det måste anses vara ett legitimt syfte och kravet på deltagande i samtal kan inte anses oproportionerligt med beaktande av detta syfte (jfr *Momčilović mot Kroatien*). Den föreslagna ordningen påverkar inte heller på något sätt domstolsprocessen i sak.

Regeringen instämmer därmed i utredningens bedömning att en skyldighet att delta i informationssamtal är förenlig med regleringen i Europakonventionen och rätten till domstolsprövning. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför att det finns skäl att närmare analysera förslaget förenlighet med Europakonventionens krav på prövning inom skälig tid. Enligt förslaget ska informationssamtal som huvudregel genomföras så snart som möjligt och senast inom fyra veckor från begäran. Om det finns ett särskilt behov av ett skyndsamt beslut av domstolen, finns vidare ett utrymme att tillämpa undantaget för särskilda skäl. Regeringen anser att också i detta hänseende är utformningen av förslaget förenlig med Europakonventionen och rätten till en rättgång inom skälig tid.

7.2 Genomförande av samtalen

Regeringens förslag: Kommunen ska ansvara för att informationssamtal under sakkunnig ledning kan hållas med föräldrar som överväger att inleda en tvist om vårdnad, boende eller umgänge.

Den kommun där barnet är folkbokfört ansvarar för att informationssamtal kan hållas. Om barnet inte är folkbokfört i landet, ska den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd ansvara för sådana samtal.

Om en förälder begär informationssamtal, ska socialnämnden erbjuda föräldrarna samtal. Informationssamtal ska hållas så snart det är möjligt och senast inom fyra veckor från begäran. Om det finns särskilda skäl, får socialnämnden erbjuda en senare tid för samtalet.

Socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som har deltagit i ett informationssamtal. Uppgifter om föräldrarna, vem som har deltagit i samtalet och när det ägde rum ska framgå av intyget.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att även den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd ska ansvara för att samtal kan hållas, om betydande kostnader eller olägenheter skulle uppkomma för den som ska delta i samtalet på grund av att han eller hon måste infinna sig i barnets folkbokföringskommun.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem. Bland annat *Kvinnofronten* avstyrker förslaget att kommunen ska ansvara för samtalen och menar att socialnämnden saknar kompetens och kunskap att göra riskbedömningar. Några remissinstanser, däribland *Gotlands kommun* och *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)*, menar att förslaget kommer att kräva ytterligare utbildning av befintlig personal i bl.a. konflikthantering. Några remissinstanser, bl.a. *Familjerättsvetenskapernas riksförening*, framhåller att det är viktigt att socialnämnden screenar för våld inför gemensamma informationssamtal. Riksföreningen anser även att det alltid bör vara tydligt i inbjudan till informationssamtal att det är möjligt att boka om det gemensamma samtalet till ett enskilt samtal. Även *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* och *Umeå kommun* understryker vikten av att föräldrar erbjuds enskilda informationssamtal om någon av dem uppger att han eller hon utsatts för våld eller annat övergrepp av den andra föräldern. Flera remissinstanser, bl.a. *Helsingborgs tingsrätt*, *Vimmerby kommun* och *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet*, anser att det bör belysas hur socialnämnden ska hantera situationer då tidsfristen inte kan hållas. *Stockholms universitet* anför att det kan vara svårt för en våldsutsatt förälder att ta initiativ till informationssamtal.

Skälen för regeringens förslag

Kommunerna ska ansvara för samtalen

Utredningen föreslår att kommunerna ska ansvara för informations-samtalen inom ramen för socialtjänstens verksamhet. Till socialnämndernas uppgifter hör redan att ansvara för stöd och hjälp till enskilda. Det handlar bl.a. om att erbjuda samarbetsamtal och familjerådgivning. Socialnämnderna ansvarar också för att våldsutsatta personer får den hjälp och det stöd de behöver. I familjerättshandläggares arbetsuppgifter ingår alltså vanligen redan att bemöta personer som befinner sig i kris och att hantera konfliktfyllda situationer.

Västerås kommun anser att det vore rimligt att i stället lägga uppgiften på tingsrätten. Enligt regeringen framstår det emellertid som ett sämre alternativ. För att domstolarnas arbete ska ha hög kvalitet och för att åstadkomma en snabb och effektiv domstolshandläggning samt god service bör deras verksamhet i möjligaste mån renodlas till dömande uppgifter. Domstolarna kan inte heller erbjuda de stöd- och hjälpinsatser som socialnämnden kan. Regeringen delar inte heller *Kvinnofrontens* uppfattning att socialnämnden inte har kompetens och kunskap nog att

Prop. 2020/21:150 göra riskbedömningar i samband med att informationssamtal ska hållas. Enligt regeringen är socialnämnden väl lämpad för uppdraget och för att se till att samtalen ordnas på ett tryggt sätt. Uppgiften att hålla i samtalen bör därför ligga på kommunerna.

Ansvarig kommun

Det är socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört som prövar om ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge mellan föräldrar ska godkännas (6 kap. 17 a § andra stycket föräldrabalken). Informationssamtal kan i förlängningen leda till att föräldrar träffar ett sådant avtal. Folkbokföringskommunen är dessutom i de flesta fall den kommun där barnet och minst en av föräldrarna är bosatt. Regeringen instämmer därför i utredningens förslag att det bör vara barnets folkbokföringskommun som ska ansvara för att informationssamtal kan hållas.

Det kan dock undantagsvis inträffa att ett barn inte är folkbokfört i Sverige men att talan om vårdnad, boende eller umgänge trots det kan föras i svensk domstol. I de fallen bör ansvarig kommun för informationssamtalet vara den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd. Vilken kommun som är ansvarig när barnet och föräldrarna har skyddade personuppgifter behandlas i avsnitt 11.2. Det finns enligt regeringen inte tillräckliga skäl för att ytterligare reglera vilka kommuner som ansvarar för informationssamtalen.

Kommunen bör inte vara skyldig att erbjuda informationssamtal inom sin egen organisation. I stället bör det överlämnas till varje kommun att, liksom när det gäller samarbetsamtal, inom ramen för sina resurser avgöra hur skyldigheten ska fullgöras – om det ska ske inom den egna verksamheten, genom att två eller flera kommuner samarbetar eller genom att kommunen på annat sätt förmedlar samtalsledare (jfr prop. 1990/91:8 s. 28 f. och 70).

En bestämmelse om att kommunen ska sörja för att informationssamtal kan erbjudas föräldrar som överväger att inleda en tvist i domstol om barn bör införas i socialtjänstlagen. Regleringen av vilken kommun som ska ansvara för att sådana samtal kan hållas bör placeras i samma lag som regleringen av förfarandet med informationssamtal hos socialnämnden (lagen om informationssamtal).

Informationssamtalen bör vara avgiftsfria

En domstolsprocess är avgiftsbelagd. Med beaktande av det och att deltagande i informationssamtal som regel är en förutsättning för att få ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge prövat bör samtalen vara avgiftsfria för föräldrarna.

Informationssamtal bör initieras av en förälder

Regeringen anser, liksom utredningen, att informationssamtal bör initieras av en förälder. *Stockholms universitet* påpekar att det kan vara svårt för en våldsutsatt förälder att ta initiativ till informationssamtal och framhåller att det kan finnas fördelar med en ordning där även socialnämnden kan ta initiativ till sådana samtal.

För att få ändring i frågor om vårdnad, boende eller umgänge när parterna inte är överens är det redan nu så att det i flertalet fall är en

förälder som tar initiativ och väcker talan i domstol. Att en förälder också ska vara tvungen att på något sätt kontakta socialnämnden för att få till stånd ett informationssamtal framstår i detta sammanhang inte som allt för betungande. Det kan också förutses att en våldsutsatt förälder inte sällan redan har haft kontakt med socialnämnden som kan uppmärksamma ett önskemål om samtal. Att socialnämnden utan en förälders medverkan och samtycke skulle kalla föräldrarna till informationssamtal framstår däremot inte som lämpligt.

Socialnämndens hantering av en begäran om informationssamtal

När socialnämnden tagit emot en begäran om informationssamtal ska föräldrarna erbjudas ett sådant samtal. Utgångspunkten är, som framgår ovan, att samtalet ska vara gemensamt för föräldrarna. Enskilda samtal får dock hållas om det finns särskilda skäl, och en förälder som begär ett enskilt samtal har alltid rätt till det. Ett gemensamt samtal torde dock i de allra flesta fall ge de bästa förutsättningarna för föräldrarna att tillgodogöra sig informationen och underlätta för dem att i ett tidigt skede hitta den lösning som är bäst för barnet. Som huvudregel bör socialnämnden därför verka för och framhålla fördelarna med att föräldrarna deltar gemensamt. Socialnämnden bör emellertid på lämpligt sätt, exempelvis i kallelsen såsom *Familjerättsassocionomernas riksförening* föreslår, informera föräldrarna om att det finns en möjlighet till enskilda samtal. Socialnämnden bör vidare avgöra när och hur personalen i nämndens verksamheter ska ställa frågor om våld för att kunna identifiera våldsutsatta och barn som bevittnat våld som behöver stöd och hjälp (se Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd Våld i nära relationer, SOSFS 2014:4). Det framstår däremot inte som rimligt att socialnämnden inför varje gemensamt samtal ska utreda om våld förekommit mellan föräldrarna, såsom riksföreningen anför.

Det är viktigt att socialnämnden är lyhörd för föräldrarnas eventuella synpunkter inför samtalet. En förälder som inte vill delta i samtalet tillsammans med den andra föräldern ska inte behöva känna sig pressad till det av rädsla för att han eller hon ska anses sätta det egna intresset före barnets (jfr prop. 1990/91:8 s. 30 f.). Om en förälder vid kontakt med socialnämnden uppger att hon eller han varit utsatt för våld eller andra övergrepp av den andra föräldern, bör socialnämnden erbjuda ett enskilt samtal, såsom *Umeå kommun* och *SKR* anför. Även uppgifter om hedersrelaterat förtryck kan motivera att socialnämnden erbjuder en förälder ett enskilt samtal. Det är också angeläget att socialnämnden har rutiner för att ordna samtalen så att en våldsutsatt förälder kan känna sig trygg i samband med dem.

Lagrådet ifrågasätter om det inte bör övervägas att införa en möjlighet för socialnämnderna att under vissa förutsättningar neka samtal, främst för situationen att en obstruerande förälder gång på gång begär samtal. En sådan begäran medför dock inte något krav på den andra föräldern att medverka och utgör därför inte ett medel för att kunna trakassera honom eller henne. Utredningen behandlar inte frågan och inte heller lyfter någon remissinstans en sådan farhåga. Enligt regeringen framstår risken som liten för att praktiska problem i detta avseende skulle uppkomma och någon särskild reglering bedöms därför för närvarande inte nödvändig.

Inte minst ur barnets perspektiv är det angeläget att frågor om vårdnad, boende och umgänge får sin lösning så snart som möjligt. Det är därför av vikt att informationssamtalen inte innebär att de mål som trots allt går till domstol fördröjs i någon större utsträckning. Också med hänsyn till regleringen i regeringsformen och Europakonventionen är det viktigt att samtalen hålls utan längre väntetid. Även om det kommer att handla om förhållandevis få samtal per kommun måste dock socialnämnden ges rimliga förutsättningar att kunna genomföra och administrera dem samtidigt som praktiska hänsyn måste tas.

Enligt regeringen bör samtalen mot denna bakgrund hållas så snart som möjligt och, som huvudregel, senast inom fyra veckor från det att en förälder begärt informationssamtal hos socialnämnden. Sett i ljuset av att samtalen förutses leda till att en del föräldrar når en samförståndslösning på ett mycket tidigare stadium än vad som är fallet i dag, och att vissa domstolsprocesser helt kan undvikas, får en fördröjning av påbörjandet av en domstolsprocess med högst fyra veckor anses vara en acceptabel tidsutdräkt. Med en sådan tidsfrist kommer informationssamtalen inte att innebära att handläggningen av målen fördröjs i någon väsentlig mån.

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet efterlyser överväganden som tar sikte på situationer när tidsfristen överskrids på grund av omständigheter som är hänförliga till socialnämnden. Regeringen konstaterar att det, bl.a. med hänsyn till rätten till domstolsprövning inom skäligen tid, är viktigt att socialnämnden organiserar sin verksamhet så att samtalen kan genomföras inom den angivna tiden.

Det kan dock inte uteslutas att det i undantagsfall kan finnas behov av att hålla samtalet senare. Regeringen anser därför att samtal bör få erbjudas vid en senare tidpunkt om det finns särskilda skäl. Endast kortare förlängningar av tidsperioden bör dock komma i fråga. Det torde i de flesta fall ligga i föräldrarnas intresse att vara tillgängliga i kontakten med socialnämnden och att delta i informationssamtal för att därigenom komma vidare, antingen genom att komma fram till en lösning om barnen i samförstånd eller genom att vända sig till domstol. Det kan dock inträffa att socialnämnden inte lyckas nå en förälder eller att samtalet av andra skäl, exempelvis på grund av avbokningar, inte kommer till stånd inom tidsfristen. Bland annat *Vimmerby kommun* efterlyser förtydliganden avseende vilka ansträngningar socialnämnden bör göra för att få till stånd ett gemensamt informationssamtal i dessa fall. Enligt regeringen måste det vara upp till socialnämnden att i varje enskilt fall avgöra vilka åtgärder som ska vidtas för att försöka åstadkomma gemensamma samtal inom tidsfristen. I de fall det, trots försök från socialnämndens sida, inte går att hålla ett gemensamt samtal inom tidsfristen bör det dock många gånger vara lämpligt att socialnämnden i stället håller ett enskilt samtal med den förälder som är beredd att delta.

Samtalsintyg m.m.

För att den nya ordningen med informationssamtal inte ska tynga tingsrätternas handläggning av mål om vårdnad, boende eller umgänge är det viktigt att domstolen på ett enkelt sätt kan kontrollera att en förälder

har deltagit i ett sådant samtal. Utredningen föreslår därför att socialnämnden ska utfärda ett intyg för föräldrar som har deltagit i informationssamtal. Det framstår enligt regeringens mening som ett ändamålsenligt och effektivt sätt för att kunna kontrollera att kravet på deltagande i informationssamtal är uppfyllt. Ett sådant intyg bör utfärdas när båda eller någon av föräldrarna har deltagit i informationssamtal. För att fylla sin funktion bör intyget, förutom uppgifter om föräldrarna, innehålla uppgifter om vem eller vilka som deltagit och när samtalet ägde rum. Regeringen avser att i förordning ge MFoF rätt att meddela föreskrifter om samtalsintygets utformning och närmare innehåll.

Informationssamtal under sakkunnig ledning

Liksom utredningen anser regeringen att samtalen måste hållas under sakkunnig ledning. Det är alltså viktigt att det finns tillräcklig kompetens inom socialnämnderna för att kunna genomföra informationssamtalen och uppnå så goda resultat som möjligt. Regeringen konstaterar att även om själva regleringen om informationssamtal är ny så är det tänkta innehållet för samtalen sådant som personal på kommunernas familjerätter redan bör ha kunskap om. Regeringen anser därför, till skillnad från *MFoF* och *Gotlands kommun*, att särskilda utbildningsinsatser i t.ex. konflikthantering inte är nödvändiga. För att säkerställa samtalsledarnas kompetens bör dock allmänna råd tas fram om vilken kompetens personal som håller i informationssamtal bör ha, på motsvarande sätt som finns när det gäller samtalsledare för samarbetsamtal (Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge, HSLF FS 2017:51). Bland annat för att MFoF ska kunna meddela sådana råd bör dess ansvarsområde utökas till att även omfatta informationssamtal. Regeringen förutsätter att MFoF även i övrigt ser över sina allmänna råd i syfte att anpassa dem till de nya reglerna.

För att tillämpningen av den nya ordningen med informationssamtal ska bli likartad över landet framstår det vidare som önskvärt att relevant kunskap finns samlad och lätt tillgänglig för dem som ska hålla i samtalen och att det tas fram närmare vägledning för informationssamtalens genomförande. Regeringen avser att återkomma med ett uppdrag till MFoF angående detta.

Den lagtekniska utformningen

Regleringen av förfarandet hos socialnämnden bör införas i en särskild lag. Det närmare innehållet i ett informationssamtal bör dock lämpligen regleras i föreskrifter på lägre normhierarkisk nivå. Regeringen avser att i förordning ge MFoF rätt att meddela föreskrifter även om samtals närmare innehåll.

8 Några frågor om vårdnad och umgänge

8.1 Föräldrarnas förmåga att ta gemensamt ansvar ska lyftas fram

Regeringens förslag: Föräldrarnas reglering ska ändras i fråga om vad domstolen ska fästa avseende särskilt vid när frågan om huruvida vårdnaden ska vara gemensam eller inte avgörs. Särskilt avseende ska i fortsättningen fästas vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar i frågor om barnet.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att betydelsen av föräldrarnas förmåga att se till barnets behov ska bedömas i relation till barnets bästa.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, däribland *Riksdagens ombudsmän (JO)*, flertalet domstolar och kommuner, *Föreningen Sveriges Socialchefer*, *Rädda Barnen* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, tillstyrker förslaget eller har inga invändningar mot det. *Svea hovrätt* framhåller att förslaget tillgodoser ett behov av att begränsa betydelsen av föräldrarnas samarbetsvägrigheter i vårdnadstvister. *Riksföreningen GAPF* tillstyrker förslaget men framför att vårdnadstvister inom hedersrelaterat förtryck per definition innebär att modern har utsatts för våld, övergrepp eller annan kränkande behandling – vilket innebär att ett gemensamt ansvar enligt föreningen inte är möjligt. Några remissinstanser, bl.a. *Haparanda tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund*, ifrågasätter om förslaget innebär en tillräckligt tydlig förändring för att kunna minska konfliktbenägenheten mellan föräldrar. Även *Socialstyrelsen* och *Barnombudsmannen* anser att syftet med förslaget – att flytta fokus från föräldrarnas konflikt till barnet och barnets behov – bör lyftas fram på ett tydligare sätt. *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* betonar att det är av yttersta vikt att det gemensamma ansvarstagandet konkretiseras och konsekvenserna för barnet tydliggörs. Enligt *Familjerättssociomernas riksförening* och *Svedala kommun* bör domstolen också fästa avseende vid en förälders engagemang, närvaro och intresse för barnets situation.

Skälen för regeringens förslag: Gemensam vårdnad är i de allra flesta fall en bra vårdnadsform för barn och föräldrar. Särskilt för barnets skull är det viktigt att båda föräldrarna tar ansvar för barnet och är delaktiga i barnets liv – en grundförutsättning som också kommer till uttryck i t.ex. FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen, artikel 18). Det finns dock situationer när det är bäst för ett barn att en förälder ges ensam vårdnad. En prövning måste därför alltid göras av omständigheterna i det enskilda fallet och med beaktande av de kriterier som lagen ställer upp (se även CRC/C/GC/2013/14 p. 67). Det bör således inte finnas någon presumtion för vare sig gemensam eller ensam vårdnad (jfr dock bedömning i SOU 2020:63 s. 454).

Sedan 2006 års vårdnadsreform gäller att domstolen vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam eller anförtros till den ena föräldern ska fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Avsikten med att införa denna reglering var att åstadkomma en uppstramning av rättspraxis som hade sin grund i två

avgöranden från Högsta domstolen och som hade kommit att uppfattas som att det rådde en presumtion för gemensam vårdnad. Det hade blivit för svårt att få ensam vårdnad, även när det fanns goda skäl för det. I det avseendet har regleringen varit lyckosam. 2014 års vårdnadsutredning konstaterar att det görs mer nyanserade bedömningar av vårdnadsfrågan än tidigare och att domstolarna i större utsträckning beslutar om ensam vårdnad för en förälder.

Däremot synes regleringen ha fört med sig andra problem. Utredningen konstaterar att det har blivit alltför stort fokus på hur föräldrarnas samarbete ser ut och att det i vissa fall kan vara konflikt drivande. Det blir många gånger ett fokus i processen på att lyfta fram den andra förälderns brister i stort och smått, för att visa på de samarbetsproblem som finns. Det riskerar att fördjupa konflikten och regleringen får därigenom en konflikt drivande funktion.

I praktiken är det dock inte så att ensam vårdnad alltid innebär att barnet påverkas i lägre grad av föräldrarnas konflikt. Samarbetsproblemen kan ofta röra frågor som inte direkt är knutna till den juridiska vårdnaden om barnet. Det kan t.ex. handla om att den ena föräldern tvivlar på den andra förälderns förmåga att tillgodose barnets behov i olika avseenden när barnet är hos den föräldern. Utredningen konstaterar också att domstolarna i praktiken många gånger inte ställer särskilt höga krav på föräldrarnas samarbetsförmåga vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam. Bestämelsen ger alltså enligt utredningen inte på bästa sätt uttryck för de överväganden som bör göras och görs vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam eller ensam.

Som utredningen och flera remissinstanser framhåller förefaller den nuvarande regleringen i stället att i vissa fall vara konflikt drivande. Det är, som *Barnombudsmannen* lyfter fram, inte fel att ställa krav på att separerade föräldrar samarbetar, tvärtom måste de i viss mån kunna göra det. Formerna för hur samarbetet ska se ut kan dock se väldigt olika ut och omfattningen av kontakterna föräldrarna emellan variera stort, utan att bristen på kontakt eller formen för samarbete behöver gå ut över barnet på ett sådant sätt att det är bättre för barnet att en förälder ges ensam vårdnad.

Utredningens förslag innebär att det ska fästas särskilt avseende vid föräldrarnas förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor om barnet, i stället för vid föräldrarnas samarbetsförmåga. Regeringen delar, i likhet med flertalet remissinstanser, uppfattningen att förslaget att i stället lyfta fram föräldrarnas förmåga att ta gemensamt ansvar innebär en tydligare fokusering på barnet och konsekvenserna för barnet. Förslaget motsvarar också bättre hur domstolarna i praktiken många gånger bedömer frågan. Incitamentet för parterna att agera på ett sätt som inte driver på en konflikt kan då öka, liksom viljan att – i barnets intresse – försöka hitta lösningar på gemensamma problem.

Genom att flytta fokus från föräldrarna och deras samarbete till barnet och föräldrarnas gemensamma ansvar för barnet stärks också barn- och barnrättsperspektivet i regleringen. Det viktiga här bör inte vara hur föräldrarnas kontakter ser ut, utan i vilken mån deras agerande påverkar barnet. Barnets bästa ska vara överordnat föräldrarnas samarbetsförmåga. Såsom *Sigtuna*, *Sollentuna* och *Upplands Väsby kommuner* anför innebär ändringen ett perspektivskifte mot ökad uppmärksamhet på det som är fungerande, vilket är positivt.

Det är viktigt att uppmärksamma att det finns skillnader mellan att ta ett gemensamt ansvar och att ha samarbetsförmåga. Att föräldrarna tar ett gemensamt ansvar innebär att de tillsammans kan lösa frågor som rör barnet och som omfattas av vårdnadsansvaret. Det kan t.ex. handla om att fatta beslut om skolval eller annan omsorg för barnet. Det kan också handla om att säkerställa att barnet får tillgång till olika stöd- och hjälpinsatser som barnet kan behöva och som kräver båda vårdnadshavarnas samtycken. Detta kan göras genom omfattande eller få kontakter och kontakterna kan vara muntliga eller skriftliga. Det är således möjligt att ta ett gemensamt ansvar trots att föräldrarnas samarbete i praktiken är mycket begränsat. Vikten av att föräldrarna har förmåga att ta gemensamt ansvar måste ses tillsammans med de grundläggande principerna om barnets bästa och barnets rätt till delaktighet. Det handlar, som även *Socialstyrelsen* och *Barnombudsmannen* är inne på, om att beakta föräldrarnas förmåga att, när det behövs, sätta barnets behov främst och gemensamt fatta beslut som är till barnets bästa. För att tydliggöra detta bör lagtexten ges en något annorlunda utformning än den som utredningen föreslagit (jfr även avsnitt 6.1).

Familjerättsassocionomernas riksförening och *Svedala kommun* vill att även en förälders engagemang, närvaro och intresse för barnets situation ska beaktas vid bedömningen. Regeringen konstaterar i sammanhanget att det i och för sig, för att ett gemensamt ansvar ska kunna fungera, många gånger måste krävas mer än att föräldrarna i praktiken lyckas fatta nödvändiga beslut. Att en förälder regelmässigt tvingas aktivt agera ensam och att söka och vänta på besked från den andra föräldern för att inte barnet ska komma i kläm utgör knappast ett välfungerande gemensamt ansvarstagande. Lika lite som föräldrar som bor tillsammans alltid måste vara överens eller lika engagerade i alla frågor om barnet, måste emellertid separerade föräldrar vara det. I många frågor blir det naturligt att det är den förälder som barnet vistas hos som i praktiken bestämmer. Om kontakter mellan föräldrarna leder till dispyter, är det bra om de hålls på ett minimum. Det behöver inte utesluta en gemensam vårdnad om föräldrarna i praktiken lyckas lösa den typ av större frågor som kräver båda vårdnadshavarnas samtycken på ett sätt som är bra för barnet, även om det sker genom att en förälder tar ett steg tillbaka och inte i alla frågor aktivt tar ställning.

En reglering som lägger alltför stor vikt vid en förälders engagemang skulle också kunna leda till den utveckling som bl.a. *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* befarar – att en förälder söker upp den andra, i syfte att inför en domstol visa sitt engagemang och sin vilja att ta ansvar. Det kan ställa den andra föräldern i en mycket svår situation. Det gäller särskilt om det förekommit våld eller hot i relationen.

Om det förekommit våld eller hot kan det inte, såsom påpekas av bl.a. *Umeå kommun*, läggas en förälder till last att han eller hon inte samarbetar eller tar ett gemensamt ansvar tillsammans med den andra föräldern i frågor om barnet. Det faktum att förmågan att ta gemensamt ansvar ska beaktas vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam eller inte, innebär vidare inte att föräldrarnas förmåga eller vilja att ta gemensamt ansvar ska vara avgörande för vem av föräldrarna som ska ges ensam vårdnad i de fall gemensam vårdnad inte är aktuell.

Sammanfattningsvis föreslås det att föräldrabalkens reglering ändras i fråga om vad domstolen ska fästa avseende särskilt vid när frågan om huruvida vårdsnaden ska vara gemensam eller inte avgörs. Särskilt avseende ska i fortsättningen fästas vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar i frågor om barnet.

8.2 Andra frågor om vårdnad och umgänge

Regeringens förslag: Domstolen ska kunna besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig den vårdnadsformen.

Regeringens bedömning: Rätten bör inte få flytta över vårdsnaden från en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare till föräldrarna gemensamt om båda föräldrarna motsätter sig det.

Det bör inte krävas särskilda skäl för att en domstol ska få besluta interimistiskt i fråga om vårdnad. Nuvarande bestämmelse som innebär att sådana beslut får meddelas om det behövs bör behållas oförändrad.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår även att domstolen, när vårdsnaden ska flyttas från en särskilt förordnad vårdnadshavare, ska kunna flytta över vårdsnaden till föräldrarna gemensamt också om båda föräldrarna motsätter sig det. Vidare föreslår utredningen att det ska krävas särskilda skäl för att domstolen ska få meddela ett interimistiskt beslut om vårdnad, utöver det nuvarande kravet på att det ska finnas behov av ett sådant beslut.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, bl.a. *Riksdagens ombudsmän (JO)*, flertalet domstolar, *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)*, *Motala kommun*, *Upplands Väsby kommun*, *Västerås kommun*, *Familjerättssociomernas Riksförening* och *Sveriges Makalösa Föräldrar*, som yttrar sig i frågan tillstyrker eller invänder inte mot förslaget om att en domstol ska kunna besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig den vårdnadsformen. Flera remissinstanser avstyrker dock eller är kritiska till förslaget. Till dessa hör bl.a. *Haparanda tingsrätt*, *Barnombudsmannen*, *Socialstyrelsen*, *Föreningen Enastående föräldrar i Göteborg*, *Rädda barnen*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, *Stockholms universitet*, *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* och *Umeå kommun*. Flertalet av dessa framför tveksamhet inför att ett beslut om gemensam vårdnad kan anses vara till barnets bästa när båda föräldrarna motsätter sig den vårdnadsformen. Några av dem påpekar att det faktum att föräldrarna inte har angett några skäl för sin inställning inte innebär att det inte finns sådana. Enligt *Barnombudsmannen* kan det försvåra för barn att få tillgång till sina rättigheter om föräldrarna faktiskt inte kan komma överens i olika frågor som faller under det gemensamma vårdnadsansvaret. *Lunds universitet* lyfter ett annat perspektiv och framhåller att det är viktigt att undvika beslut som innebär att föräldrarna fräntas möjligheten att komma överens om vårdsnaden. Enligt *Riksorganisationen GAPF – Glöm aldrig Pela och Fadime* är det inte möjligt att föreslå gemensam vårdnad i ett vårdnadsfall inom en hederskultur.

Även förslaget om att det ska krävas särskilda skäl för att en domstol ska få fatta ett interimistiskt beslut om vårdnad tillstyrks eller lämnas utan

Prop. 2020/21:150 kommentar av flertalet remissinstanser. Till dem som tillstyrker förslaget hör bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, flera tingsrätter, *Svedala kommun*, *Upplands Väsby kommun*, *Föreningen PappaBarn* (numera Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige) och *Rädda Barnen*. Bland dessa framför dock flera att förslaget skulle få begränsad betydelse eftersom domstolarna redan i dag mycket sällan beslutar om vårdnaden interimistiskt. Andra remissinstanser, däribland *JO*, *Svea hovrätt*, *Kristianstads tingsrätt*, *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks)*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* och *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)*, avstyrker förslaget. Flera av dessa remissinstanser ifrågasätter behovet av den föreslagna lagändringen med hänsyn till den restriktiva praxis som redan finns. SKR anför att förslaget kan leda till en snävare tolkning av regleringen om interimistiska beslut än vad som är önskvärt. Roks lyfter risken för att våldsutsatta kvinnor och barn inte får det skydd de är i behov av. JO och Kristianstads tingsrätt framhåller att det är svårt att tänka sig en situation där rätten konstaterar att det visserligen behövs ett interimistiskt beslut om vårdnaden men att det inte finns särskilda skäl för ett sådant. Svea hovrätt lyfter fram att förslaget riskerar att försvåra tillämpningen av regleringen, då olika krav kommer att ställas beroende på om det är fråga om ett beslut om vårdnad eller ett beslut om boende eller umgänge.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Domstolen ska kunna besluta om gemensam vårdnad i alla fall då det är till barnets bästa

Barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 2 a § föräldrabalken). Det gäller dock med en begränsning. I dag kan domstolen döma till gemensam vårdnad om en förälder motsätter sig det, men inte om båda föräldrarna gör det (6 kap. 5 § andra stycket). I ett sådant fall måste domstolen ge den ena föräldern ensam vårdnad, även om domstolen skulle bedöma att den vårdnadsformen inte är till barnets bästa. Utredningen föreslår att det ska bli möjligt för domstolen att besluta om gemensam vårdnad också i en sådan situation.

Enligt regeringen är det en brist att föräldrarnas inställning kan hindra valet av en vårdnadsform även om domstolen kommer fram till att den skulle vara det bästa för barnet. Det är också tveksamt om regleringen i detta avseende kan anses fullt ut förenlig med vad barnkonventionen, som numera gäller som lag i Sverige, stadgar om att barnets bästa ska beaktas i första hand (se även SOU 2020:63 s. 767 och 768).

Den ändring som utredningen föreslår innebär att domstolen alltid i fråga om vårdnaden ska besluta utifrån vad som bedöms vara barnets bästa. Mot detta invänder flera remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen*, att det i princip aldrig kan vara till barnets bästa att föräldrarna har gemensam vårdnad om ingen av dem vill det. Regeringen delar inte den uppfattningen.

Det är förvisso så att föräldrarnas inställning många gånger kan spegla en avsaknad av förmåga att ta ett gemensamt ansvar för barnet. Avsikten med att ge domstolen en möjlighet att besluta om gemensam vårdnad även

när båda föräldrarna motsätter sig det skulle emellertid inte vara att återinföra eller ens närma sig en presumtion för gemensam vårdnad, utan att markera att det alltid är barnets bästa som i varje enskilt fall ska vara avgörande – inte föräldrarnas inställning i målet. Föräldrar ska, som *Lunds universitet* är inne på, kunna komma överens i olika frågor om sina barn, även om det handlar om att de är överens om att en av dem bör ha ensam vårdnad. Samtidigt är det viktigt att betona att alla sådana överenskommelser ska prövas av domstolen för att säkerställa att de är till barnets bästa. Det är i sammanhanget viktigt att komma ihåg att redan möjligheten att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja måste användas med stor försiktighet och lyhördhet (se prop. 2005/06:99 s. 51).

Regeringen vill också understryka att det självfallet är så att det i en situation där det förekommit våld eller andra former av övergrepp från en förälders sida i princip alltid är bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden. Det är, vilket även några remissinstanser är inne på, knappast möjligt att tillgodose barnets behov av trygghet och omsorg inom ramen för en gemensam vårdnad om den ena föräldern gör sig skyldig till övergrepp mot den andra föräldern eller någon annan i familjen.

Utrymmet att besluta om gemensam vårdnad när båda föräldrarna motsätter sig den vårdnadsformen kommer med den föreslagna ändringen alltså i praktiken att vara litet. Domstolen måste, som också Barnombudsmannen framhåller, beakta vilka konsekvenser det kan få för ett barn om föräldrarna inte klarar av att utöva vårdnaden gemensamt. Enbart det faktum att föräldrarna inte har angett några skäl för sin inställning, kan – som också påpekas av flera remissinstanser – inte vara tillräckligt för att det ska komma i fråga att mot båda föräldrarnas vilja besluta om gemensam vårdnad. För att ett sådant beslut ska kunna meddelas måste det – i det enskilda fallet – anses vara till barnets bästa. Det innebär att det kommer att krävas att det av omständigheterna i målet tydligt framgår att föräldrarna i praktiken har förmåga att ta gemensamt ansvar i frågor som måste lösas. Det kan, som t.ex. *Motala kommun* lyfter fram, handla om situationer där de meningsskiljaktigheter som finns rör annat än sådant som är direkt kopplat till vårdnadsansvaret – samtidigt som föräldrarna båda värnar barnets bästa och där de, trots att de misstror varandra, visar prov på att de kan fatta nödvändiga beslut tillsammans. Beslut om gemensam vårdnad mot båda föräldrarnas vilja kommer därför främst att kunna komma i fråga i situationer där föräldrarna redan har gemensam vårdnad och domstolen anser att det är bäst för barnet att den gemensamma vårdnaden består. Det kan dock inte uteslutas att det även i andra situationer kan vara tydligt att det är bäst för barnet om föräldrarna ges gemensam vårdnad.

Mot denna bakgrund anser regeringen således att det bör införas en möjlighet för en domstol att – när det bedöms vara bäst för barnet – besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig det.

Utredningen föreslår att motsvarande ska gälla också när vårdnaden ska flyttas från en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare till någon av föräldrarna eller båda av dem (6 kap. 10 § föräldrabalken). Ingen av remissinstanserna yttrar sig särskilt om förslaget. Regeringen konstaterar att omständigheterna när vårdnaden om ett barn har legat hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare är speciella och att redan utrymmet för domstolen att i en sådan situation mot en förälders vilja besluta om

Prop. 2020/21:150 gemensam vårdnad torde vara mycket begränsat (se prop. 1997/98:7 s. 111 och 112). En fråga om överflyttning av vårdnaden tillbaka till föräldrarna måste prövas mot bakgrund av de skäl som en gång fanns för att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare. När vårdnaden innehågs av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare är det avsevärt svårare för domstolen att under målets gång bedöma i vilken mån föräldrarna, trots sin inställning i målet, har en förmåga att i barnets intresse fatta nödvändiga beslut gemensamt. Det skulle leda allt för långt – och inte vara till barnets bästa – att göra det möjligt att under sådana förhållanden besluta om gemensam vårdnad. Motsätter sig båda föräldrarna gemensam vårdnad, bör det alltså i en sådan situation även i fortsättningen anses saknas förutsättningar för den vårdnadsformen. Utredningens förslag i denna del bör därför inte genomföras.

...och interimistiska beslut ska få fattas i alla fall där de behövs

Under handläggningen av ett mål får domstolen, om det behövs, besluta interimistiskt om vad som ska gälla i en fråga om vårdnad, boende eller umgänge (6 kap. 20 § föräldrabalken). Ett interimistiskt beslut gäller till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har fått laga kraft eller föräldrarna har träffat avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. Innan domstolen meddelar ett interimistiskt beslut ska motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Domstolen kan också hämta in upplysningar från socialnämnden. Socialnämnden ska i dag, om det är lämpligt, innan den lämnar sådana upplysningar, höra föräldrarna och barnet. Kravet att höra föräldrarna och barnet infördes genom 2006 års vårdnadsreform (jfr dock avsnitt 6.2).

Av utredningens kartläggning framgår att det är relativt vanligt att domstolen beslutar interimistiskt i mål om vårdnad, boende eller umgänge. Det är givetvis viktigt att interimistiska beslut inte meddelas slentrianmässigt. Samtidigt är det många gånger nödvändigt för barnets bästa att domstolen fattar sådana beslut. När det gäller boende och umgänge finns det ofta ett behov av interimistiska beslut när föräldrarna inte kan komma överens. Även interimistiska beslut om vårdnad kan vara nödvändiga. Det kan t.ex. ha framkommit misstankar om våld eller andra övergrepp som inte kan lämnas utan avseende. Ett interimistiskt beslut kan då behövas för att barnet inte ska fara illa. Ett annat exempel kan vara att det finns risk för att barnet olovligen kommer att föras bort. Även i mera vardagliga situationer kan det finnas fall där ett interimistiskt beslut behövs. Föräldrarna kan ha flyttat till skilda orter och frågor om barnets boende och skolgång eller andra viktiga frågor kan behöva kunna lösas snabbt (se prop. 2005/06:99 s. 65 och 66). I många fall är situationen dock sådan att det knappast kan anses angeläget att domstolen redan interimistiskt beslutar om t.ex. upplösning av en gemensam vårdnad.

Trots att det är relativt vanligt förekommande med interimistiska beslut i mål om vårdnad, boende eller umgänge, går det enligt utredningen inte att dra slutsatsen att domstolen i dag meddelar interimistiska beslut när det inte behövs. Av kartläggningen framgår att det oftare meddelas interimistiska beslut om boende och umgänge än om vårdnad. Det beror på att domstolen i regel är restriktiv med att ändra vårdnaden interimistiskt. Utredningen föreslår att denna skillnad i tillämpningen ska komma till

uttryck i lag, genom att det införs ett krav på särskilda skäl för att domstolen ska få meddela ett interimistiskt beslut om vårdnad. Utredningen ger uttryck för att en sådan lagändring kan leda till att färre parter framställer interimistiska yrkanden om vårdnad, när det på förhand kan bedömas som mer eller mindre utsiktslöst. Det kan, enligt utredningen, i sin tur bidra till att konflikter mellan föräldrar inte trappas upp i onödan, vilket gynnar barnen.

Regeringen delar utredningens uppfattning att reglerna om vårdnad, boende och umgänge i så stor utsträckning som möjligt bör utformas så att de motverkar att konflikter mellan föräldrar trappas upp i onödan. Utredningens kartläggning tyder emellertid inte på att reglerna om interimistiska beslut i dag är konflikt drivande eller att möjligheten att besluta interimistiskt används när det inte finns skäl för det. Det finns vidare anledning att, bl.a. av de skäl som *SKR* och *Roks* lyfter fram, vara försiktig med att ändra regler som fungerar väl, särskilt när ändringen inte är avsedd att medföra någon direkt skillnad i sak. Som *JO* och *Kristianstads tingsrätt* framhåller framstår det dessutom som mindre sannolikt att en domstol skulle konstatera att det visserligen behövs ett interimistiskt beslut om vårdnad, men att det inte finns särskilda skäl för ett sådant beslut. Sammantaget anser regeringen därför att det inte bör införas något krav på särskilda skäl för att få meddela ett interimistiskt beslut om vårdnad. Interimistiska beslut ska även i fortsättningen få meddelas i de fall när de behövs.

Barns rätt till umgänge med någon annan än en förälder

Ett barns vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det nära så långt möjligt tillgodoses (6 kap. 15 § tredje stycket föräldrabalken). I den mån ett sådant umgänge inte kommer till stånd är det en viktig uppgift för socialnämnden att försöka få vårdnadshavaren att se till barnets behov. Om umgänge önskas av någon annan än föräldrarna, får talan om umgänget föras av socialnämnden (6 kap. 15 a § andra stycket).

Utredningen överväger om talerätten bör utvidgas och kommer fram till att det även fortsättningsvis endast bör vara socialnämnden som är behörig att väcka talan om barnets umgänge med någon annan än en förälder. De flesta remissinstanser har inte någon annan uppfattning. *Föreningen PappaBarn* och *Föreningen Saknade Barnbarn* invänder mot detta och förordar en egen talerätt för närstående. *Föreningen Saknade Barnbarn* lyfter också det faktum att det inte går att överklaga en socialnämnds beslut att inte väcka en talan om umgänge.

Eftersom utredningen inte lämnar några förslag är det inte möjligt att överväga en ändring inom ramen för detta lagstiftningsärende. Det är dock, som även *Barnombudsmannen* och *SPF Seniorerna* pekar på, angeläget att socialnämnderna är medvetna om det ansvar de har för barnets rätt till umgänge med andra närstående och beaktar att många barn i dag lever i andra familjekonstellationer än traditionella kärnfamiljer. I sammanhanget kan det också nämnas att regeringen i december 2020 gav en särskild utredare i uppdrag att överväga vissa ändringar av de familjerättsliga reglerna bl.a. i förhållande till s.k. sociala föräldrar. I direktiven uttalas att utredaren ska ta ställning till om förutsättningarna för barn att upprätthålla

Prop. 2020/21:150 en relation med sina sociala föräldrar efter separation eller förälders dödsfall behöver förbättras (dir. 2020:132). Inom ramen för uppdraget kan det bli aktuellt att överväga bl.a. olika sätt att förbättra förutsättningarna för ett barn att kunna ha umgänge med sin sociala förälder.

9 Medling i mål om vårdnad, boende eller umgänge

9.1 Medlarens kunskap och kompetens

Regeringens förslag: Det ska framgå av lagen att en medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget.

Regeringens bedömning: Medlare bör själva ansvara för sin utbildning och kompetensutveckling.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen och delar bedömningarna eller har inga invändningar mot dem. Flera remissinstanser anser dock att det bör införas ytterligare reglering av medlares kunskap och kompetens. Bland annat *Familjerätts-sociologernas riksförening* och *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks)* förespråkar en obligatorisk utbildning för medlare. *Riksorganisationen GAPF – Glöm aldrig Pela och Fadime (GAPF)* och *Svenskt Forum för Medling och Konflikthantering (SFM)* framhåller att kompetens- och utbildningskravet för medlare bör konkretiseras. Flera remissinstanser, bl.a. *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* och *Unizon*, framhåller att det är viktigt att kunskapskravet för medlare innefattar kunskap om bl.a. våld och övergrepp. *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* påpekar att problemet med medlare verkar vara att det är svårt att avgöra om den tilltänkta medlaren besitter rätt kompetens, inte vilken kompetens medlaren ska ha, och att detta inte kommer att lösas genom förslaget. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* framhåller att en centralt organiserad utbildningsinsats kan vara motiverad. *Socialstyrelsen* och *Roks* framför liknande synpunkter.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Medlarens kunskap och kompetens

I samband med vårdnadsreformen 2006 infördes en möjlighet för domstolen att i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att komma överens. Av utredningens kartläggning framgår att en lämplig medlare med rätt kompetens ökar förutsättningarna för att få föräldrar att komma överens och att nå långsiktigt hållbara lösningar. Samtidigt används medling i relativt begränsad omfattning i dag. Medlingsförfarandet i familjemål är i stor

utsträckning ett oreglerat område. Det finns inte någon på förhand bestämd ordning eller metod för hur en medling ska gå till. Hur medlarens arbete ska bedrivas får medlaren i stället, i samråd med domstolen, bedöma från fall till fall. Det är viktigt för ett lyckat medlingsförfarande att medlingen kan anpassas efter förutsättningarna i det enskilda fallet.

Att det inte finns någon närmare reglering av hur medlingen ska gå till medför att medlarens kompetens och lämplighet blir särskilt viktig. Detta blir särskilt tydligt då de mål där medlare utses ofta är svåra och ställer höga krav på medlarens erfarenhet och kvalifikationer. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att det bör införas en bestämmelse om kompetens- och lämplighetskrav för medlare. Sådana krav innebär en bättre kvalitetssäkring av medlare och kan i förlängningen leda till fler lyckade medlingsuppdrag.

Frågan är hur dessa krav ska utformas. Att en medlare måste ha god kunskap om barn och om familjerättslig lagstiftning är givet, liksom att han eller hon bör ha erfarenhet av tvister som rör barn. En medlare bör också ha kunskap i att prata med barn och om hur våld och övergrepp inom familjen påverkar familjemedlemmarna. Normalt sett innebär detta att det är familjerättssekreterare, advokater, beteendevetare, psykologer och i vissa fall domare som kan komma i fråga för medlaruppdrag i ett familjemål. Det är emellertid enligt regeringen inte lämpligt att uppställa krav på specifik kompetens. Det är viktigt att uppdraget kan anpassas efter det enskilda fallet och att det finns möjlighet att ge uppdrag som medlare till personer med olika yrkesbakgrund och utbildning. Kraven bör därför utformas mer generellt och inte, som *GAPF* och *SFM* förordar, konkretiseras. Av samma skäl finns det inte anledning att införa krav på att den som får ett medlaruppdrag har genomgått någon viss obligatorisk utbildning för medlare, vilket några remissinstanser förordar.

En lyckad medling är också i hög grad beroende av medlarens personliga egenskaper. Det bör därför även ställas upp ett krav på lämplighet för uppdraget i fråga. Medlaren måste t.ex. ha förmåga att sätta barnets bästa främst. Han eller hon måste vidare kunna hantera en känslig situation och vinna förtroende hos barnet och föräldrarna.

Regeringen föreslår mot denna bakgrund att det ska framgå av lagen att medlaren ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget. Att medlaren också ska vara opartisk får anses ligga i sakens natur. Det är den enskilda domaren som utser medlare och bedömer om kompetens- och lämplighetskraven är uppfyllda.

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet invänder att ett krav på kompetens och lämplighet inte gör det enklare att bedöma om en person är lämplig för ett medlaruppdrag. Regeringen konstaterar dock att en sådan bestämmelse tydliggör för alla aktörer vad som krävs för att komma i fråga för ett sådant uppdrag. Lagstadgade krav finns dessutom inom vissa andra områden, exempelvis vid medling i verkställighetsärenden, och svårigheter med att avgöra om en tilltänkt medlare uppfyller kraven kan knappast helt undgås. Vidare anser regeringen, till skillnad från bl.a. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, att medlare själva bör ansvara för sin utbildning och kompetensutveckling. Så är fallet för medlare inom andra områden, och det saknas tillräckliga skäl för att ha en annan ordning för medlare i familjemål. Det framstår dock som värdefullt att det tas fram viss gemensam information som kan ges till personer som

Prop. 2020/21:150 första gången får uppdrag som medlare. Utredningen föreslår att Domstolsverket ska få i uppdrag att ta fram sådan information. Regeringen avser att återkomma till frågan.

9.2 Sekretess och frågeförbud

Regeringens förslag: Sekretess ska gälla hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden som en part har lämnat till en medlare vid medling i ett mål där medlare utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken, om parten har gjort förbehåll om det. För uppgift i en allmän handling ska sekretessen gälla i högst sjuttio år.

Medlare som utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken ska få höras som vittnen om vad som anförtrots dem vid medlingen eller vad de erfarit i samband med medlingen, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det.

Den tystnadsplikt som följer av sekretessbestämmelsen för medlare ska ha företräde framför rätten att meddela och offentliggöra uppgifter.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen bedömer att medlare och deras biträden inte ska omfattas av det s.k. frågeförbudet, som innebär att de ska få höras som vittnen om vad som anförtrots dem vid medlingen eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen och delar bedömningen eller har inga invändningar mot dem. Enligt *Stockholms tingsrätt* bör sekretessen gälla även för uppgifter som barnet lämnar till en medlare. *Förvaltningsrätten i Malmö* anser inte att det är rimligt att kräva att parterna ska kunna ta ansvar för att göra förbehåll för sekretess. *Svenskt Forum för Medling och Konflikthantering (SFM)* framför en liknande synpunkt. Förvaltningsrätten framhåller vidare att det klart bör framgå för vilka uppgifter som sekretess kan gälla. Flera remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt* och SFM, anser att ett frågeförbud för medlare bör införas. Även *Sveriges advokatsamfund* menar att ett frågeförbud för medlare bör införas, men med undantag för anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen. *Södertörns tingsrätt* anser också att ett frågeförbud bör införas och framhåller att endast barnet bör ha möjlighet att häva ett frågeförbud.

Skälen för regeringens förslag

Stärkt sekretess för medlingsförfarandet

Tystnadsplikt och handlingssekretess i det allmännas verksamhet regleras i offentlighets- och sekretesslagen, förkortad OSL. Medling i indispositiva tvistemål där en medlare utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken måste enligt regeringen anses höra till det allmännas verksamhet. Bestämmelserna i OSL gäller såväl för myndigheten som sådan som för bl.a. anställda och uppdragstagare vid myndigheten (2 kap. 1 § OSL). Medlare som utses enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken bör anses som

uppdragstagare hos myndighet och därmed omfattas av reglerna i OSL (jfr prop. 2010/11:128 s. 72 och prop. 1979/80:2 del A s. 126).

För sådana familjerättsliga mål som medlare utses i gäller sekretess hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om en part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs (36 kap. 1 § andra stycket OSL). Av utredningen framgår att det har framförts synpunkter på att det inte finns en starkare reglering för att säkerställa medlingens konfidentiella natur.

Medling kan i vissa fall vara det bästa sättet att nå en hållbar överenskommelse som är till barnets bästa. Regelverket bör därför vara utformat så att förutsättningarna för medling är så goda som möjligt. Att medlingsförfarandet är konfidentiellt bidrar typiskt sett till att skapa en förtrolig situation mellan parter och medlare, något som i sin tur kan öka förutsättningarna för parterna att komma överens. Det är därför viktigt att en förälder kan känna att han eller hon kan vara öppen inom ramen för medlingsförfarandet och kan lämna uppgifter till en medlare utan att dessa behöver bli kända. När det gäller medling gör sig inte heller intresset av offentlighet gällande på samma sätt som vid dömande verksamhet. Av Europarådets rekommendation för medling i familjetvister framgår också att medlemsstaterna bör se till att det finns lämpliga mekanismer för att möjliggöra att medlingssamtal i princip är konfidentiella.

Sammanfattningsvis anser regeringen att sekretessintresset väger tyngre än insynsintresset för uppgifter som lämnas under medling. Sekretessen för uppgifter som lämnas till en medlare bör därför stärkas. Detta föreslås också av utredningen. Ingen remissinstans invänder mot det.

Sekretessen bör omfatta uppgifter som en part lämnar till medlaren vid medlingen. Syftet med ändringen är att, genom goda förutsättningar för ett förtroligt förhållande mellan parterna och medlaren, öka förutsättningarna för parterna att komma överens. Sett till detta syfte framstår det inte som motiverat att utvidga sekretessen till att även avse uppgifter som ett barn lämnar till medlaren, som *Stockholms tingsrätt* anser. Om medlaren skulle vara förhindrad att framföra vad ett barn har sagt, skulle det dessutom kunna medföra att det blir svårare att få till stånd en överenskommelse som är förenlig med barnets bästa.

När det gäller den närmare utformningen av sekretessbestämmelsen anser regeringen att det av bestämmelsen bör framgå att sekretess gäller för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden. Sekretessen kan även omfatta uppgifter om andra enskilda än parterna.

Utredningen föreslår att bestämmelsen i övrigt utformas på samma sätt som vid medling i dispositiva tvistemål (36 kap. 3 § OSL). För uppgifter vid sådan medling gäller sekretess utan skaderekvisit. För att åstadkomma ett förtroligt förhållande mellan medlaren och föräldrarna, där en förälder kan lämna uppgifter till medlaren utan oro för att medlaren för uppgifterna vidare, framstår det som nödvändigt med sekretess utan skaderekvisit även för medlare som utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken. Mot det talar allmänhetens intresse av insyn. Det intresset gör sig dock inte så starkt gällande avseende medling. Regeringen anser därför vid en sammantagen bedömning att sekretess utan skaderekvisit bör gälla för uppgifter som en förälder lämnat till medlaren.

Vidare krävs enligt den föreslagna bestämmelsen att parten gjort förbehåll om det för att sekretess ska gälla. Bland annat *Förvaltningsrätten i Malmö* och *SFM* vänder sig mot detta. *SFM* anser att det inte ska krävas något förbehåll för att uppgifter som lämnas under medlingen ska omfattas av sekretess. Förvaltningsrätten anser att det inte är rimligt att kräva att föräldrar som är i tvist med varandra ska kunna ta ansvar för att göra förbehåll för sekretess.

Den föreslagna regleringen ska säkerställa att det inte uppkommer någon oklarhet om vilka uppgifter från en part som medlaren får föra vidare och att inte uppgifter i onödan omfattas av sekretess. Det kan visserligen tänkas att en part är omedveten om att han eller hon måste begära sekretess. Detta kan dock åtgärdas genom att medlaren informerar om gällande sekretessreglering innan samtalet börjar. Regeringen anser sammantaget att det finns goda skäl för att utforma sekretessbestämmelsen på samma sätt som för medling i dispositiva tvistemål, alltså utan skaderekvisit och med ett krav på att parten gjort förbehåll om att sekretess ska gälla.

Ett biträde till medlaren får i de flesta fall tillgång till samma information som medlaren. Det finns ingen anledning att sekretessskyddet för uppgifter som lämnats till biträden utformas på ett annorlunda sätt än det som föreslås för medlare. Även biträden bör därför omfattas av den föreslagna sekretessbestämmelsen.

Sekretesstiden för uppgifter i allmänna handlingar bör i enlighet med vad som gäller för andra uppgifter i familjerättsliga mål och ärenden gälla i högst sjuttio år.

Sekretess innebär såväl handlingssekretess som tystnadsplikt. Som huvudregel har dock rätten att meddela och offentliggöra uppgifter enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen företräde framför sekretess, om det inte är fråga om en uppgift som har lämnats i en förtroendesituation och inte vid myndighetsutövning. I sådana fall bör rätten att meddela och offentliggöra uppgifter normalt vara utesluten. Också när det gäller sekretessbestämmelser utan skaderekvisit kan det finnas större anledning att överväga undantag från rätten att meddela och offentliggöra uppgifter (jfr prop. 2010/11 s. 74 f.). Den nu föreslagna sekretessbestämmelsen saknar skaderekvisit, och det är fråga om uppgifter som lämnas i en förtroendesituation. Den tystnadsplikt som följer av den föreslagna sekretessbestämmelsen bör därför ha företräde framför rätten att meddela och offentliggöra uppgifter.

Ett frågeförbud för medlare bör införas

Det är en allmän medborgerlig plikt att vittna i domstol. Vittnesplikten är viktig för domstolens möjlighet att få ett fullgott underlag för prövningen av mål och ärenden.

Vissa person- eller yrkeskategorier har tystnadsplikt i fråga om uppgifter som de har fått reda på i sin yrkesutövning. Det finns exempelvis regler om tystnadsplikt för advokater i rättegångsbalken (8 kap. 4 § första stycket). I en del fall får tystnadsplikten ge vika för vittnesplikten. I rättegångsbalken uppställs dock vissa begränsningar i vittnesplikten genom det s.k. frågeförbudet (36 kap. 5 §). Frågeförbudet innebär bl.a. att personer som tillhör vissa yrkeskategorier – t.ex. medlare i dispositiva tvistemål, advokater och psykologer – får höras som vittne om något som

anförtrots dem i deras yrkesutövning eller vid medlingen endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det (36 kap. 5 § rättegångsbalken).

Utredningen överväger frågan om införande av ett frågeförbud för medlare i fråga om sådant som anförtrots dem under medlingen och konstaterar att det finns omständigheter som talar såväl för som mot att införa ett sådant förbud. Utredningen gör dock bedömningen att det inte bör införas något förbud eftersom det kan hindra att uppgifter som medlaren har kännedom om och som är av betydelse för bedömningen av barnets bästa kommer fram i en rättegång.

Flera remissinstanser, bl.a. *Varbergs tingsrätt*, *Sveriges advokatsamfund* och *SFM*, vänder sig mot utredningens bedömning och anser att ett frågeförbud bör införas för att öka utsikterna för att föräldrar ska nå en överenskommelse för barnets bästa.

Enligt regeringen bör försiktighet iaktas när det gäller att bestämma att tystnadsplikten för en viss yrkesgrupp ska gå före vittnesplikten. Som nämns ovan finns dock ett sådant frågeförbud som utredningen överväger för andra typer av medlare. För att införa ett sådant förbud även för medlare enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken talar också, liksom när det gäller starkt sekretess för uppgifter under medlingsförfarandet, att det ytterligare skulle säkerställa medlingens konfidentiella och förtroliga karaktär. Utsikterna att nå en överenskommelse – vilket i allmänhet är förenligt med barnets bästa – är sannolikt större om föräldrarna kan känna sig fria i vad de ger uttryck för under medlingen och kan lämna uppgifter till medlaren utan att riskera att dessa avslöjas under en eventuell huvudförhandling.

Av betydelse i sammanhanget är frågan om huruvida medlare är anmälningsskyldiga. Av utredningens kartläggning framgår att det råder en oklarhet bland medlare om det. För myndigheter vars verksamhet berör barn och unga och för dem som är verksamma inom bl.a. yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga gäller en anmälningsskyldighet (14 kap. 1 § socialtjänstlagen). Att en myndighet eller person är anmälningsskyldig innebär en skyldighet att genast anmäla till socialnämnden om myndigheten eller personen i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Den som är anmälningsskyldig är också uppgiftsskyldig. Det innebär en skyldighet att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för en barnavårdsutredning. Uppgifter som omfattas av anmälningsskyldigheten kan lämnas till socialnämnden utan hinder av sekretess.

Medling enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken syftar till att få till stånd en överenskommelse i frågor som rör barnet, och utredningen bedömer att medlaren uppgifter måste anses beröra barn på ett sådant sätt att medlingsförfarandet är att anse som en verksamhet som omfattas av anmälnings- och uppgiftsskyldigheten. Liksom bl.a. *Stockholms tingsrätt* delar regeringen utredningens bedömning i denna del.

Vidare kan det konstateras att domstolen har ett ansvar att se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillräckligt utredda. Särskilt med hänsyn till barnets intresse av att målet får en riktig utgång får rättsens utredningsskyldighet anses vara långtgående. Socialnämnden ska också ges tillfälle att lämna upplysningar innan ett mål om vårdnad, boende eller umgänge avgörs. Nämnden är då skyldig att lämna upplysningar som kan

Prop. 2020/21:150 vara av betydelse för frågans bedömning. Behövs ytterligare utredning, får domstolen uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa en sådan utredning. Domstolen kan också fullgöra sin utredningsskyldighet på andra sätt, exempelvis genom att höra personer som kan antas ha kännedom om uppgifter av betydelse för bedömningen av barnets bästa.

Med beaktande av det ovanstående framstår risken som liten för att uppgifter av betydelse för bedömningen av barnets bästa, som medlaren kan ha fått kännedom om inom ramen för medlingsförfarandet, inte kommer fram genom utredningen i ett mål. Att förbättra förutsättningarna för att medling kan genomföras på ett förtroligt sätt skulle öka förutsättningarna för att medlingen blir framgångsrik. En överenskommelse i samförstånd är i de flesta fall bäst för barnet.

Sammanfattningsvis anser regeringen därför att ett frågeförbud är förenligt med barnets bästa och att ett frågeförbud för medlare enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken bör införas. Utsatta barns intresse av att uppgifter kommer fram torde väl kunna tillgodoses genom anmälnings- och uppgiftsskyldigheten i socialtjänstlagen och genom domstolens ansvar för utredningen i målet. Något undantag från frågeförbudet för uppgifter som omfattas av anmälningskyldigheten i socialtjänstlagen, som *Sveriges advokatsamfund* synes förorda, behövs därför inte.

Frågeförbudet bör utformas på samma sätt som för medlare i bl.a. dispositiva tvistemål. Det innebär att frågeförbudet gäller, om inte den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till att vittnet hörs. Härigenom säkerställs att det som en part sagt i förtroende till medlaren inte utan partens medgivande kommer fram genom att medlaren vittnar under den fortsatta rättegången eller i en efterföljande rättegång. Tystnadsplikten gäller till förmån för föräldrarna. Att låta ett barn häva frågeförbudet, som *Södertörns tingsrätt* föreslår, är därför inte aktuellt.

Eftersom ett biträde i de flesta fall får tillgång till samma information som medlaren bör förutom medlaren även dennes biträde omfattas av frågeförbudet, i likhet med vad som gäller för övriga yrkeskategorier som omfattas av frågeförbudet.

9.3 Barnets delaktighet i medlingsförfarandet stärks

Den föreslagna portalparagrafen om barnets rätt till information och rätt att komma till tals (se avsnitt 6.2) kommer även att gälla för samtal vid medling enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken. Det innebär att medlare ska se till att barnets rätt att komma till tals och rätt till information uppfylls inom ramen för medlingsförfarandet. Hur detta lämpligen ska ske är upp till medlaren att avgöra i varje enskilt fall. Att medlaren ger barnet relevant information är viktigt eftersom barnet måste få möjlighet att sätta sig in i frågorna för att kunna framföra sina åsikter. Vad gäller barnets rätt att komma till tals kan det handla om att medlaren själv vid ett samtal med barnet, eller med hjälp av socialnämnden, ger barnet tillfälle att framföra sina åsikter i de frågor som medlingen rör, i den mån inte barnets åsikter i frågorna redan framgår sedan tidigare. Som *Socialstyrelsen* påpekar är det

viktigt att medlaren tar hänsyn till att det kan vara påfrestande för barnet att prata med flera personer med anledning av en tvist. Medlaren ansvarar också för att barnet får information om resultatet av medlingen, även om det många gånger kommer att vara föräldrarna som berättar för barnet om det.

En medlare har inte någon rätt att prata med ett barn utan vårdnadshavarnas samtycke (se avsnitt 6.2). Om en vårdnadshavare motsätter sig att medlaren samtalar med barnet, kan barnets rätt att komma till tals ändå garanteras i samverkan med socialnämnden och domstolen.

10 En tillfällig vårdnadshavare

10.1 Bättre förutsättningar för en snabb vårdnadsöverflyttning

Regeringens förslag: En domstol ska, på talan av socialnämnden, kunna flytta över vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare. En tillfällig vårdnadshavare ska, om det finns särskilda skäl, få utses om det finns behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet, men det saknas en lämplig person att förordna.

I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ska inte ingå att tillgodose den faktiska vården om barnet.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att den faktiska vården om barnet måste vara tillgodosedd för att en tillfällig vårdnadshavare ska få utses.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, däribland *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Kammarrätten i Jönköping*, *Göteborgs tingsrätt*, *Östersunds tingsrätt*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* och *Svenska kyrkan*, tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem. *Svea hovrätt* ifrågasätter behovet av att kunna utse en tillfällig vårdnadshavare och menar att andra insatser som kan erbjudas de berörda barnen är tillräckliga. Några remissinstanser, däribland *Sveriges Kvinnolobby* och *Kvinnofronten*, anser att en vårdnadsöverflyttning i vissa fall bör vara obligatorisk eller ske automatiskt. Kvinnofronten anser vidare att en tillfällig vårdnadshavares uppdrag ska omprövas inom två år. *Stockholms tingsrätt* påpekar att eftersom en ansökan om en tillfällig vårdnadshavare ska handläggas som ett tvistemål kommer förfarandet att ta längre tid än t.ex. är fallet när en särskild företrädare för barn utses. *Åklagarmyndigheten* menar att åklagare i vissa fall borde ha initiativrätt i fråga om överflyttning av vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare. *Stockholms kommun*, *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* och *Västerås kommun* menar att det bör tydliggöras i vilka situationer det ska vara möjligt att utse en tillfällig vårdnadshavare. Även *Södertörns tingsrätt* efterfrågar ytterligare vägledning i fråga om vilka beviskrav som ska tillämpas vid tingsrättens bedömning. *Umeå kommun* förordar att en tillfällig vårdnadshavare ska kunna utses i fler fall än de där det finns särskilda skäl.

En tillfällig vårdnadshavare ska kunna utses för ett barn

Alla barn har rätt till stabilitet och trygghet. Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för barnets uppfostran och utveckling och ska stötta barnet i att få sina rättigheter uppfyllda och ta nödvändiga beslut till barnets bästa (jfr artikel 5 i FN:s konvention om barnets rättigheter; barnkonventionen). Det kan t.ex. handla om att ett barn behöver få vård eller behandling. Det är samhällets ansvar att ge lämpligt stöd till barnets föräldrar eller vårdnadshavare i utövandet av dessa uppgifter. Om en förälder gör sig skyldig till allvarligt våld mot den andra föräldern eller barnet, ställs höga krav på att samhället ingriper för att skydda barnet (jfr artikel 19 i barnkonventionen).

Om båda föräldrarna är vårdnadshavare och en av dem dör, får den andra vårdnadshavaren automatiskt ensam vårdnad om ett gemensamt barn (6 kap. 9 § första stycket föräldrabalken). Det är i de flesta fall när en förälder dör en bra ordning. Om en förälder har dödat den andra föräldern är det dock nästan alltid bäst för barnet att föräldern inte har vårdnaden om barnet. Även i andra fall kan ett barn ha behov av en ny vårdnadshavare som kan fatta beslut till barnets bästa. Så kan t.ex. vara fallet när en förälder har blivit utsatt för allvarligt våld av den andra föräldern som innebär att han eller hon under en längre tid är förhindrad att utöva vårdnaden om barnet. Det kan också vara så att den döda föräldern hade ensam vårdnad om barnet och att barnet därför efter föräldrarnas död saknar vårdnadshavare.

I 6 kap. föräldrabalken finns bestämmelser som tar sikte på dessa situationer. Om barnet står under båda föräldrarnas vårdnad och en av dem brister i omsorg om barnet, ska domstolen ge den andra föräldern ensam vårdnad. Om även den andra föräldern brister i omsorgen om barnet, är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden eller den föräldern inte lever, ska domstolen flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 7–9 §§). Frågan kan prövas på talan av socialnämnden, som – vilket också *Barnombudsmannen* påpekar – är skyldig att ansöka om vårdnadsöverflyttning när den får kännedom om att någon åtgärd behöver vidtas i frågan om vårdnaden (5 kap. 2 § socialtjänstförordningen [2001:937]). Denna skyldighet gäller även i den situationen att det finns en förälder i livet som är lämplig som vårdnadshavare och som skulle kunna föra talan för egen räkning.

Om det behövs kan domstolen besluta interimistiskt i en fråga om vårdnad (6 kap. 20 § första stycket föräldrabalken). Ett yrkande om interimistiskt beslut handläggs med förtur i domstolarna och ett sådant beslut behöver därför normalt inte dröja särskilt länge. Redan gällande lagstiftning möjliggör därför i och för sig en snabb handläggning av en vårdnadsöverflyttning när det har förekommit allvarligt våld i familjen.

En överflyttning av vårdnaden förutsätter dock att det finns en lämplig person inom eller utanför barnets nätverk som vill ta över vårdnaden. De allmänna kraven för att kunna utses till särskilt förordnad vårdnadshavare är att personen är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran (6 kap. 2 §). Det innebär dock inte att den särskilt förordnade vårdnadshavaren nödvändigtvis behöver bo tillsammans med barnet eller i någon större utsträckning ta hand om den faktiska vården om barnet. I

vissa fall kan det finnas anledning att skilja den rättsliga vårdnaden från den faktiska vården när en särskilt förordnad vårdnadshavare ska utses, men det torde krävas att den särskilt förordnade vårdnadshavaren har kontakt med och god kännedom om barnet (se rättsfallet RH 2001:5).

Den som är underårig får inte utses till särskilt förordnad vårdnadshavare. För syskon ska samma person utses, om det inte finns särskilda skäl mot det. Om en vårdnadshavare ska utses efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har framställt önskemål om vem som ska utses, ska den personen förordnas om det inte är olämpligt (6 kap. 10 a §). Barnets åsikter behöver också beaktas (nuvarande 6 kap. 2 a §). Ibland kan det vara bättre för barnet att han eller hon får rota sig i ett familjehem, och att socialnämnden väcker talan om en överflyttning av vårdnaden – till familjehemsföräldrarna – först när det har visat sig att familjehemsplaceringen utfallit positivt för barnet. Det har nämligen ansetts att barnet bör ha ett etablerat gott förhållande till den tänkta vårdnadshavaren och att barnet kan och rimligen bör acceptera denna som vårdnadshavare (prop. 1981/82:168 s. 68, se även JO 2001/02 s. 204).

Dessa utgångspunkter bör fortfarande gälla när en särskilt förordnad vårdnadshavare ska utses. Samtidigt är det angeläget att möjligheten att frånta en förälder vårdnaden kan användas när det krävs för att tillgodose barnets bästa. Socialnämnden har ett ansvar för att skydda barn som far illa eller riskerar att fara illa (se 5 kap. 1 § socialtjänstlagen [2001:453]). När en förälder har dödat eller allvarligt skadat den andra föräldern aktualiseras detta ansvar. Om den som har vårdnaden om barnet samtycker till behövliga insatser, kan de ges på frivillig väg. Om inte, kan barnet omhändertas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Barnet kan på så sätt få sina grundläggande behov av omsorg och vård tillgodosedda. I brottmålsprocessen kan barnet dessutom få stöd av ett målsägandebiträde eller i vissa fall av en särskild företrädare för barnet. Både frivilliga insatser och ett omhändertagande enligt LVU innebär dock att föräldern kvarstår som barnets vårdnadshavare. Socialnämnden har emellertid en skyldighet att överväga frågan om vårdnadsöverflyttning så snart det finns ett behov (se prop. 2020/21:35).

En vårdnadshavare som uppsåtligen har dödat eller allvarligt skadat den andra föräldern får så gott som alltid anses ha brustit i omsorgen om barnet på ett sådant sätt att det är till barnets bästa att föräldern inte längre har kvar vårdnadsansvaret (se 6 kap. 7 § föräldrabalken). Även om det redan i dag finns rättsliga förutsättningar att snabbt flytta över vårdnaden har det visat sig att det i praktiken ofta dröjer innan en vårdnadsöverflyttning sker. Av Socialstyrelsens rapport Vårdnadsöverflyttning i samband med allvarligt våld i familjen (2013) framgår att socialnämnden i stor utsträckning använder sig av möjligheten att väcka talan om överflyttning av vårdnaden när den ena föräldern har dödat den andra. I hälften av de granskade ärendena dröjde det dock mer än ett år från det att barnen berövades sin förälder tills en överflyttning av den rättsliga vårdnaden gjordes. Ett skäl till det är att det kan vara svårt att hitta någon att flytta över vårdnaden till när det saknas lämpliga personer i barnets nätverk.

Att det i de situationer som det är fråga om kan finnas svårigheter att snabbt hitta en lämplig person som vill åta sig ett uppdrag som särskilt förordnad vårdnadshavare är begripligt. Uppdraget aktualiseras ofta i en för barnet mycket traumatisk situation där det uppstår svåra frågor att

Prop. 2020/21:150 hantera. Det ställer höga krav på lämpligheten hos den som ska förordnas. En person kan känna betänkligheter inför att åta sig ett sådant uppdrag. Den förälder som dödat eller allvarligt skadat den andra motsätter sig också ibland att bli skild från vårdnaden, vilket kan verka avhållande när det gäller att acceptera ett uppdrag som särskilt förordnad vårdnadshavare.

Det är, trots detta, inte rimligt att det i fall när en vårdnadsöverflyttning krävs för att tillgodose barnets bästa tar lång tid innan överflyttningen kan genomföras. Regeringen anser därför att det finns ett behov att vidta åtgärder och att det inte är tillräckligt att – som *Svea hovrätt* är inne på – tydliggöra att socialnämnden, vid vård enligt LVU, övertar vårdnadshavarens bestämmanderätt i den utsträckning som det behövs för att genomföra vården. Regeringen delar således utredningens bedömning att det, för att säkerställa att en snabb vårdnadsöverflyttning kan genomföras, bör införas en möjlighet att i vissa fall tillfälligt föra över vårdnaden till någon annan person – en tillfällig vårdnadshavare. Regleringen om tillfälliga vårdnadshavare bör placeras i föräldrabalken, i det kapitel där andra frågor om vårdnad regleras (6 kap.).

En prövning måste göras i det enskilda fallet

Några remissinstanser, däribland *Sveriges Kvinnolobby* och *Unizon*, anser att det bör vara obligatoriskt med en vårdnadsöverflyttning när det har förekommit allvarligt eller dödligt våld i familjen eller att en vårdnadsöverflyttning rent av bör ske automatiskt.

Regeringen konstaterar att alla frågor om vårdnad måste avgöras med barnets bästa för ögonen. Det måste, som *Rädda Barnen* framhåller, alltid kunna göras en individuell bedömning utifrån vad som har hänt i det specifika fallet och utifrån barnets bästa. Ett förfarande som innebär att en förälder fråntas vårdnaden kan inte heller särskiljas från frågan om vem som ska utses till vårdnadshavare i stället, vilket också det kräver att det görs en bedömning i det enskilda fallet. En obligatorisk eller automatisk vårdnadsöverföring skulle vidare behöva kopplas till någon objektivt konstaterbar omständighet, närmast till hands ett avgörande i ett brottmålsförfarande. Det är dock angeläget med en konstruktion som inte riskerar att begränsa eller fördröja möjligheten att agera eller som skapar osäkerhet kring vad som ska gälla om en sådan omständighet skulle ändras. Som utredningen är inne på kan det inte heller uteslutas att en regel om obligatorisk eller automatisk vårdnadsöverflyttning, där det inte finns utrymme att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, skulle kunna stå i strid med – utöver åtagandena enligt barnkonventionen – rätten till familjeliv enligt Europakonventionen (artikel 8).

En vårdnadshavare som avsiktligt dödar eller allvarligt skadar den andra vårdnadshavaren är så gott som alltid olämplig som vårdnadshavare, och en ändring i vårdnaden ska då göras. Prövningen måste dock, som utredningen föreslår, göras med utgångspunkt i omständigheterna i det enskilda fallet. Genom systemet med tillfälliga vårdnadshavare skapas förutsättningar för en snabb vårdnadsöverflyttning.

Förutsättningar för att utse en tillfällig vårdnadshavare

Det bör alltså vara möjligt att i vissa situationer temporärt föra över vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare, i avvaktan på en långsiktig

lösning. Några remissinstanser, exempelvis *SKR* och *Södertörns tingsrätt*, efterfrågar förtydliganden av och vägledning om i vilka situationer en tillfällig vårdnadshavare kan komma i fråga och vilka beviskrav som ska tillämpas. *Stockholms kommun* och *Umeå kommun* väcker frågor om tillämpningen av utredningens förslag att det ska krävas särskilda skäl för att utse en tillfällig vårdnadshavare.

En första förutsättning för att en tillfällig vårdnadshavare ska komma i fråga bör, enligt regeringen, vara att förhållandena är sådana att socialnämnden bedömer att det finns ett behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn. Så får, som ovan konstateras, så gott som alltid förutsättas vara fallet när en vårdnadshavare uppsåtligt har dödat eller så allvarligt skadat den andra föräldern att den föräldern inte kan ta hand om barnet (se 6 kap. 7 § föräldrabalken).

En ytterligare förutsättning för ett förordnande av en tillfällig vårdnadshavare bör vara att det ännu inte finns någon lämplig person som kan förordnas som särskild vårdnadshavare för barnet. Om en skyndsamt ändring krävs, kan den annars åstadkommas genom att domstolen fattar ett interimistiskt beslut (6 kap. 20 §). En tillfällig vårdnadshavare kan vara nödvändig både i situationer när det saknas någon i barnets närhet som är villig och lämplig att åta sig uppdraget att vara vårdnadshavare för barnet och när det i och för sig finns en sådan person men det ännu inte går att ta ställning till om barnet kan och rimligen bör acceptera denna person.

I det nyss anförda ligger att en tillfällig vårdnadshavare inte ska förordnas i varje situation där en ändring i vårdnaden aktualiseras. Regleringen är, i motsats till vad *Umeå kommun* synes efterlysa, således avsedd endast för situationer där det finns särskilda skäl. Bedömningen får här utgå från de faktiska omständigheterna i det enskilda fallet och vad som rimligen kan förutsägas om utvecklingen den närmaste tiden. Det kan t.ex. handla om att det finns brådskande beslut som behöver fattas för barnets räkning som annars inte kan komma till stånd. Så kan också vara fallet när det närmast skulle framstå som stötande eller kränkande för barnet att låta föräldern kvarstå som vårdnadshavare. Om en förälder dödat eller om en förälder skadats så pass allvarligt att föräldern inte inom överskådlig tid kan förväntas fungera i sin roll som vårdnadshavare, t.ex. på grund av medvetlöshet eller mycket allvarliga skador i övrigt, och den andra föräldern är frihetsberövad för brottet, får situationen så gott som alltid anses vara sådan att det finns behov av att skyndsamt förordna en vårdnadshavare särskilt för barnet.

Socialnämnden bör ges rimlig tid att överväga tillgängliga alternativ innan ställning tas till om en tillfällig vårdnadshavare behövs. Om nämnden bedömer att det kommer att vara möjligt att väcka talan om att utse en särskild förordnad vårdnadshavare inom den närmaste tiden – som utgångspunkt inom en eller ett par månader – torde en tillfällig vårdnadshavare sällan komma i fråga. Det framstår, enligt regeringen, då som bäst för barnet att allt fokus läggs på att få en mer permanent lösning på plats.

Som *Lagrådet* konstaterar ansvarar socialnämnden för att barnets behov av stöd och skydd tillgodoses enligt socialtjänstlagen. Regeringen delar mot den bakgrunden Lagrådets bedömning att ett krav på att den faktiska vården är tillgodosedd för att en tillfällig vårdnadshavare ska få utses, vilket föreslås av utredningen och i lagrådsremissen, inte behövs. Den

Prop. 2020/21:150 tillfälliga vårdnadshavaren är emellertid avsedd att vara en i det närmaste professionell vårdnadshavare, till dess att en mer långsiktig lösning finns på plats, och i uppdraget som tillfällig vårdnadshavare bör inte ingå att tillgodose den faktiska vården om barnet. Det bör därför i lagtexten anges att det inte ingår i den tillfälliga vårdnadshavarens uppdrag att tillgodose den faktiska vården om barnet.

Socialnämndens skyldighet att agera till skydd för ett barn är inte knuten till något särskilt skede i brottmålsprocessen. Som *Södertörns tingsrätt* påpekar kommer frågan om att utse en tillfällig vårdnadshavare vanligen att uppkomma i ett tidigare skede än frågan om att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare i dag gör. Det kan innebära att det inte finns någon dom att lägga till grund för bedömning av om det har förekommit allvarligt våld i familjen. Något krav på att det finns en brottmålsdom som fått laga kraft för att en åtgärd ska vidtas i fråga om vårdnaden om ett barn finns dock inte i dag och, vilket även *SKR* framhåller, bör inte heller finnas i fråga om tillfälliga vårdnadshavare. Det bör inte heller finnas något krav på att den gärning som vårdnadshavaren är misstänkt för är erkänd. Vilken utredning som bör krävas får i stället avgöras med beaktande av omständigheterna i varje enskilt fall och med barnets bästa för ögonen.

Det ligger i sakens natur att bedömningsunderlaget ofta kommer att vara mer begränsat när en tillfällig vårdnadshavare ska utses än vad som är fallet i dag när en särskilt förordnad vårdnadshavare utses och att alltför höga beviskrav därför inte kan ställas. Avsikten med förslaget är att möjliggöra en tillfällig lösning i avvaktan på att någon annan, t.ex. en familjehemsförälder, kan utses till särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Det kan dock också vara så att vårdnaden senare av något skäl kommer att återgå till föräldern. Ett visst mått av osäkerhet i fråga om vad som hänt måste därför accepteras. Förhållandena kan vidare komma att förändras under handläggningens gång. Socialnämnden och domstolen får utgå från de uppgifter som är kända och bedöma vilka åtgärder som är motiverade utifrån dessa uppgifter. Barnets bästa ska vara avgörande även vid ett beslut om att utse en tillfällig vårdnadshavare och hänsyn ska – som alltid – tas till barnets åsikter med beaktande av barnets ålder och mognad. För domstolens del torde viss vägledning för hur bedömningen ska göras kunna sökas i hur t.ex. interimistiska beslut fattas i andra vårdnadsfrågor.

En tillfällig vårdnadshavare utses på talan av socialnämnden

Domstolens prövning av om en tillfällig vårdnadshavare ska utses kommer i stor utsträckning att likna den prövning som görs när ändring i vårdnaden söks mellan barnets föräldrar eller när en särskilt förordnad vårdnadshavare ska utses för barnet. En fråga om att utse en tillfällig vårdnadshavare för ett barn bör därför, som utredningen föreslår, handläggas i samma ordning som sådana mål. Det innebär att målen bör handläggas som tvistemål, inte domstolsärenden (se 6 kap. 17 § andra stycket föräldrabalken). Liksom när särskilt förordnade vårdnadshavare utses bör det ankomma på socialnämnden att föra talan. Som *Stockholms tingsrätt* framhåller innebär handlägningsformen att det kommer att ta längre tid att utse en tillfällig vårdnadshavare än det t.ex. tar att utse en sådan särskild företrädare för ett barn som kan förordnas att ta tillvara barnets rätt under en förundersökning och i rättegång om barnet utsatts för

ett brott. Risken för att förfarandet tar tid ska dock inte överdrivas. I många fall kommer föräldern att vara frihetsberövad och därmed enkel att delge en stämningsansökan. Ett interimistiskt beslut bör också ofta kunna meddelas så snart ett svaromål har kommit in till tingsrätten, eller tiden för svaromål har gått ut. För att i möjligaste mån skynda på förfarandet kan också – som Stockholms tingsrätt påpekar – socialnämnden till sin ansökan bifoga den utredning som finns tillgänglig, inklusive uppgifter om vem som nämnden föreslår ska utses och varför den personen bedöms vara lämplig för uppdraget.

Åklagarmyndigheten anser att möjligheten att ta tillvara barnets behov och intressen i de fall där en förälder utsatt den andre för dödligt eller allvarligt våld, ytterligare skulle förstärkas om åklagare – vid sidan av socialnämnden – gavs initiativrätt i ärenden om överflyttning av vårdnad till en tillfälligt förordnad vårdnadshavare. Anledningen till det är enligt myndigheten att det i det initiala skedet av en brottsutredning främst är åklagaren som kan överblicka barnets behov av att få en företrädare förordnad som kan ta tillvara barnets rättsliga intressen i brottsutredningen.

Regeringen konstaterar att avsikten inte är att en ansökan om en tillfällig vårdnadshavare ska ersätta att barnet – på initiativ av åklagaren – får en företrädare förordnad för sig som tar tillvara barnets intressen i brottsutredningen (se mer nedan i avsnitt 10.3 och 10.5). Det bör vidare framhållas att var och en som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla detta till socialnämnden och att det för anställda inom t.ex. Polismyndigheten finns en skyldighet att göra så (14 kap. 1 och 1 c §§ socialtjänstlagen [2001:453]). De barn som det är fråga om är också många gånger redan föremål för insatser från socialnämnden. Det kan däremot normalt inte förutsättas att åklagaren har den insyn i barnets liv och släktförhållanden som krävs för att kunna avgöra om det finns ett behov av att utse en tillfällig vårdnadshavare eller rätt organisation i övrigt för att föra en sådan talan. Någon initiativrätt för åklagare, i betydelsen talerätt, bör därmed inte införas.

Ett beslut om att utse en tillfällig vårdnadshavare för ett barn innebär inte i sig att en familjehemsplacering för barnet upphör, oavsett vem som utses till tillfällig vårdnadshavare för barnet. Beslutet om att utse en tillfällig vårdnadshavare för barnet medför dock att socialnämnden behöver ompröva beslutet om vård utanför hemmet (jfr 6 kap. 8 § socialtjänstlagen och 13 § LVU). Om barnet är placerat med stöd av LVU kommer socialnämnden även att behöva ompröva vården och överväga om behövlig vård i stället kan ges på frivillig väg med samtycke från den tillfälliga vårdnadshavaren.

Regeringens förslag: Till tillfällig vårdnadshavare ska den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget få utses.

Den som är underårig ska inte få utses till tillfällig vårdnadshavare. För syskon ska samma person utses, om inte särskilda skäl talar mot det.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att regleringen även ska innehålla en exemplifiering av vilka yrkeskategorier som kan komma i fråga för uppdraget som tillfällig vårdnadshavare och att det utöver kravet på kunskaper och erfarenheter ska gälla ett krav på lämplighet på grund av personliga egenskaper.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller har inga synpunkter på dem. *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* saknar dock en analys av om de utpekade yrkesgrupperna kan tänka sig att åta sig uppdrag som tillfälliga vårdnadshavare. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* menar att regleringen inte bör innehålla någon exemplifiering av vilka yrkeskategorier som kan komma i fråga som tillfälliga vårdnadshavare. *Stockholms tingsrätt* anser att det, med hänsyn till de höga krav på erfarenhet, lämplighet och personlig mognad som måste ställas på de personer som kan komma i fråga, bör vara tillräckligt att ange att ”advokat eller annan” kan komma i fråga. Tingsrätten påpekar vidare att den tillfälliga vårdnadshavaren bör vara beredd på att uppdraget kan komma att bestå under en längre tid, även om avsikten är att det fortsatta förfarandet i möjligaste mån bör hanteras skyndsamt. *Socialstyrelsen*, å andra sidan, framhåller att andra än advokater eller biträdande jurister på advokatbyrå bör kunna komma i fråga för uppdrag som tillfälliga vårdnadshavare och nämner som exempel anställda inom socialtjänsten.

Skälen för regeringens förslag: Uppdraget som tillfällig vårdnadshavare är sådant att det är befogat att ställa upp höga krav på lämplighet. Det måste krävas en förmåga att sätta sig in i barnets situation, kommunicera med barnet och vinna barnets och omgivningens förtroende. Den tillfälliga vårdnadshavaren behöver på ett förtroendegivande sätt och med barnets bästa för ögonen kunna hantera kontakter med, utöver barnet, t.ex. anhöriga till barnet, barnets familjehem, förskola eller skola, anställda inom socialtjänsten och annan vård- och omsorgspersonal som barnet kommer i kontakt med.

I de situationer där det blir aktuellt att utse en tillfällig vårdnadshavare för ett barn kommer omständigheterna ibland att vara sådana att barnet redan har fått en särskild företrädare förordnad för sig, som har tagit över vårdnadshavarens befogenheter att ta tillvara barnets rätt under en förundersökning och efterföljande rättegång. En särskild företrädare förordnas för ett barn om en vårdnadshavare till barnet kan misstänkas för brott mot barnet eller om det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta tillvara barnets rätt (1 § i lagen [1999:997] om särskild företrädare för barn). Som särskild företrädare får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan förordnas. Endast den får förordnas som på

grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget (5 § samma lag). Det bör företrädesvis vara fråga om personer som har erfarenhet av uppdrag som målsägandebiträde i ärenden av liknande karaktär och som har utfört de uppdragen på ett tillfredsställande sätt. Utredningen har föreslagit att samma yrkeskategorier ska kunna komma i fråga som tillfällig vårdnadshavare och att samma lämplighetskrav ska uppställas på en sådan som på en särskild företrädare. På så sätt skapas, anser utredningen, möjlighet att begränsa antalet utomstående personer som barnet har kontakt med, genom att samma person kan åta sig båda uppdragen.

Regeringen delar utredningens bedömning att det är rimligt att uppställa ett motsvarande krav i fråga om kunskaper och erfarenheter på en tillfällig vårdnadshavare som på en särskild företrädare. Sådana lämplighetskrav gäller också för målsägandebiträden och offentliga biträden för barn och unga i mål och ärenden enligt LVU.

Ett krav på personliga egenskaper skulle dock innebära att det närmare bör anges vilka personliga egenskaper som avses och det kan dessutom välla praktiska problem för domstolarna att bedöma en persons personliga egenskaper. *Lagrådet* lyfter också frågan om det bör vara tillräckligt att den som utses till tillfällig vårdnadshavare är lämplig – utan förstärkningen särskilt – för uppdraget, och hänvisar till vad som gäller för den som utses till särskilt förordnad vårdnadshavare. Enligt regeringen bör det – på motsvarande sätt som för målsägandebiträden och offentliga biträden för barn och unga i mål och ärenden enligt LVU – krävas att den som förordnas, utöver krav på kunskap och erfarenhet, även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget (jfr prop. 2017/18:86 s. 21 och prop. 2020/21:35 s. 26). I det uttrycket ryms bl.a. att den tillfälliga vårdnadshavaren ska ha förmåga att sätta sig in i barnets situation och kunna kommunicera med barnet på ett lättförståeligt och anpassat sätt. Dessutom medför ordalydelsen att rätten kan ta hänsyn till andra omständigheter som talar för att en person är särskilt lämplig för uppdraget. Genom de högt uppställda lämplighetskraven säkerställs att endast kompetenta och i övrigt särskilt lämpliga personer kommer i fråga för ett uppdrag som tillfällig vårdnadshavare.

Av det skäl som utredningen lyfter fram och för att möjliggöra en snabb hantering bör det många gånger finnas anledning att i de fall där ett barn redan har en särskild företrädare förordnad för sig i första hand undersöka om samma person är villig att åta sig även uppdraget som tillfällig vårdnadshavare. Det är emellertid, vilket även *Socialstyrelsen* framhåller, inte uteslutet att andra än advokater och biträdande jurister på advokatbyrå skulle kunna uppfylla de krav på lämplighet som bör ställas. Till exempel kan en familjehemsförälder i vissa fall komma i fråga. Regeringen anser därför, i likhet med *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, att regleringen om tillfälliga vårdnadshavare inte bör innehålla någon uppräkningslista av vilka yrkeskategorier som kan komma i fråga för uppdraget. I sammanhanget bör det dock beaktas att de barn som det är fråga om är aktuella för insatser som socialnämnden ansvarar för, och många gånger kommer att vara det under överskådlig tid. Det är därför viktigt att valet av person görs efter noggranna överväganden så att risken minimeras för att misstankar om jäv eller intressekonflikter uppstår. Den tillfälliga vårdnadshavaren måste kunna utföra sitt uppdrag med barnets bästa för ögonen – även om det

Prop. 2020/21:150 innebär att ifrågasätta de åtgärder som socialnämnden beslutar om. Det bör också framhållas att uppdraget som tillfällig vårdnadshavare endast omfattar den rättsliga vårdnaden om barnet. Att en familjehemsförälder utses som tillfällig vårdnadshavare innebär inte i sig att familjehemsplaceringen upphör (se avsnitt 10.1).

Vidare konstaterar regeringen, i likhet med *Stockholms tingsrätt*, att även om det är fråga om en temporär lösning bör den tillfälliga vårdnadshavaren vara beredd på att uppdraget kan komma att bestå under en längre tid. Det kan inte uteslutas att det i vissa fall kan dröja år till dess att det finns en lämplig person att föreslå som barnet också har ett så gott förhållande till att barnet kan och rimligen bör acceptera honom eller henne som särskilt förordnad vårdnadshavare. Även om det är en temporär lösning ska, liksom vid andra frågor om vårdnad, barnets åsikter beaktas vid valet av tillfällig vårdnadshavare (nuvarande 6 kap. 2 a § föräldrabalken).

Som utredningen föreslår bör den som är underårig inte kunna förordnas till tillfällig vårdnadshavare. För syskon bör vidare samma person utses, om inte särskilda skäl talar mot det. Det motsvarar vad som gäller för en särskilt förordnad vårdnadshavare (se 6 kap. 10 a §).

10.3 Den tillfälliga vårdnadshavarens ansvar

Regeringens förslag: En tillfällig vårdnadshavare ska ha samma rättsliga ansvar, uppgifter och rätt att bestämma i frågor som rör barnet som en särskilt förordnad vårdnadshavare har enligt föräldrabalken.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller har inga synpunkter på dem. *Helsingborgs tingsrätt* har svårt att se behovet av att en tillfällig vårdnadshavare ska samtycka till en adoption. *Barnombudsmannen* framför att den tillfälliga vårdnadshavaren primärt bör ha en skyldighet att se till barnets rätt till skydd från alla former av våld och att rätten till umgänge inte får ske på bekostnad av rätten till skydd. *Kvinnofronten* ifrågasätter att den tillfälliga vårdnadshavaren ska ha ansvar för att tillgodose barnets behov av umgänge.

Skälen för regeringens förslag: I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ingår, som redan konstaterats, inte att tillgodose den faktiska vården om barnet. Den faktiska vården kan tillgodoses antingen genom insatser som bygger på frivillighet eller genom att barnet omhändertas enligt LVU. Uppdraget som tillfällig vårdnadshavare tar alltså enbart sikte på de rättsliga delarna av en vårdnadshavares uppgifter.

Föräldrabalken innehåller flera regler som tar sikte på de rättsliga delarna av en vårdnadshavares uppgifter (6 kap. 1 och 2 §§). Vårdnadshavare har sålunda ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran tillgodoses. Dessutom har en vårdnadshavare ett ansvar för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. För att hindra att barnet orsakar skada för någon annan svarar vårdnadshavaren också för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas. Vårdnadshavaren ska även bevaka att

barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. Normalt är en förälder eller en särskilt förordnad vårdnadshavare också förmyndare för barnet (10 kap. 2 och 3 §§).

Vårdnadshavarens tillsynsansvar kan vara förenat med ett skadeståndsansvar och ett straffrättsligt ansvar (2 kap. 1 § skadeståndslagen [1972:207] och 23 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken). Ansvaret i dessa delar kan även omfatta en särskilt förordnad vårdnadshavare, men torde i praktiken främst aktualiseras i de fall en sådan har barnet boende hos sig. Särskilt förordnade vårdnadshavare omfattas dock inte av det särskilda skadeståndsansvar som under vissa förutsättningar finns för barnets föräldrar (3 kap. 5 § skadeståndslagen).

Vidare finns det i föräldrabalken bestämmelser om att ett barn har rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med (6 kap. 15 § första stycket). Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt, t.ex. genom telefon eller brev. Det innebär inte att det alltid är bäst för barnet att umgås med den förälder som det inte bor tillsammans med. Innehållet i barnets rätt till umgänge ska bestämmas utifrån barnets bästa och med hänsyn till barnets åsikter med beaktande av barnets ålder och mognad (nuvarande 6 kap. 2 a §, se även den föreslagna 2 b §). Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses (6 kap. 15 § andra stycket). Särskilt förordnade vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar. Barnets vårdnadshavare har också ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses (6 kap. 15 § tredje stycket). Det kan handla t.ex. om far- eller morföräldrar. Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och ska umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, ska den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det (6 kap. 15 § fjärde stycket). Om barnet ska umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, ska upplysningar i motsvarande mån lämnas av vårdnadshavaren.

Uppdraget som tillfällig vårdnadshavare är avsett att vara en tillfällig lösning till dess att en särskilt förordnad vårdnadshavare kan utses för ett barn. Trots det temporära i uppdraget kan det inte uteslutas att uppdraget i enskilda fall kan komma att bestå under förhållandevis lång tid. Särskilt mot bakgrund av de omständigheter under vilka uppdraget aktualiseras kan det också förväntas att det under den tid som uppdraget består kommer att uppkomma en rad frågeställningar som kräver ett aktivt ställningstagande av den tillfälliga vårdnadshavaren. Den tillfälliga vårdnadshavaren bör i alla sådana situationer kunna stötta barnet i att få sina rättigheter uppfyllda och ta nödvändiga beslut till barnets bästa (jfr artikel 5 i barnkonventionen). Regeringen delar därför utredningens bedömning att en tillfällig vårdnadshavare bör ha samma rättsliga ansvar, uppgifter och rätt att bestämma i frågor som rör barnet som en särskilt förordnad vårdnadshavare, låt vara att innehållet i ansvaret och uppgifterna i praktiken kan se annorlunda ut. Så blir fallet inte minst med anledning av det samarbete som uppdraget torde kräva med andra aktörer, t.ex. socialnämnd och familjehem. En tillfällig vårdnadshavare måste också, som andra vårdnadshavare, med beaktande av barnets ålder och mognad

Prop. 2020/21:150 ta hänsyn till barnets åsikter i olika frågor. Liksom en särskilt förordnad vårdnadshavare bör en tillfällig vårdnadshavare i regel även vara barnets förmyndare (jfr 10 kap. 3 § föräldrabalken). Någon annan bör dock kunna utses om särskilda skäl talar för det. Det får dock, med hänsyn till de krav som kommer att ställas på dem som kan tänkas komma i fråga för ett uppdrag som tillfällig vårdnadshavare, förutsättas att behovet av att utse någon annan till förmyndare kommer att vara begränsat.

Kvinnofronten har invänt mot att en tillfällig vårdnadshavare ska ha motsvarande rättsliga ansvar som en särskilt förordnad vårdnadshavare har även för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor med. Enligt regeringen saknas det dock skäl att inskränka det ansvar och de rättigheter en särskilt förordnad vårdnadshavare har jämfört med andra vårdnadshavare. Det är en annan fråga att det i praktiken, om en förälder dödat den andra föräldern, i de allra flesta fall sannolikt är bäst för barnet att något umgänge inte äger rum. Som *Barnombudsmannen* framhåller har barnet rätt till skydd från alla former av våld, och umgänge får inte ske på bekostnad av rätten till skydd. Avgörandet måste dock, som alltid, vara beroende av en individuell prövning med utgångspunkt i vad som är bäst för det enskilda barnet. Det kan t.ex. inte uteslutas att ett barn med tiden kan ha önskemål om någon form av kontakt med även en förälder som begått ett allvarligt brott och inte bedöms vara lämplig som vårdnadshavare. I sammanhanget bör det också framhållas att regleringen om tillfälliga vårdnadshavare är tänkt att kunna tillämpas även om båda föräldrarna är i livet. Barnets behov av umgänge kan då avse den ena föräldern, men inte den andra. Ett barn kan också ha behov av umgänge med andra närstående, t.ex. mor- och farföräldrar eller syskon som barnet inte bor tillsammans med. Den tillfälliga vårdnadshavarens ansvar att främja umgänge kan även i den situationen fylla en funktion.

Regeringen noterar den uppfattning som *Helsingborgs tingsrätt* ger uttryck för – att det är svårt att se behovet av att en tillfällig vårdnadshavare ska samtycka till en adoption. Det bör dock framhållas att alternativet inte är att en adoption måste anstå, utan att en adoption kan genomföras utan att den tillfälliga vårdnadshavarens samtycke krävs. En tillfällig vårdnadshavare ska, liksom andra vårdnadshavare, ha ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran tillgodoses. Det är därför rimligt att en tillfällig vårdnadshavare ska samtycka för att en adoption ska få genomföras. En tillfällig vårdnadshavare bör således även i fråga om en eventuell adoption likställas med en annan vårdnadshavare. Det innebär att den tillfälliga vårdnadshavarens samtycke, som utredningen föreslår, bör krävas om en adoption skulle aktualiseras under den tid som förordnandet består. Det bör vidare vara så att rätten ska ge en tillfällig vårdnadshavare tillfälle att yttra sig i ett adoptionsärende (4 kap. 18 § föräldrabalken). Om ett samtycke till adoption i något fall aktualiseras och lämnas, bör socialnämnden också få lägga ner en påbörjad utredning om faderskap. De följdändringar som utredningen föreslår bör även i övrigt genomföras. Det innebär att en tillfällig vårdnadshavare bör kunna godkänna en faderskapsbekräftelse och föra barnets talan om fastställelse av faderskap eller föräldraskap. En sådan talan för barnets räkning kan även föras av socialnämnden.

Några följdändringar i socialförsäkringsbalken föreslås inte. I linje med vad *Försäkringskassan* för fram innebär det att omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning, som ersatt vårdbidrag för barn med funktionsnedsättning, inte kommer att kunna lämnas till den som har den faktiska vården om ett barn med en funktionsnedsättning när en tillfällig vårdnadshavare har utsetts. En tillfällig vårdnadshavare är tänkt att vara en lösning för en begränsad tid. Redan i dag är det dessutom så att ersättning endast betalas ut till en förälder eller till en särskilt förordnad vårdnadshavare som har vård om barnet. En familjehemsförälder, eller en särskilt förordnad vårdnadshavare som inte har vård om barnet, har alltså inte heller i dag möjlighet att få sådan ersättning. Om barnet är placerat i familjehem, är det dock kommunen som har det yttersta ansvaret för barnets försörjning. Alla barn som är bosatta i Sverige ska som utgångspunkt även ha rätt till barnbidrag. En tillfällig vårdnadshavare kommer att vara behörig att ta emot barnbidraget för barnets räkning (16 kap. 4 § socialförsäkringsbalken). Socialnämnden kan dock göra en framställan till Försäkringskassan om att någon annan, t.ex. en familjehemsförälder eller nämnden, ska ta emot barnbidraget (16 kap. 18 § socialförsäkringsbalken).

I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare bör det inte, oavsett vem som utses, ingå att företräda ett barn som har utsatts för brott under en förundersökning och efterföljande brottmålsrättegång. Som utredningen konstaterar kommer det normalt att saknas skäl att låta en särskild företrädare stå kvar när en tillfällig vårdnadshavare har utsetts. Det finns då inte längre några sådana motstridiga intressen mellan vårdnadshavare och barn som motiverar ett förordnande. Om barnet behöver fortsatt stöd och hjälp i brottmålsprocessen, får det i stället övervägas om ett målsägandebiträde behöver förordnas. Liksom det vid valet av tillfällig vårdnadshavare är naturligt att överväga om den särskilda företrädaren kan komma i fråga, kan det i denna situation övervägas om den tillfälliga vårdnadshavaren är lämplig som målsägandebiträde. Det är dock fråga om två olika uppdrag, med olika ersättningsregler (se nedan i avsnitt 10.5).

10.4 Övriga förfarandefrågor

Regeringens förslag: Om en tillfällig vårdnadshavare har utsetts för ett barn, ska socialnämnden fortsätta att verka för en varaktig lösning av vårdnadsfrågan. När förutsättningar finns för att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet, ska rätten – på talan av socialnämnden – flytta över vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två sådana.

Om någon av barnets föräldrar eller båda vill få vårdnaden överflyttad till sig, ska domstolen även – på talan av socialnämnden eller den ena av eller båda föräldrarna – få besluta om det.

Ett uppdrag som tillfällig vårdnadshavare ska i övrigt upphöra under samma förutsättningar som ett uppdrag som särskilt förordnad vårdnadshavare. Om en tillfällig vårdnadshavare entledigas eller dör, ska domstolen efter ansökan av socialnämnden utse en annan person att vara tillfällig vårdnadshavare.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att det i lag ska anges att barnets föräldrar ska ges tillfälle att yttra sig i ett mål om överflyttning av vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem. *Stockholms tingsrätt* anser att en förälder eller tidigare vårdnadshavare bör vara part i ett mål om överflyttning av vårdnaden till en särskilt förordnad vårdnadshavare. Enligt tingsrätten kan det inte uteslutas att regleringen i annat fall skulle strida mot artikel 8 i Europakonventionen. *Kvinnofronten* vill att det sätts en tidsgräns för hur länge ett barn får ha en tillfällig vårdnadshavare. Kvinnofronten anser att uppdraget ska omprövas inom två år och därefter endast i undantagsfall få fortsätta ytterligare ett år. Därefter måste samhället ha hittat en långsiktig lösning för barnet.

Skälen för regeringens förslag: En tillfällig vårdnadshavare är avsedd att vara en temporär lösning för ett barn som befinner sig i en mycket utsatt situation. Strävan måste därför – även efter att en tillfällig vårdnadshavare är utsedd – vara att snarast hitta en mer permanent lösning av vårdnadsfrågan. Utredningen föreslår att det ska föreskrivas en skyldighet för socialnämnden att verka för att en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare utses och att när förutsättningar för ett sådant förordnande finns väcka talan om att flytta över vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare i stället.

Regeringen delar utredningens uppfattning att det bör föreskrivas en skyldighet för socialnämnden att, sedan en tillfällig vårdnadshavare har förordnats, verka för att en varaktig lösning av vårdnadsfrågan kommer till stånd. Strävan måste vara att – när den tillfälliga vårdnadshavaren är på plats – fortsätta arbetet för att avvärja de hinder som fanns för en mer permanent lösning i vårdnadsfrågan. I de flesta fall innebär det att hitta en eller två personer som barnet kan och rimligen bör acceptera som vårdnadshavare och som är lämpliga för uppdraget. Socialnämndens skyldighet att verka för en varaktig lösning bör dock även omfatta andra situationer, t.ex. att det senare skulle visa sig att en förälder, som åter är i stånd att utöva vårdnaden eller som har visat sig vara oskyldig till den andra förälderns död, är den som bör återfå vårdnaden om sitt barn. I undantagsfall skulle det också kunna vara så att den tidigare vårdnadshavare som bör återfå vårdnaden inte är barnets förälder, utan var förordnad särskilt som vårdnadshavare.

Sett ur barnets perspektiv är det, som *Kvinnofronten* framför, viktigt att en varaktig lösning kommer på plats så snart som möjligt. Regeringen anser dock inte att det bör införas någon yttersta tidsfrist för hur länge ett uppdrag som tillfällig vårdnadshavare kan bestå. Som utredningen påpekar skulle en sådan frist, med hänsyn till de svårigheter som kan finnas att få en lösning på plats, behöva vara förhållandevis lång. Den skulle också behöva förses med en ventil för att inte ett barn, som redan är i en utsatt situation, skulle riskera att plötsligt stå utan vårdnadshavare. En fastställd tidsfrist blir dessutom lätt normerande. Den riskerar att bli kontraproduktiv genom att den tillfälliga vårdnadshavaren kommer att kvarstå under hela

den lagstadgade tiden. Ambitionen måste i stället vara att en varaktig lösning ska komma på plats så snart som det är möjligt i det enskilda fallet.

Som utredningen föreslår bör överflyttning av vårdnaden från en tillfällig vårdnadshavare till någon annan förutsätta en ny process i domstol. Det bör i första hand vara socialnämndens ansvar att väcka en sådan talan (jfr skyldigheten att agera enligt 5 kap. 2 § socialtjänstförordningen [2001:937]). Barnets föräldrar bör dock också ha möjlighet att föra talan (jfr 6 kap. 10 § föräldrabalken). När socialnämnden väcker en talan om att flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare kommer, som *Stockholms tingsrätt* lyfter fram, en förälder som tidigare var vårdnadshavare ofta fortfarande att ha ett betydande intresse av utgången i frågan. Det är först genom denna process som vårdnadsfrågan får sin varaktiga lösning och kan prövas på ett mer fullständigt material. Något egentligt motpartsförhållande torde dessutom sällan finnas mellan socialnämnden och den tillfälliga vårdnadshavaren. Det får därför förutsättas att en förälder som tidigare var vårdnadshavare fortfarande i många fall är den som är mest berörd av socialnämndens talan och därför också, jämte den tillfälliga vårdnadshavaren, bör vara att anse som motpart i målet. För en part behöver det inte särskilt föreskrivas en rätt att yttra sig i målet.

Regeringen delar utredningens bedömning att en tillfällig vårdnadshavare i övrigt bör kunna entledigas under samma förutsättningar som en särskilt förordnad vårdnadshavare. Det innebär att en tillfällig vårdnadshavare alltid ska ha rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag (jfr 6 kap. 10 b § första stycket föräldrabalken). En tillfällig vårdnadshavare ska också entledigas om han eller hon vid utövandet av sitt uppdrag gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare (jfr 6 kap. 10 c § första stycket). Om en tillfällig vårdnadshavare entledigas eller dör, bör domstolen – liksom i motsvarande situationer beträffande en särskilt förordnad vårdnadshavare – utse en annan person att vara tillfällig vårdnadshavare. Frågor om ändring av vårdnaden bör i dessa fall prövas efter ansökan av socialnämnden, i den ordning som gäller för domstolsärenden (jfr 6 kap. 17 § andra och tredje styckena).

10.5 Ersättningsfrågor

Regeringens förslag: En tillfällig vårdnadshavare ska ha rätt till skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Beslut om arvode och ersättning för utgifter ska fattas av överförmyndaren och betalas av kommunen.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller lämnar dem utan invändning. *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* anser att förmynderskapet bör separeras från vårdnadsansvaret och att det bör vara socialnämnden som beslutar om arvode och ersättning avseende de delar av uppdraget som rör vårdnad. *Umeå tingsrätt* anför att det finns risk för att det blir dyrt för kommunerna.

Skälen för regeringens förslag: Utredningen föreslår att en tillfällig vårdnadshavare ska ha rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och därutöver rätt till ersättning för utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Enligt utredningens förslag ska beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren och betalas av kommunen.

Förordnade förmyndare, gode män och förvaltare har rätt till skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för att fullgöra uppdraget. Det är överförmyndaren som beslutar om arvode och ersättning i dessa fall (12 kap. 16 § föräldrabalken). Om vårdnaden om ett barn har flyttats över till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare som barnet tidigare har varit familjehemsplacerat hos, får kommunen fortsätta att betala dessa vårdnadshavare skälig ersättning (6 kap. 11 § första stycket socialtjänstlagen). Någon lagstadgad rätt till ersättning för andra särskilt förordnade vårdnadshavare än tidigare familjehemsföräldrar finns inte.

SKR anser att beslut om arvode och ersättning i de delar av uppdraget som tillfällig vårdnadshavare som rör vårdnad bör fattas av socialnämnden och inte överförmyndaren. Regeringen konstaterar att uppdraget som tillfällig vårdnadshavare, såsom *SKR* anger, kommer att innefatta uppgifter som närmast ligger inom socialnämndens kompetensområde och inte överförmyndarens. Det framstår dock inte som lämpligt att skapa en reglering där arvode och ersättning för vissa delar av uppdraget ska beslutas av socialnämnden och för andra delar av överförmyndaren, särskilt med hänsyn till det fåtal fall som en kommun kan förväntas komma att behöva hantera. Till detta kommer att regleringen i fråga om ersättning till förordnade förmyndare m.fl. även tillämpas i fråga om en god man för ett ensamkommande barn. Uppdraget som tillfällig vårdnadshavare har många likheter med det som god man för ett ensamkommande barn. I båda uppdragen ingår att, utan att ansvara för den faktiska vården om barnet, under en begränsad tid i ordinarie vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter. Det handlar vidare i båda fallen om barn med behov som ställer särskilda krav på företrädarens lämplighet. Regeringen delar således utredningens bedömning att beslut om arvode och ersättning till en tillfällig vårdnadshavare i sin helhet bör fattas av ett organ och att detta bör vara överförmyndaren, dvs. att rätten till ersättning regleras på samma sätt som för en god man för ett ensamkommande barn. Ett beslut om ersättning kommer, liksom andra beslut fattade av överförmyndaren i ärenden enligt föräldrabalken, att kunna överklagas till domstol (se 20 kap. 6 § föräldrabalken).

Vad som utgör ett skäligt arvode får bestämmas från fall till fall med beaktande bl.a. av uppdragets komplexitet och den tillfälliga vårdnadshavarens kunskaper och erfarenhet. Som utredningen anger skulle t.ex. den timkostnadsnorm som tillämpas vid ersättning enligt rättshjälpslagen (1996:1619) kunna tjäna som riktmärke. Skäligt arvode skulle dock även kunna bestämmas på annat sätt, t.ex. genom användning av olika schablonbelopp. Det bör påpekas att om den tillfälliga vårdnadshavaren även företräder barnet inom ramen för en förundersökning eller rättegång, lämnas ersättning i den delen enligt regelverket för det uppdraget.

11 Barn och föräldrar med skyddade personuppgifter

Prop. 2020/21:150

11.1 Särskilda forumregler när barn eller föräldrar har skyddade personuppgifter

Regeringens förslag: Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra ett barns hemvist, ska frågor om vårdnad, boende, umgänge och verkställighet även få tas upp av domstolen i den ort där någon av parterna har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra parternas hemvister, ska frågorna även få tas upp av Stockholms tingsrätt. Detsamma ska gälla om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets och en parts hemvist och den andra parten saknar hemvist i landet.

Ett underhållsmål där det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra svarandens hemvist ska även få tas upp av domstolen i den ort där kändanden har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra kändandens hemvist eller kändanden saknar hemvist i landet, ska även Stockholms tingsrätt få ta upp målet.

Ett äktenskapsmål där det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra makarnas hemvist ska även få tas upp av Stockholms tingsrätt. Detsamma ska gälla om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra en makes hemvist och den andra maken saknar hemvist i landet.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår inte att de särskilda forumreglerna ska vara tillämpliga om en person har beviljats skyddad folkbokföring (tidigare kvarskrivning). Utredningen föreslår inte heller någon reglering för målen enligt föräldrabalken i den situationen att en part är bosatt utomlands och det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets och den andra partens hemvist.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, däribland *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Linköpings tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt*, *Östersunds tingsrätt*, *Upplands Väsby kommun*, *Skatteverket* och *Familjerätts-socionomernas riksförening*, tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem. Enligt JO bör motsvarande forumregler även införas för andra mål och ärenden enligt föräldrabalken. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att det bör föreskrivas att Stockholms tingsrätt är behörig att pröva ett mål om vårdnad, boende eller umgänge även i den situationen att barnets och en förälders folkbokföring är sekretessbelagda samtidigt som den andra föräldern bor utomlands. *Södertörns tingsrätt* ser en fara i att förslagets fakultativa utformning kan ge en förälder en möjlighet att leta upp den förälder som har skyddade personuppgifter. *Stockholms tingsrätt* anser att det hade varit processekonomiskt fördelaktigt att inrätta ytterligare reservforum i södra och norra delarna av

Prop. 2020/21:150 landet. *Landskrona kommun* anser att särskilda domstolar bör handlägga mål där det förekommer skyddade personuppgifter.

Skälen för regeringens förslag

Olika former av skyddade personuppgifter

Uppgifter om enskilda personers namn, personnummer, adress, civilstånd och andra familjeförhållanden används hos ett stort antal myndigheter som ett underlag i myndigheternas verksamhet. Den grundläggande insamlingen och registreringen av de personuppgifter som används i samhället sker till stor del inom folkbokföringen hos Skatteverket och överförs sedan till samhället i övrigt på olika sätt. Uppgifterna som registreras i folkbokföringen anses normalt sett vara harmlösa och är därför som huvudregel offentliga. I vissa fall kan det dock orsaka stora besvär för en person att uppgifter om denne sprids. Personer som är utsatta för hot eller förföljelse kan vara i behov av att skydda sina personuppgifter.

Skyddade personuppgifter är ett samlingsbegrepp inom folkbokföringen för de olika skyddsåtgärderna sekretessmarkering, skyddad folkbokföring (som sedan den 1 januari 2019 ersatt kvarskrivning) och fingerade personuppgifter. Fingerade personuppgifter och skyddad folkbokföring är skyddsinstitut som regleras i lag och som innebär särskilda rättsverkningar. Ett beslut om medgivande av fingerade personuppgifter eller skyddad folkbokföring kan därför överklagas.

En sekretessmarkering har däremot sin grund i en administrativ bestämmelse som gör det möjligt att göra en särskild anteckning om att det kan antas att en uppgift inte får lämnas ut på grund av sekretess (5 kap. 5 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen [härefter OSL]). Den s.k. folkbokföringssekretessen regleras i 22 kap. 1 § OSL. Skatteverket kan efter ansökan registrera en sekretessmarkering i folkbokföringsdatabasen för en person som bedöms behöva skydd för sina personuppgifter. Sekretessmarkeringen innebär inte att uppgifterna som markerats per automatik omfattas av sekretess. Den är i stället en påminnelse om behovet av en noggrann sekretessprövning hos alla myndigheter som tar emot personuppgifter från folkbokföringen. En prövning i det enskilda fallet ska alltid göras innan uppgifter lämnas ut.

Eftersom ett beslut om sekretessmarkering alltså inte är något bindande avgörande av sekretessfrågan, utan enbart en påminnelse om behovet av en noggrann sekretessprövning, anses en sekretessmarkering inte i sig ha några rättsverkningar (rättsfallen RÅ 2005 ref. 12 och RÅ 2006 ref. 61). Ett beslut av Skatteverket om en sekretessmarkering kan därför inte överklagas. Beslutet kan ändå få praktiska konsekvenser för både den som beviljas skyddet, som för att få det i regel förutsätts byta bostad och vidta andra åtgärder för att upprätthålla effekten av skyddet, och för andra, t.ex. den som vill väcka en talan i domstol mot den som fått skydd men kan ha svårt att få fram den information som krävs för att avgöra vilken domstol som är behörig att ta upp målet. Sekretessmarkeringen kan även, liksom övriga former av skyddade personuppgifter, få konsekvenser för den praktiska handläggningen av och utgången i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge i domstol. Om det förekommer skyddade personuppgifter, ställer det särskilda krav på domstolen att säkerställa att skriftväxling och

förhandlingar sker på ett sätt som inte äventyrar skyddet. Vikten av att skyddet upprätthålls omöjliggör också många gånger såväl gemensam vårdnad som umgänge mellan ett barn som omfattas av skyddet och den andra föräldern.

Utöver de nämnda skyddsformerna har en särskild generell sekretessbestämmelse tillkommit för förföljda personer. Enligt bestämmelsen gäller sekretess, oavsett i vilket sammanhang som uppgiften förekommer, för uppgift bl.a. om en enskilds bostadsadress eller annan jämförbar uppgift som kan lämna upplysning om var den enskilde bor stadigvarande eller tillfälligt. Sekretessen förutsätter att det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men om uppgiften röjs (21 kap. 3 § första stycket OSL). Även sådan sekretess kan få konsekvenser för den praktiska handläggningen av ett mål eller ärende i domstol.

En särskild forumregel behövs för mål om vårdnad, boende eller umgänge

Frågor om vårdnad, boende och umgänge prövas av domstolen i den ort där barnet har sin hemvist, vilket som utgångspunkt anses vara den ort där barnet var folkbokfört den 1 november föregående år (6 kap. 17 § första stycket föräldrabalken och 10 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken). Forumregeln är dispositiv. Domstolen ska alltså pröva sin behörighet endast efter invändning eller när svaranden har uteblivit från ett sammanträde eller underlåtit att ge in ett svaromål (10 kap. 18 § rättegångsbalken). Om det inte finns någon behörig domstol, väcks talan i Stockholms tingsrätt (s.k. reservforum, 6 kap. 17 § första stycket föräldrabalken).

Ett mål om vårdnad, boende eller umgänge kan inledas såväl av den förälder som bor tillsammans med barnet som av den andra föräldern. Om uppgifter som behövs för att avgöra var barnet har sin hemvist, t.ex. uppgift om barnets adress eller folkbokföringsort, inte kan lämnas ut på grund av sekretess kan problem uppstå, oavsett vem av föräldrarna som vill väcka talan. Situationen är vanligt förekommande om barnet har skyddade personuppgifter. Den förälder som barnet inte bor hos kan då ha svårt att veta vid vilken domstol en talan ska väckas. Den förälder som barnet bor hos, och som många gånger också har skyddade personuppgifter, kan vilja väcka talan någon annanstans än där barnet har sin hemvist, för att inte valet av domstol ska avslöja något om var barnet och föräldern är bosatta.

Det måste vara möjligt för en förälder att få tillgång till en domstolsprövning i frågor som är så väsentliga för de flesta föräldrar som vårdnad, boende och umgänge (se artikel 6.1 i Europakonventionen). Samtidigt är det viktigt att det finns en trygg ordning kring förfarandet, så att den som har skyddade personuppgifter inte behöver vara orolig för att uppgifterna röjs. En särskild forumregel som möjliggör rättegång på annan ort än barnets hemvistort kan bidra till att uppnå detta. Det är visserligen – för den som förstår regelverket – redan i dag möjligt att väcka talan i en annan domstol, t.ex. den där den andra föräldern är bosatt. Om motparten invänder att det är fel domstol, eller om motparten inte svarar, kommer

Prop. 2020/21:150 dock tingsrätten att avvisa målet. Högsta domstolen har härvid uttalat att den situationen att en foruminvändning görs och barnet har skyddade personuppgifter närmast är att likna vid att behörig domstol saknas och att Stockholms tingsrätt, som är reservforum, då bör anses behörig (se rättsfallet NJA 2015 s. 218). Efter överklagande kan därför en hovrätt hänvisa målet dit.

Genom Högsta domstolens avgörande säkerställs i och för sig en förälders rätt att få en fråga om vårdnad, boende eller umgänge prövad även i det fall barnet har skyddade personuppgifter. Vissa oklarheter kring den praktiska hanteringen av en ansökan om stämning kvarstår emellertid, vilket riskerar att skapa osäkerhet för både parter och domstolar. Regeringen delar därför utredningens bedömning att det, trots Högsta domstolens klargörande, finns behov av en särskild forumregel för mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge som tar sikte på den situationen att ett barn har skyddade personuppgifter.

Motsvarande regler behövs även i några andra fall

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge kan också tas upp i samband med ett s.k. äktenskapsmål, dvs. vanligen ett mål om äktenskapskillnad (6 kap. 17 § första stycket föräldrabalken och 14 kap. 1 § äktenskapsbalken). Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten på den ort där en av makarna har sin hemvist (14 kap. 3 § äktenskapsbalken). Om ingen av dem har sin hemvist i Sverige, tas målet upp av Stockholms tingsrätt. Till skillnad från vad som gäller för ett mål om vårdnad, boende eller umgänge är forumregeln för äktenskapsmål exklusiv (10 kap. 17 § första stycket 5 rättegångsbalken). Det innebär att rätten självant ska pröva sin behörighet att ta upp målet. Om domstolen kommer fram till att den inte är behörig, kan den dock i vissa fall lämna över målet till en annan domstol som är behörig (10 kap. 20 a § rättegångsbalken).

När det gäller verkställighet av en dom eller ett beslut om vårdnad, boende eller umgänge söks det hos tingsrätten på den ort där barnet har sin hemvist (21 kap. 1 § andra stycket föräldrabalken). Verkställighet får också sökas hos en annan tingsrätt som handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget (21 kap. 1 § fjärde stycket föräldrabalken). Även för verkställighetsärenden är Stockholms tingsrätt reservforum (21 kap. 1 § femte stycket föräldrabalken). Samma forumregler gäller också för verkställighet av ett av socialnämnden godkänt skriftligt avtal om vårdnad, boende eller umgänge (21 kap. 1 § tredje stycket föräldrabalken). Liksom i äktenskapsmål är forumregeln exklusiv och tingsrätten ska självant pröva sin behörighet (10 kap. 17 § första stycket 7 i rättegångsbalken).

En fråga om underhåll till barn kan väckas i samband med ett mål om fastställande av faderskap för ett barn, ett äktenskapsmål, ett mål om vårdnaden om barn eller ett mål om barns boende. En sådan fråga kan också prövas i ett fristående förfarande med barnet som en av parterna. Talan tas då upp av domstolen i den ort där svaranden har sin hemvist (7 kap. 12 § föräldrabalken). Även i detta fall är Stockholms tingsrätt reservforum. Forumregeln är, liksom i mål om vårdnad, boende eller umgänge, dispositiv. Domstolen ska alltså pröva sin behörighet endast

efter invändning eller när svaranden har uteblivit från ett sammanträde eller underlåtit att ge in ett svaromål (10 kap. 18 § rättegångsbalken).

På samma sätt som de nuvarande bestämmelserna om behörig domstol i mål om vårdnad, boende eller umgänge kan samtliga dessa forumregler medföra problem när t.ex. uppgifter om adress eller folkbokföringsort för en av parterna eller barnet inte kan lämnas ut på grund av sekretess. Även i dessa fall blir detta främst aktuellt när parterna eller barnet har skyddade personuppgifter. Liksom för mål om vårdnad, boende eller umgänge måste det vara möjligt för föräldrar att på ett säkert sätt få tillgång till domstolsprövning i dessa frågor. Regeringen delar därför utredningens bedömning att det även i fråga om äktenskapsmål, verkställighetsärenden och underhållsmål finns behov av särskilda forumregler som tar sikte på den situationen att ett barn eller en part har skyddade personuppgifter.

När det gäller motsvarande forumregler för andra mål och ärenden enligt föräldrabalken finns det inte någon utredning som visar särskilt på ett behov av sådana. Utredningen lämnar inte heller några sådana förslag. Det finns inte förutsättningar inom ramen för detta lagstiftningsärende att, som *Riksdagens ombudsmän* förordar, göra några ytterligare ändringar i föräldrabalkens forumregler.

Närmare om utformningen av de särskilda forumreglerna

Särskilda forumregler bör alltså införas för vissa måltyper i föräldrabalken och i äktenskapsbalken. Frågan om huruvida en allmän handling omfattas av sekretess blir alltid föremål för prövning först sedan handlingen begärts utlämnad. Prövningen av om sekretess gäller för en uppgift i en allmän handling måste alltid göras i det enskilda fallet. Reglerna bör därför utformas så att de är tillämpliga i de fall där det kan antas att det gäller sekretess för någons personuppgifter och det påverkar förutsättningarna för den som vill väcka talan att avgöra vilket som är rätt forum att vända sig till eller där valet av forum riskerar att avslöja var den är bosatt vars uppgifter ska skyddas. Det bör t.ex. vara tillräckligt att en part kan ge in handlingar som visar att någon form av skyddade personuppgifter förekommer i målet. Som tidigare nämnts innebär t.ex. inte den omständigheten att en sekretessmarkering har gjorts, att de uppgifter som markerats faktiskt omfattas av sekretess. En sådan markering gör det dock antagligt att en uppgift inte får lämnas ut på grund av sekretess.

Utredningen föreslår en ordning som innebär att mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge, verkställighetsärenden och äktenskapsmål även ska få prövas av domstolen på den ort där någon av parterna har sin hemvist samt att – om även den andra parten har skyddade personuppgifter – målet även ska få prövas av Stockholms tingsrätt, som i andra avseenden redan är det utpekade reservforumet i de aktuella balkarna. Enligt förslaget ska reglerna tillämpas om uppgift om var barnet eller parterna är folkbokförda är sekretessbelagda. Regeringen anser dock att förslagen i stället bör utgå från hur de grundläggande forumbestämmelserna är utformade och därmed till sin konstruktion i sin helhet byggas kring begreppet hemvist.

En omständighet att beakta vid övervägandena kring hur de särskilda forumreglerna bör utformas är hur många mål och ärenden som kan komma att beröras av reglerna. Utredningen anger att det förekommer

Prop. 2020/21:150 skyddade personuppgifter i åtminstone fem procent av de vårdnadsmål som utredningen granskat, men att det finns omständigheter som talar för att andelen kan vara högre. Det talar enligt regeringen mot att låta en eller ett fåtal domstolar ta hand om alla mål där det förekommer skyddade personuppgifter. Om målen och ärendena koncentreras vid en eller ett par domstolar, kan det komma att medföra en inte obetydlig ökning av arbetsbelastningen där. En koncentration av målen skulle i och för sig kunna bidra till att viktig kunskap och erfarenhet bättre kan tas tillvara och de behöriga domstolarna kan arbeta fram särskilda rutiner för att hantera dessa mål. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att skyddade personuppgifter förekommer även i andra mål- och ärendetyper i en domstol. Alla domstolar måste därför ha kunskap om och rutiner för hur mål och ärenden där det förekommer skyddade personuppgifter ska hanteras på ett säkert sätt.

Vidare måste det beaktas att de processekonomiska nackdelarna skulle bli betydande med en lösning där familjerättsliga mål och ärenden där det förekommer skyddade personuppgifter koncentreras till vissa domstolar. Även om möjligheterna att närvara på annat sätt än personligen numera är helt andra än de var tidigare, skulle denna lösning i stor utsträckning medföra resande för båda parter och många gånger också för ombud. Eftersom parterna kan vara bosatta i olika delar av landet, kan problemet inte heller alltid lösas genom att flera domstolar får ansvaret. Vad som blir en kortare resa för en part kan bli en väsentligt längre och dyrare resa för den andra. En sådan lösning kan också försvåra den samverkan som i familjemål kan finnas mellan tingsrätten och socialnämnden när det gäller upplysningar och utredningar. Regeringen anser därför inte att handläggningen av de aktuella målen och ärendena, såsom bl.a. *Landskrona kommun* förordrar, bör koncentreras till vissa domstolar.

I stället bör, som utredningen föreslår, mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge, verkställighetsärenden och underhållsmål där det förekommer skyddade personuppgifter få prövas även av domstolen på den ort där någon av parterna har sin hemvist. Lösningen fungerar väl oavsett om det är käranden eller svaranden som bor med barnet. Dessutom har lösningen processekonomiska fördelar, genom att i vart fall en av parterna, och sannolikt även partens ombud, har nära till domstolen om personlig inställelse krävs. Lösningen innebär samtidigt bättre förutsättningar för en smidig samverkan mellan domstolen och den socialnämnd som ska utföra en eventuell utredning än vad som hade varit fallet om målen och ärendena hade koncentrerats till ett fåtal domstolar utan anknytning till någon av parternas hemvistort.

Utredningen föreslår att de särskilda forumreglerna inte ska vara tillämpliga om en person har beviljats vad som numera betecknas som skyddad folkbokföring, eftersom det enligt utredningen i dessa fall går att få besked av Skatteverket i vilken kommun som personen är folkbokförd, även om det inte är personens egentliga hemvist. Hur den situationen bör hanteras att en person getts skyddad folkbokföring och folkbokförts i t.ex. Stockholms kommun, som ingår i flera domstolars domsområde, berörs inte.

Regeringen anser att de forumregler som nu föreslås i stället bör utformas generellt och utan undantag för någon viss typ av skyddade personuppgifter. Reglerna bör således vara tillämpliga om uppgift som

behövs för att avgöra barnets, partens eller makens hemvist kan antas vara sekretessbelagd. Utgångspunkten blir då vilka uppgifter som är tillgängliga för envar. Det faktum att domstolen i och för sig kan få fram en adress saknar betydelse.

Av utredningens förslag följer att i de fall där de nuvarande forumreglerna är dispositiva bör även de regler som nu föreslås vara det. Det innebär att domstolen ska pröva sin behörighet endast efter invändning eller när svaranden har uteblivit från ett sammanträde eller underlåtit att ge in ett svaromål. I de fall där befintliga forumbestämmelser är exklusiva kommer viss valfrihet att uppstå, genom att ytterligare ett forum pekats ut som ett alternativ.

Södertörns tingsrätt ser en fara i att förslagets fakultativa utformning kan göra det möjligt för en förälder att leta upp en annan förälder som har skyddade personuppgifter. Regeringen konstaterar att ett sådant förfarande är möjligt även med dagens regler, men att det inte framkommit någonting som tyder på att detta skulle utgöra ett praktiskt problem. När det gäller de måltyper där forumreglerna är dispositiva kan det dessutom konstateras att, eftersom svaranden kan gå i svaromål även i ett mål som väcks vid en annan domstol än den anvisade, det inte av svaret går att dra någon slutsats om var svaranden är bosatt.

Det är enligt regeringen vidare viktigt att komma ihåg att en person kan ha skyddade personuppgifter av andra skäl än på grund av hot om våld från en tidigare partner. Det kan t.ex. handla om en person som på grund av sitt arbete fått sina uppgifter skyddade, men där uppgifterna är kända för motparten eller det saknas anledning att hemlighålla i vilken del av landet personen är verksam. Det kan inte heller uteslutas att en person med skyddade personuppgifter vill använda sitt eget forum och bedömer att det är tillräckligt säkert, t.ex. för att domstolens domsområde är så stort. Reglerna bör därför, som utredningen föreslår, erbjuda ytterligare alternativ för parterna, men inte utesluta en tillämpning av ordinarie forumregler. Det bör således även i fortsättningen i viss mån lämnas upp till parterna att avgöra vilken domstol som ska pröva målet eller ärendet.

Om de nya reglerna inte kan tillämpas bör befintligt reservforum kunna användas

Den valda lösningen med ett ytterligare tillämpligt forum där någon av parterna har sin hemvist behöver kompletteras med ett alternativ för den situationen att såväl barnets som båda parternas uppgifter som behövs för att avgöra hemvist kan antas omfattas av sekretess. Enligt utredningens förslag bör behörig domstol när dessa har skyddade personuppgifter vara Stockholms tingsrätt, som även i andra frågor enligt föräldrabalken och äktenskapsbalken är det utpekade reservforumet. Som *Hovrätten för Skåne och Blekinge* framhåller bör det dessutom finnas ett alternativ för den situationen att bara en förälder och barnet har sin hemvist här i landet och deras uppgifter kan antas vara sekretessbelagda.

Regeringen konstaterar att det av allt att döma kommer att röra sig om ett fåtal fall per år, där omständigheterna är sådana att ett reservforum behöver användas. Det talar för att samla dessa mål vid en domstol. Stockholms tingsrätt är i dag reservforum i samtliga forumbestämmelser i föräldrabalken och även i fråga om andra typer av mål som har samband

Prop. 2020/21:150 med en separation, t.ex. bodelning (10 kap. 9 § andra och tredje styckena rättegångsbalken). För att låta Stockholms tingsrätt vara reservforum även i de nu aktuella fallen talar inte bara intresset av enhetlighet, utan även praktiska skäl. Det är svårt att hitta en alternativ svensk stad som det från alla delar av landet är enklare eller billigare att ta sig till. Även för en part bosatt utomlands är en resa till Stockholm enklare att ordna än en resa till de flesta andra städer i landet. I de fall mål eller ärenden aktualiserar internationella aspekter, finns också en vana vid tingsrätten att hantera sådana frågor. De processekonomiska fördelar som kan fås med att, som *Stockholms tingsrätt* föreslår, införa flera alternativa reservforum framstår enligt regeringen som tveksamma och förutsätter därtill i det enskilda fallet att det forum som väljs finns i den del av landet där parterna finns. Regeringen delar sammantaget utredningens bedömning att i de fall då det förekommer skyddade personuppgifter för såväl barnet som båda parterna även Stockholms tingsrätt bör vara behörig domstol. Stockholms tingsrätt bör även vara behörig domstol om bara en part och barnet har sin hemvist i Sverige och det kan antas att deras uppgifter är sekretessbelagda.

I äktenskapsmål kan käranden redan i dag välja mellan sitt eget och svarandens hemvistforum. Det behövs dock ett reservforum även här, för den situationen att båda parterna har skyddade personuppgifter eller om bara en make har sin hemvist i Sverige och den maken har skyddade personuppgifter. Även i de fallen bör Stockholms tingsrätt vara behörig domstol.

11.2 Särskilda regler om behörig kommun i vissa fall

Regeringens förslag: Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var ett barn är folkbokfört, ska den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd ansvara för att informationssamtal kan hållas. Den kommunen ska också kunna pröva om ett mellan föräldrarna träffat avtal om vårdnad, boende eller umgänge ska godkännas.

Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, ska en förälder kunna begära informationssamtal i valfri kommun. I en sådan situation ska föräldrarna också kunna vända sig till valfri kommun för att få prövat om ett avtal ska godkännas. Detsamma ska gälla om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och en förälder är folkbokförda och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Den kommun en förälder väljer ska också vara ansvarig för att informationssamtal kan hållas, om barnet inte är folkbokfört i landet och det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda eller var en förälder är folkbokförd och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen lämnar inte några förslag avseende behörig kommun för fall

då det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och en förälder är folkbokförda och den andra föräldern inte är folkbokförd i Sverige. Inte heller lämnar utredningen förslag avseende situationen att barnet inte är folkbokfört i landet och det förekommer skyddade personuppgifter för den eller de föräldrar som är folkbokförda här.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem. *Borgholms kommun* och *Vimmerby kommun* framhåller att det kan vara en säkerhetsrisk för en förälder med skyddade personuppgifter att ha informationssamtal i den kommun där den andra föräldern bor och menar att det bör finnas andra alternativ i dessa fall, t.ex. samtal i valfri kommun. *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFOF)* påpekar att en generell behörighet för samtliga kommuner att godkänna avtal kan medföra en risk för att den enskilda skickas mellan olika kommuner.

Skälen för regeringens förslag: I avsnitt 7.1 föreslås att föräldrar som överväger att inleda en tvist om vårdnad, boende eller umgänge ska delta i informationssamtal innan de vänder sig till domstol. Ansvarig kommun för dessa samtal föreslås vara den kommun där barnet är folkbokfört. En sådan behörighetsregel kan innebära problem om barnet har beviljats någon form av skyddade personuppgifter. Den förälder som bor tillsammans med barnet kan vilja vända sig till någon annan kommun, för att inte avslöja sin och barnets vistelseort. Den andra föräldern kan å sin sida ha svårt att veta till vilken kommun han eller hon ska vända sig. Det bör därför, som utredningen föreslår, införas en kompletterande behörighetsregel för den situationen att barnet har skyddade personuppgifter.

Ett informationssamtal där det förekommer skyddade personuppgifter kan vidare, även om det torde vara ovanligt, resultera i att föräldrarna träffar ett avtal i någon fråga – t.ex. med innebörd att en förälder ska ha ensam vårdnad eller att barnet ska bo hos en viss förälder. Det är socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört som prövar om ett sådant avtal ska godkännas (6 kap. 17 a § föräldrabalken). Enligt regeringen bör dock även den kommun som ansvarar för informationssamtalet vara behörig att pröva om avtalet ska godkännas. Som utredningen föreslår bör därför en kompletterande regel om behörig kommun införas även för denna situation.

Regleringen av vilken kommun som är ansvarig bör, i enlighet med vad utredningen föreslår, och i likhet med den grundläggande behörighetsregeln i 6 kap. 17 a § beträffande avtal och vad som föreslås i fråga om informationssamtal, utgå från begreppet folkbokföring (se även prop. 1997/98:7 s. 82–83).

Utredningen föreslår att regleringen i övrigt utformas på motsvarande sätt som den om behörig domstol i frågor om vårdnad, boende och umgänge (se avsnitt 11.1). En sådan lösning innebär att, om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört, även en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd ansvarar för att informationssamtal kan hållas och avtal godkännas. Det kommer då att finnas en anknytning mellan kommunen och i vart fall en av föräldrarna.

Borgholms kommun och *Vimmerby kommun* lyfter frågan om hur ett samtal kan hållas på ett säkert sätt när det förekommer uppgifter om våld i en relation och om det kan finnas en risk för en våldsutsatt förälder att den våldsutövande föräldrarnas kommun ansvarar för samtalet. Att en kommun som ingen av parterna har anknytning till ansvarar för samtalet behöver dock inte medföra större säkerhet för föräldrar som har skyddade personuppgifter på grund av hot om våld från den andra föräldern. Avgörande för att samtalen ska kunna hållas på ett säkert sätt torde främst vara att de som arbetar med samtalen har kunskap om och rutiner för hur ärenden där det förekommer skyddade personuppgifter ska hanteras. I det arbetet kan den tidigare kännedom om föräldrarna som kan finnas hos deras hemkommuner vara värdefull. Som framgår av avsnitt 7.1 kan en förälder även begära att få ett enskilt samtal. Det bör också påpekas att den föreslagna regleringen enbart pekar ut vilken kommun som är ansvarig för att informationssamtal kan hållas. Det är upp till varje kommun att avgöra hur denna skyldighet lämpligen ska fullgöras på ett säkert sätt även för föräldrar som lever med skyddade personuppgifter.

I linje med vad utredningen föreslår anser regeringen därför att den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd bör ansvara för att informationssamtal kan hållas och avtal godkännas om det kan antas att sekretess gäller för uppgift som behövs för att avgöra var ett barn är folkbokfört.

I undantagsfall kan det förekomma att det antas att sekretess gäller både för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och var föräldrarna är folkbokförda. Det kan också inträffa att det kan antas att sekretess gäller för barnets och en förälders folkbokföringsuppgifter medan den andra föräldern inte är folkbokförd i landet. Enligt regeringen bör en förälder i sådana fall kunna begära informationssamtal i valfri kommun. Den kommun som föräldern väljer bör också kunna godkänna ett avtal. Regleringarna bör därför även i denna del se likadana ut i fråga om godkännande av avtal som i fråga om informationssamtal.

Det kan också i sällsynta fall förekomma behov av att ha informations-samtal när barnet inte är folkbokfört i landet samtidigt som det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda eller var en förälder är folkbokförd och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet. Även i sådana fall bör socialnämnden i den kommun som en förälder väljer ansvara för att informationssamtal kan hållas.

12 Domstolarnas beslutsunderlag och en fråga om rättegångskostnader

Prop. 2020/21:150

12.1 Bättre utredningar och upplysningar

Regeringens förslag: En ny uppgiftsskyldighet ska införas för att uppgifter ska kunna lämnas mellan olika socialnämnder i samband med att en socialnämnd ska lämna upplysningar eller snabbupplysningar till en domstol i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge.

Vidare ska det införas en lagstadgad tidsgräns om fyra månader för utredningar om vårdnad, boende eller umgänge. Om det finns särskilda skäl, ska domstolen få förlänga tiden.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, däribland *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Södertörns tingsrätt* och *Förvaltningsrätten i Malmö*, tillstyrker förslaget om att införa en ny uppgiftsskyldighet eller har inga invändningar mot det. Några remissinstanser, bl.a. *Malmö kommun*, *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)* och *Familjerättssocionomernas riksförening*, förordar en sekretessbrytande regel även i förhållande till uppgifter från hälso- och sjukvården för att bättre kunna identifiera och ta hänsyn till risker för barnet. Enligt *Sveriges advokatsamfund* bör socialnämnden under en utredning om vårdnad, boende eller umgänge också kunna få del av sekretessbelagda uppgifter i en förundersökning.

Även utredningens förslag om en lagstadgad tidsgräns för att slutföra en utredning om vårdnad, boende eller umgänge tillstyrks eller lämnas utan invändning av de flesta remissinstanserna. *Föreningen PappaBarn* (numera *Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige*) anser att tidsfristen för vårdnadsutredningar som längst ska vara tre månader. Andra remissinstanser, bl.a. *Västerås kommun* och *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)*, är dock tveksamma till eller avstyrker förslaget. Bland annat *Stockholms tingsrätt* och *Borgholms kommun* lyfter i olika avseenden fram att utredningens kvalitet är viktigare än att den redovisas inom viss tid och att vissa utredningar kräver längre tid – t.ex. för att det krävs samordning mellan olika kommuner. *Timrå kommun* anger att en tidsgräns om fem eller sex månader skulle vara mer rimlig. Några remissinstanser, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Uppsala tingsrätt* och *Gotlands kommun*, befarar att lagändringen, med hänsyn till socialnämndernas begränsade resurser, kommer att få begränsad effekt i praktiken. Andra remissinstanser, bl.a. *Norrköpings kommun*, vill att det förtydligas vad som utgör särskilda skäl för att förlänga utredningstiden.

Skälen för regeringens förslag

Bättre möjligheter för olika socialnämnder att samarbeta – en ny uppgiftsskyldighet införs

Vid en tvist i frågor om vårdnad, boende eller umgänge kan ibland fler än en socialnämnd ha uppgifter av betydelse för domstolens bedömning.

Prop. 2020/21:150 Exempelvis kan, om familjen har flyttat nyligen, socialnämnden i den nya kommunen bli ansvarig för att lämna snabbupplysningar eller genomföra en vårdnadsutredning, samtidigt som socialnämnden i den förra kommunen kan ha information om tidigare stödinsatser eller annat av betydelse. Motsvarande situation kan uppkomma om föräldrarna bor i olika kommuner.

Genom 1998 års vårdnadsreform infördes en skyldighet för en socialnämnd, som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning, att på begäran lämna ut uppgifterna till en annan socialnämnd som har att pröva ett avtal om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 17 a § tredje stycket föräldrabalken). En motsvarande skyldighet infördes, genom 2006 års vårdnadsreform, för upplysningar som kan vara av betydelse för en utredning om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 19 § tredje och femte styckena). Någon motsvarande uppgiftsskyldighet finns dock inte när det gäller socialnämndens snabbupplysningar inför ett interimistiskt beslut eller upplysningar inför ett slutligt avgörande (6 kap. 19 § andra stycket och 20 §). I dessa fall gäller i stället de allmänna sekretessreglerna.

Som utredningen framhåller är det viktigt att uppgifter som kan påverka ett beslut om barnet kommer fram, oavsett om beslutet är slutligt eller gäller för viss tid. Att domstolen får ett fullgott beslutsunderlag bör inte vara beroende av att uppgifterna finns hos en och samma socialnämnd eller av i vilket sammanhang uppgifterna ska lämnas vidare till domstolen. Det är därför rimligt att socialnämnden kan ta del av samma information inför att nämnden lämnar upplysningar eller snabbupplysningar som nämnden kan få del av när den ska pröva ett avtal eller genomföra en utredning om vårdnad, boende eller umgänge. En sådan ordning kan inte heller anses som mer integritetskränkande för den enskilde. Uppgifterna kan redan i dag lämnas ut sedan en domstol beslutat om att hämta in en utredning i frågorna. Regeringen anser därför att en uppgiftsskyldighet bör införas i föräldrabalken även för de fall då en socialnämnd ska lämna upplysningar inför ett slutligt avgörande i ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge eller s.k. snabbupplysningar inför ett interimistiskt beslut i ett sådant förfarande (se 10 kap 28 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400]). Uppgiftsskyldigheten bör, liksom inför att ett avtal ska godkännas och i en utredning, omfatta uppgifter som kan vara av betydelse för bedömningen av de frågor om vårdnad, boende eller umgänge som den andra socialnämnden har att hantera.

Några remissinstanser, bl.a. *Familjerättssociomernas riksförening* och *Malmö kommun*, vill att utredningar om vårdnad, boende och umgänge i större utsträckning ska likställas med s.k. barnavårdsutredningar som utförs med stöd av 11 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453), särskilt i fråga om möjligheten att hämta in uppgifter från hälso- och sjukvården. Några remissinstanser, bl.a. *Sveriges advokatsamfund*, lyfter också frågor om andra närliggande utredningsåtgärder, bl.a. en möjlighet för domstolen att besluta om en utredning av en persons omsorgsförmåga eller psykiska hälsa. Advokatsamfundet vill också se en möjlighet att ta del av uppgifter från en förundersökning där barnet har hörts.

Några förslag om sekretessbrytande regler eller möjligheter att hämta in uppgifter i övrigt lämnas inte av utredningen. Enligt regeringen framstår det, såsom utredningen konstaterar, som befogat att det finns större

möjligheter att hämta in uppgifter i en barnavårdsutredning än inom ramen för en utredning om vårdnad, boende och umgänge. En barnavårdsutredning påbörjas på samhällets initiativ, ofta efter en orosanmälan, och syftar till att klarlägga om ett barn far illa. En tvist i domstol initieras däremot av någon av barnets föräldrar och utredningen syftar där till att ge underlag för domstolens prövning av barnets bästa i den fråga som domstolen har framför sig.

Av utredningens undersökningar framgår att de flesta föräldrar lämnar sitt godkännande till de utredningsåtgärder som socialnämnden bedömer vara nödvändiga för att kunna verkställa en utredning om vårdnad, boende och umgänge. Det händer dock undantagsvis att samtycke inte lämnas och det gäller framför allt uppgifter från hälso- och sjukvården. Sådan information kan självfallet vara värdefull att få del av för den som genomför en utredning. Mot det ska dock ställas uppgifternas mycket integritetskänsliga natur och det starka sekretesskydd som uppgifterna har. En enskild ska kunna lita på att uppgifter om kontakter med hälso- och sjukvården inte lämnas ut annat än om det finns mycket starka skäl för det.

Om det i ett enskilt fall finns indikationer på att det finns uppgifter från hälso- och sjukvården som kan vara av betydelse för bedömningen av t.ex. hos vilken förälder ett barn bör vara bosatt och föräldern vägrar lämna sitt samtycke till att uppgifterna hämtas in, får avsaknaden av uppgifter och det faktum att förälderns lämplighet inte i alla avseenden kunnat bedömas i stället beaktas inom ramen för den riskbedömning som kan behöva göras. Uppgifter från en förundersökning där ett barn har hörts torde i många fall kunna fås genom barnets vårdnadshavare. I den mån det inte är möjligt får avsaknaden av uppgifter beaktas på motsvarande sätt – inom ramen för en riskbedömning. Det bör framhållas att uppgifter om föräldrarna, och nya partner som de är sammanboende med, redan i dag kan hämtas in från Polismyndighetens belastnings- och misstankeregister (11 § 8 b förordningen [1999:1134] om belastningsregister och 4 § 9 b förordningen [1999:1135] om misstankeregister). Om uppgifter framkommer under en utredning om vårdnad, boende och umgänge som medför oro för att ett barn far illa, kan det naturligtvis också vara skäl för att initiera en barnavårdsutredning. Det kan i sådana fall finnas anledning att avvakta med att avsluta den förstnämnda utredningen till dess att barnavårdsutredningen är färdigställd.

Det ska införas en lagstadgad tidsgräns för utredningar om vårdnad, boende eller umgänge

Domstolen har ett ansvar att se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda (6 kap. 19 § föräldrabalken). Innan domstolen avgör ett mål eller ett ärende om vårdnad, boende eller umgänge, ska domstolen ge socialnämnden tillfälle att lämna upplysningar. Om det behövs ytterligare utredning, får domstolen uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa en sådan utredning. Domstolen får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Domstolen ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Utredningens kartläggning visar att vårdnadsutredningar generellt är av god kvalitet, dock att kvaliteten kan skifta och att vissa

Prop. 2020/21:150 utvecklingsområden finns – bl.a. bör fokus i utredningarna ligga mer på barnet och mindre på föräldrarna. Analysen och bedömningen bakom förslagen till beslut i utredningarna behöver också i många fall bli fylligare och tydligare och konsekvenserna för barnet av olika beslutsalternativ bör redovisas i större utsträckning. Av kartläggningen framgår vidare att den genomsnittliga tiden för att genomföra en utredning var drygt fem månader. I en tredjedel av de granskade målen var utredningstiden tre till fem månader. I flera fall pågick dock utredningen under en längre tid, i några fall så lång tid som ett år. Utredningen föreslår därför att en lagstadgad tidsgräns ska införas, inom vilken en utredning om vårdnad, boende och umgänge ska vara färdigställd. Tidsgränsen bör enligt utredningen bestämmas till fyra månader, vilket är vad som gäller för barnavårdsutredningar, med möjlighet att förlänga utredningstiden om det finns särskilda skäl.

Regeringen konstaterar att det för barnets skull är viktigt att frågor om vårdnad, boende och umgänge avgörs inom rimlig tid. En anledning till att handläggningstiderna i domstol blir långa är att utredningar i frågorna ibland drar ut på tiden. Det är därför viktigt att sträva efter att utredningen i frågor om vårdnad, boende och umgänge färdigställs så snart som möjligt. Kartläggningen visar att det finns mer att göra här – både för att höja kvaliteten på utredningarna och, där det är möjligt, slutföra dem snabbare. Regeringen delar därför utredningens bedömning att det bör införas en lagstadgad tidsgräns för utredningar. En tidsgräns ger en tydlig signal om vikten av skyndsamhet och kan bidra till en mer effektiv handläggning av vårdnadsfall. *Föreningen PappaBarn* anser att utredningstiden bör begränsas till maximalt tre månader. Enligt regeringens bedömning kan det dock i många fall bli svårt för socialnämnderna att genomföra en vårdnadsutredning av god kvalitet inom en så kort tidsfrist. Enligt regeringen är fyra månader en rimlig tidsgräns. En tidsgräns om fyra månader överensstämmer också med den tidsgräns som gäller för barnavårdsutredningar (11 kap. 2 § andra stycket socialtjänstlagen). Det innebär inte att tiden alltid ska bestämmas till fyra månader. Det bör understrykas att domstolen i varje enskilt fall måste överväga vilken utredning som behövs och vad som är en rimlig tidsgräns.

Samtidigt är det viktigt att strävan efter en skyndsam handläggning inte påverkar utredningens kvalitet. En utredning ska bedrivas skyndsamt, men vad som är en rimlig tidsgräns varierar från fall till fall. En utredning är ett mycket viktigt underlag för domstolens beslut och den måste därför alltid hålla en hög kvalitet och ha ett tydligt barnperspektiv. Som utredningen föreslår bör det därför finnas utrymme för domstolen att förlänga utredningstiden om det finns särskilda skäl. Med särskilda skäl avses att det i det enskilda fallet finns skäl av tillräcklig styrka som motiverar en längre utredningstid, trots att detta innebär att domstolsprocessen förlängs. Enligt regeringen kan det främst komma i fråga att förlänga tiden om det annars finns risk för att utredningen inte håller tillräckligt hög kvalitet. I vissa fall måste det, som t.ex. *Stockholms tingsrätt*, *Borgholms kommun* och *Timrå kommun* påpekar, accepteras att en utredning tar längre tid. Det kan t.ex. vara fråga om komplicerade tvister med en stor informationsmängd, att mer än en socialnämnd är inblandad i utredningen eller att det parallellt med utredningen pågår en barnavårdsutredning.

Som bl.a. *Uppsala tingsrätt* är inne på kan det inte uteslutas att socialnämndernas begränsade resurser – i vart fall under en övergångsperiod – kan påverka socialnämndernas möjlighet att slutföra utredningar inom den nya tidsgränsen. En allmänt hög arbetsbelastning under en längre tid kommer dock normalt inte att utgöra särskilda skäl för förlängning av tiden. I sammanhanget bör det noteras att regeringen föreslår att det ska införas ett krav på att föräldrar som huvudregel ska ha deltagit i ett informationssamtal hos socialnämnden innan de i domstol framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge (se avsnitt 7.1). Socialnämnderna kommer därigenom i framtiden att komma i kontakt med föräldrar och barn i ett tidigare skede än i dag. Ett syfte med den föreslagna ordningen är att i fler fall, och utan en domstolsprocess, hitta hållbara lösningar som är bra för barnet. Ett minskat antal tvister i domstol väntas med den nya ordningen leda till att antalet utredningar om vårdnad, boende och umgänge som ska genomföras också minskar och att resurser kan frigöras för att hantera kvarvarande ärenden inom rimlig tid.

Att utredningar slutförs inom rimlig tid – och har hög kvalitet – är viktigt, och kan även säkerställas på annat sätt. Handläggningstiderna varierar, som flera remissinstanser påpekar, mellan olika kommuner. Att kommunerna fördelar resurserna så att socialnämndernas familjerätter kan utföra sitt arbete så snabbt som möjligt och med rätt kvalitet är självklart viktigt. Även domstolen har dock ett ansvar att skapa förutsättningar för socialnämnden att slutföra sina utredningar inom rimlig tid. Domstolen kan bl.a., som *Södertörns tingsrätt* betonar, arbeta med att ge tydliga riktlinjer för vilken utredning som behövs och hur resultatet av denna ska redovisas till domstolen. Regeringen vill här framhålla att ingenting hindrar en socialnämnd att ta kontakt med den domstol som lämnat ett uppdrag för att diskutera omfattningen och inriktningen på arbetet.

Flera remissinstanser, bl.a. *Västerås kommun*, framhåller också vikten av ett lokalt erfarenhetsutbyte – där domstolen och socialnämnden gemensamt diskuterar frågor om hur en utredning kan bedrivas och redovisas. I likhet med dessa remissinstanser är regeringen övertygad om att sådan metodutveckling och effektivisering av verksamheten kan bidra till att handläggningstiderna kortas och att den nya tidsgränsen kan hållas, utan att det påverkar kvaliteten på utredningarna negativt. Det är också värdefullt att det sker ett erfarenhetsutbyte även kommuner emellan, där goda exempel lyfts fram och sprids till fler. Även här kan domstolarna fungera som ett viktigt nav, då de i många fall tar del av utredningar från flera kommuner. Det finns vidare möjlighet – som redan sker på flera håll i landet – för kommuner att samarbeta regionalt för att skapa en effektivare och bättre verksamhet. Inom ramen för en lokal samverkan kan det också lyftas frågor om i vilka avseenden en domstols långa handläggningstider orsakar merarbete för socialnämnden, något bl.a. *SKR* lyfter, eller om det finns utrymme att i större utsträckning använda sig av möjligheten att begränsa utredningen eller att avstå från att begära in en utredning och nöja sig med den information som kan lämnas inom ramen för socialnämndens upplysningar.

Betydelsen av lokalt erfarenhetsutbyte och metodutveckling väcker frågor om behovet av kompetensutveckling i andra avseenden. Som utredningen framhåller är det viktigt att de domare som handlägger mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge har tillräcklig kunskap och kompetens. Som framhölls i samband med 2006 års vårdnadsreform ska domaren alltid ha ett barnrättsperspektiv i sin handläggning av familjemål (se prop. 2005/06:99 s. 69).

Det finns en medvetenhet inom domstolarna om behovet av särskild kunskap och utbildning och många domstolar ordnar interna utbildningar inom olika rättsområden. Domare erbjuds också ett brett utbud av utbildningar och kompetensutveckling i frågor om vårdnad, boende och umgänge genom Domstolsakademins kurser i familjerätt. I tillägg till detta är det också viktigt att den enskilda domstolen organiserar sin verksamhet på ett sätt som säkerställer att domare som handlägger familjemål ges möjlighet till nödvändig kompetensutveckling.

Som utredningen påpekar varierar domstolarnas organisatoriska förutsättningar för att hitta lösningar som bäst tar tillvara kompetensen hos domare i handläggningen av familjemål. Det är upp till domstolarna att ta ställning till hur de bör vara organiserade i syfte att säkerställa tillräcklig kompetens i olika frågor.

Frågan om kunskap och kompetens rör inte bara domstolar. För att domstolen ska kunna göra en riktig bedömning är det avgörande att den har ett fullgott beslutsunderlag. Det är alltså minst lika viktigt att de familjerättssekreterare som genomför utredningar eller håller i informations- eller samarbetsamtal har goda möjligheter till utbildning och kompetensutveckling. Det är varje enskild kommun som har utbildningsansvaret för sina familjerättssekreterare, men det finns möjligheter för kommunerna att samarbeta för att säkerställa en jämn utbildningsnivå och ett relevant utbildningsutbud.

Några remissinstanser lyfter frågor om en begränsning av föräldrars möjligheter att väcka en ny talan inom viss tid, eller att, i vissa fall, tidsbegränsa domar om vårdnad, boende eller umgänge. Utredningens kartläggning visar att det är vanligt att föräldrar har haft en tidigare tvist om barnet i domstol. Det finns en risk för att upprepade processer i domstol är till skada för barnet och utredningen har därför övervägt om det, för att minska risken för upprepade processer, går att inskränka möjligheterna till omprövning av frågor om vårdnad, boende och umgänge. Utredningens slutsats är att en begränsning av rätten att väcka talan på nytt inte kan ske på ett rättssäkert sätt och att en sådan begränsning därför inte bör införas.

Regeringen delar utredningens bedömning att problemet med långvariga rättsprocesser från rättssäkerhetssynpunkt inte kan lösas på ett tillfredsställande sätt genom begränsningar i rätten till omprövning. Det måste alltid finnas en möjlighet till omprövning om det inträffar oförutsedda händelser som har väsentlig betydelse. Även om en sådan bestämmelse förenades med en ventil för väsentligt ändrade förhållanden skulle den medföra tillämpningssvårigheter. I de flesta fall där talan väcks på nytt har förhållandena förändrats på något sätt sedan målet senast avgjordes. Det kan vara förenat med mycket stora svårigheter att, endast

på grundval av uppgifterna i en stämningsansökan, bedöma om dessa förändringar är väsentliga eller inte.

Enligt regeringens uppfattning är inte heller förslag om tidsbegränsade domar, som *Barnombudsmannen* förespråkar, ett godtagbart alternativ. En sådan lösning skulle innebära att alla avgöranden om vårdnad, boende och umgänge måste omprövas efter viss tid, även i de fall domstolens bedömning har fallit väl ut. En sådan ordning riskerar att dra in barnet i en rättsprocess som annars inte skulle ha initierats, vilket inte kan anses vara till barnets bästa.

12.2 Rättegångskostnader i verkställighetsärenden ska kunna fördelas på ett mer rättvist sätt

Regeringens förslag: Det ska bli möjligt att kvitta rättegångskostnaderna i verkställighetsärenden i fler fall, om det krävs för att uppnå en rimlig fördelning.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningens förslag innefattar dock också att rätten, om det finns särskilda skäl, i fler fall ska kunna besluta att en part ska betala även motpartens rättegångskostnader.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslaget eller har inga invändningar mot det. Några remissinstanser, bl.a. *Kvinnofronten*, avstyrker dock förslaget. Enligt Kvinnofronten är förslaget rättsosäkert eftersom det blir helt upp till domstolen att avgöra hur rättegångskostnaderna ska fördelas. Enligt *Svea hovrätt* kan befintliga regler om rättegångskostnader hantera de problematiska fall som utredningen tar upp.

Skälen för regeringens förslag: I ärenden om verkställighet av domar och beslut eller avtal om vårdnad, boende eller umgänge tillämpas de allmänna bestämmelserna om rättegångskostnader i 18 kap. rättegångsbalken. Utgångspunkten är således att den förlorande parten ska ersätta motpartens rättegångskostnader (18 kap. 1 § rättegångsbalken). Domstolen har dock möjlighet att förordna att vardera parten ska stå sina rättegångskostnader om ärendet skrivs av efter det att parterna har nått en samförstånds lösning (21 kap. 13 § föräldrabalken).

Utredningen föreslår att det ska införas en ny bestämmelse som gör det möjligt att, i ett ärende om verkställighet, om det finns särskilda skäl, fördela rättegångskostnaderna mellan parterna efter vad som bedöms skäligt. Syftet med den föreslagna bestämmelsen är enligt utredningen att skapa förutsättningar att fördela rättegångskostnaderna mellan parterna på ett rimligt sätt. Det kan t.ex. gälla när ett ärende skrivs av efter att en av domstolen utsedd medlare fått en förälder att följa domen. I vissa sådana fall kan det enligt utredningen framstå som oskäligt att sökanden inte får ersättning för sina rättegångskostnader. Det kan också enligt utredningen framstå som oskäligt att en förälder som t.ex. på goda grunder motsatt sig umgänge, men som efter att de faktiska omständigheterna ändrats medger ansökan, tvingas betala motpartens kostnader. I ett sådant fall kan en skälig fördelning innebära att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad.

Det är viktigt att rättegångskostnaderna i verkställighetsärenden kan fördelas så att det i så stor utsträckning som möjligt leder till rimliga resultat. Frivilliga överenskommelser bör underlättas samtidigt som reglerna bör bidra till att föräldrar följer meddelade beslut. Regeringen konstaterar, som *Svea hovrätt* också är inne på, att det i och för sig många gånger torde vara möjligt att hantera de situationer som kan uppkomma på ett rimligt sätt redan med stöd av rättegångskostnadsreglerna i 18 kap. rättegångsbalken. Om ett mål t.ex. skrivs av efter att en av domstolen utsedd medlare fått en förälder att följa en dom, torde det vara möjligt för domstolen att med stöd av 18 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken låta sökanden få ersättning för sina rättegångskostnader (se även t.ex. rättsfallet RH 2019:46 om att, med beaktande av ändamålsskäl, tillämpa 18 kap. 3 § andra stycket och 5 § andra stycket i ett verkställighetsärende, utifrån vad som framstår som skäligt i det enskilda fallet.).

För att säkerställa att rättegångskostnaderna i fler fall kan fördelas på ett rimligt sätt bör reglerna ändå tydliggöras, med inriktningen att kostnaderna i fler fall ska kunna kvittas. Regeringen bedömer därför sammantaget att det finns ett behov av att föreslå en ny, kompletterande, rättegångskostnadsregel. Den regel som utredningen föreslår är dock enligt regeringen till sin lydelse alltför omfattande och skulle, som *Kvinnofronten* lyfter fram, kunna leda till ett rättsosäkert resultat. Regleringen bör därför ges en annan och något mer begränsad utformning än den som utredningen föreslår. Domstolen bör sålunda få besluta att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad, inte bara när målet skrivs av efter att parterna nått en samförståndslösning eller när en sådan fördelning i övrigt är möjlig med stöd av 18 kap. rättegångsbalken, utan också när det annars finns särskilda skäl för det.

13 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagen om informationssamtal och lagen om ändring i socialtjänstlagen ska träda i kraft den 1 januari 2022. Bestämmelserna i föräldrabalken om deltagande i ett samtal enligt lagen om informationssamtal som en förutsättning för att en domstol i vissa fall ska få ta upp yrkanden om vårdnad, boende eller umgänge till prövning ska, liksom ändringen i äktenskapsbalken som rör informationssamtal, träda i kraft den 1 mars 2022. Övriga lagändringar ska träda i kraft den 1 juli 2021.

Utredningens förslag överensstämmer inte med regeringens. Utredningen föreslår att lagen om informationssamtal och de lagändringar i övrigt som gäller informationssamtal ska träda i kraft vid den tidpunkt som regeringen bestämmer och att övriga lagändringar ska träda i kraft den 1 juli 2018.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrar sig i denna del tillstyrker förslagen eller har inga invändningar mot dem.

Skälen för regeringens förslag: De nya bestämmelserna bör träda i kraft så snart som möjligt. Kommunerna måste dock få tid att anpassa sin verksamhet för den nya uppgiften att hålla informationssamtal. Det är vidare lämpligt att kommunernas skyldighet att hålla informationssamtal börjar gälla något innan det att deltagande i ett sådant samtal blir en förutsättning för att en domstol ska få ta upp yrkanden om vårdnad, boende och umgänge till prövning när föräldrarna inte är överens. Ett tidigare ikraftträdande än den 1 januari 2022 avseende regleringen om kommunernas skyldighet att hålla informationssamtal, och den 1 mars 2022 avseende regleringen om processförutsättningen bedöms inte vara möjligt.

Övriga lagändringar kräver inte förberedelser på motsvarande sätt och bör därför träda i kraft den 1 juli 2021.

Samtliga bestämmelser bedöms kunna tillämpas även i pågående mål och ärenden och några övergångsbestämmelser behövs därför inte. Allmänna processuella principer kan dock hindra en tillämpning i mål som har inletts före ikraftträdandet. Om handläggningen har pågått en tid och t.ex. upplysningar redan har hämtats in krävs inte att domstolen hämtar in nya upplysningar för att uppfylla det förändrade kravet i 6 kap. 20 § föräldrabalken på hörande av barn och föräldrar. Om en medlare förordnats före ikraftträdandet, bör denne också kunna slutföra sitt uppdrag, utan att domstolen gör någon prövning av om medlaren uppfyller kompetenskravet i 6 kap. 18 a § föräldrabalken.

14 Konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen bedöms få positiva konsekvenser för enskilda, särskilt för barn.

Förslaget om att införa obligatoriska informationssamtal bedöms leda till färre tvister i domstol, vilket på sikt bedöms innebära minskade kostnader för staten för domstolarnas handläggning av mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge samt minskade kostnader för rättshjälp i sådana mål. Övriga förslag bedöms få begränsade ekonomiska konsekvenser för staten. De kostnadsökningar som kan uppkomma bedöms kunna hanteras inom befintliga ramar.

Förslaget om att införa informationssamtal bedöms inte i sig medföra ytterligare kostnader för kommunerna. Uppgiften bedöms dock medföra initiala merkostnader för kommunerna, vilka bör kunna finansieras med de medel som förts över till kommunerna i budgetpropositionen för 2021. Övriga förslag bedöms endast i mycket begränsad mån medföra kostnader för kommunerna.

Utredningens bedömningar överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, däribland *Borgholms kommun*, *Kumla kommun*, *Landskrona kommun*, *Umeå kommun* och *Vimmerby kommun*, delar bedömningarna eller har inga invändningar mot dem. Ett antal remissinstanser, bl.a. *Myndigheten för familjerätt och*

Prop. 2020/21:150 *föräldraskapsstöd (MFoF), Helsingborgs tingsrätt och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)*, anser dock att förslaget om obligatoriska informationssamtal sannolikt kommer att medföra ökade kostnader för kommunerna. *Föreningen Sveriges Socialchefer* och *Vimmerby kommun* bedömer att informationssamtalen kommer att medföra att kommunernas kostnader åtminstone i inledningsskedet ökar. Bland annat SKR framhåller vidare att den kommunala finansieringsprincipen ska beaktas. Några remissinstanser, däribland *MFoF*, *Norrköpings kommun* och *Familjerättssociomernas riksförening*, lyfter vikten av att kommunerna har resurser för att möta en ökad efterfrågan på olika förebyggande insatser, t.ex. samarbetsamtal. Några remissinstanser, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, ifrågasätter därtill om förslaget om obligatoriska informationssamtal kommer att medföra minskade kostnader för domstolarnas handläggning och för rättshjälp i den utsträckning som utredningen bedömt.

Några remissinstanser, bl.a. *Gotlands kommun* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, anser att den föreslagna tidsgränsen för vårdnadsutredningar sannolikt kommer att medföra ökade kostnader för i vart fall vissa kommuner. *Umeå tingsrätt* befarar att förslaget om tillfälliga vårdnadshavare kommer att bli dyrt för kommunerna. *MFoF* anser att myndigheten bör tilldelas ytterligare medel för föreslagna uppdrag.

Skälen för regeringens bedömning

Positiva konsekvenser för enskilda och särskilt för barn

Förslaget om deltagande i informationssamtal som en förutsättning för att domstolarna i vissa fall ska få ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning och de förslag som tar sikte på medling i domstol bedöms få positiva effekter för både barn och föräldrar.

Många gånger innebär en tvist i domstol en långvarig känslomässig påfrestning för både barn och föräldrar. En utdragen tvist kan också utgöra en riskfaktor för barnets känslomässiga och sociala utveckling. För barnets skull är det därför viktigt att tvister hanteras på ett effektivt och bra sätt, och det bästa är om de kan undvikas helt. För att möjliggöra detta är det viktigt att både barn och föräldrar i ett tidigt skede erbjuds stöd och hjälp.

Förslaget om informationssamtal som en förutsättning för en prövning av ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge ska ses i ljuset av detta. Samtalen är avsedda att ha ett tydligt barnfokus – att föräldrarna ska kunna få hjälp att hitta den lösning som är bäst för barnet och att fler samförstånds lösningar ska kunna nås. Vid samtalen ska föräldrar bl.a. få information om vad en domstolsprocess kan åstadkomma och hur en sådan påverkar barnet och efter behov erbjudas eller vägledas till olika slags stöd och hjälp. Förutsättningarna för att på ett tidigt stadium, redan innan en domstolsprocess inleds, hitta den bästa lösningen för barnet kommer härigenom att öka. Det är av stort värde för de barn som berörs, men även för deras föräldrar och samhället i stort.

Även bland de föräldrar som vänder sig till domstol kommer en majoritet till slut överens. Domstolens dom kommer då vanligen att återspegla den överenskommelse som föräldrarna träffat. I övriga fall blir det domstolen som slutligt måste avgöra vad som ska gälla i fråga om

vårdnad, boende och umgänge. I de fallen är det inte ovanligt att föräldrarna återkommer i nya domstolsprocesser, antingen för att en förälder är missnöjd med domstolens bedömning och vill ha en ny prövning eller för att det som domstolen beslutat av någon anledning inte fungerar – t.ex. på grund av ändrade omständigheter eller för att en förälder vägrar den andra föräldern ett beslutat umgänge. Medling inom ramen för ett mål om vårdnad, boende eller umgänge har förutsättningar att bidra till fler samförståndslösningar och därigenom också till färre återkommande rättsprocesser. Genom stärkta kompetenskrav för medlare och stärkt konfidentialitet inom förfarandet förbättras nu förutsättningarna för en framgångsrik medling. Även det bedöms i sin tur bidra till bättre förutsättningar för psykiskt och fysiskt välmående för de barn och föräldrar som berörs.

Också övriga förslag bedöms få positiva effekter för föräldrar och barn. Flera av förslagen i övrigt syftar till att stärka barnrättsperspektivet i tvister om vårdnad, boende och umgänge och åstadkomma en fokusförskjutning från föräldrar till barn. Det bedöms få positiva effekter för främst de barn som är föremål för tvister om vårdnad, boende och umgänge. Genom att fokus flyttas till barnen och deras rättigheter, samt till hur föräldrarnas agerande påverkar barnen, stärks och tydliggörs barns rättigheter som de kommer till uttryck både i föräldrabalken och barnkonventionen. En uttrycklig bestämmelse om att barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge, liksom en stärkt rätt för barn att komma till tals – även när vårdnadshavarna inte samtycker till att barnet hörs – stärker barns förutsättningar att utöva sin rätt till delaktighet i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Det kan även bidra till att exempelvis uppgifter om våldsutsatthet kommer fram, kan beaktas och utredas vidare. Att barnets åsikter kommer fram skapar också förutsättningar för domstolen att kunna beakta barnets åsikter, vilket i sig är viktigt för att domstolen ska kunna besluta på ett sätt som är till barnets bästa. Även föräldrars rätt att få komma till tals stärks inom ramen för snabbupplysningar.

Som utredningen framhåller är det viktigt att uppgifter som kan påverka ett beslut om barnet kommer fram, oavsett om beslutet är slutligt eller gäller för viss tid. Genom att socialnämnden får möjlighet att redan inom ramen för upplysningar hämta in uppgifter från en annan socialnämnd blir domstolens beslutsunderlag bättre. Det möjliggör också för domstolen att i fler fall fatta beslut utan att hämta in kompletterande utredning, vilket kan bidra till en effektivare handläggning av mål om vårdnad, boende och umgänge. Även förslaget om att införa en lagstadgad tidsgräns för utredningar i frågor om vårdnad, boende och umgänge kan bidra till en effektivare handläggning av mål avseende sådana frågor. Därigenom kan de risker som utdragna tvister medför för barnets känslomässiga och sociala utveckling och för hur föräldrar mår begränsas, vilket är positivt för både barn och föräldrar.

Förslagen om kompletterande forumregler när barn eller föräldrar har skyddade personuppgifter kommer att bidra till en ökad trygghet för barn och föräldrar som har skyddade personuppgifter. En prövning i domstol på annan ort än den där ett barn har sin hemvist kommer att bli möjlig i sådana situationer. Även förslaget att en socialnämnd i fler fall ska kunna få ut uppgifter som skyddas av sekretess från en annan socialnämnd och

Prop. 2020/21:150 förslaget att vårdnaden om ett barn ska kunna flyttas till en tillfällig vårdnadshavare kan bidra till en ökad trygghet för barn. Den nya regleringen om tillfälliga vårdnadshavare är bl.a. avsedd att tillämpas när en vårdnadshavare uppsåtligt har dödat den andra vårdnadshavaren. Genom förslaget förbättras förutsättningarna att snabbt ge barnet en ny vårdnadshavare när det finns behov av det och en sådan lösning är bäst för barnet. Det är positivt för de barn som berörs.

Bättre förutsättningar för föräldrar att nå samförståndslösningar, som ofta är mer hållbara än om domstolen avgör vad som ska gälla, och ett ökat fokus på barnen och deras rätt till delaktighet i ett förfarande i frågor om vårdnad, boende eller umgänge bedöms också leda till att umgängessabotage kan motverkas.

Konsekvenser för staten

Genom förslaget om informationssamtal skapas en ordning där föräldrar som är oense i frågor om barn i ett tidigt skede kan ges information och erbjudas hjälp och stöd i olika former. Några remissinstanser, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, ifrågasätter utredningens bedömning av vilka effekter som ordningen kommer att få för domstolarna och statens kostnader för rättshjälp. Regeringen anser dock, i likhet med utredningen, att den höga andelen överenskommelser i domstol talar för att det bör finnas goda förutsättningar för många föräldrar att med en sådan ordning kunna komma överens utan att inleda en domstolsprocess. För detta talar även att en övervägande del av de samarbetsamtal som kommunerna ansvarar för resulterar i samförståndslösningar mellan föräldrarna. Regeringen delar således utredningens bedömning att införandet av informationssamtal på sikt kommer att leda till att antalet tvister i frågor om vårdnad, boende eller umgänge som avgörs i domstol minskar. En högre andel samförståndslösningar kan därtill leda till färre återkommande tvister, eftersom sådana tvister inte är en ovanlig följd i de fall där det är domstolen som slutligt måste avgöra vad som ska gälla. Även förslagen som tar sikte på att förbättra förutsättningarna för en framgångsrik medling i mål om vårdnad, boende eller umgänge kan bidra till att antalet återkommande vårdnadstvister minskar något. Om antalet tvister i domstol minskar, minskar statens kostnader för domstolarnas handläggning av mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge. Om antalet tvister i domstol minskar, torde även statens kostnader för rättshjälp i dessa mål minska. Förslagen bedöms därför sammantaget kunna leda till minskade kostnader för staten. I budgetpropositionen för 2021 aviserades en engångsöverföring av medel från domstolarna 2022 för att bekosta extra kostnader som informationssamtalen i ett inledningsskede kommer att innebära för kommunerna.

Förslagen i övrigt innebär i några avseenden förändrade bedömningskriterier för domstolar i mål om vårdnad, boende eller umgänge. Nya forumregler kan komma att innebära att något färre mål där det förekommer skyddade personuppgifter i framtiden behöver hanteras av Stockholms tingsrätt (jfr rättsfallet NJA 2015 s. 218). Förslaget om att det ska bli möjligt att utse en tillfällig vårdnadshavare för ett barn kommer att innebära att en prövning av en ny vårdnadsfråga tillkommer i domstolarna. Det kommer dock att handla om ett fåtal mål varje år, i några få domstolar,

som kommer att få mycket marginell betydelse i kostnadshänseende. Sammanfattningsvis bedömer regeringen, i likhet med utredningen, att dessa förslag endast kommer att påverka domstolarnas verksamhet marginellt. Eventuella kostnader kan hanteras inom befintliga ekonomiska ramar.

Regeringen bedömer att det kommer att finnas ett behov för kommunerna att få ledning av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) om hur de ändrade och nya reglerna ska tillämpas. Det ligger inom myndighetens uppdrag att bistå med information och stöd till kommunerna bl.a. i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge och eventuella kostnader kan enligt regeringen finansieras inom befintliga ekonomiska ramar. Regeringen avser att återkomma med ett uppdrag till MFoF att ta fram ett kunskapsunderlag och en vägledning för informationssamtalens genomförande. Uppdraget bedöms kunna hanteras inom myndighetens befintliga ramar.

Konsekvenser för kommunerna av informationssamtalen

Kommunerna ansvarar för stöd och hjälp till enskilda, bl.a. när det handlar om frågor om vårdnad boende och umgänge. Förslaget om informationssamtal innebär att kommunerna får i uppgift att kalla till och genomföra sådana samtal. Det bedöms dock handla om förhållandevis få samtal per kommun.

Utredningen bedömer att införandet av informationssamtalen i sig sannolikt inte kommer att medföra ökade kostnader för kommunerna. Några remissinstanser, bl.a. *MFoF* och *SKR*, anser dock att informationssamtalen kommer att medföra ökade kostnader för kommunerna.

I sina beräkningar av hur många samtal som behöver hållas utgår utredningen från antalet tvister i domstol om vårdnad, boende eller umgänge. Som ett riktmärke uppskattar utredningen att ett samtal kommer att pågå i genomsnitt två timmar och att det tillkommer ca 30 minuter för viss administration. I vissa fall kommer det att behöva hållas enskilda samtal. *SKR* invänder att kostnaden för arbetskraft är högre än vad utredningen uppskattat och att tidsåtgången per samtal är för lågt beräknad. Enligt regeringen bör samtalen i många fall kunna gå snabbare än två timmar, även om de andra gånger – t.ex. i de fall där tolk krävs – kan komma att ta längre tid. Avsikten är dock inte att under samtalet åstadkomma enighet mellan föräldrarna, utan att de ska få information om olika sätt att lösa frågorna på. Det kan handla om att erbjuda föräldrarna samarbetsamtal, eller att delta i någon annan verksamhet som kommunen erbjuder eller kan hänvisa till. Föräldrarna ska också få viss information om vilka frågor en domstol kan och måste lösa och hur processen i domstol går till. I vissa fall kommer det att krävas att enskilda samtal hålls. Den administration som krävs för att kunna hålla samtalen bör i de allra flesta fall vara begränsad och kunna skötas på ett standardiserat sätt.

Förslaget om informationssamtal kan i förlängningen också innebära besparingar för kommunerna – även utan att försöka beräkna de vinster som bättre mående för föräldrar och barn på sikt kan leda till. Kommunerna ansvarar genom socialnämnderna för att lämna upplysningar och genomföra utredningar inför domstolens avgörande av

Prop. 2020/21:150 en fråga om vårdnad, boende eller umgänge. Färre tvister i domstol i frågor om vårdnad, boende och umgänge innebär färre utredningar och upplysningar för socialnämnderna. Utredningen bedömer att utredningar inhämtas i ca 60 procent av alla vårdnadsfall och att tidsåtgången för en utredning i genomsnitt är 40 timmar. Snabbupplysningar inhämtas i ca 70 procent av tvisterna och tidsåtgången uppskattas till 7 timmar. I båda situationerna tillkommer också vissa kostnader för tolkning. Arbetet med upplysningar och särskilt utredningar är alltså resurskrävande och personalintensivt. Minskade kostnader med anledning av ett minskat antal snabbyttranden och utredningar kan uppstå gradvis och relativt snart om informationssamtalen leder till färre tvister i domstol. Utredningen har gjort beräkningar utifrån tre olika tänkbara utfall avseende antalet färre tvister i domstol. Vid en nedgång av tvister i domstol med tio procent, vilket motsvarar det minst optimistiska scenariot, bedömer utredningen att de minskade kostnaderna för socialnämnderna motsvarar kostnaden för att hålla samtalen. Regeringen ser inte någon anledning att ifrågasätta utredningens bedömning.

Införandet av informationssamtal innebär förvisso att kommunerna får en ny uppgift att hantera, inom ramen för deras ansvar för familjerättsfrågor. Enligt regeringen är det bästa sättet att säkerställa att föräldrar som överväger att inleda en tvist om barn i domstol verkligen nås av information att informationen lämnas vid ett samtal med föräldrarna. Den kompetens som behövs för att göra det på ett bra sätt bör redan finnas hos kommunernas socialnämnder. Flertalet kommuner är också positiva till införandet av informationssamtal. Regeringen bedömer att förslaget är proportionerligt och att syftet inte kan uppnås på ett för den kommunala självstyrelsen mindre ingripande sätt. Förslag som innebär ett utökad åtagande för kommunerna aktualiserar, som bl.a. *SKR* anför, finansieringsprincipen. Sammantaget bedöms dock de ökade kostnaderna för kommunerna bli försumbara och regeringen föreslår därför ingen permanent ekonomisk reglering.

Informationssamtalen kan visserligen, som några remissinstanser – bl.a. *MFoF* och *Norrköpings kommun* – anför, även innebära att kommunernas kostnader för olika stödinsatser som erbjuds till föräldrar ökar. Det kan t.ex. handla om att fler föräldrar deltar i samarbetsamtal. Det är dock befintliga insatser som kommunerna redan i dag ska erbjuda. Informationssamtalen blir här ett sätt för kommunen att nå ut till föräldrar i behov av stöd och hjälp. Ökade kostnader för befintliga stödinsatser som redan ska erbjudas samma grupp kan dock inte ses som en ny uppgift för kommunerna eller som något som påverkar den kommunala självstyrelsen. Som *Familjerättssociologernas riksförening* anger är det viktigt att kommunerna anslår de resurser som krävs för att kunna tillhandahålla insatser inom rimlig tid.

I ett övergångsskede kommer dock – som även bl.a. *Föreningen Sveriges Socialchefer* är inne på – kommunerna att belastas hårdare, då informationssamtal ska hållas samtidigt som antalet nya mål ännu inte har minskat och utredningar och upplysningar behöver lämnas till domstolarna i mål som redan pågår. För det ska kommunerna tillföras ett engångstillskott av medel. Utredningen beräknar den ungefärliga kostnaden för kommunerna att hålla informationssamtalen under ett års tid till 7 miljoner kr. Regeringen utgår från utredningens beräkningar, men

bedömer att beloppet bör justeras för högre löner och ökade tolkkostnader. Kommunerna ska därför ersättas för de initialt ökade kostnaderna genom att de tillförs 9 miljoner kr för 2022.

Konsekvenser för kommunerna av övriga förslag

Det kan inte uteslutas att de förslag som tydliggör skyldigheten att ge barnet information och ge barnet möjlighet att komma till tals kan innebära ett visst merarbete i socialnämndernas arbete med upplysningar och utredningar. Genom ändringarna kommer t.ex. sannolikt fler och yngre barn att höras. Behovet av förändrade arbetssätt och fler barnsamtal kan medföra i vart fall vissa begränsade kostnader för kommunerna. Barnets rätt att komma till tals och få information slås dock fast i FN:s konvention om barnets rättigheter och är därmed gällande rätt redan i dag. Även förslaget om en lagstadgad tidsgräns om fyra månader för utredningar om vårdnad, boende eller umgänge kan, som bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför, innebära att det i vissa kommuner finns behov av att arbeta av balanser av utredningar. Det handlar dock inte om något tillkommande moment i det arbete som ska göras. Den genomsnittliga tidsåtgången för att genomföra en utredning är i dag drygt fem månader och det merarbete som under en övergångsperiod kan uppkomma ska därför inte överdrivas. Det finns dessutom redan i dag ett krav på att utredningarna ska bedrivas skyndsamt. Även med beaktande av detta får förslaget om en lagstadgad tidsgräns delvis anses utgöra ett nytt åliggande för kommunerna. Förslaget kan dock antas bidra till att värna om barnets bästa och bedöms dessutom medföra begränsat merarbete för kommunerna. Mot denna bakgrund görs bedömningen att förslagen utgör ett proportionerligt ingrepp i den kommunala självstyrelsen.

Också förslaget om tillfälliga vårdnadshavare får anses innebära ett nytt åliggande för kommunerna, vilket innebär en inskränkning i den kommunala självstyrelsen. I ljuset av vad som närmare redovisas nedan och syftet att få tillstånd en snabb vårdnadsöverföring i vissa fall, bedöms dock inskränkningen vara proportionerlig. Ändamålet med regleringen bedöms inte kunna uppnås på ett för det kommunala självbestämmandet mindre ingripande sätt. Förslaget att en tillfällig vårdnadshavare ska kunna utses för ett barn kan leda till marginellt ökade kostnader för enskilda kommuner. Enligt utredningens uppskattningar handlar det om ett fåtal fall varje år där det kan komma i fråga att förordna en tillfällig vårdnadshavare. Det innebär att de flesta kommuner inte kommer att ha något sådant fall, övriga kommuner endast något eller några få fall. I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ingår inte att företräda barnet inom ramen för en brottmålsprocess. Barnets företrädare bekostas där – liksom hittills – av statliga medel. Eftersom uppdraget som tillfällig vårdnadshavare inte omfattar att tillgodose den faktiska vården om barnet är det vidare sannolikt att arbetsinsatsen inom ramen för uppdraget kommer att vara förhållandevis begränsad under den tid som det varar, och därmed även kostnaden för kommunen. Genom att bistå den tillfälliga vårdnadshavaren med hjälp och stöd, t.ex. förslag om lämpliga insatser för barnets bästa, kan socialnämnden ytterligare begränsa arbetsinsatsen. Regeringen delar därför inte *Umeå tingsrätts* bedömning att förslaget att det ska bli möjligt

Prop. 2020/21:150 att utse en tillfällig vårdnadshavare för ett barn kommer att bli kostsamt för kommunerna.

Regeringen bedömer alltså sammantaget, i likhet med utredningen, att övriga förslag endast får högst begränsade konsekvenser för kommunernas del och någon ytterligare ekonomisk reglering föreslås därför inte.

Regeringens förslag i övrigt bedöms inte påverka den kommunala självstyrelsen.

Övriga konsekvenser

Förslagen bedöms inte medföra några andra beräkningsbara konsekvenser.

15 Författningskommentar

15.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

1 kap. Om faderskapet och moderskapet till barn

Fastställande av faderskap

4 § En bekräftelse av faderskap görs skriftligen och ska bevittnas av två personer. Bekräftelsen ska skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* för barnet. *Om barnet är myndigt*, ska bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet.

Bekräftelsen får göras även före barnets födelse.

Om det senare visar sig att den som har lämnat bekräftelsen inte är far till barnet, ska rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot honom.

I paragrafen finns regler om bekräftelse av faderskap. Frågan behandlas i avsnitt 10.3.

I *första stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (6 kap. 10 d §). I övrigt görs en redaktionell ändring.

2 kap. Om socialnämnds medverkan vid fastställande av faderskap

7 § Socialnämnden får lägga ner en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få de upplysningar som behövs för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* enligt 4 kap. 8 § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att en fortsatt utredning eller en rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämnden ska lägga ner en påbörjad faderskapsutredning om faderskapet inte ska fastställas enligt 1 kap. 3 §.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning får överklagas till länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

I paragrafen anges i vilka fall socialnämnden får eller ska lägga ner en påbörjad utredning om faderskap. Frågan behandlas i avsnitt 10.3.

I *första stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (6 kap. 10 d §).

3 kap. Vissa bestämmelser om rättegången i mål om faderskap

Mål om fastställande av faderskap

5 § *En talan* om fastställande av faderskap väcks av barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *En talan* får vidare alltid föras av en särskilt förordnad vårdnadshavare eller en tillfällig vårdnadshavare för barnet.

I paragrafen anges vilka som får föra en talan om fastställande av faderskap för ett barn. Frågan behandlas i avsnitt 10.3.

I *andra stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (6 kap. 10 d §). I övrigt görs en språklig ändring.

Mål om föräldraskap enligt 1 kap. 9 §

14 § *En talan* om att en bekräftelse av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § saknar verkan mot den som har lämnat bekräftelsen får väckas vid rätten i den ort där barnet har *sin* hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som *ska* ta upp en tvist om arv efter barnet. Om det inte *finns* någon annan behörig domstol, *ska* målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

En talan om fastställande av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § väcks av barnet. I fall som avses i 2 kap. 8 a § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *En talan* får vidare alltid föras av en särskilt förordnad vårdnadshavare eller en tillfällig vårdnadshavare för barnet. Det som sägs i 6–13 §§ om fastställande av faderskap tillämpas också i fråga om fastställande av föräldraskap.

I paragrafen anges vad som gäller för rättegången i mål om hävande eller fastställande av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldraskapen. Frågan behandlas i avsnitt 10.3.

I *andra stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (6 kap. 10 d §).

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

Samtycke

8 § Ett barn får inte adopteras utan samtycke från den förälder som är vårdnadshavare.

Något samtycke behövs inte om

1. föräldern är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
2. föräldern vistas på okänd ort, eller
3. det finns synnerliga skäl.

Innan ett samtycke lämnas ska föräldern få information om innebörden av en adoption och ett samtycke.

Det som anges om en förälder som är vårdnadshavare i första–tredje styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare, *en tillfällig vårdnadshavare* eller *någon* annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Paragrafen innehåller bestämmelser om krav på samtycke till adoption och om krav beträffande information. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.

I *fjärde stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (6 kap. 10 d §). I övrigt görs en språklig ändring.

Adoptionsärenden

18 § Rätten ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att yttra sig inom en viss tid.

Första stycket gäller inte om

1. det är uppenbart obehövt att föräldern får tillfälle att yttra sig,
2. föräldern är varaktigt förhindrad att yttra sig till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
3. föräldern vistas på okänd ort, eller
4. det finns synnerliga skäl.

Det som anges om en förälder i första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare, *en tillfällig vårdnadshavare* eller *en* förmyndare eller *någon* annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Paragrafen reglerar rätten för föräldrar, särskilt förordnade vårdnadshavare, förmyndare och andra som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe att komma till tals i ett adoptionsärende. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.

I *tredje stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (6 kap. 10 d §). I övrigt görs en språklig ändring.

6 kap. Om vårdnad, boende och umgänge

Inledande bestämmelser

2 § Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare *eller åt en tillfällig vårdnadshavare*. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter samt ska bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9–15 kap.

Paragrafen innehåller allmänna bestämmelser om vilka som är barnets vårdnadshavare och om det ansvar som dessa har gentemot barnet. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.

I *första stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare.

En tillfällig vårdnadshavare har samma uppgifter och ansvar som andra vårdnadshavare. Av 10 d § framgår dock att uppdraget som tillfällig vårdnadshavare inte omfattar att tillgodose den faktiska vården om barnet. Barnet kommer många gånger inte att bo hos den tillfälliga vårdnadshavaren. Uppdraget tar sikte på de rättsliga delarna av en vårdnadshavares uppgifter.

2 a § Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska det fästas avseende särskilt vid

- risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och
- barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Paragrafen är en portalparagraf om barnets bästa. Övervägandena finns i avsnitt 6.1 och 6.2.

Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. Bedömningen ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med att barnet självt får komma till tals. Hänsyn ska tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Så långt det är möjligt bör såväl långsiktiga som kortsiktiga effekter för barnet beaktas. Av paragrafens andra stycke framgår att det vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska fästas avseende särskilt vid bl.a. risken för att barnet far illa och barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Också den uppräknade av barnets grundläggande rättigheter som görs i 1 § kan vara till hjälp vid bedömningen. Ett barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran och ska behandlas med aktning för sin person och egenart. Kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling får inte förekomma (se prop. 2005/06:99 s. 40 och 42). Hänsyn ska också tas till barnets åsikter, se den föreslagna 2 b §. Se även Allmän kommentar från FN:s Kommitté för barnets rättigheter CRC/CGC/14.

I *första stycket* ersätts ”beslut” med ”frågor”. Genom ändringen tydliggörs paragrafens vida tillämpningsområde och det barnrättsperspektiv (se artikel 3 i FN:s konvention om barnets rättigheter;

Prop. 2020/21:150 barnkonventionen) som ska genomsyra alla åtgärder som rör barn. Ändringen ligger väl i linje med den praxisutveckling som skett under senare år och med ett ökat fokus på barns rättigheter i lagstiftning som rör barn. Barnets bästa ska alltså vara avgörande i alla frågor om vårdnad, boende och umgänge, även i situationer där inte något egentligt beslut fattas (se CRC/C/GC/14 p. 17 och 19 och prop. 2017/18:121 s. 230) – t.ex. i socialnämndernas arbete med upplysningar och utredningar samt vid sådan medling som sker med stöd av 18 a §. Även om ett beslut ofta är det mest väsentliga för ett barn, kan olika förfarandefrågor vara av betydelse. Också i olika frågor som uppkommer under en domstolsprocess, och som har betydelse för ett barn, ska barnets bästa därför beaktas och vara avgörande. Barnets bästa kan t.ex. påverka när en förhandling i ett mål ska hållas eller ställas in, eller vad som är en lämplig tidpunkt för att meddela ett beslut eller en dom i ett mål eller ärende. Domstolen bör, för att kunna beakta barnets bästa, i alla frågor som har betydelse för barnet vara lyhörd för vad parterna anför och vad som kan framgå av den utredning som finns tillgänglig i målet eller ärendet.

Det hittillsvarande *tredje stycket* utgår. Motsvarande reglering finns numera i 2 b §.

Övriga ändringar är språkliga.

2 b § *Barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge.*

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Paragrafen, som är ny, har sin förebild i 4 kap. 3 § och innehåller bestämmelser om barnets rätt att få information och komma till tals. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Barnets rätt att få information och att komma till tals i frågor om vårdnad, boende och umgänge – rätten till delaktighet – gäller i samtliga de frågor som är föremål för prövning, men även i frågor som rör förfarandet i övrigt (se även artikel 12 barnkonventionen och Allmän kommentar från FN:s Kommitté för barnets rättigheter CRC/C/GC/12). Barnet kan ge uttryck för sina åsikter direkt eller genom en företrädare. Rätten till delaktighet är central för att principen om barnets bästa ska kunna säkerställas (se 2 a §). Paragrafen gäller i alla förfaranden som regleras i 6 kap., inte endast vid en domstolsprövning, och genom hela förfarandet. Det är, inom ramen för ett mål om vårdnad, boende eller umgänge, ytterst domstolens ansvar att kraven på delaktighet är uppfyllda, men i praktiken är det ofta den som genomför en utredning eller som ska lämna upplysningar till domstolen i frågor om vårdnad, boende eller umgänge som i första hand behöver se till att barnets rätt till delaktighet tillgodoses (se författningskommentarerna till 19 och 20 §§). Vid medling enligt 18 a § har medlaren ett ansvar för att barnets rätt till information och rätt att komma till tals kan tillgodoses inom ramen för medlingsförfarandet. Det kan handla om att medlaren själv eller med hjälp av socialnämnden ger barnet tillfälle att framföra sina åsikter i de frågor som medlingen rör, i den mån inte barnets åsikter i frågorna framgår tydligt sedan tidigare.

Barnet måste vidare få information om förfarandets resultat och hur barnets åsikter har beaktats. Information kan ofta lämnas av socialnämnden i ett samtal med barnet (se 5 kap. 1 § 9 socialtjänstlagen [2001:453]). I praktiken kommer även barnets föräldrar, genom sin nära kontakt med barnet, att fylla en viktig funktion som förmedlare av information till barnet.

Om det inte framgår att barnets rätt att komma till tals – direkt eller genom en företrädare – har tillgodosetts i ett mål, bör domstolen överväga behovet av att komplettera utredningen. Situationen kan t.ex. aktualiseras när föräldrarna är ense i alla frågor, och bör då många gånger kunna hanteras genom kontakt med föräldrarna eller deras ombud. Om ytterligare utredning behövs kan sådan inhämtas genom socialnämnden.

Enligt *första stycket* ska barnet få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Att barnet ges information är en förutsättning för att barnet ska kunna ta tillvara sin rätt att komma till tals. Den information som lämnas ska vara relevant för barnet. Informationen ska inte enbart omfatta faktauppgifter, utan även t.ex. information om hur uppgifterna som barnet lämnar kommer att användas. Barnet ska få sådan information att han eller hon förstår vad prövningen av frågorna tar sikte på och vilken utgången kan bli. Informationen som lämnas ska vara tydlig. Den ska vara anpassad efter barnets ålder och mognad och lämnas i en sådan miljö att barnet kan ta till sig den. Barnets förmåga att förstå det som han eller hon ska uttrycka sin åsikt om måste bedömas i varje enskilt ärende och informationen ska anpassas utifrån det (jfr prop. 2017/18:121 s. 145). Om det pågår en process i domstol är det t.ex. viktigt att barnet får information om detta och vad processen kan komma att innebära för barnet. Barnet bör även ges information om socialnämndens roll och varför ett samtal med barnet hålls. Den som samtalat med barnet bör också informera barnet om resultatet av samtalet. Barnet behöver även få information om vad domstolen kommit fram till.

För att kunna ge barnet relevant information är det viktigt att den som ska informera barnet själv har tillräckligt med information för att kunna fullgöra sin uppgift. Information kan ofta lämnas av socialnämnden i ett samtal med barnet (se 19 och 20 §§, se även 5 kap. 1 § 9 socialtjänstlagen). I praktiken kommer dock många gånger en av barnets föräldrar – den som barnet vistas hos – att vara den som först förmedlar information till barnet när t.ex. domstolen avgör ett mål. Föräldrarna bör uppmärksammas på vikten av att information förmedlas på ett sätt som är till barnets bästa.

Det går inte att ange någon bestämd ålder för när ett barn bör ges information och möjlighet att framföra sina åsikter. Detta får bedömas från fall till fall. Utgångspunkten måste vara att barn kan bilda åsikter, även om barnet kanske inte kan uttrycka dessa åsikter verbalt (se även CRC/C/GC/12 p. 20 och 21). Barnet ska ges förutsättningar att vara delaktigt och barnet ska skyddas i sitt deltagande, inte skyddas genom att hindras från delaktighet. Den som hämtar in barnets åsikter måste uppträda med varsamhet och ska inte försöka pressa barnet på synpunkter (jfr prop. 2017/18:121 s. 145). Det är viktigt att den som ska tillgodose barnets rätt till delaktighet – vanligtvis den som genomför en utredning eller som ska lämna upplysningar i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge –

Prop. 2020/21:150 dokumenterar vilken information som lämnas, vad barnet ger uttryck för och hur barnet i övrigt ges möjlighet att delta.

När det gäller barn som är i stånd att bilda egna åsikter men som inte har förmåga att ge uttryck för dessa, får barnets åsikter så långt det är möjligt hämtas in på annat sätt. Utredningen kan då kompletteras genom samtal med personer i barnets omgivning som känner barnet väl. Förhållandena i det enskilda fallet kan även vara sådana att barnet inte vill framföra sina åsikter. Barnet är aldrig skyldigt att framföra sina åsikter, utan ska ges möjlighet att göra det (se prop. 2012/13:10 s. 38). Det bör framgå av dokumentationen om barnet har valt att inte framföra några åsikter. En annan sak är att domstolen eller socialnämnden då ändå kan behöva hämta in information från andra än barnet för ett fullödigt beslutsunderlag – för att kunna bedöma vad som är barnets bästa och för att få underlag för ett materiellt riktigt beslut. Det kan t.ex. innebära att uppgifter hämtas in från barnets närstående eller att uppgifter hämtas från dokumentation av vad barnet tidigare har framfört. Med hänsyn till principen om barnets bästa är det angeläget att barnets åsikter kan klargöras, samtidigt som det sker på ett sätt som iakttar respekten för barnets integritet och självbestämmande. Se även författningskommentarerna till 19 § angående hörande av barn inom ramen för en utredning och till 20 § angående hörande inför att s.k. snabbupplysningar ska lämnas.

Andra stycket motsvarar till sitt innehåll hittillsvarande 2 a § andra stycket, men terminologin ändras. Av bestämmelsen framgår att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Att begreppet åsikter används markerar att det inte krävs att barnet kan ge uttryck för en konkret vilja. Att barnets ålder och mognad ska beaktas medför, liksom hittills, generellt sett att hänsyn ska tas i högre grad till de äldre barnens åsikter än till de yngre barnens (se prop. 1994/95:224 s. 51). Hur mycket ett barn förstår är dock inte på ett entydigt sätt knutet till barnets ålder. Mognad avser förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av en särskild fråga, varvid den fortlöpande utvecklingen av barnets förmågor måste beaktas (jfr prop. 2017/18:121 s. 146). Enbart ålder kan alltså inte avgöra vikten av ett barns åsikter.

Vårdnadshavare

3 § Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare *eller åt en tillfällig vårdnadshavare*.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. *Ska* barnet även efter domen på äktenskapsskillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, *ska* rätten i domen *påminna* om att vårdnaden *fortfarande* är gemensam.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vem eller vilka som direkt på grund av lag är vårdnadshavare för ett barn. Frågan berörs i avsnitt 10.3.

I *första stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (10 d §).

5 § *Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och någon av dem vill få ändring i vårdnaden, ska rätten besluta att föräldrarna ska ha gemensam vårdnad om barnet eller att en av dem ska ha ensam vårdnad.*

Vid bedömningen av om *föräldrarna ska ha gemensam vårdnad* eller om en av dem ska ha *ensam vårdnad* ska rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att *sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar* i frågor som rör barnet.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande *besluta att en av föräldrarna ska ha ensam vårdnad*, om det är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa.

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolens prövning när en ändring i vårdnaden aktualiseras. Övervägandena finns i avsnitt 8.1 och 8.2.

Ändringarna i *andra stycket* innebär att domstolen, vid sin prövning av vårdnadsfrågan, ska fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar i frågor som rör barnet och inte, som hittills, vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i sådana frågor. Domstolen får också, till skillnad från vad som gäller i dag, besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig det. Föräldrarna ska ha gemensam vårdnad i alla fall där det är bäst för barnet. Någon presumtion för eller mot gemensam vårdnad ska inte gälla. I en situation där det förekommer våld eller andra former av övergrepp från en förälders sida bör t.ex. gemensam vårdnad i de allra flesta fall vara utesluten.

Gemensam vårdnad förutsätter fortfarande i viss utsträckning ett fungerande samarbete mellan föräldrarna, eftersom det är nödvändigt för att de ska kunna ta ett gemensamt ansvar i frågor som rör barnet. Formerna för samarbetet kan emellertid se olika ut, och omfattningen av kontakterna mellan föräldrarna variera. Det viktiga är att föräldrarna kan hantera frågor som uppkommer och att ett bristande samarbete eller bristande gemensamt ansvarstagande inte går ut över barnet på ett sådant sätt att det är bättre för barnet att en förälder har ensam vårdnad. Fokus ska vara på barnet och konsekvenserna för barnet av föräldrarnas agerande. Avgörande ska alltså inte vara hur föräldrarnas kontakter ser ut, utan i vilken mån de kan lösa frågor på ett för barnet bra sätt utan att deras agerande påverkar barnet på ett negativt sätt.

Att föräldrarna tar ett gemensamt ansvar innebär att de tillsammans kan lösa frågor som rör barnet och som omfattas av vårdnadsansvaret. Det kan t.ex. handla om att fatta beslut om skolval eller omsorg för barnet. Det kan också handla om att säkerställa att barnet får tillgång till olika stöd- och hjälpinsatser som barnet kan behöva och som kräver båda vårdnadshavarnas samtycke. Det kan göras genom omfattande eller få kontakter och kontakterna kan vara muntliga eller skriftliga. Det är alltså möjligt att ta ett gemensamt ansvar trots ett i praktiken mycket begränsat samarbete. Det handlar om att bedöma föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och – när det krävs – tillsammans fatta beslut som är till barnets bästa.

Det är inte tillräckligt att föräldrarna i praktiken lyckas fatta nödvändiga beslut, om det rör sig om ett helt ensidigt agerande där en förälder genomgående tvingas aktivt agera och söka den andra föräldern för att inte barnet ska komma i kläm. Lika lite som föräldrar som bor tillsammans måste vara överens eller lika engagerade i alla frågor om barnet, måste dock föräldrar som lever isär vara det. I många frågor blir det naturligt att den förälder som barnet vistas hos bestämmer. Om kontakter mellan föräldrarna leder till dispyter, är det bra om kontakterna hålls på ett minimum. Gemensam vårdnad behöver inte vara utesluten om föräldrarna i praktiken lyckas lösa den typ av större frågor som kräver båda vårdnadshavarnas samtycke på ett sätt som inte går ut över barnet, även om det sker genom att en förälder tar ett steg tillbaka och inte i alla frågor aktivt tar ställning. Viss kontakt och ett visst mått av ömsesidigt engagemang krävs dock för att ett gemensamt ansvarstagande ska kunna konstateras.

Det faktum att förmågan att ta ett gemensamt ansvar ska beaktas vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam eller inte innebär inte att föräldrarnas vilja att ta ett gemensamt ansvar är avgörande för vem av föräldrarna som ska ges ensam vårdnad, om domstolen kommer fram till att det är bäst för barnet att vårdnaden inte är gemensam.

Lagtexten utesluter inte att domstolen beslutar om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig den vårdnadsformen. Det är barnets bästa i det enskilda fallet som ska vara avgörande, inte föräldrarnas inställning. Redan möjligheten att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja måste dock användas med stor försiktighet och lyhördhet (se prop. 2005/06:99 s. 51). I de flesta fall kommer därför ett beslut om gemensam vårdnad inte att vara till barnets bästa om båda föräldrarna motsätter sig den vårdnadsformen. De konsekvenser som det kan få för ett barn om föräldrarna inte klarar att utöva vårdnaden gemensamt måste nogta övervägas. För att ett beslut om gemensam vårdnad ska anses vara till barnets bästa torde därför krävas att det av omständigheterna i målet tydligt framgår att föräldrarna i praktiken har förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor som måste lösas. Så kan till exempel vara fallet när det är tydligt att de meningsskiljaktigheter som finns rör annat än sådant som är direkt kopplat till vårdnadsansvaret och det framgår att föräldrarna trots dessa kan fatta nödvändiga beslut tillsammans. I huvudsak kommer beslut om gemensam vårdnad mot båda föräldrarnas vilja därför att aktualiseras i situationer där föräldrarna redan har gemensam vårdnad och domstolen anser att det är bäst för barnet att den gemensamma vårdnaden består. Det kan dock inte uteslutas att det även i andra situationer kan vara tydligt att det är bäst för barnet om föräldrarna ges gemensam vårdnad.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

10 § Om barnet *står* under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare eller av en *tillfällig vårdnadshavare* och om någon av barnets föräldrar eller båda *vill* få vårdnaden överflyttad till sig, får rätten besluta om detta. Rätten får inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

I paragrafen finns bestämmelser om överflyttning av vårdnaden från vårdnadshavare som förordnats särskilt för barnet till barnets förälder. Övervägandena finns i avsnitt 10.4.

I *första stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (10 d §). I stycket görs även en redaktionell ändring.

Om en tillfällig vårdnadshavare har utsetts för ett barn och det senare visar sig att en särskilt förordnad vårdnadshavare inte ska utses för barnet, kan en talan om att någon av föräldrarna eller båda ska återfå vårdnaden föras med stöd av denna paragraf. En situation när en sådan talan aktualiseras skulle kunna vara om en förälder skadat den andra föräldern så allvarligt att denna inte kan utöva vårdnaden om barnet, men denna förälder sedan återhämtar sig från sina skador. En annan situation skulle kunna vara om en förälder misstänks för att ha dödat den andra föräldern men det senare visar sig att den förstnämnda föräldern inte hade något med dödsfallet att göra.

Att socialnämnden har en skyldighet att agera om en åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnaden om ett barn framgår av 5 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937).

10 a § Om en särskilt förordnad vårdnadshavare ska utses, ska någon utses som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller är sambor.

För syskon ska samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om en vårdnadshavare ska förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, ska denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

Paragrafen innehåller bestämmelser som reglerar vem som ska utses till särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn.

I *första stycket* tydliggörs att paragrafen reglerar situationen att en särskilt förordnad vårdnadshavare ska utses. Övriga ändringar i paragrafen är språkliga.

10 d § Om det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn, men det saknas en lämplig person att förordna för det ändamålet, får rätten, om det finns särskilda skäl, flytta över vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare. I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ingår inte att tillgodose den faktiska vården om barnet.

Till tillfällig vårdnadshavare får den utses som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget. Den som är underårig får inte utses till tillfällig vårdnadshavare. För syskon ska samma person utses, om inte särskilda skäl talar mot det.

En talan om att utse en tillfällig vårdnadshavare förs av socialnämnden.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om överflyttning av vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare. Övervägandena finns i avsnitt 10.1 och 10.2.

I *första stycket*, som utformas efter synpunkter från *Lagrådet*, anges de grundläggande förutsättningarna för att rätten ska få flytta över vårdnaden

Prop. 2020/21:150 om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare. Det ska finnas ett behov av att flytta vårdnaden om ett barn till en särskilt förordnad vårdnadshavare. En sådan vårdnadsöverflyttning ska dock inte vara möjlig, eftersom det inte finns någon lämplig person att utse som särskilt förordnad vårdnadshavare. Regleringen tar inte sikte på situationer där avsikten är att göra en ändring i vårdnaden mellan föräldrarna. I sådana fall kan en skyndsam ändring i stället åstadkommas genom en begäran om att domstolen ska fatta ett interimistiskt beslut (se 20 §). I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ingår inte att tillgodose den faktiska vården om barnet.

Möjligheten att utse en tillfällig vårdnadshavare är främst avsedd att användas i den situationen att det har förekommit dödligt eller annars mycket allvarligt våld inom familjen, men en tillämpning i andra situationer är inte utesluten. Avgörande för om vårdnaden ska flyttas över till en tillfällig vårdnadshavare ska, liksom i alla andra frågor om vårdnad om ett barn, vara vad som är bäst för barnet (2 a §). Vid bedömningen ska barnets åsikter beaktas och tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (2 b §). Om en vårdnadshavare uppsåtligen dödar eller allvarligt skadar den andra föräldern, får han eller hon så gott som alltid anses ha brustit i omsorgen om barnet på ett sådant sätt att det är till barnets bästa att vårdnaden tas ifrån honom eller henne.

En förutsättning för att förordna en tillfällig vårdnadshavare är alltså att det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn. En tillfällig vårdnadshavare ska dock inte förordnas i varje situation där det behöver utses en särskilt förordnad vårdnadshavare. Regleringen är avsedd att tillämpas endast i undantagsfall, när det finns särskilda skäl. Det kan t.ex. handla om att det finns brådskande beslut som behöver fattas för barnets räkning och som annars inte kan fattas. Så kan också vara fallet när det närmast skulle framstå som stötande eller kränkande för barnet att låta föräldern kvarstå som vårdnadshavare. Om en förälder dödsats eller om en förälder skadats så allvarligt att föräldern inte inom överskådlig tid kan förväntas fungera i sin roll som vårdnadshavare, t.ex. på grund av medvetlöshet eller mycket allvarliga skador i övrigt, och den andra föräldern är frihetsberövad för brottet, får situationen så gott som alltid anses vara sådan att det finns behov av att skyndsamt förordna en vårdnadshavare särskilt för barnet.

Det ska vidare saknas en lämplig person att utse som särskilt förordnad vårdnadshavare. Om en skyndsam ändring krävs, kan den i annat fall åstadkommas genom att domstolen fattar ett interimistiskt beslut (20 §). Att det saknas en lämplig person att förordna kan bero på att det inte finns någon i barnets närhet som är villig och lämplig att åta sig uppdraget att vara vårdnadshavare för barnet. Det kan dock också vara så att det i och för sig finns en person som är villig och lämplig, men att det ännu inte går att ta ställning till om barnet kan och rimligen bör acceptera denna person och att personen därför inte kan förordnas (se prop. 1981/82:168 s. 68).

Rekvisitet att det saknas en lämplig person att förordna ska inte tolkas för snävt. Att hitta en person som är villig att åta sig ett uppdrag som särskilt förordnad vårdnadshavare och att bedöma personens lämplighet kan och måste få ta viss tid. Om socialnämnden bedömer att den inom en eller ett par månader kommer att kunna väcka en talan om att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet, kan det vara bättre att

socialnämndens resurser läggs på det arbetet och att ett interimistiskt beslut sedan begärs, än på att väcka en talan om att utse en tillfällig vårdnadshavare.

I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ingår inte att tillgodose den faktiska vården om barnet och uppdraget medför således inte att barnet ska vara bosatt hos den tillfälliga vårdnadshavaren. Det finns dock inte något som hindrar att den tillfälliga vårdnadshavaren har ansvar för den faktiska vården om barnet. Socialnämnden ansvarar för att säkerställa att ett barn, t.ex. vars ena förälder dödats eller allvarligt skadats av den andra föräldern, får sitt behov av fysisk trygghet och omvårdnad tillgodosett. Den faktiska vården om barnet kan tillgodoses på olika sätt, genom en placering som bygger på frivillighet eller med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Föräldrabalkens regler om vårdnad tar sikte på den rättsliga vårdnaden om barnet. En tillfällig vårdnadshavare har i det avseendet samma uppgifter och ansvar som andra vårdnadshavare. Den tillfälliga vårdnadshavarens befogenheter och skyldigheter kan dock i praktiken vara begränsade genom att barnet är placerat hos någon annan och kan ytterligare inskränkas i den mån det behövs för att genomföra vården av barnet, se 11 § fjärde och femte styckena LVU.

Av *andra stycket* framgår de lämplighetskrav som ställs på en tillfällig vårdnadshavare. Precis som för en särskilt förordnad vårdnadshavare får den som är underårig inte utses till tillfällig vårdnadshavare. En tillfällig vårdnadshavare kommer normalt också att vara barnets förmyndare och en underårig kan inte förordnas till förmyndare. Liksom för särskilt förordnade vårdnadshavare och förmyndare ska samma person utses för syskon, om inte särskilda skäl talar mot det. Att syskon bor på olika orter eller att de i stor utsträckning har motsatta intressen skulle kunna utgöra särskilda skäl mot att utse samma person till vårdnadshavare.

Uppdraget som tillfällig vårdnadshavare förutsätter att den som utses, mot bakgrund av sina kunskaper och erfarenheter, bedöms vara särskilt lämplig för uppdraget. Det kan vara fråga om en advokat eller en biträdande jurist på advokatbyrå som har erfarenhet av uppdrag som målsägandebiträde eller särskild företrädare för barn och som har utfört de uppdragen på ett bra sätt. Om det finns en särskild företrädare förordnad för barnet, som har tagit över vårdnadshavarens befogenheter att ta tillvara barnets rätt under en förundersökning och efterföljande rättegång, kan det många gånger finnas anledning att i första hand undersöka om denne är villig att åta sig uppdraget som tillfällig vårdnadshavare för barnet.

Kravet på att den tillfälliga vårdnadshavaren på grund av sina kunskaper och erfarenheter ska vara särskilt lämplig för uppdraget utesluter emellertid inte att någon med annan yrkesbakgrund utses. Till exempel kan en familjehemsförälder i vissa fall komma i fråga. Den tillfälliga vårdnadshavaren ska dock kunna utföra sitt uppdrag med endast barnets bästa för ögonen, även om det innebär att ifrågasätta de åtgärder som socialnämnden beslutar om.

Kravet på att den som förordnas som tillfällig vårdnadshavare även i övrigt ska vara särskilt lämplig för uppdraget innebär att rätten vid lämplighetsbedömningen ska ta hänsyn också till andra omständigheter än relevanta kunskaper och erfarenheter. En tillfällig vårdnadshavare bör ha förmåga att sätta sig in i barnets situation och kommunicera med barnet på

Prop. 2020/21:150 ett lättförståeligt och anpassat sätt. Han eller hon måste också kunna hantera svåra och känsliga situationer som kan innefatta komplexa intressekonflikter. En tillfällig vårdnadshavare behöver kunna hantera kontakter med – utöver barnet – t.ex. anhöriga till barnet, barnets familjehem, förskola eller skola, anställda hos socialnämnden och annan vård- och omsorgspersonal som barnet kommer i kontakt med. Uppdraget måste utövas så att barnets bästa sätts i främsta rummet och – i den mån som förutsättningar finns för det – hänsyn tas till barnets åsikter. Kravet på att den tillfälliga vårdnadshavaren även i övrigt ska vara särskilt lämplig innebär också att om personen förvisso uppfyller kraven på kunskap och erfarenhet men har uppvisat dåligt omdöme eller agerat olämpligt, bör han eller hon inte förordnas (jfr prop. 2017/18:86 s. 49 och prop. 2020/21:35 s. 33).

I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ingår inte, oavsett vem som utses, att företräda ett barn som har utsatts för brott under en förundersökning och efterföljande brottmålsrättegång. När en tillfällig vårdnadshavare utses kommer det normalt att saknas skäl att låta en särskild företrädare som förordnats för barnet stå kvar. Detta eftersom det då inte längre finns några sådana motstridiga intressen mellan vårdnadshavare och barn som motiverar ett sådant förordnande. Om barnet behöver fortsatt stöd och hjälp i brottmålsprocessen får i stället övervägas om ett målsägandebiträde behöver förordnas. Liksom det vid valet av tillfällig vårdnadshavare är naturligt att överväga om den särskilda företrädaren kan komma i fråga, kan i denna situation övervägas om den tillfälliga vårdnadshavaren är lämplig även som målsägandebiträde. Det är dock fråga om två olika uppdrag, med olika ersättningsregler (se 10 f §).

Även om den tillfälliga vårdnadshavarens uppdrag är temporärt (se 10 e §) måste den tillfälliga vårdnadshavaren vara beredd på att uppdraget kan komma att bestå under en längre tid. Det kan inte uteslutas att det i vissa fall kan dröja år till dess att det finns en lämplig person att föreslå som barnet har ett så gott förhållande till att barnet kan och rimligen bör acceptera honom eller henne som särskilt förordnad vårdnadshavare. Även om det är fråga om en tillfällig lösning ska, liksom vid andra frågor om vårdnad, barnets åsikter beaktas vid valet av person (2 b §).

En fråga om överflyttning av vårdnaden prövas på talan av socialnämnden. Det framgår av *tredje stycket*. En sådan talan handläggs som ett tvistemål (17 § fjärde stycket). Det är inte möjligt att utse fler än en person till tillfällig vårdnadshavare för ett barn. Den prövning som domstolen ska göra har likheter med den som görs inom ramen för en prövning av interimistiska yrkanden om vårdnad, boende eller umgänge med stöd av 20 §. Domstolens underlag för ett beslut kommer ofta att vara begränsat. Kravet på utredning får därför anpassas efter omständigheterna i det enskilda fallet och vägas mot vikten av en skyndsam prövning. För ett effektivt förfarande bör socialnämnden till sin ansökan bifoga relevanta delar av den utredning som finns tillgänglig, inklusive uppgifter om vem som nämnden föreslår ska utses och varför den personen bedöms vara lämplig för uppdraget. Av 10 e § framgår att socialnämnden när en tillfällig vårdnadshavare har utsetts ska fortsätta att verka för en varaktig lösning av vårdnadsfrågan och, när förutsättningar finns för det, väcka talan om att flytta över vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

10 e § När en tillfällig vårdnadshavare har utsetts för ett barn, ska socialnämnden fortsätta att verka för en varaktig lösning av vårdnadsfrågan.

När förutsättningar finns för det ska rätten, på talan av socialnämnden, flytta över vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om socialnämndens hantering och domstolens prövning av vårdnadsfrågan sedan en tillfällig vårdnadshavare har utsetts. Övervägandena finns i avsnitt 10.4.

I *första stycket* slås det fast att sedan en tillfällig vårdnadshavare har utsetts för ett barn ska socialnämnden fortsätta att verka för en varaktig lösning av vårdnadsfrågan. Åtgärder för att kunna förse barnet med en särskilt förordnad vårdnadshavare ska alltså vidtas när en tillfällig vårdnadshavare har utsetts. Ambitionen ska vara att en varaktig lösning ska vara på plats så snart som det i det enskilda fallet är möjligt, eftersom det i de allra flesta fall är vad som är bäst för barnet (se 2 a §). De hinder som fanns för en omedelbar lösning i vårdnadsfrågan behöver tas om hand. I de flesta fall innebär det att hitta en eller två personer som barnet kan och rimligen bör acceptera som vårdnadshavare och som är lämpliga för uppdraget. En talan om att vårdnaden ska flyttas från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare ska sedan föras med stöd av *andra stycket*.

Socialnämndens skyldighet att verka för en varaktig lösning omfattar dock även andra situationer, t.ex. att det senare visar sig att en förälder har återhämtat sig från sina skador och kan utöva vårdnaden eller att en förälder har visat sig vara oskyldig till den andra förälderns död och framstår som lämplig som vårdnadshavare. Socialnämnden ska i sådana situationer vidta åtgärder för att föräldern ska kunna återfå vårdnaden, t.ex. genom att bistå med nödvändiga utredningar. En talan förs i dessa fall med stöd av 10 §.

I *andra stycket* anges att domstolen, när förutsättningar finns för det och på talan av socialnämnden, ska flytta vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Överflyttning av vårdnaden från en tillfällig vårdnadshavare till någon annan förutsätter alltså en ny process i domstol. Det är upp till socialnämnden att väcka en sådan talan. Att socialnämnden har en skyldighet att agera om en åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnaden om ett barn framgår av 5 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937).

Med att förutsättningar finns avses i typfallet att situationen fortfarande är sådan att en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare ska utses för barnet (se 7 och 8 §§) och att det nu också finns lämpliga personer som kan förordnas (jfr 10 d § första stycket). I undantagsfall skulle det kunna vara så att barnet fram till dess att en tillfällig vårdnadshavare utsågs stod under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare och att vårdnaden bör återgå till någon av dem eller båda. En tidigare särskilt förordnad vårdnadshavare kan inte på egen hand väcka talan om att återfå vårdnaden (jfr 10 §). Om socialnämnden i en sådan situation bedömer att det är bäst för barnet att den tidigare vårdnadshavaren återfår vårdnaden om barnet, kan socialnämnden dock föra en talan om det med stöd av förevarande stycke.

När socialnämnden väcker en talan om att flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare ska frågan om huruvida en vårdnadshavare ska utses särskilt för barnet prövas i sin helhet och mot en fullständig utredning från socialnämnden. Domstolen behöver då ta ställning till såväl frågan om huruvida det finns behov att förordna en vårdnadshavare särskilt för barnet som frågan om huruvida den person som nu föreslås är lämplig för uppdraget. Vid prövningen ska, liksom vid andra frågor om vårdnad, barnets bästa vara avgörande och barnets åsikter tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (2 a och 2 b §§). En förälder som fram till dess att den tillfälliga vårdnadshavaren förordnades var vårdnadshavare för barnet har vid denna prövning ofta fortfarande ett betydande intresse i frågan i målet och intar då ställning som motpart, jämte den tillfälliga vårdnadshavaren.

10 f § *En tillfällig vårdnadshavare har rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande.*

Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren.

Arvode och ersättning för utgifter ska betalas av kommunen.

Paragrafen, som är ny och som utformas efter förebild av 12 kap. 16 §, innehåller bestämmelser om en tillfällig vårdnadshavares rätt till arvode och ersättning för utgifter. Övervägandena finns i avsnitt 10.5.

Av *första stycket* framgår att en tillfällig vårdnadshavare har rätt till skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Vid bedömningen av vilket arvode som ska utgå bör uppdragets komplexitet och den tillfälliga vårdnadshavarens erfarenhet beaktas.

Av *andra stycket* framgår att det är överförmyndaren som prövar ersättningsfrågan. Det ankommer även på överförmyndaren att bestämma när och hur ofta arvode eller ersättning ska betalas.

Det är, som framgår av *tredje stycket*, kommunen som står för kostnaderna för en tillfällig vårdnadshavare. En tillfällig vårdnadshavare kan i vissa fall även vara målsägandebiträde för barnet. Ersättning för sådant arbete och utgifter som den tillfälliga vårdnadshavaren har inom ramen för arbetet som målsägandebiträde ersätts inte enligt denna paragraf (jfr författningskommentaren till 10 d §). Regler om ersättning för målsägandebiträden finns i 5 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde.

10 g § *En tillfällig vårdnadshavare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag.*

En tillfällig vårdnadshavare ska även, efter ansökan av socialnämnden, entledigas om han eller hon vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare.

Om en tillfällig vårdnadshavare entledigas eller dör, ska rätten efter ansökan av socialnämnden utse en annan person att vara tillfällig vårdnadshavare.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser som reglerar den situationen att en tillfällig vårdnadshavare ska entledigas eller dör. Frågorna berörs i avsnitt 10.4.

Enligt *första stycket* har en tillfällig vårdnadshavare alltid rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Bestämmelsen motsvarar vad som enligt 10 b § första stycket gäller för särskilt förordnade vårdnadshavare.

Av *andra stycket* framgår att en tillfällig vårdnadshavare även ska entledigas om han eller hon gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av vårdnaden, eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare. Bestämmelsen motsvarar vad som gäller för en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 10 c § första stycket.

Tredje stycket behandlar det fallet att en tillfällig vårdnadshavare entledigas eller dör. Rätten ska då, efter ansökan av socialnämnden, utse en annan person att vara tillfällig vårdnadshavare. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak vad som gäller för en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 10 c § andra och tredje styckena.

Frågor om entledigande av en tillfällig vårdnadshavare och förordnande av en ny handläggs som domstolsärenden, se 17 §, de nya fjärde och femte styckena.

Umgänge

15 § Barnet *ska* ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare *och en tillfällig vårdnadshavare* har motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och *ska* umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, *ska* den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet *ska* umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, *ska* upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

Paragrafen innehåller allmänna bestämmelser om barnets rätt till umgänge. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.

I *andra stycket* görs ett tillägg. Tillägget är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (se 10 d §).

Genom tillägget klargörs att en tillfällig vårdnadshavare har motsvarande ansvar som föräldrar och särskilt förordnade vårdnadshavare för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med tillgodoses. Barnets bästa ska vara avgörande i alla frågor om umgänge (2 a §) och barnets åsikter i frågan ska beaktas (2 b §). Om en förälder har gjort sig skyldig till allvarliga övergrepp mot den andra föräldern är ett umgänge med den våldsutövande föräldern många gånger skadligt för barnet. Ett umgänge, särskilt i annan form än genom att barnet och föräldern träffas, behöver dock inte i alla situationer vara uteslutet. Det kan t.ex. handla om att ett barn med tiden har önskemål om kontakt med en förälder. Det kan även handla om att barnet har fått en tillfällig

Prop. 2020/21:150 vårdnadshavare sedan en förälder allvarligt skadat den andra föräldern och att barnet har behov av umgänge med den skadade föräldern.

Ett barn kan också ha behov av umgänge med andra närstående, t.ex. mor- och farföräldrar eller syskon som barnet inte bor tillsammans med. Beträffande vårdnadshavares, inklusive tillfälliga vårdnadshavares, ansvar för att tillgodose barnets behov av umgänge med annan än en förälder, se tredje stycket.

Övriga ändringar är språkliga.

Förfarandet i mål och ärenden om vårdnad m.m.

17 § Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har *sin* hemvist. Sådana frågor *får* tas upp även i samband med äktenskapsmål.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet har sin hemvist, får frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp även av rätten i den ort där någon av parterna har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra parternas hemvist, får frågorna tas upp även av Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets och en parts hemvist och den andra parten saknar hemvist i landet.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första eller andra stycket, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§, 10 b § andra stycket, 10 d och 10 e §§ samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § ska anses som en del av frågan om umgänge. *Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och föräldrarna är överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.*

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

Paragrafen innehåller forumregler för frågor om vårdnad, boende och umgänge och allmänna bestämmelser om handläggningen av sådana frågor. Övervägandena finns i avsnitt 10.1 och 11.1.

Det nya *andra stycket* innehåller kompletterande bestämmelser om behörig domstol när det förekommer skyddade personuppgifter i ett mål eller ärende.

Om det kan antas att sekretess gäller för uppgifter som behövs för att avgöra var barnet har sin hemvist, t.ex. uppgift om barnets adress eller folkbokföringsort, får målet eller ärendet även tas upp av en domstol där någon av parterna – dvs. vanligen föräldrarna – har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för båda parternas uppgifter, eller för en förälder och barnet och den andra föräldern är bosatt utomlands, får frågor om vårdnad, boende eller umgänge även tas upp av Stockholms tingsrätt.

Bestämmelserna anger ytterligare behöriga forum, men utesluter inte att ett ordinarie forum väljs. Bestämmelserna är alltså fakultativa på så sätt att en part, trots att det kan antas att sekretess gäller för aktuella personuppgifter, kan välja att lämna in en ansökan vid rätten i den ort där barnet har sin hemvist, om parten känner till denna. På motsvarande sätt

är det, när detsamma kan antas gälla för båda parternas uppgifter, möjligt för en part att vända sig till tingsrätten i den ort där någon av parterna har hemvist, i stället för att använda sig av Stockholms tingsrätt.

I likhet med den grundläggande regleringen i första stycket är bestämmelserna dispositiva. Domstolen ska alltså pröva sin behörighet endast efter invändning från svaranden eller när svaranden har uteblivit från ett sammanträde eller underlåtit att ge in ett svaromål.

Begreppet sekretessbelagd uppgift definieras i 3 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som en sekretessreglerad uppgift för vilken sekretess gäller i ett enskilt fall. Det spelar inte någon roll varför en uppgift sekretessbelagts eller vilken form av sekretess som råder. Prövningen måste av naturliga skäl utgå från vilka uppgifter en enskild person har möjlighet att få del av, inte vilka uppgifter som domstolen, eller en annan offentlig aktör, kan få fram. Kraven för att visa att det kan antas att sekretess gäller för en uppgift bör inte ställas alltför högt. En part kan t.ex. ge in handlingar som visar att barnet, parten eller motparten beviljats någon form av skyddade personuppgifter eller handlingar som visar att parten haft kontakt med Skatteverket men inte har fått ut de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet eller motparten har sin hemvist.

Om en person har en sekretessmarkering i folkbokföringsdatabasen bör det i de flesta fall vara tillräckligt för att det ska kunna antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra hemvisten. Om en person har medgetts skyddad folkbokföring kan en annan enskild person många gånger få uppgift om vilken kommun som personen är folkbokförd i, även om det normalt sett inte är den kommun där personen faktiskt bor. En sådan uppgift kan vanligen ligga till grund för att bedöma var en persons rättsliga hemvist finns. Käranden kan då vända sig till domstolen i denna ort.

Den hittillsvarande andra meningen i första stycket blir det nya *tredje stycket*. I stycket tas också en hänvisning till det nya andra stycket in.

Det hittillsvarande andra stycket betecknas härefter *fjärde stycket*, som en följd av de nya stycken som tillkommer enligt ovan. Hittillsvarande tredje och fjärde styckena betecknas av samma skäl härefter *femte* respektive *sjätte stycket*. Genom ett tillägg i det nya fjärde stycket framgår att frågor om huruvida vårdnaden om ett barn ska flyttas till eller från en tillfällig vårdnadshavare ska handläggas som ett tvistemål.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

17 a § Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge.

Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört prövar om ett avtal mellan föräldrarna enligt 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § tredje stycket ska godkännas.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört, får även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd pröva om ett avtal som avses i andra stycket ska godkännas. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, får ett sådant avtal godkännas av socialnämnden i den kommun som föräldrarna väljer. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och en förälder är folkbokförda och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal ska socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillräckligt* utredda.

Socialnämndens beslut enligt andra *eller tredje* stycket får inte överklagas.

I paragrafen finns bestämmelser om socialnämndens medverkan vid avtal om vårdnad, boende och umgänge. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.

Det nya *tredje stycket* innehåller kompletterande bestämmelser om behörig socialnämnd när barnet eller föräldrarna har skyddade personuppgifter. Bestämmelserna ger behörighet för ytterligare kommuner att pröva om ett avtal ska godkännas, men utesluter inte att föräldrarna vänder sig till den kommun där barnet är folkbokfört. Om det kan antas att sekretess gäller för uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört får även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd pröva om ett avtal ska godkännas. Om det kan antas att också båda föräldrarnas uppgifter omfattas av sekretess, får socialnämnden i den kommun som föräldrarna väljer godkänna avtalet. Detsamma gäller om det kan antas att en av föräldrarnas och barnets uppgifter omfattas av sekretess och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet. Det är alltså i de sistnämnda situationerna föräldrarna som avgör vilken kommun de vill vända sig till och socialnämnden i den kommunen ges behörighet att pröva om ett avtal mellan föräldrarna i frågor om vårdnad, boende och umgänge ska godkännas. Det står då föräldrarna fritt att välja en kommun där de är bosatta eller någon av dem är bosatt, men de kan även välja en annan kommun.

Begreppet sekretessbelagd uppgift definieras i 3 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som en sekretessreglerad uppgift för vilken sekretess gäller i ett enskilt fall. Det spelar inte någon roll varför en uppgift sekretessbelagts eller vilken form av sekretess som råder. Prövningen måste av naturliga skäl utgå från vilka uppgifter en enskild person har möjlighet att få del av, inte vilka uppgifter som socialnämnden, eller en annan offentlig aktör, kan få fram. Kraven för att visa att det kan antas att sekretess gäller för en uppgift bör inte ställas alltför högt. Föräldrarna kan t.ex. ge in handlingar som visar att barnet eller de själva beviljats någon form av skyddade personuppgifter.

Delar av det hittillsvarande *tredje stycket* överförs till 20 b §.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

17 c § För att rätten, när föräldrarna inte är överens i sakfrågan, ska få ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning i ett mål enligt 5, 14 a eller 15 a § eller i ett mål om äktenskapsskillnad, ska en förälder som framställer ett sådant yrkande ha deltagit i informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453). Informationssamtalet ska ha ägt rum inom ett år före det att yrkandet framställs. Kravet på deltagande i informationssamtal gäller inte när ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge redan är upptaget till prövning i målet.

Ett yrkande som enligt första stycket inte får tas upp till prövning får ändå tas upp om det finns särskilda skäl.

Om kravet på deltagande i informationssamtal hindrar att ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge tas upp till prövning, ska rätten avvisa samtliga yrkanden om vårdnad, boende och umgänge i målet.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om att domstolen i vissa fall inte får ta upp en förälders yrkanden om vårdnad, boende och umgänge till prövning. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

Av *första stycket* följer att domstolen, när föräldrarna inte är överens i en fråga som rör vårdnad, boende eller umgänge, får ta upp ett yrkande avseende en sådan fråga till prövning endast under förutsättning att den förälder som framställer yrkandet har deltagit i ett informationssamtal hos socialnämnden inom ett år före det att yrkandet framställs (beträffande informationssamtalen, se den föreslagna lagen om informationssamtal). Om föräldrarna är ense i alla frågor om vårdnad, boende och umgänge som är aktuella, dvs. om alla sådana yrkanden är otvistiga, gäller inte något krav på deltagande i informationssamtal. Paragrafen hindrar inte att yrkanden om vårdnad, boende och umgänge tas upp till prövning om ett eller flera yrkanden avseende sådana frågor sedan tidigare är upptagna till prövning i målet. Paragrafen gäller endast för tvister mellan föräldrar och är alltså inte tillämplig i de fall socialnämnden för talan om ändring i vårdnaden eller om umgänge.

Det kan vara så att endast en förälder har deltagit i ett informationssamtal. Om den föräldern framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge kan den andra föräldern därefter alltid framställa egna yrkanden i målet. En förälders ovilja att – gemensamt eller enskilt – delta i informationssamtal som erbjudits kan dock beaktas vid bedömningen av föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare, boendeförälder eller umgängesförälder (jfr prop. 1990/91:8 s. 30). En bedömning måste dock alltid göras i det enskilda fallet och domstolen måste också beakta vilka skäl en förälder har haft för att inte alls delta i ett samtal.

Det förekommer situationer där föräldrarna inledningsvis i processen är överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge och yrkar att domstolen ska besluta i enlighet med deras överenskommelse, exempelvis vid en gemensam ansökan om äktenskapsskillnad, men där de sedan under den pågående handläggningen av målet blir oense i någon fråga. I dessa fall gäller inte kravet på deltagande i informationssamtal eftersom ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge då redan är upptaget till prövning i målet. Det förekommer också att föräldrar i en ansökan om äktenskapsskillnad begär att den gemensamma vårdnaden ska bestå. Att så blir fallet framgår dock redan av 3 § andra stycket, som anger att barnet vid en dom på äktenskapsskillnad mellan föräldrarna även därefter står under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses. En begäran om fortsatt gemensam vårdnad är därför inte att anse som ett yrkande som kan innebära att kravet på deltagande i informationssamtal inte gäller om föräldrarna i ett senare skede skulle bli oense.

Informationssamtal ska normalt ha ägt rum innan en förälder inleder en tvist i domstol om vårdnad, boende eller umgänge. Domstolen bör därför som regel inte bevilja anstånd till en förälder för att möjliggöra för föräldrarna att delta i informationssamtal samtidigt som målet handläggs i domstolen.

Domstolen bör kunna utgå från att föräldrarna inte är överens i en fråga när ett yrkande framställs av endast en förälder. Föräldrar kan visa att de har deltagit i ett informationssamtal genom att ge in ett giltigt samtalsintyg enligt 8 § lagen om informationssamtal. Om en förälder inte har bifogat ett

Prop. 2020/21:150 giltigt samtalsintyg, eller på annat sätt visat att han eller hon har deltagit i ett informationssamtal, och inte heller framför uppgifter som utgör skäl för att undanta honom eller henne från kravet på informationssamtal (se andra stycket), ska tingsrätten med stöd av 42 kap. 3 § rättegångsbalken förelägga parten att komplettera ansökan vid äventyr av avvisning. Om en förälder, innan domstolen har fattat ett avvisningsbeslut, kan visa att han eller hon har deltagit i ett informationssamtal, bör domstolen inte ha anledning att avvisa yrkandet eller yrkandena, även om samtalet ägt rum efter att ett tvistigt yrkande framställdes till domstolen.

Av *andra stycket*, som i allt väsentligt utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag, framgår att domstolen, om det finns särskilda skäl, får ta upp ett yrkande till prövning trots att den förälder som först framställer ett tvistigt yrkande inte har deltagit i något informationssamtal. Bestämmelsen ska tillämpas restriktivt.

Särskilda skäl kan exempelvis föreligga om det med beaktande av barnets bästa framstår som särskilt angeläget att få till stånd ett skyndsamt beslut i en fråga om vårdnad, boende eller umgänge. Det kan handla om att det finns en omedelbar risk för att barnet får illa eller olovligen förs bort, en risk som inte kan eller bör hanteras på annat sätt. Det kan också vara fråga om en situation där det inte är möjligt att nå en förälder som befinner sig utomlands på okänd ort, eller att en förälder är allvarligt sjuk eller av andra skäl inte är tillgänglig, och att en samförstånds lösning därför inte är en möjlighet. En annan situation då det skulle kunna vara motiverat att göra undantag från kravet på informationssamtal är om föräldrarna nyligen har deltagit i samarbetsamtal. Att en förälder av någon anledning inte vill delta i ett informationssamtal tillsammans med den andra föräldern bör normalt inte kunna utgöra särskilda skäl för undantag från kravet på deltagande i samtal. I den situationen kan en förälder i stället delta i ett enskilt samtal (se 6 § lagen om informationssamtal).

Bedömningen av om det finns särskilda skäl måste alltid göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Domstolens prövning av om det finns särskilda skäl ska ta sin utgångspunkt i vad den förälder som framställer ett tvistigt yrkande framför, utan att detta kommuniceras med den andra föräldern. Om domstolen gör bedömningen att det finns särskilda skäl för en prövning, trots att den förälder som framställt ett tvistigt yrkande inte har deltagit i något informationssamtal, ska domstolen utfärda stämning eller på annat sätt kommunicera yrkandet eller yrkandena med den andra föräldern. Därefter är frågan om huruvida det krävs att föräldern deltagit i informationssamtal för att yrkandena ska tas upp till prövning slutligt avgjord.

Domstolen bör i samband med att stämning utfärdas eller yrkandena på annat sätt kommuniceras med den andra föräldern dokumentera att bedömningen gjorts att särskilda skäl föreligger för att undanta föräldern från kravet på informationssamtal.

Av 20 kap. 11 § andra stycket framgår att ett beslut om att ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning, trots att en förälder inte har deltagit i informationssamtal, inte får överklagas.

I *tredje stycket* anges att rätten ska avvisa samtliga yrkanden om vårdnad, boende och umgänge om kravet på deltagande i informationssamtal hindrar att ett yrkande tas upp till prövning. Om det

finns både tvistiga och icke tvistiga yrkanden i målet ska alltså såväl de tvistiga som de otvistiga yrkandena avvisas. Prop. 2020/21:150

18 a § Rätten får uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. *En medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget.* Rätten kan lämna närmare anvisningar till medlaren om vad han eller hon ska iaktta när uppdraget utförs.

Medlaren ska inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Medlaren har rätt till skälig ersättning för arbete, tidspillan och utlägg som uppdraget krävt. Rätten beslutar om ersättningen. Ersättningen betalas av allmänna medel.

I paragrafen finns bestämmelser om medlare i mål om vårdnad, boende eller umgänge. Övervägandena finns i avsnitt 9.1.

I paragrafens *första stycke* görs ett tillägg. Av tillägget framgår att en medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget. För att komma i fråga för ett uppdrag som medlare bör krävas god kunskap om den familjerättsliga lagstiftningen och erfarenhet av tvister som rör barn. Det är en fördel om den som utses också har någon form av utbildning i medling. En medlare bör även ha kunskap om hur man håller samtal med barn och om våld och övergrepp inom familjen och hur det påverkar föräldrar och barn. Normalt sett innebär detta att det främst är familjerättssekreterare, beteendevetare, psykologer, advokater och domare som kommer i fråga för medlaruppdrag. Lämplighetskravet tar sikte på medlarens personliga egenskaper. Han eller hon ska ha förmåga att sätta barnets bästa främst. Medlaren bör vidare kunna hantera en känslig situation och kunna vinna förtroende hos föräldrarna och barnet.

Det är medlaren som ska visa att han eller hon uppfyller kompetens- och lämplighetskraven.

Övriga ändringar är språkliga.

19 § Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillräckligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Om nämnden har tillgång till upplysningar som kan ha betydelse för frågans bedömning, är nämnden skyldig att lämna sådana upplysningar till rätten.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att utföra den. Rätten får ge riktlinjer för utredningen och ska bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. *Tiden får inte sättas längre än fyra månader.* Om det finns särskilda skäl för det, får rätten förlänga tiden. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Om det inte är olämpligt, ska den som utför utredningen höra barnet och redovisa barnets åsikter för rätten samt lämna förslag till beslut.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

I paragrafen finns bestämmelser om domstolens utredningsskyldighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Paragrafen innehåller även

Prop. 2020/21:150 bestämmelser om socialnämndens utredningar i sådana frågor och om hörande av barn inför rätten. Övervägandena finns i avsnitt 6.2 och 12.1.

I *tredje stycket* görs en ändring. Ändringen innebär att domstolen alltid ska bestämma en viss tid inom vilken en utredning ska vara slutförd och att denna tid inte får sättas längre än fyra månader. Om det finns särskilda skäl för det får tiden förlängas.

Det är domstolen som bestämmer inom vilken tid utredningen ska redovisas. Att det införs en tidsgräns innebär inte att utredningstiden alltid ska anges till fyra månader. Domstolen måste i varje enskilt fall överväga vilken utredning som behövs och vad som är en rimlig tidsgräns. När domstolen anger tiden bör hänsyn alltså tas till hur komplicerad tvisten är, men också till eventuella riktlinjer för utredningen som domstolen ger. Ju mer omfattande utredning som krävs, desto längre tid behöver sättas. Om domstolen ger anvisningar om en mer begränsad utredning, kan utredningstiden många gånger sättas kortare. Domstolen behöver också, särskilt när det handlar om beslut som meddelas vid ett sammanträde för muntlig förberedelse men som ofta inte omedelbart kommuniceras med socialnämnden, beakta när beslutet att inhämta en utredning kan komma att nå socialnämnden. Utredningstiden får aldrig sättas längre än fyra månader.

När domstolen avgör om det finns särskilda skäl för att förlänga utredningstiden måste barnets bästa beaktas och bedömas (se 2 a §). Om ytterligare utredningstid är en förutsättning för att socialnämnden ska kunna redovisa en utredning av tillräckligt hög kvalitet bör förlängd tid medges. Det kan t.ex. handla om att förhållandena är komplicerade och socialnämnden behöver sammanställa en mycket stor informationsmängd, att det uppkommit frågor under utredningen som behöver följas upp, att fler än en socialnämnd är inblandad i utredningen eller att det parallellt pågår en s.k. barnavårdsutredning. En allmänt hög arbetsbelastning bör dock i allmänhet inte utgöra särskilda skäl för att medge förlängning.

Barnets åsikter är av central betydelse vid bedömningen av vad som är barnets bästa i frågor om vårdnad, boende och umgänge (se 2 a §). Genom ändringarna i *fjärde stycket* klargörs att utgångspunkten är att den som utför en utredning i frågor om vårdnad, boende eller umgänge ska samtala med barnet för att ge barnet möjlighet att uttrycka sina åsikter i frågorna (jfr 2 b § och artikel 12 i barnkonventionen). Det är alltså i normalfallet inte tillräckligt att bara försöka klarlägga barnets åsikter genom att tala med andra om barnet eller att ta del av vad som finns antecknat om vad barnet tidigare har uppgett. Socialnämnden bör i första hand söka samförstånd med vårdnadshavarna kring det angelägna i att barnets rätt till delaktighet tillgodoses och att det sker på ett för barnet bra sätt. Det kan ofta vara av stor betydelse för barnets bästa. Att barnet, om det behövs, får höras utan vårdnadshavares samtycke och närvaro framgår av 20 a §.

Att uttrycket åsikter används är avsett att markera att det inte krävs att barnet ger uttryck för en konkret vilja eller ger tillkänna något som kan likställas med ett ställningstagande till de yrkanden som framställs i målet för att barnets uppgifter ska beaktas och redovisas till domstolen (se även 2 b §). Barn vill inte alltid ta ställning mellan sina föräldrar, men barnet kanske på andra sätt ger uttryck för hos vem av föräldrarna barnet vill bo, t.ex. genom att berätta om relationen till syskon och vänner, vilken skola som barnet vill gå i eller vilka aktiviteter som barnet vill delta i.

För att barnet ska ges bästa möjliga förutsättningar för sitt deltagande bör samtalet, om möjligt, äga rum i en trygg och barnanpassad miljö. Det kan många gånger vara att föredra att samtalet kan äga rum i barnets hemmiljö. Samtidigt behöver den som samtalar med barnet vara lyhörd för risken att närvaron i hemmet av en förälder kan påverka de uppgifter barnet lämnar. Det är viktigt att den som talar med barnet uppträder med varsamhet och inte försöker pressa barnet på synpunkter (jfr prop. 2015/16:180 s. 132).

I undantagsfall kan det vara olämpligt att höra barnet. Om det framgår att ett barn är särskilt känsligt och barnets åsikter i de frågor som ska bedömas är väl dokumenterade sedan tidigare, t.ex. för att barnet nyligen har varit föremål för en liknande process eller hörts inom ramen för en nyss avslutad barnvårdsutredning, kan det vara olämpligt att höra barnet (se även prop. 1994/95:224 s. 54). Lämplighetsbedömningen tar sikte på frågan om huruvida det i ett enskilt fall kan vara olämpligt att genomföra samtal med barnet, inte huruvida barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter (jfr 2 b §). Det finns inte någon nedre åldersgräns för när barn ska ges möjlighet att komma till tals. Utgångspunkten måste vara att barn kan bilda åsikter (se även CRC/C/GC/12 p. 20 och 21).

Om det är olämpligt att höra ett barn eller om ett barn i och för sig är i stånd att bilda egna åsikter men – trots hjälpmedel – inte har förmåga att ge uttryck för åsikterna, får dessa så långt det är möjligt hämtas in på annat sätt. Det kan innebära att uppgifter hämtas in från barnets närstående eller personer i barnets omgivning i övrigt eller att uppgifter hämtas från dokumentation av vad barnet tidigare har framfört. Med hänsyn till principen om barnets bästa är det angeläget att barnets åsikter kan klagöras på ett sätt som samtidigt iakttar respekten för barnets integritet och självbestämmande.

Förhållandena i det enskilda fallet kan även vara sådana att barnet inte vill framföra sina åsikter. Barnet är aldrig skyldigt att framföra sina åsikter, utan ska ges möjlighet att göra det. En annan sak är att utredaren måste hämta in information för att få fram ett fullständigt underlag för sitt ställningstagande. För att få fram underlag om barnets situation kan utredaren exempelvis behöva hämta in information från personer i barnets omgivning.

Det bör framgå av redovisningen till domstolen om barnet hörts mot en vårdnadshavares vilja, om barnet har valt att inte framföra några åsikter eller om det har bedömts vara olämpligt att höra ett barn. I det sistnämnda fallet bör även skälen för detta redovisas.

Det hittillsvarande *femte stycket* överförs till 20 b §.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

20 § I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, om det behövs, besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har *fått* laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Innan ett beslut enligt första stycket meddelas *ska* motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan *hämta in* upplysningar från socialnämnden i frågan. Innan socialnämnden lämnar upplysningar *ska* den, om det *inte* är *olämpligt*, höra föräldrarna och barnet. Om rätten *har* meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet *ska* avgöras, *ska* rätten ompröva beslutet.

Prop. 2020/21:150 Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har *fått* laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

I paragrafen finns bestämmelser om interimistiska beslut i mål eller ärenden om vårdnad, boende och umgänge och om förfarandet i samband med sådana beslut. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Barnets åsikter är av central betydelse vid bedömningen av vad som är barnets bästa i frågor om vårdnad, boende och umgänge (se 2 a §). Genom en ändring i *andra stycket*, där ”om det är lämpligt” byts ut mot ”om det inte är olämpligt”, stärks barnets rätt till delaktighet (jfr 2 b § och artikel 12 i barnkonventionen). Ändringen markerar att barnet och föräldrarna, som utgångspunkt, ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter i ett samtal med en företrädare för socialnämnden. Lämplighetsbedömningen tar sikte på frågan om huruvida det i ett enskilt fall kan vara olämpligt att genomföra samtal, inte huruvida barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter (jfr 2 b §). Socialnämnden ska göra rimliga ansträngningar för att kunna höra barnet och föräldrarna, om det inte redan från början står klart att det är olämpligt.

Samtal med föräldrarna bör som utgångspunkt alltid hållas. Utredaren får utifrån samtalet med föräldrarna och övriga omständigheter avgöra om det i ett enskilt fall kan vara olämpligt att höra barnet. Vid bedömningen av i vilka fall det kan anses olämpligt att höra ett barn, kan ledning hämtas i författningskommentaren till 19 §. I de allra flesta fall bör dock ett samtal hållas även med barnet. I att rimliga ansträngningar ska göras ligger också att företrädaren för nämnden, trots den skyndsamhet som måste prägla hanteringen, bör försöka skapa förutsättningar för att barnet på ett tryggt sätt ska kunna utöva sin rätt till delaktighet (se även författningskommentarerna till 2 b och 19 §§). Det kan handla om att ge barnet möjlighet att träffa företrädaren vid mer än ett tillfälle och i en miljö som är anpassad för barnet.

Med hänsyn till den korta tid som ofta står till buds kan det i vissa fall vara praktiskt omöjligt att åstadkomma ett hörande av barnet, eller en förälder. Det är då viktigt att de ansträngningar eller de överväganden som har gjorts redovisas till domstolen i upplysningarna.

Liksom när ett barn ska höras inom ramen för en utredning (19 §) gäller att socialnämnden i första hand, trots den begränsade tid som står till buds, bör söka samförstånd med barnets vårdnadshavare kring det angelägna i att barnets rätt till delaktighet tillgodoses och att det sker på ett för barnet bra sätt. Det kan ofta vara av stor betydelse för barnets bästa. Att barnet, om det behövs, får höras utan vårdnadshavares samtycke och närvaro framgår av 20 a §.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

20 a § *Socialnämnden får, i ett förfarande om vårdnad, boende eller umgänge enligt detta kapitel, höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.*

Paragrafen, som är ny, ger en socialnämnd rätt att samtala med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Enligt paragrafen får socialnämnden i ett förfarande om vårdnad, boende eller umgänge höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Bestämmelsen gäller när ett hörande av barnet aktualiseras inom ramen för ett förfarande som regleras i förevarande kapitel. Att socialnämnden har en motsvarande rätt att höra ett barn i en utredning som sker på nämndens eget initiativ inför ett ställningstagande till om en talan ska väckas om vårdnadsöverflyttning enligt 7 eller 8 § framgår av 11 kap. 10 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453).

Att höra ett barn mot en vårdnadshavares vilja torde främst aktualiseras inom ramen för utredningar och s.k. snabbupplysningar (se 19 respektive 20 §). Även om barnet får höras utan vårdnadshavarens samtycke och närvaro ska socialnämnden i första hand söka samförstånd kring hur barnets rätt till delaktighet ska tillgodoses och att det sker på ett för barnet bra sätt. Utredaren kan t.ex. förklara syftet med samtalet för vårdnadshavarna och hur det är tänkt att genomföras och sedan redovisas, vilket i de flesta torde vara tillräckligt för att samtycke ska ges. Utredaren bör vara lyhörd för de skäl som en vårdnadshavare som motsätter sig ett samtal med ett barn anger. Vårdnadshavaren är den som känner sitt barn bäst och de allra flesta vårdnadshavare vill barnet väl. Det kan i undantagsfall vara bäst för ett barn att ett samtal inte hålls. Enbart det faktum att det pågår en process i domstol behöver inte innebära att det föreligger en intressekonflikt mellan barnet och dess föräldrar eller att vårdnadshavarna inte klarar av att företräda barnet. Ett samtal med ett barn mot en vårdnadshavares vilja ska därför alltid föregås av noggranna överväganden både i fråga om huruvida barnet ska höras och hur hörandet praktiskt ska gå till. Om ett samtycke inte erhålls, ska vårdnadshavaren ändå alltid informeras innan ett samtal med barnet äger rum (se även prop. 2009/10:192 s. 19).

Samtalet med barnet får genomföras utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detta innebär dock inte att samtalet måste genomföras på det sättet. Det får övervägas från fall till fall om det finns anledning att använda den möjligheten när samtalet ska hållas. Även här måste utredaren vara lyhörd för vårdnadshavarens, men även barnets, synpunkter. I vissa fall kanske ett bättre resultat uppnås om vårdnadshavaren tillåts närvara.

Samtal med barn kan även aktualiseras i andra situationer, t.ex. inför att socialnämnden ska godkänna ett avtal mellan föräldrarna (se 17 a §). Det kan dock förutsättas att samtal mot föräldrarnas vilja mycket sällan kommer att bli aktuellt i en sådan situation. Det handlar här om att föräldrarna i samförstånd, och ibland med socialnämndens hjälp, frivilligt har träffat en överenskommelse, och behovet av att i dessa fall tvinga fram ett hörande av barnet torde vara högst begränsat.

Samtal med barn kan även aktualiseras inom ett medlingsförfarande (18 a §). Förevarande bestämmelse ger dock inte någon rätt för en medlare att höra barnet utan vårdnadshavarens samtycke eller närvaro. Den rätten är förbehållen socialnämnden. Behov för en medlare att under sådana förhållanden höra barnet torde ytterst sällan föreligga. Om ett samtal med barnet utan en vårdnadshavarens samtycke ändå aktualiseras, krävs samverkan med socialnämnden och domstolen för att samtalet ska komma till stånd. Samverkan med socialnämnden och domstolen krävs också om

Prop. 2020/21:150 frågan om hörande av ett barn utan vårdnadshavarens samtycke aktualiseras när rätten har uppdragit åt ett annat organ att utse någon att verkställa en utredning i en fråga om vårdnad, boende eller umgänge (19 § tredje stycket).

20 b § *Trots sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till uppgifter som kan ha betydelse för bedömningen av en fråga om vårdnad, boende eller umgänge skyldig att lämna sådana uppgifter på begäran av en socialnämnd som enligt 17 a § ska pröva om ett avtal mellan föräldrarna kan godkännas eller som ska lämna upplysningar eller utföra en utredning enligt 19 eller 20 §. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden har utsett att utföra en utredning enligt 19 §.*

Paragrafen, som är ny, reglerar skyldigheten för en socialnämnd att i vissa fall lämna uppgifter till en annan socialnämnd, eller till den som av en socialnämnd utsetts att utföra en utredning. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 17 a § tredje stycket och 19 § femte stycket. Skyldigheten för en socialnämnd att till en annan socialnämnd lämna uppgifter som omfattas av sekretess utsträcks dock till att även omfatta situationen när en domstol begär in upplysningar enligt 19 § andra stycket eller 20 § andra stycket.

Enligt bestämmelsen får en socialnämnd som ska godkänna ett avtal mellan föräldrarna eller lämna upplysningar till domstolen samt den som ska utföra en utredning i en fråga om vårdnad, boende eller umgänge ta del av uppgifter från en annan socialnämnd, även om s.k. socialtjänstsekreteress råder (se 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen). Däremot bryts inte den s.k. familjerådgivningssekretessen (jfr 26 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen).

7 kap. Om underhållsskyldighet

12 § *En talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sin hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.*

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra svarandens hemvist, får en talan om underhåll tas upp även av rätten i den ort där käranden har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra kärandens hemvist eller om käranden saknar hemvist i landet, får målet tas upp även av Stockholms tingsrätt.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första eller andra stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Paragrafen innehåller forumregler för mål om underhåll till barn. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Det nya *andra stycket* innehåller kompletterande bestämmelser om behörig domstol när det förekommer skyddade personuppgifter i ett underhållsmål.

Om det kan antas att sekretess gäller för uppgifter som behövs för att avgöra var svaranden har sin hemvist, t.ex. svarandens adress eller

folkbokföringsort, får målet även tas upp av den domstol där kändanden har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för kändandens uppgifter eller om kändanden är bosatt utomlands, kan målet även tas upp av Stockholms tingsrätt.

Bestämmelserna anger ytterligare behöriga forum, men utesluter inte att ordinarie forum används. Bestämmelserna är alltså fakultativa på så sätt att kändanden, trots att det kan antas att sekretess gäller för svarandens personuppgifter, kan välja att väcka talan vid rätten i den ort där svaranden har sin hemvist – om kändanden känner till denna. På motsvarande sätt är det, när detsamma kan antas gälla för båda parternas uppgifter, möjligt för kändanden att vända sig till tingsrätten i den ort där någon av parterna har hemvist, i stället för att använda sig av Stockholms tingsrätt.

I likhet med den grundläggande regleringen i första stycket är bestämmelserna dispositiva. Domstolen ska alltså pröva sin behörighet endast efter invändning eller när svaranden har uteblivit från ett sammanträde eller underlåtit att ge in ett svaromål.

Begreppet sekretessbelagd uppgift definieras i 3 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som en sekretessreglerad uppgift för vilken sekretess gäller i ett enskilt fall. Det spelar inte någon roll varför en uppgift sekretessbelagts eller vilken form av sekretess som råder. Prövningen måste av naturliga skäl utgå från vilka uppgifter en enskild person har möjlighet att få del av, inte vilka uppgifter som domstolen, eller en annan offentlig aktör, kan få fram. Kraven för att visa att det kan antas att sekretess gäller för en uppgift bör inte ställas alltför högt. En kändande kan t.ex. ge in handlingar som visar att kändanden eller svaranden beviljats någon form av skyddade personuppgifter eller handlingar som visar att han eller hon har haft kontakt med Skatteverket men inte fått ut de uppgifter som behövs för att avgöra var svaranden har sin hemvist.

Om en person har en sekretessmarkering i folkbokföringsdatabasen bör det i de flesta fall vara tillräckligt för att det ska kunna antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra hemvisten. Om en person har medgetts skyddad folkbokföring kan en annan enskild person många gånger få uppgift om vilken kommun som personen är folkbokförd i, även om det normalt sett inte är den kommun där personen faktiskt bor. En sådan uppgift kan vanligen ligga till grund för att bedöma var en persons rättsliga hemvist finns. Kändanden kan då vända sig till domstolen i denna ort.

Som en följd av det nya andra stycket betecknas det hittillsvarande andra stycket härefter *tredje stycket*.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

10 kap. Om förmyndare

3 § Den eller de som har *utsetts till särskilt förordnade* vårdnadshavare är också förmyndare för den underårige. *Detsamma gäller den som har utsetts till tillfällig vårdnadshavare.*

Om särskilda skäl talar för det, *ska* dock någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren *eller den tillfälliga vårdnadshavaren* förordnas till förmyndare. I ett sådant fall tillämpas 6 och 7 §§.

Det som sägs i denna balk om särskilt förordnade förmyndare *ska* gälla även den som är förmyndare enligt första stycket.

Prop. 2020/21:150 Paragrafen innehåller bestämmelser om förmynderskapet för ett barn när någon annan än en förälder är vårdnadshavare för barnet. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.

I *första* och *andra styckena* görs tillägg. Tilläggen är en följd av att det införs en möjlighet för rätten att anförtro vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare (se 6 kap. 10 d §). Genom tilläggen kommer en tillfällig vårdnadshavare, i likhet med vad som gäller för en särskilt förordnad vårdnadshavare, automatiskt – om inte annat beslutas – även att vara förmyndare för barnet. Särskilda skäl att förordna en förmyndare vid sidan om en tillfällig vårdnadshavare kan finnas i motsvarande situationer som för en särskilt förordnad vårdnadshavare – t.ex. om den underäriges förmögenhetsförhållanden är komplicerade och den tillfälliga vårdnadshavaren saknar erfarenhet av eller förutsättningar att förvalta en förmögenhet av sådan beskaffenhet. Ett alternativ är att enligt 8 § förordna en medförmyndare.

Övriga ändringar är språkliga.

20 kap. Vissa gemensamma bestämmelser om rättegången

11 § Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 18 a § tredje stycket eller 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket *ska* överklagas särskilt.

Ett beslut enligt 6 kap. 17 c § om att ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning trots att en förälder inte har deltagit i informationssamtal får inte överklagas.

Paragrafen innehåller vissa regler rörande överklagande av beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

Ändringen i *första stycket* är språklig.

Av *andra stycket*, som är nytt, framgår att ett beslut enligt 6 kap. 17 c § om att ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning trots att en förälder inte har deltagit i informationssamtal inte får överklagas.

21 kap. Om verkställighet av domar, beslut eller avtal om vårdnad, boende eller umgänge m.m.

Verkställighet av domar, beslut eller avtal

1 § Vid verkställighet *ska* barnets bästa komma i främsta rummet. Barnets *åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till* barnets ålder och mognad.

Paragrafen innehåller bestämmelser om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals vid verkställighet. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Utformningen av *andra mening* anknuter till hittillsvarande 6 kap. 2 a § tredje stycket, som nu utgår och ersätts av 6 kap. 2 b § andra stycket. Terminologin ändras här på motsvarande sätt som där. Av bestämmelsen framgår att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Uttrycket vilja byts ut mot ”åsikter” för att markera att det inte krävs att barnet kan ge uttryck för en konkret vilja eller ge tillkänna

något som kan likställas med ett ställningstagande till de yrkanden som finns i ärendet för att barnets uppgifter ska beaktas av domstolen (jfr 6 kap. 2 b § och artikel 12 i barnkonventionen). Att barnets ålder och mognad ska beaktas medför, liksom hittills, generellt sett att hänsyn ska tas i högre grad till de äldre barnens åsikter än till de yngre barnens. Hur mycket ett barn förstår är dock inte på ett entydigt sätt knutet till barnets ålder. Mognad avser förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av en särskild fråga, varvid den fortlöpande utvecklingen av barnets förmågor måste beaktas (jfr prop. 2017/18:121 s. 146). Enbart ålder kan alltså inte avgöra vikten av ett barns åsikter. I 5 § preciseras hur barnets vilja beaktas när barnet motsätter sig verkställigheten.

De hittillsvarande *andra – femte styckena* överförs till 1 a – 1 c §§.

I övrigt görs en språklig ändring.

1 a § *Verkställighet av en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sin hemvist.*

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets hemvist, får verkställighet även sökas hos tingsrätten i den ort där sökanden eller motparten har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra parternas hemvist, får verkställighet sökas även hos Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets och en parts hemvist och den andra parten saknar hemvist i landet.

Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten.

Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om behörig domstol vid verkställighet. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Första stycket motsvarar första meningen i hittillsvarande 1 § andra stycket.

Genom *andra stycket* införs kompletterande bestämmelser om behörig domstol när det förekommer skyddade personuppgifter i ett verkställighetsärende.

Om det kan antas att sekretess gäller för uppgifter som behövs för att avgöra var barnet har sin hemvist, t.ex. barnets adress eller folkbokföringsort, får ärendet även tas upp av en domstol där sökanden eller motparten har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller för båda parternas uppgifter, eller för en part och barnet och den andra parten är bosatt utomlands, kan målet även tas upp av Stockholms tingsrätt.

Bestämmelserna anger ytterligare forum, men utesluter inte att ordinarie forum (se första och tredje styckena) används. Bestämmelserna är alltså fakultativa på så sätt att en part, trots att det kan antas att sekretess gäller för aktuella personuppgifter, kan välja att söka verkställighet hos tingsrätten i den ort där barnet har sin hemvist eller vid en tingsrätt som redan handlägger ett mål mellan parterna om vårdnaden, boendet eller umgänget. På motsvarande sätt är det, när detsamma kan antas gälla för båda parternas uppgifter, möjligt för en part att vända sig till tingsrätten i den ort där någon av parterna har hemvist, i stället för att använda sig av Stockholms tingsrätt.

I likhet med de grundläggande forumreglerna för verkställighetsärenden är de nya forumreglerna exklusiva och rätten ska självant pröva sin behörighet (se 10 kap. 17 § första stycket 7 och 18 § rättegångsbalken).

Begreppet sekretessbelagd uppgift definieras i 3 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som en sekretessreglerad uppgift för vilken sekretess gäller i ett enskilt fall. Det spelar inte någon roll varför en uppgift sekretessbelagts eller vilken form av sekretess som råder. Prövningen måste av naturliga skäl utgå från vilka uppgifter en enskild person har möjlighet att få del av, inte vilka uppgifter som domstolen, eller en annan offentlig aktör, kan få del av. Kraven för att visa att det kan antas att sekretess gäller för en uppgift bör inte ställas alltför högt. En sökande kan t.ex. ge in handlingar som visar att barnet, sökanden eller motparten beviljats någon form av skyddade personuppgifter eller – om skyddet gäller någon annan – handlingar som visar att parten haft kontakt med Skatteverket men inte fått ut de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet eller motparten har sin hemvist.

Om en person har en sekretessmarkering i folkbokföringsdatabasen bör det i de flesta fall vara tillräckligt för att det ska kunna antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra hemvisten. Om en person har medgetts skyddad folkbokföring kan en annan enskild person många gånger få uppgift om vilken kommun som personen är folkbokförd i, även om det normalt sett inte är den kommun där personen faktiskt bor. En sådan uppgift kan vanligen ligga till grund för att bedöma var en persons rättsliga hemvist finns. Sökanden kan då vända sig till domstolen i denna ort.

Tredje och fjärde styckena motsvarar hittillsvarande 1 § fjärde och femte styckena.

1 b § *Om en dom eller ett beslut inte har fått laga kraft och det inte är särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får rätten inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.*

Paragrafen, som är ny, reglerar i vilken mån verkställighet av en dom eller ett beslut som inte har fått laga kraft får ske. Bestämmelsen motsvarar andra meningen i hittillsvarande 1 § andra stycket.

1 c § *Det som i detta kapitel föreskrivs om behörig domstol och om verkställighet av en dom eller ett beslut som har fått laga kraft gäller även vid verkställighet av ett avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket.*

Av paragrafen, som är ny, framgår att föräldrars avtal om vårdnad, boende eller umgänge som har godkänts av socialnämnden ska verkställas på samma sätt som ett avgörande av domstol som fått laga kraft. Vidare regleras vilken domstol som är behörig att handlägga en ansökan om verkställighet av ett sådant avtal. Paragrafen motsvarar hittillsvarande 1 § tredje stycket.

Gemensamma bestämmelser

13 § I fråga om rättegångskostnader ska 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. Om ärendet skrivs av på grund av att parterna har nått en samförståndslösning eller om

Prop. 2020/21:150
det annars finns särskilda skäl, får rätten besluta att vardera parten *ska* bära sin kostnad.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till sammanträde och för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel efter beslut av rätten. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller för omhändertagande av barn *ska* helt eller delvis betala kostnaden till staten.

I paragrafen finns bestämmelser om rättegångskostnader, om ersättning av allmänna medel för vissa kostnader och om återbetalningsansvar i förhållande till staten. Övervägandena finns i avsnitt 12.2.

I *första stycket* görs ett tillägg. Genom tillägget införs en möjlighet att, om det finns särskilda skäl, besluta att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad, även när en sådan fördelning inte är möjlig med stöd av 18 kap. rättegångsbalken eller för att parterna har nått en samförstånds-lösning. Frågan om huruvida det finns särskilda skäl måste bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Prövningen ska utgå från vilken fördelning av rättegångskostnaderna som är möjlig med stöd av 18 kap. rättegångsbalken. Det är många gånger möjligt att fördela rättegångskostnaderna på ett rimligt sätt redan med stöd av dessa regler, t.ex. genom de möjligheter som 3 § andra stycket och 5 § andra stycket ger. Att den fördelning som 18 kap. möjliggör – med hänsyn till omständigheterna i ärendet – inte framstår som rimlig, kan dock innebära att det föreligger särskilda skäl för att med stöd av den nya bestämmelsen besluta att vardera parten ska bära sin kostnad. Det kan t.ex. handla om att förutsättningarna för verkställighet på något avgörande sätt har ändrats under handläggningens gång, utan att avsteg från huvudregeln i 18 kap. 1 § är möjlig, samtidigt som det inte framstår som rimligt att den som är att betrakta som förlorande part ska bära alla kostnader. Domstolen kan då besluta att vardera parten ska bära sin kostnad.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2022 i fråga om 6 kap. 17 c § och 20 kap. 11 § och i övrigt den 1 juli 2021.

De allra flesta ändringarna träder i kraft den 1 juli 2021. I två avseenden är dock tidpunkten för ikraftträdande en annan. Det gäller bestämmelserna om deltagande i informationssamtal som en förutsättning för att en domstol i vissa fall ska få ta upp yrkanden om vårdnad, boende eller umgänge till prövning respektive om att ett beslut att ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning trots att en förälder inte har deltagit i informationssamtal inte får överklagas. Dessa träder i kraft den 1 mars 2022.

Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.2 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

14 kap. Äktenskapsmål och mål om underhåll

Äktenskapsmål

3 § Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har sin hemvist.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra makarnas hemvist, får målet tas upp även av Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra en makes hemvist och den andra maken saknar hemvist i landet.

Om ingen av makarna har sin hemvist i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Paragrafen innehåller forumregler för äktenskapsmål. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Det nya *andra stycket* innehåller kompletterande bestämmelser om behörig domstol när det förekommer skyddade personuppgifter i ett äktenskapsmål. Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var makarna har sin hemvist, t.ex. makarnas adress eller folkbokföringsort, får målet även tas upp av Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för den ena makens uppgifter och den andra maken är bosatt utomlands.

Bestämmelserna anger ytterligare forum, men utesluter inte att ordinarie forum används. Bestämmelserna är alltså fakultativa på så sätt att makarna, trots att det kan antas att sekretess gäller för personuppgifterna, kan välja att vända sig till tingsrätten i den ort där någon av makarna har sin hemvist.

I likhet med de grundläggande forumreglerna för äktenskapsmål är de nya forumreglerna exklusiva och rätten ska självmant pröva sin behörighet (se 10 kap. 17 § första stycket 5 och 18 § rättegångsbalken).

Begreppet sekretessbelagd uppgift definieras i 3 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som en sekretessreglerad uppgift för vilken sekretess gäller i ett enskilt fall. Det spelar inte någon roll varför en uppgift sekretessbelagts eller vilken form av sekretess som råder. Prövningen måste av naturliga skäl utgå från vilka uppgifter en enskild person har möjlighet att få del av, inte vilka uppgifter som domstolen, eller en annan offentlig aktör, kan få fram. Kraven för att visa att det kan antas att sekretess gäller för en uppgift bör inte ställas alltför högt. En make kan t.ex. ge in handlingar som visar att maken beviljats någon form av skyddade personuppgifter eller – om skyddet gäller någon annan – handlingar som visar att maken haft kontakt med Skatteverket men inte fått ut de uppgifter som behövs för att avgöra var motparten har sin hemvist.

Om en person har en sekretessmarkering i folkbokföringsdatabasen bör det i de flesta fall vara tillräckligt för att det ska kunna antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra hemvisten. Om en person har medgetts skyddad folkbokföring kan en annan enskild person många gånger få uppgift om vilken kommun som personen är folkbokförd i, även om det normalt sett inte är den kommun där personen faktiskt bor. En sådan uppgift kan vanligen ligga till grund för att bedöma var en persons

rättsliga hemvist finns. Käranden kan då vända sig till domstolen i denna ort. Prop. 2020/21:150

Det nya *tredje stycket* motsvarar hittillsvarande andra meningen i första stycket.

Övriga ändringar är språkliga.

5 § I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. Om en sådan talan redan har väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I målet får även prövas frågan om förordnande av bodelningsförrättare.

I 6 kap. 17 c § föräldrabalken finns bestämmelser om att domstolen i vissa fall inte får ta upp en förälders yrkande om vårdnad om barn, barns boende eller umgänge med barn till prövning om föräldern inte har deltagit i informationssamtal.

I paragrafen finns bestämmelser om domstolens prövning av vissa andra frågor i mål om äktenskapsskillnad. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

Ändringen i *första stycket* är redaktionell.

Det nya *tredje stycket* innehåller en upplysning om att domstolen i vissa fall inte får pröva en förälders yrkande om vårdnad, boende eller umgänge. Förutsättningarna för att domstolen i ett mål om äktenskapsskillnad ska få pröva en förälders yrkanden om vårdnad, boende eller umgänge framgår av 6 kap. 17 c § föräldrabalken.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021 i fråga om 14 kap. 3 § och i övrigt den 1 mars 2022.

Ändringen med kompletterande bestämmelser om behörig domstol för äktenskapsmål träder i kraft den 1 juli 2021. Ändringen i 14 kap. 5 § som rör informationssamtal som en förutsättning för att domstolen i vissa fall ska få ta upp en förälders yrkande om vårdnad om barn, barns boende eller umgänge med barn till prövning träder i kraft den 1 mars 2022.

Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.3 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

5 kap. Särskilda bestämmelser för olika grupper

Barn och unga

3 a § *Kommunen ska sörja för att föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge kan erbjudas informationssamtal under sakkunnig ledning.*

I lagen (2021:xxx) om informationssamtal finns bestämmelser om sådana samtal.

Prop. 2020/21:150 Paragrafen, som är ny, reglerar kommunens skyldighet att erbjuda informationssamtal till föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Av *första stycket* framgår att kommunen ska se till att informationssamtal under sakkunnig ledning kan erbjudas föräldrar. Bestämmelser om vilken kommun som är ansvarig för att sådana samtal kan hållas finns i 2 § lagen om informationssamtal.

Andra stycket innehåller en hänvisning till lagen om informationssamtal som innehåller bestämmelser om sådana samtal.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2022.

Kommunen får från och med den 1 januari 2022 en skyldighet att sörja för att föräldrar kan erbjudas informationssamtal. Det möjliggör att informationssamtal kan hållas under en period på två månader innan kravet på deltagande i informationssamtal som en förutsättning för att en domstol i vissa fall ska få ta upp en förälders yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning börjar gälla (se den föreslagna 6 kap. 17 c § föräldrabalken).

Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.4 Förslaget till lag om informationssamtal

Tillämpningsområde

1 § Denna lag gäller för sådana informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453) och som hålls med föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge.

Om en förälder begär informationssamtal, ska socialnämnden erbjuda föräldrarna samtal.

I paragrafen, som i allt väsentligt utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag, anges lagens tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Av *första stycket* framgår att lagen reglerar förfarandet hos socialnämnden för informationssamtal med föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Lagen reglerar även vilken socialnämnd som, på begäran av en förälder, ansvarar för att informationssamtal kan hållas.

Informationssamtal är samtal under sakkunnig ledning som hålls med föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge (5 kap. 3 a § socialtjänstlagen). Av 6 kap. 17 c § föräldrabalken framgår att deltagande i informationssamtal i vissa fall är en förutsättning för att domstolen ska få ta upp yrkanden avseende sådana frågor till prövning.

I *andra stycket* anges att socialnämnden ska erbjuda föräldrarna informationssamtal om en förälder begär samtal. Ansvaret för att sörja för att informationssamtal kan hållas uppkommer när en förälder begär samtal. Även om det endast är en förälder som begär informationssamtal ska båda föräldrarna erbjudas sådana samtal. Det finns inte något formkrav för en

Ansvarig kommun

2 § Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört ansvarar för att informationssamtal kan hållas.

Paragrafen, som utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag, reglerar vilken kommun som är ansvarig för att informationssamtal kan hållas. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Av paragrafen framgår att socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört ansvarar för att informationssamtal kan hållas. Samtalet behöver dock inte genomföras av socialnämnden i den kommunen. Kommunen är inte heller skyldig att erbjuda informationssamtal inom sin egen organisation. Det är upp till varje kommun att inom ramen för sina resurser avgöra hur skyldigheten ska fullgöras – om det ska ske inom den egna verksamheten, genom att två eller flera kommuner samarbetar eller genom att kommunen på annat sätt förmedlar samtalsledare (jfr prop. 1990/91:8 s. 28 f. och 70).

3 § Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört, ansvarar även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att informationssamtal kan hållas.

Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, ansvarar socialnämnden i den kommun som en förälder väljer för att sådana samtal kan hållas. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och en förälder är folkbokförda och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Paragrafen, som utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag, innehåller kompletterande bestämmelser till 2 § och reglerar vilken socialnämnd som ansvarar för att informationssamtal kan hållas när det förekommer skyddade personuppgifter. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.

Enligt bestämmelserna kan fler kommuner än barnets folkbokföringskommun vara ansvariga för att informationssamtal kan hållas. Bestämmelserna utesluter dock inte att föräldrarna vänder sig till den kommun där barnet är folkbokfört.

Av *första stycket* framgår att om det kan antas att sekretess gäller för uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört, ansvarar även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att informationssamtal kan hållas.

Av *andra stycket* framgår att om det kan antas att sekretess gäller för barnets personuppgifter och dessutom för båda föräldrarnas uppgifter, eller för en av dem och den andra inte är folkbokförd i landet, är socialnämnden i den kommun som en förälder väljer ansvarig för att informationssamtal kan hållas. Det står då föräldern fritt att vända sig till den kommun där han eller hon är bosatt, men han eller hon kan även välja en annan. Det kan innebära att föräldrar vänder sig till varsin kommun. Om två kommuner är ansvariga för att informationssamtal kan hållas bör

Prop. 2020/21:150 socialnämnderna samverka för att avgöra hur informationssamtalen ska hållas. Samtal kan ibland behöva anordnas av båda socialnämnderna.

Begreppet sekretessbelagd uppgift definieras i 3 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som en sekretessreglerad uppgift för vilken sekretess gäller i ett enskilt fall. Det spelar inte någon roll varför en uppgift sekretessbelagts eller vilken form av sekretess som råder. Prövningen måste av naturliga skäl utgå från vilka uppgifter en enskild person har möjlighet att få del av, inte vilka uppgifter som socialnämnden, eller en annan offentlig aktör, kan få fram. Kraven för att visa att det kan antas att sekretess gäller för en uppgift bör inte ställas alltför högt. Föräldrarna kan t.ex. ge in handlingar som visar att barnet eller de själva beviljats någon form av skyddade personuppgifter.

4 § Om barnet inte är folkbokfört i landet, ansvarar socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att informationssamtal kan hållas.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, ansvarar socialnämnden i den kommun som en förälder väljer för att sådana samtal kan hållas. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var en förälder är folkbokförd och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Paragrafen, som utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag, innehåller bestämmelser om vilken socialnämnd som ansvarar för att informationssamtal kan hållas när barnet inte är folkbokfört i landet. Övervägandena finns i avsnitt 7.2 och 11.2.

I *första stycket* anges att socialnämnden i den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd ansvarar för att informationssamtal kan hållas, om barnet inte är folkbokfört i landet.

Av *andra stycket* framgår att om barnet inte är folkbokfört i landet och det kan antas att sekretess gäller för båda föräldrarnas personuppgifter, eller för en av dem och den andra inte är folkbokförd i landet, är socialnämnden i den kommun som en förälder väljer ansvarig för att informationssamtal kan hållas. Det står då en förälder fritt att vända sig till den kommun där han eller hon är bosatt, men han eller hon kan även välja en annan kommun.

Beträffande begreppet sekretessbelagd uppgift se författningskommentaren till 3 §.

Tidsfrister och deltagande

5 § Informationssamtal ska hållas så snart det är möjligt och senast inom fyra veckor från begäran. Om det finns särskilda skäl, får socialnämnden erbjuda en senare tid för samtalet.

Paragrafen, som utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag, anger inom vilken tid informationssamtal ska hållas. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Av paragrafen framgår att huvudregeln är att informationssamtal ska hållas så snart det är möjligt och senast inom fyra veckor. Tiden räknas från det att en förälder kontaktar socialnämnden och begär ett samtal. Det kan inträffa att socialnämnden inte lyckas nå den andra föräldern eller att samtalet av andra skäl, exempelvis avbokningar, inte kommer till stånd

inom den angivna tiden. I de fall det, trots försök från socialnämndens sida, inte är möjligt att genomföra ett gemensamt samtal inom fyra veckor kan det vara lämpligt att socialnämnden i stället håller ett enskilt samtal med den förälder som är beredd att delta (se 6 §).

Om det finns särskilda skäl får samtal erbjudas senare. Även i sådana fall bör samtal hållas så snart som möjligt och endast kortare fördröjningar bör komma i fråga. Ett exempel på när särskilda skäl kan föreligga är om föräldrarna är överens om att samtalet bör hållas vid en senare tidpunkt. Särskilda skäl kan också föreligga vid hinder av tillfälligt slag, som t.ex. sjukdom eller en kortare utlandsvistelse. Utrymmet för att senarelägga samtalet är större om det är den förälder som har begärt ett samtal som har förhinder. Om en förälder har ett mer långvarigt hinder kan det ofta vara lämpligt att i stället erbjuda den andra föräldern ett enskilt samtal (se 6 §). Att en förälder i ett sent skede begär ett enskilt samtal kan också utgöra särskilda skäl för att ett samtal hålls senare med honom eller henne.

6 § Socialnämnden ska erbjuda föräldrarna ett gemensamt informationssamtal. Om det finns särskilda skäl för det, får socialnämnden i stället erbjuda föräldrarna enskilda samtal.

Om någon av föräldrarna begär det, ska socialnämnden erbjuda föräldrarna enskilda samtal.

I paragrafen, som i allt väsentligt utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag, finns regler om erbjudande till föräldrarna att delta i informationssamtal. Övervägandena finns i avsnitt 7.1 och 7.2.

Av *första stycket* framgår att socialnämnden som utgångspunkt ska erbjuda föräldrarna ett gemensamt informationssamtal. Om föräldrar i sina kontakter med socialnämnden framstår som tveksamma till ett gemensamt samtal, bör socialnämnden i de flesta fall verka för ett gemensamt deltagande. Det kan ske t.ex. genom att föräldrar uppmärksammas på att ett gemensamt samtal ofta ökar förutsättningarna för att föräldrarna och barnet kan ges adekvat hjälp och stöd, vilket i sin tur ofta ökar förutsättningarna för att föräldrarna ska nå en överenskommelse som är förenlig med barnets bästa. Utifrån omständigheterna i det enskilda fallet får socialnämnden bedöma vilka ansträngningar som bör göras för att försöka få till stånd ett gemensamt samtal. Enskilda samtal får dock erbjudas om det finns särskilda skäl för det. I situationer där det exempelvis framförs uppgifter om att en förälder har utsatt den andra föräldern för våld eller andra former av övergrepp kan det vara olämpligt att verka för ett gemensamt samtal. I sådana situationer kan det finnas anledning för socialnämnden att överväga om samtal i stället bör genomföras enskilt. Särskilda skäl för enskilda samtal kan också vara att en förälder har ett långvarigt hinder mot att delta i samtal (jfr författningskommentaren till 5 §). Det är viktigt att socialnämnden är lyhörd för föräldrarnas eventuella synpunkter inför samtalet.

Av *andra stycket* framgår att enskilda samtal ska erbjudas båda föräldrarna om någon av dem begär ett enskilt samtal. En förälder som är tydlig med att han eller hon inte vill delta i samtalet tillsammans med den andra föräldern ska inte pressas till det. Socialnämnden bör på ett lämpligt sätt informera föräldrarna om att det finns en möjlighet till enskilda samtal. Det finns inte något hinder mot att ett informationssamtal som har inlett

Prop. 2020/21:150 enskilt i undantagsfall kan fortsätta som ett gemensamt informations-samtal, om föräldrarna vill det.

Barn deltar normalt inte i samtalen.

Samtalens innehåll

7 § I informationssamtalen ska föräldrarna få relevant information som syftar till att de ska hitta den lösning som är bäst för barnet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Föräldrarna ska också erbjudas samarbetsamtal enligt 5 kap. 3 § första stycket 1 socialtjänstlagen (2001:453), om det inte är olämpligt, och efter behov erbjudas eller vägledas till stöd och hjälp i annan form.

I paragrafen regleras innehållet i informationssamtalen. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

Föräldrarna ska under informationssamtalen få relevant information som syftar till att de ska hitta den lösning som är bäst för barnet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Information bör normalt ges om den rättsliga regleringen rörande frågor om vårdnad, boende och umgänge, vad en domstolsprocess faktiskt kan åstadkomma och hur en sådan påverkar barnet. Föräldrarna bör också erbjudas att, vid ett senare tillfälle, delta i samarbetsamtal, om det inte är olämpligt, och efter behov erbjudas eller vägledas till stöd och hjälp i annan form.

Om det finns uppgifter om att en av föräldrarna gjort sig skyldig till våld eller någon annan form av övergrepp mot den andra föräldern eller barnet, kan det vara olämpligt att erbjuda föräldrarna samarbetsamtal.

Med stöd eller hjälp i annan form avses insatser såväl inom som utanför kommunens verksamhet. Det kan t.ex. vara olika typer av föräldragrupper eller familjestödsverksamheter. Vid behov bör även föräldrarna få kontaktuppgifter till verksamheter som riktar sig direkt till barn. I de fall det finns behov av det bör familjen även hänvisas att söka hjälp inom hälso- och sjukvården.

Samtalsintyg

8 § Socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som har deltagit i ett informationssamtal. Intyget ska innehålla uppgifter om

1. föräldrarnas namn och person- eller samordningsnummer,
2. vem som har deltagit i samtalet, och
3. när samtalet ägde rum.

Paragrafen, som utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag, innehåller bestämmelser om samtalsintyg. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Av paragrafen framgår att socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som har deltagit i ett informationssamtal. Genom att ge in ett samtalsintyg till domstolen kan en förälder visa att han eller hon har deltagit i informationssamtal, vilket i vissa fall är en förutsättning för att domstolen ska ta upp yrkanden om vårdnad, boende och umgänge (se 6 kap. 17 c § föräldrabalken). Utgångspunkten bör vara att föräldrar får ett intyg i direkt anslutning till samtalet. Ett samtalsintyg ska innehålla uppgifter om föräldrarnas namn och person- eller samordningsnummer samt uppgifter om vem som har deltagit i samtalet och när det ägde rum.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2022.

Lagen träder i kraft den 1 januari 2022. Det innebär att det finns en reglering för förfarandet med informationssamtal hos socialnämnden under en period på två månader innan kravet på deltagande i informationssamtal som en förutsättning för att en domstol i vissa fall ska få ta upp en förälders yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning börjar gälla (se den föreslagna 6 kap. 17 c § föräldrabalken).

Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.5 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

36 kap. Om vittne

5 § Den som till följd av 15 kap. 1 eller 2 §, 16 kap. 1 § eller 18 kap. 5, 6 eller 7 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller någon bestämmelse, till vilken det hänvisas i något av dessa lagrum, inte får lämna en uppgift får inte höras som vittne om uppgiften utan att den myndighet, i vars verksamhet uppgiften har inhämtats, har gett sitt tillstånd.

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:453) och deras biträden samt auktoriserade patentombud och deras biträden såvitt avser patenträttsliga angelägenheter enligt 2 § 1 lagen (2010:1052) om auktorisation av patentombud, får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning anförtrots dem eller som de i samband därmed har erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Medlare enligt denna balk, 6 kap. 18 a § *föräldrabalken*, lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder eller lagen (2011:860) om medling i vissa privaträttsliga tvister och deras biträden, får höras som vittnen om vad som anförtrots dem vid medlingen eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Den som till följd av 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån sekretessen gäller samtycker till det.

Rättegångsombud, biträden eller försvarare får höras som vittnen om vad som anförtrots dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det.

Trots det som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. advokater och deras biträden, dock inte försvarare, i mål angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år,

2. andra än försvarare och advokater samt deras biträden i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen, och

3. den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen i mål enligt 5 kap. 2 § eller 6 kap. 6, 13 eller 14 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Den som är präst inom ett trossamfund eller den som i ett sådant samfund motsvarande ställning får inte höras som vittne om något som han eller hon har erfarit under bikt eller enskild själavård.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen får höras som vittne om förhållanden som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i 3 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen.

Om någon enligt det som sägs i denna paragraf inte får höras som vittne om ett visst förhållande, får vittnesförhör inte heller äga rum med den som under tystnadsplikt biträtt med tolkning eller översättning.

Paragrafen behandlar det s.k. frågeförbudet. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Genom ett tillägg i *andra stycket* utvidgas frågeförbudet till att omfatta medlare enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken samt medlarnas biträden. Regleringen innebär i praktiken att medlaren och dennes biträden får höras som vittnen endast om den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Av *sista stycket* följer att även den som under tystnadsplikt biträtt med tolkning eller översättning under medlingen omfattas av frågeförbudet. Att frågeförbudet motsvaras av ett undantag från editionsplikten framgår av 38 kap. 2 och 8 §§.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

Frågeförbudet för medlare enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken börjar gälla den 1 juli 2021. Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.6 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

36 kap. Sekretess till skydd för enskild i vissa mål och ärenden hos domstol, i vissa fall av medling, i ärenden om rättshjälp, m.m.

Vissa mål och ärenden hos domstol samt vissa fall av medling

Vissa fall av medling

3 a § Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, som en part har lämnat till en medlare eller ett biträde till denne i ett mål där medlare utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken, om parten har gjort förbehåll om det.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om sekretess för uppgifter som en part har lämnat till en medlare som utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Enligt *första stycket* gäller sekretess för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden som en part har lämnat till en medlare som utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken. En förutsättning för sekretess är att en part gjort förbehåll om det. Medlaren bör informera

föräldrarna om sekretessregleringen innan medlingssamtalen inleds. Sekretessen är absolut och gäller även för ett biträde till medlaren. Att en part som gjort sekretessförbehåll ändå kan tillåta att en uppgift lämnas ut följer av 10 kap. 1 § och 12 kap. 2 §.

Av *andra stycket* framgår att sekretesstiden för uppgifter i allmänna handlingar är begränsad till att gälla i högst 70 år.

Rätten att meddela och offentliggöra uppgifter

8 § Den tystnadsplikt som följer av 3 § första och andra styckena, 3 a § samt 6 § första stycket 1 inskränker rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Den tystnadsplikt som följer av 7 § inskränker rätten att meddela och offentliggöra uppgifter, när det är fråga om uppgift som hänför sig till ett ärende om annat än ekonomiskt bistånd till enskild.

I paragrafen finns bestämmelser om när den tystnadsplikt som följer av sekretessbestämmelser i kapitlet inskränker rätten att meddela och offentliggöra uppgifter. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Tillägget i *första stycket* innebär att tystnadsplikten för medlare som följer av sekretessbestämmelsen i 3 a § inskränker den rätt att meddela och offentliggöra uppgifter som följer av tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

De nya bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt börjar gälla den 1 juli 2021. Övervägandena finns i avsnitt 13.

Sammanfattning av betänkandet *Se barnet!* (SOU 2017:6)

Uppdraget

En av våra huvuduppgifter har varit att utvärdera 2006 års vårdnadsreform och undersöka hur reglerna fungerat i praktiken och om syftet med reformen – att stärka barnrättsperspektivet – har uppnåtts. En annan huvuduppgift har varit att kartlägga och analysera orsakerna till ökningen av antalet vårdnadsmål. I uppdraget har också ingått att ta ställning till bl.a.

- om reglerna om gemensam vårdnad behöver ändras,
- hur föräldrars möjligheter att nå en samförståndslösning i mål om vårdnad, boende och umgänge kan utvecklas och förbättras,
- hur barnets rätt att komma till tals kan stärkas,
- vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att säkerställa att riskbedömningar görs i tillräcklig utsträckning och att dessa bedömningar är av hög kvalitet,
- vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att förbättra och effektivisera hanteringen av frågor om överflyttning av vårdnad när det förekommit allvarligt våld i familjen,
- om det behöver införas särskilda forumregler för situationer när barn och föräldrar har skyddade personuppgifter, och
- om det finns behov av åtgärder för att stärka kompetensen vid handläggning av frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Vår utvärdering av 2006 års vårdnadsreform

Vår undersökning och kartläggning

För att belysa resultatet av 2006 års vårdnadsreform har vi bl.a. undersökt domar från landets tingsrätter om vårdnad om barn och haft hearingar med domare, familjerättssekreterare och advokater. Vi har hämtat in synpunkter från barnrättsorganisationer, andra intresseorganisationer och olika föreningar. Dessutom har vi haft samtal med nio barn som har upplevt en vårdnadstvist. I viss mån har vi kunnat jämföra våra resultat med de resultat som 2002 års vårdnadskommitté redovisade i betänkandet *Vårdnad – Boende – Umgänge, Barnets bästa, föräldrars ansvar* (SOU 2005:43).

Syftet med 2006 års vårdnadsreform var framför allt att stärka barnrättsperspektivet. Vår bedömning är att 2006 års vårdnadsreform i många avseenden har fallit väl ut. Barnrättsperspektivet har stärkts. Barn kommer numera till tals i större utsträckning än tidigare, riskbedömningar görs i högre grad än före reformen och socialnämnderna lämnar i mer än 90 procent av målen förslag till beslut i vårdnadsfrågan. Barnets bästa har en framträdande roll vid bedömningar i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Även om reformen har bidragit till att stärka barnrättsperspektivet finns det dock förbättringsområden. Vi har t.ex. kunnat konstatera att det fortfarande är vanligt att särskilt yngre barns åsikter – och hur de beaktats – inte framgår av vårdnadsutredningar och domar. Det finns också utrymme för att förbättra riskbedömningarnas kvalitet.

En avsikt med 2006 års vårdnadsreform var att ge domstolarna större utrymme att döma till ensam vårdnad. Vi har kunnat konstatera att det har blivit vanligare att en av föräldrarna i vårdnadstvister får ensam vårdnad. År 2014 dömde tingsrätterna till gemensam vårdnad i 33 procent av målen, till ensam vårdnad för mammor i 46 procent av målen och till ensam vårdnad för pappor i 21 procent av målen. År 2002 dömde tingsrätterna till gemensam vårdnad i 55 procent av målen och till ensam vårdnad för mammor i 36 procent av målen och för pappor i 9 procent av målen. Domstolarna gör också mer nyanserade bedömningar av vårdnadsfrågan i den meningen att fler omständigheter beaktas vid målens avgöranden.

En annan avsikt med 2006 års vårdnadsreform var att underlätta för föräldrar att komma överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vår kartläggning visar att det är vanligt att parterna når en samförstånds-lösning under domstolsprocessens gång. Så sker i cirka 65 procent av målen där det i något skede under handläggningen i domstol funnits ett yrkande om ensam vårdnad. Domstolarna arbetar på olika sätt med att parterna ska komma överens, t.ex. genom beslut om samarbetsamtal, genom upprepade muntliga förberedelser med överenskommelser där parterna successivt närmar sig varandra och genom handläggning enligt metoden Konflikt och försoning. Möjligheten för domstolar att besluta om medling som infördes genom reformen används dock i få fall. Skälet till detta tycks främst vara många domares negativa erfarenheter av medlingsförfarandet. I de fall medlare är kompetenta och lämpliga för uppdrag är dock medling en effektiv metod för att få föräldrar att komma överens.

Genom 2006 års vårdnadsreform lyftes föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor om barnet fram som en särskilt viktig faktor att beakta när vårdnadsfrågan ska avgöras (6 kap. 5 § andra stycket föräldrabalken [FB]). Avsikten var att tydliggöra att gemensam vårdnad inte ska komma i fråga när föräldrarnas konflikter är så stora att de går ut över barnet. Reformen kan ha bidragit till att fler föräldrar framställer yrkanden om ensam vårdnad. För att nå framgång med sådana yrkanden lyfts samarbetsproblem fram i processen. Intrycket vi har fått är att föräldrar i stor utsträckning fokuserar på sina samarbetsproblem i stället för på tänkbara lösningar på konflikten. I den meningen kan regleringen ha kommit att bli konflikt drivande.

Den del av 2006 års vårdnadsreform som innebar att prövningen av verkställighet flyttades från de allmänna förvaltningsdomstolarna till de allmänna domstolarna har fallit väl ut. Den praktiska hanteringen av verkställighetsärendena har underlättats och antalet inkomna verkställighetsärenden till tingsrätterna efter år 2006 har ökat endast i begränsad omfattning. Vi har funnit att 21 kap. FB som reglerar verkställighetsärendena är i behov av en översyn innehållsmässigt och språkligt. Vi har inte haft möjlighet att göra en sådan översyn inom ramen för vårt uppdrag. Vi föreslår dock att det i 21 kap. FB införs en kompletterande bestämmelse om fördelning av rättegångskostnader och särskilda forumregler vid skyddade personuppgifter.

Ökningen av antalet vårdnads mål

År 2006 kom det till tingsrätterna in 3 108 vårdnads mål och år 2015 var motsvarande siffra 6 185. Detta innebär en ökning med 99 procent. Bland dessa mål finns dock inte endast mål som avser tvister mellan föräldrar, utan även mål och ärenden där socialnämnden är kärke eller sökande. När dessa mål och ärenden tagits bort från redovisningen inkom det 2 822 vårdnads mål till tingsrätterna år 2006 och 4 166 mål år 2015. Ökningen motsvarar då i stället 48 procent, vilket är en mer relevant ökning att utgå från.

Varför har antalet vårdnads mål ökat?

Ökningen av antalet inkomna vårdnads mål efter 2006 års vårdnadsreform är markant. Enligt vår bedömning beror ökningen på flera olika faktorer. En förklaring kan vara de större möjligheter till ensam vårdnad som reformen innebar och som sannolikt medfört att fler föräldrar ser en möjlighet att få framgång med en talan om ensam vårdnad. Ett mer jämnt föräldraskap och en ökad konfliktbenägenhet är exempel på andra troliga faktorer som påverkat målutvecklingen. Att det numera krävs prövningstillstånd i hovrätten kan ha medfört att det blivit vanligare med upprepade processer. I vår undersökning fann vi att 40 procent av parterna tidigare hade haft en tvist om barn. År 2002 var motsvarande siffra 29 procent. En ökad förekomst av mål med internationell anknytning där endast en av föräldrarna finns i Sverige är ytterligare en sannolik förklaring till målökningen. Det finns också brister i arbetet med att förebygga konflikter mellan föräldrarna. Även detta har sannolikt påverkat målutvecklingen.

Utgångspunkter för våra förslag

Utdragna konflikter mellan föräldrar påverkar barn negativt. Föräldrars konflikter kan utgöra en riskfaktor för barnets känslomässiga och sociala utveckling. Många gånger innebär en tvist i domstol en långvarig känslomässig påfrestning för barn och föräldrar. För barnets skull är det därför viktigt att konflikter så långt möjligt kan hanteras på ett bra sätt eller i bästa fall undvikas. Det är också viktigt att både barn och föräldrar i ett tidigt skede kan erbjudas stöd och hjälp i frågor som kan påverka barnets

situation och vardag. Det behövs en satsning på arbetet med att förebygga föräldrars konflikter, vilket i sin tur kan leda till färre vårdnadstvister.

Vi menar vidare att fokus i processen behöver flyttas från föräldrarna och deras konfliktområden till barnet och barnets rättigheter och behov. Barnets rätt att komma till tals och få information bör ytterligare tydliggöras. För barn som riskerar att fara illa finns det också behov av ett ökat skydd.

Medan en domstolsprocess pågår lever parterna i ovisshet om hur de frågor som tvisten avser kommer att avgöras. Detta är påfrestande för alla inblandade, inte minst för barnen. Domstolsprocessen ska därför vara så effektiv och ändamålsenlig som möjligt. Det är angeläget att domstolarnas förutsättningar att planera målen och driva dem mot snabba avgöranden tillvaratas, samtidigt som domstolarna verkar för att föräldrarna når hållbara samförstånds lösningar.

Våra förslag och bedömningar

Samförstånds lösningar

Obligatoriska informationssamtal ska föregå domstolsprocessen

Det finns behov av att i ett tidigare skede än i dag nå föräldrar som överväger att inleda en tvist om barn i domstol med information. Det införs därför ett krav på att föräldrar, som huvudregel, ska ha deltagit i informationssamtal innan de i domstol framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge. Samtliga föräldrar som överväger att inleda en tvist om barn i domstol ska vid samtalen få relevant information om bl.a. den rättsliga regleringen och olika former av konfliktlösning. Föräldrarna ska, om det är lämpligt, erbjudas samarbetsamtal. Vid informationssamtalen som ska ha ett tydligt barnfokus ska föräldrarna också, efter behov, informeras om och vägledas till de hjälp- och stödinsatser som finns att tillgå. Det är kommunerna, inom ramen för socialtjänsten, som ska ansvara för informationssamtalen. Informationsamtal ska hållas så snart det är möjligt och senast inom fyra veckor från det att samtal har begärts. Socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som har deltagit i informationssamtal. Ett samtalsintyg är giltigt i ett år. En förälder som inleder en process och framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge måste ge in ett giltigt samtalsintyg som visar att han eller hon har deltagit i ett informationsamtal. Om ett sådant intyg inte ges in, trots kompletteringsföreläggande, ska talan avvisas. En särskild lag införs, lagen om informationssamtal med föräldrar i konflikt om barn, som reglerar förfarandet kring samtalen. En bestämmelse införs i 6 kap. FB som innebär att informationssamtal i många fall är en processförutsättning för en talan om vårdnad, boende eller umgänge. Bestämmelserna i 14 kap. 5 § äktenskapsbalken kompletteras med en upplysning om att domstolen i vissa fall inte får pröva en förälders yrkande om vårdnad, boende eller umgänge.

Ett kompetens- och lämplighetskrav för medlare ska införas i lag

Vår kartläggning visar att det varierar mellan domstolarna hur ofta medlare utses. Generellt används medlingsförfarandet i få fall. En något osäker

uppgift från vår undersökning är att domstolarna utser medlare i 1–3 procent av målen. Det förekommer att domare avstår från att utse medlare på grund av negativa erfarenheter. Det finns dock exempel på medlare som i stor utsträckning får föräldrar att komma överens. För att säkerställa att medlaren uppfyller de höga krav i fråga om kvalifikationer och erfarenhet som måste kunna ställas föreslår vi att ett kompetens- och lämplighetskrav för medlare införs i lag. Enligt vårt förslag ska det krävas att medlaren har relevant utbildning och yrkeserfarenhet och är lämplig för uppdraget. Det är den enskilde domaren som utser medlare och bedömer om kraven är uppfyllda.

För att medling ska bli framgångsrik är det viktigt att den sker i förtroliga former. Vi föreslår att sekretess ska gälla hos domstol för uppgift som en part har lämnat till medlare vid medling i ett mål där medlare utsetts enligt 6 kap. 18 a § FB, om parten har gjort förbehåll om det. Vi föreslår dock inte att medlares vittnesplikt ska begränsas. Det bör inte finnas något som hindrar att uppgifter av betydelse för bedömningen av barnets bästa, som en medlare har kännedom om, kan komma fram i en rättegång.

Gemensam vårdnad

Vid bedömningen av vårdnadsfrågan ska avseende särskilt fästas vid föräldrarnas förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor som rör barnet

Enligt nuvarande reglering ska domstolen vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam eller om en av föräldrarna ska ha ensam vårdnad fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Vi har kommit fram till att den fokusering på föräldrars oförmåga att samarbeta, som blivit en konsekvens av regleringen, kan vara konflikt drivande. En högre konfliktnivå får negativa konsekvenser för barn. Av betydelse för vårdnadsfrågan bör inte vara hur föräldrar närmare väljer att lösa frågor om barnet utan hur deras agerande gentemot varandra faktiskt påverkar barnet. Om föräldrarnas agerande går ut över barnet i alltför hög grad kan det medföra att ensam vårdnad är till barnets bästa. Enligt vårt förslag ska därför rätten vid bedömningen av vårdnadsfrågan, i stället för att fästa avseende särskilt vid föräldrarnas samarbetsförmåga, fästa avseende särskilt vid deras förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor som rör barnet. Att föräldrarna tar ett gemensamt ansvar innebär att de tillsammans kan lösa frågor om barnet på ett sätt så barnet inte drabbas av föräldrarnas konflikt. Detta kan göras genom omfattande eller få kontakter. Kontakterna kan vara muntliga eller skriftliga. Syftet är att minska fokuseringen på föräldrars samarbetsförmåga och i stället fokusera på barnets situation och konsekvenserna för barnet. Vår uppfattning är att utrymmet för föräldrar att konstruera konflikter i syfte att få ensam vårdnad blir betydligt mindre än vad motsvarande utrymme är i dag. Förslaget motsvarar också bättre hur domstolarna i praktiken bedömer samarbetsförmågan.

I dag kan en domstol döma till gemensam vårdnad om en förälder motsätter sig det men inte om båda gör det. Vi föreslår att domstolen ska få besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig det. Syftet med ändringen är att markera att barnets bästa, inte föräldrarnas inställning, ska vara avgörande vid domstolens bedömning.

Barnets bästa och barnets rätt att komma till tals

Barnets bästa tydliggörs

Vi föreslår ett tillägg i 6 kap. 2 a § FB genom vilket det tydliggörs att principen om barnets bästa är avgörande inte enbart för beslut utan för samtliga frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vi föreslår även att det av samma paragraf ska framgå att föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov före den egna konflikten ska vara en av de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. En sådan komplettering ger en viktig signal till föräldrar som tvistar om barn eller som överväger en sådan tvist.

Barn ska få relevant information och barnets rätt att fritt uttrycka sina åsikter och få dem beaktade tydliggörs

Ett barn är aldrig skyldigt att framföra sina åsikter men ska ges möjlighet att göra det. Barnets rätt att komma till tals förutsätter att det får information. Vi har funnit att barns rätt till information och att fritt uttrycka sina åsikter behöver tydliggöras. Enligt 6 kap. 2 a § FB ska hänsyn tas till barnets vilja och enligt 6 kap. 19 § FB ska den som verkställer en utredning försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten. Det är olyckligt att lagtexten utgår från ordalydelser som kan leda tankarna till att barnet måste ha uttryckt en bestämd uppfattning för att få sina åsikter beaktade. Ett sådant synsätt överensstämmer inte med barnkonventionen eller med hur vi ser på barns rätt att komma till tals. Vi föreslår därför en ny bestämmelse i inledningen av 6 kap. FB där det föreskrivs att barn ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter eller sin inställning i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Om barnet inte framför sina synpunkter ska hans eller hennes åsikter eller inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Bestämmelsen kommer att gälla oavsett om en fråga hanteras av socialnämnden, domstolen eller av en medlare som utsetts enligt 6 kap. 18 a § FB. Vi föreslår också att barnets åsikter och inställning, i stället för vilja, ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Genom att i lagtexten införa ordet åsikter blir det tydligt att även synpunkter som inte kan anses vara uttryck för en bestämd uppfattning ska beaktas. Förslagen innebär att inte minst yngre barns rätt att komma till tals stärks.

Socialnämnden ska få höra barn utan vårdnadshavarens samtycke

Vi föreslår att socialnämnden, vid en utredning eller åtgärd som utförs på uppdrag av domstolen enligt 6 kap. FB, ska få höra ett barn utan vård-

nadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. På så sätt tydliggörs att barn har en ovillkorlig rätt att komma till tals oavsett vårdnadshavarnas uppfattning i frågan.

Riskbedömningar

Vi ställer oss positiva till det uppdrag som nyligen har lämnats till Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)

Om det kommer fram uppgifter om att barnet riskerar fara illa måste socialnämnden och domstolen alltid göra en riskbedömning. Vår undersökning visar att både socialnämnder och tingsrätter gör riskbedömningar i större utsträckning än tidigare. Det finns dock behov av att höja riskbedömningarnas kvalitet. Problematiken gäller främst svårigheterna att identifiera och värdera olika omständigheter som kan utgöra en risk för barnet och hur dessa omständigheter bör beaktas i det enskilda fallet. Den problematiken är svår att komma tillrätta med genom lagstiftning. Ett handläggningsstöd för riskbedömningar i utredningar om vårdnad, boende och umgänge är efterfrågat och det finns ett tydligt behov av ett sådant stöd. Regeringen har i regleringsbrev för budgetår 2017 gett MFoF i uppdrag att ta fram ett handläggningsstöd för socialnämndernas arbete med riskbedömningar i ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Vi ställer oss positiva till detta uppdrag och konstaterar att det därmed saknas anledning för oss att föreslå åtgärder i frågan om riskbedömningar. Uppdraget kan bidra till att höja kvaliteten på riskbedömningarna genom att ge verktyg för att identifiera och värdera risken för att ett barn t.ex. utsätts för övergrepp eller omsorgsbrister. Om socialnämndernas riskbedömningar håller en högre kvalitet kan domstolarnas beslutsunderlag förbättras och därmed även förutsättningarna för ett avgörande som är förenligt med barnets bästa.

Allvarligt våld i familjen

En tillfällig vårdnadshavare ska kunna utses om det finns särskilda skäl

En vårdnadshavare som uppsåtligen dödat eller allvarligt skadat den andra föräldern får i de allra flesta fall anses ha brustit i omsorgen om barnet på ett sådant sätt att det är till barnets bästa att föräldern inte längre har kvar vårdnadsansvaret. Även om det redan i dag finns rättsliga förutsättningar att snabbt flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare, dröjer det i praktiken ofta innan en sådan vårdnadsöverflyttning sker. Anledningen till dröjsmålet är för det mesta att det saknas någon lämplig person som vill åta sig uppdraget. Vi föreslår att det ska bli möjligt att, om det finns särskilda skäl, i avvaktan på att en särskilt förordnad vårdnadshavare kan utses, förordna en *tillfällig vårdnadshavare*. Uppdraget ska ta sikte på de rättsliga delarna av vårdnadshavarens uppgifter. En grundläggande förutsättning bör vara att den faktiska vården om barnet är tillgodosedd på annat håll, antingen genom insatser som bygger på frivillighet, t.ex. enligt socialtjänstlagen (2001:453), eller med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Till tillfällig vårdnadshavare får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan utses. Endast den får

utes som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget. Även om regleringen huvudsakligen tar sikte på fall av dödligt våld kan den också i vissa fall bli tillämplig vid annat allvarligt våld riktat mot den andra föräldern eller mot barnet.

Forumregler vid skyddade personuppgifter

Nya forumregler när det finns skyddade personuppgifter

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har sin hemvist. Det finns därför behov av särskilda forumregler när ett barns personuppgifter är sekretessbelagda, oavsett vem av föräldrarna som barnet bor hos. Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har sin hemvist. I äktenskapsmål finns det därför behov av en särskild forumregel, dels när endast en av makarna har hemvist i Sverige och den makens personuppgifter är sekretessbelagda, dels när båda makarna har hemvist i Sverige och båda har skyddade personuppgifter. Av rättsfallet NJA 2015 s. 218 framgår att Stockholms tingsrätt i sin egenskap av reservforum ska anses som behörig domstol när ett barn i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge har skyddade personuppgifter. Vi bedömer att det bör framgå direkt av lag vilken domstol som är behörig att pröva en tvist. Vårt förslag innebär också en delvis annan lösning än den som erbjuds genom rättsfallet.

Vi föreslår att om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd tas frågor om vårdnad, boende eller umgänge, utöver vad som nu stadgas, också upp av rätten i den ort där någon av parterna har sin hemvist. Även Stockholms tingsrätt ska vara behörig domstol i sådana mål och ärenden när uppgifter om var barnet och båda parterna är folkbokförda är sekretessbelagda. Stockholms tingsrätt ska också vara behörig domstol i äktenskapsmål om bara en av makarna har hemvist här i landet och uppgift om var den maken är folkbokförd är sekretessbelagd eller om uppgifter om var båda makarna är folkbokförda är sekretessbelagda. Vi lämnar liknande forumförslag i mål angående underhållsbidrag och i verkställighetsärenden när någon av parterna har skyddade personuppgifter.

Handläggningsfrågor

Interimistiska beslut om vårdnad ska meddelas endast om det finns särskilda skäl

Barnets boende och umgänge med den förälder som det inte bor hos behöver ofta regleras genom ett interimistiskt beslut under tiden processen pågår, om föräldrarna inte kommer överens. Att det i stor utsträckning meddelas interimistiska beslut får accepteras. Det är dock viktigt att interimistiska beslut om vårdnad inte meddelas utan att det finns starka skäl för ett sådant beslut. Att en förälder förlorar vårdnaden kan få allvarliga konsekvenser för barnet som riskerar att skämmas från den föräldern. Det är också ingripande för en förälder att förlora vårdnaden om sitt barn. Endast i undantagsfall bör ett sådant beslut meddelas utan ett komplett beslutsunderlag. Det finns redan i dag i praktiken en skillnad mellan när interimistiska beslut meddelas om boende och umgänge å ena

sidan och om vårdnad å andra sidan. Generellt meddelar domstolarna endast undantagsvis interimistiska beslut om vårdnad. Vi föreslår att det av lagtexten ska framgå att ett interimistiskt beslut om vårdnad ska meddelas endast om det finns särskilda skäl.

Fler sekretessbrytande bestämmelser mellan socialnämnder

Det finns i dag sekretessbrytande bestämmelser som ger en socialnämnd möjlighet att inhämta uppgifter från annan socialnämnd inför godkännande av avtal (6 kap. 17 a § tredje stycket FB) och vid utredningar om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 19 § femte stycket FB). Före 2006 års reform kunde en utredare endast ta del av uppgifter som fanns hos den egna myndigheten men inte motsvarande uppgifter från en annan kommun. Detta ansågs inte rimligt. Vid vår kartläggning och analys av rättsläget har det kommit fram att samma problematik gör sig gällande vid socialnämndens arbete med upplysningar enligt 6 kap. 19 § andra stycket FB och snabbupplysningar enligt 6 kap. 20 § andra stycket FB. Det är angeläget att uppgifter som kan påverka ett beslut kommer fram, oavsett om beslutet är slutligt eller gäller för viss tid. Vi föreslår därför att sekretessbrytande bestämmelser införs även i dessa fall.

En tidsgräns ska införas för utförande av vårdnads-, boende- och umgängesutredningar

Vi har identifierat långa utredningstider som en särskild faktor som fördröjer handläggningen av ett mål om vårdnad, boende eller umgänge vid domstol. De åtgärder som föreslagits tidigare för att begränsa utredningstiderna – utbildning och erfarenhetsutbyte – har visat sig inte vara tillräckliga. Vi föreslår därför att det införs en bestämmelse som innebär att en utredning om vårdnad, boende och umgänge som huvudregel ska vara utförd senast inom fyra månader. Den tidsgränsen har i tidigare lagstiftningsärenden uppskattats som rimlig och den överensstämmer med den som gäller för barnavårdsutredningar som utförs enligt socialtjänstlagen.

Domstolarnas handläggningstider kan förkortas med hjälp av gällande bestämmelser

Utöver utredningstiderna och tvisternas komplexitet har vi kunnat identifiera några faktorer som särskilt orsakar långa handläggningstider för vårdnadsmålen i domstolarna. Upprepade muntliga förberedelser är en sådan faktor, beslut om vårdnadsutredning som fattas när domstolsprocessen pågått under lång tid är en annan. En ytterligare faktor är att huvudförhandlingen ofta genomförs först flera månader efter det att vårdnadsutredningen kommit in till tingsrätten. Vår bedömning är att de verktyg som gällande rätt ger för att åstadkomma en avvägning mellan effektivitet och en ändamålsenlig handläggning kan användas på ett bättre sätt än i dag. Bland annat bör tidsplaner för handläggningen upprättas av domstolen.

Vid handläggning av frågor om vårdnad, boende och umgänge är det viktigt med utbildning och kompetensutveckling. Det finns ett relativt brett utbildningsutbud för domare. Det behövs däremot en satsning på att stärka kommunernas arbete med att utveckla kompetensen för familjerättssekreterare. Som ett första steg i en sådan satsning föreslår vi att MFoF ska få ett uppdrag av regeringen att göra en kartläggning av hur behovet av utbildningsinsatser för familjerättssekreterare närmare ser ut. En sådan kartläggning bör innefatta en bedömning av inom vilka områden som behovet av utbildning är störst.

Konsekvenser

Färre konflikter om barn avgörs i domstol

Vi bedömer att förslaget om informationssamtal med föräldrar i konflikt om barn kommer att bidra till att konflikter mellan föräldrar minskar och att färre tvister avgörs i domstol, vilket får konsekvenser för barn. Förutsättningarna för att på ett tidigare stadium hitta den bästa lösningen för barnet kommer att öka. Enligt vår bedömning kan förslaget på så sätt bidra till bättre förutsättningar för psykiskt och fysiskt välmående för de barn vars föräldrar är eller har varit oense i frågor som rör vårdnad, boende eller umgänge.

Ökat fokus på barn

Genom våra förslag tydliggörs barns rättigheter i flera avseenden i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Fokus flyttas från föräldrar till barn. Våra förslag om barns rätt till information och rätt att komma till tals stärker barns rätt till delaktighet i frågor som rör vårdnad, boende eller umgänge.

Ökad trygghet för barn

Genom vårt förslag till kompletterande forumregler blir det i många fall möjligt med en prövning i domstol på annan ort än den där ett barn med skyddade personuppgifter har sin hemvist. På så sätt behöver valet av domstol inte avslöja var barnet befinner sig.

Förslaget om att föra över vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare är primärt avsedd att tillämpas när en vårdnadshavare uppsåtligen har dödat den andra vårdnadshavaren. Genom förslaget ökar förutsättningarna att snabbt ge barnet en ny vårdnadshavare när det finns behov av det och när en sådan lösning är förenlig med barnets bästa.

Ekonomiska konsekvenser

Förslaget om informationssamtal med föräldrar i konflikt om barn kommer sannolikt att leda till färre tvister i domstol om vårdnad, boende eller umgänge, och i vart fall på sikt, till minskade kostnader för domstolarna. Eftersom antalet familjemål blir färre kommer även socialnämndernas arbete med olika moment i tvister som handläggs i domstolarna att minska. Vi räknar med att den kostnad som kommer att uppstå för kommunerna att

hålla samtalen kommer att motsvara de besparingar som görs på snabbupplysningar och utredningar för det fall antalet mål i domstolarna minskar med 10 procent.

Vid informationssamtalen ska föräldrar bl.a. erbjudas samarbetsamtal och få information om stöd och hjälp i annan form. Genom förslaget kommer därmed fler föräldrar än i dag att få kännedom om de möjligheter till stöd som finns och sådana insatser kommer sannolikt att bli vanligare, vilket också är avsikten. Utöver informationssamtalen föreslår vi dock inga nya insatser utan det rör sig om att erbjuda föräldrarna redan tillgängliga insatser. Det är rimligt att förutsätta att kommunernas kostnader för sådana insatser kommer att öka. Enligt vår bedömning bör dock dessa kostnader inte ses som en beräkningsbar konsekvens av vårt förslag.

Kostnaderna för de utbildnings- och informationsinsatser vi föreslår bedöms kunna finansieras inom befintliga ekonomiska ramar.

Även kostnaderna för uppdragen till bl.a. MFoF bör kunna finansieras inom befintliga ekonomiska ramar.

Förslaget om att en tillfällig vårdnadshavare ska kunna utses för ett barn kan leda till marginellt ökade kostnader för enskilda kommuner.

Ikraftträdande

Våra förslag föreslås träda i kraft den 1 juli 2018. Förslagen som rör informationssamtal föreslås dock träda i kraft vid den tidpunkt som regeringen bestämmer.

1 Förslag till lag (20xx:xxx) om informationssamtal med föräldrar i konflikt om barn

Härigenom föreskrivs följande.

Tillämpningsområde

1 § Denna lag gäller för sådana informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453).

Kallelser, tidsfrister och deltagande

2 § Om en förälder begär informationssamtal, ska socialnämnden kalla föräldrarna till samtal.

Informationssamtal ska hållas så snart det är möjligt och senast inom fyra veckor. Om det finns särskilda skäl får samtalet hållas senare.

3 § I första hand ska föräldrarna delta samtidigt i ett informationssamtal. Enskilda samtal ska dock hållas, om någon av föräldrarna begär det.

Samtalsintyg

4 § Socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som har deltagit i ett informationssamtal. Av intyget ska framgå uppgift om föräldrarnas identitet, vem som deltagit och när samtalet ägde rum.

Ett samtalsintyg är giltigt i ett år efter utfärdandet.

Bemyndiganden

5 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om

1. vad samtalsledaren ska informera föräldrarna om vid informationssamtal, och
2. samtalsintygets utformning och närmare innehåll.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

2 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 3 och 5 §§ äktenskapsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap.

3 §¹

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har *sitt* hemvist. *Har* ingen av dem hemvist *här* i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har *sin* hemvist. *Om* ingen av dem *har* hemvist i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Om bara en av makarna har hemvist här i landet och om uppgift om var den maken är folkbokförd är sekretessbelagd eller om uppgifter om var båda makarna är folkbokförda är sekretessbelagda tas målet också upp av Stockholms tingsrätt.

Om kvarskrivning har medgetts enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481) tillämpas första stycket.

5 §²

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. *Har* sådan talan redan väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. *Om en* sådan talan redan *har* väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I målet får även prövas frågan om förordnande av bodelningsförrättare.

I 6 kap. 16 a § föräldrabalken finns bestämmelser om att domstolen i vissa fall inte får pröva en förälders yrkande om vårdnad om

¹ Senaste lydelse 2009:253.

² Senaste lydelse 1998:320.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018 i fråga om 3 § och i fråga om 5 §
den dag som regeringen bestämmer.

3 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹
dels att 1 kap. 4 §, 2 kap. 7 §, 3 kap. 5 och 14 §§, 4 kap. 5 a §, 6 kap. 2, 2 a, 3, 5, 10, 15, 17, 17 a, 18 a, 19 och 20 §§, 7 kap. 12 §, 10 kap. 3 § och 21 kap. 1 och 13 §§ ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas sex nya paragrafer, 6 kap. 2 b, 10 d–f, 16 a och 20 a §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

4 §²

En bekräftelse av faderskap görs skriftligen och ska bevitnas av två personer. Bekräftelsen ska skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Är barnet myndigt ska bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet.

En bekräftelse av faderskap görs skriftligen och ska bevitnas av två personer. Bekräftelsen ska skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad *eller tillfällig* vårdnadshavare för barnet. Om barnet är myndigt, ska bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet.

Bekräftelsen får göras även före barnets födelse.

Om det senare visar sig att den som har lämnat bekräftelsen inte är far till barnet, ska rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot honom.

2 kap.

7 §³

Socialnämnden får lägga ner en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få de upplysningar som behövs för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad *eller tillfällig* vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att en fortsatt utredning eller en rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestringar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

¹ Balken omtryckt 1995:974.

² Senaste lydelse 2014:377.

³ Senaste lydelse 2016:17.

Socialnämnden ska lägga ner en påbörjad faderskapsutredning om faderskapet inte ska fastställas enligt 1 kap. 3 §.

Prop. 2020/21:150
Bilaga 2

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning får överklagas till länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

3 kap.

5 §⁴

Talan om fastställande av faderskap väcks av barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § förs barnets talan av socialnämnden. *Har* modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. Talan får vidare alltid föras av en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § förs barnets talan av socialnämnden. *Om* modern *har* vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. Talan får vidare alltid föras av en särskilt förordnad *eller tillfällig* vårdnadshavare för barnet.

14 §⁵

Talan om att en bekräftelse av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § saknar verkan mot den som har lämnat bekräftelsen får väckas vid rätten i den ort där barnet har *sitt* hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som *skall* ta upp en tvist om arv efter barnet. *Finns* det inte någon annan behörig domstol, *skall* målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

Talan om fastställande av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § väcks av barnet. I fall som avses i 2 kap. 8 a § förs barnets talan av socialnämnden. *Har* modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. Talan får vidare alltid föras av en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Det som sägs i 6–13 §§ om fastställande av faderskap tillämpas också i fråga om fastställande av föräldraskap.

Talan om att en bekräftelse av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § saknar verkan mot den som har lämnat bekräftelsen får väckas vid rätten i den ort där barnet har *sin* hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som *ska* ta upp en tvist om arv efter barnet. *Om* det inte *finns* någon annan behörig domstol, *ska* målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

Talan om fastställande av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § väcks av barnet. I fall som avses i 2 kap. 8 a § förs barnets talan av socialnämnden. *Om* modern *har* vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. Talan får vidare alltid föras av en särskilt förordnad *eller tillfällig* vårdnadshavare för barnet. Det som sägs i 6–13 §§ om fastställande av faderskap tillämpas också i fråga om fastställande av föräldraskap.

⁴ Senaste lydelse 1994:1433.

⁵ Senaste lydelse 2005:434.

4 kap.
5 a §⁶

Den som inte har fyllt arton år får *ej* adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke *skall* ha lämnats sedan hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Vid adoption av någon annans adoptivbarn *skall* i stället samtycke *inhämtas* från barnets adoptivföräldrar eller, om en adoptivförälder är gift med någon av barnets föräldrar, från båda dessa makar.

Samtycke enligt första stycket behövs inte av den som lider av en allvarlig psykisk störning, *är utan del i* vårdnaden eller befinner sig på okänd ort. *Är* detta fallet i fråga om var och en av dem som enligt första stycket *skall* samtycka till adoptionen, *skall* i stället samtycke *inhämtas* från särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet.

Den som inte har fyllt arton år får *inte* adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke *ska* ha lämnats sedan hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Vid adoption av någon annans adoptivbarn *ska* i stället samtycke *hämtas in* från barnets adoptivföräldrar eller, om en adoptivförälder är gift med någon av barnets föräldrar, från båda dessa makar.

Samtycke enligt första stycket behövs inte av den som lider av en allvarlig psykisk störning, *inte har* vårdnaden *om barnet* eller befinner sig på okänd ort. *Om* detta *är* fallet i fråga om var och en av dem som enligt första stycket *ska* samtycka till adoptionen, *ska* i stället samtycke *hämtas in* från särskilt förordnad *eller tillfällig* vårdnadshavare för barnet.

6 kap.
2 §⁷

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare *eller åt en tillfällig vårdnadshavare*. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter samt ska bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9–15 kap.

⁶ Senaste lydelse 1994:1433.

⁷ Senaste lydelse 2014:377.

2 a §⁸

Barnets bästa *skall* vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet *skall* det fästas avseende särskilt vid

– risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, *och*

– barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Barnets bästa *ska* vara avgörande för alla *frågor och* beslut om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet *ska* det fästas avseende särskilt vid

– risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa,

– barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna, *och*

– *föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov före den egna konflikten.*

Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2 b §⁹

Ett barn ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter eller sin inställning i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Om barnet inte framför sina synpunkter, ska hans eller hennes åsikter eller inställning så långt det är möjligt klargöras på annat sätt.

3 §¹⁰

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. *Ingår* föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. *Om* föräldrarna senare *ingår* äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare *eller åt en tillfällig vårdnadshavare.*

⁸ Senaste lydelse 2006:458.

⁹ Tidigare 2 b § upphävd genom 2006:458.

¹⁰ Senaste lydelse 1994:1433.

Om det döms till äktenskaps-skillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. *Skall* barnet även efter domen på äktenskaps-skillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, *skall* rätten i domen *erinra* om att vårdnaden *alltjämt* är gemensam.

Om det döms till äktenskaps-skillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. *Om* barnet även efter domen på äktenskaps-skillnad *ska* stå under båda föräldrarnas vårdnad, *ska* rätten i domen *upplysa* om att vårdnaden *fortfarande* är gemensam.

5 §¹¹

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, *skall* rätten besluta att *vårdnaden skall vara gemensam* eller *anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna*.

Vid bedömningen av om *vårdnaden skall vara gemensam* eller *anförtros åt en av föräldrarna* *skall* rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att *samarbeta* i frågor som rör barnet. Rätten får *inte* besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskaps-skillnad får rätten utan yrkande *anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna*, om det är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa.

Om barnet *står* under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, *ska* rätten besluta att *föräldrarna ska ha gemensam vårdnad om barnet* eller *att en av dem ska ha ensam vårdnad*.

Vid bedömningen av om *föräldrarna ska ha gemensam vårdnad* eller om en av *dem ska ha ensam vårdnad* *ska* rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att *ta ett gemensamt ansvar* i frågor som rör barnet. Rätten får besluta om gemensam vårdnad *även* om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskaps-skillnad får rätten utan yrkande *besluta att en av föräldrarna ska ha ensam vårdnad*, om det är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa.

10 §¹²

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, får rätten besluta om detta. Rätten får

Om barnet *står* under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, får rätten besluta om detta. Rätten får

¹¹ Senaste lydelse 2006:458.

¹² Senaste lydelse 2006:458.

inte flytta över vårdnaden till flytta över vårdnaden till föräld-
föräldrarna gemensamt, om båda rarna gemensamt även om båda
föräldrarna motsätter sig det. föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

10 d §¹³

Om det finns skäl att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn men de praktiska förutsättningarna för ett sådant förordnande för tillfället saknas och den faktiska vården om barnet är tillgodosedd, får rätten, om det finns särskilda skäl, på talan av socialnämnden flytta över vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare.

Till tillfällig vårdnadshavare får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan utses. Endast den får utses som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget. Den som är underårig får inte utses till tillfällig vårdnadshavare. För syskon ska samma person utses, om inte särskilda skäl talar mot det.

När en tillfällig vårdnadshavare har utsetts för ett barn, ska socialnämnden verka för att en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare utses för barnet. När förutsättningar för ett sådant förordnande finns ska rätten, på talan av socialnämnden, flytta över vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vid handläggningen av denna fråga ska barnets förälder eller föräldrar ges tillfälle att yttra sig.

¹³ Tidigare 10 d § upphävd genom 1998:319.

10 e §

En tillfällig vårdnadshavare har rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande.

Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren.

Arvode och ersättning för utgifter ska betalas av kommunen.

10 f §

Vad som sägs i 10 §, 10 b § första stycket och 10 c § första och tredje styckena om en särskilt förordnad vårdnadshavare gäller i tillämpliga delar också en tillfällig vårdnadshavare.

Om en tillfällig vårdnadshavare entledigas eller dör, ska rätten efter ansökan av socialnämnden utse en annan person att vara tillfällig vårdnadshavare.

15 §¹⁴

Barnet *skall* ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har *ett* motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och *skall* umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, *skall* den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan

Barnet *ska* ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare *och en tillfällig vårdnadshavare* har motsvarande ansvar.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och *ska* umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, *ska* den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja

främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet *skall* umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, *skall* upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet *ska* umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, *ska* upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

16 a §

För att rätten, när föräldrarna inte är överens, ska få pröva ett yrkande om vårdnad om barn, barns boende eller umgänge med barn i mål enligt 5, 14 a eller 15 a § eller i mål om äktenskaps-skillnad ska den förälder som först framställer ett sådant yrkande ge in ett giltigt samtalsintyg. Intyget ska visa att föräldern innan yrkandet framställdes har deltagit i ett informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453).

Om det finns särskilda skäl får en prövning ske trots att den förälder som först framställer ett yrkande som avses i första stycket inte har deltagit i något informations-samtal.

Om första stycket hindrar en prövning, ska rätten avvisa talan om vårdnad, boende eller umgänge.

I lagen (20xx:xxx) om informationssamtal med föräldrar i konflikt om barn finns bestämmelser om sådana samtal.

17 §¹⁵

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har *sitt* hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. *Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.*

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har *sin* hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål.

¹⁵ Senaste lydelse 2005:430.

Om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd tas frågor som avses i första stycket också upp av rätten i den ort där någon av parterna har sin hemvist. Om uppgifter om var barnet och båda parterna är folkbokförda är sekretessbelagda tas målet dessutom upp av Stockholms tingsrätt. Vad som sägs i detta stycke gäller dock inte om barnet eller en part har medgetts kvarskrivning enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481).

Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § *skall* anses som en del av frågan om umgänge. *Står* barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och *är* föräldrarna överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§ samt 10 b § andra stycket *och 10 d §* samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § *ska* anses som en del av frågan om umgänge. *Om* barnet *står* under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och föräldrarna *är* överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

17 a §¹⁶

Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge.

Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört prövar om ett avtal mellan föräldrarna enligt 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § tredje stycket ska godkännas.

Om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd har även socialnämnden i den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd behörighet att pröva om ett avtal

som avses i andra stycket ska godkännas. Om uppgifter om var barnet och båda föräldrarna är folkbokförda är sekretessbelagda har socialnämnden i samtliga kommuner en sådan behörighet.

Om personen har medgetts kvarskrivning enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481) tillämpas andra stycket.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal ska socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillbörligt* utredda. Utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en annan socialnämnd som har tillgång till *upplysningar* som kan vara av betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana *upplysningar* på begäran av den socialnämnd som ska pröva avtalet.

Socialnämndens beslut enligt andra stycket får inte överklagas.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal ska socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillräckligt* utredda *med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Trots sekretess* enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en annan socialnämnd som har tillgång till *uppgifter* som kan vara av betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana *uppgifter* på begäran av den socialnämnd som ska pröva avtalet.

18 a §¹⁷

Rätten får *uppdra* åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. Rätten kan lämna *medlaren* närmare anvisningar om vad han eller hon skall iaktta när *uppdraget* fullgörs.

Medlaren *skall* inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Rätten får *ge* en medlare i *uppdrag* att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. *En medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget.* Rätten kan lämna närmare anvisningar *till medlaren om hur uppdraget ska utföras.*

Medlaren *ska* inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

¹⁷ Senaste lydelse 2006:458.

Medlaren har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Rätten beslutar om ersättningen. Ersättningen betalas av allmänna medel.

19 §¹⁸

Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillbörligt* utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan *vara av* betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna *rätten* sådana upplysningar.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten *uppdra* åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att *verkställa* den. Rätten får *fastställa* riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Om det *behövs*, får rätten förlänga denna tid. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Om det inte är olämpligt, ska den som *verkställer* utredningen *försöka klarlägga barnets inställning* och redovisa den för rätten samt lämna förslag till beslut.

Utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till *upplysningar* som kan *vara av* betydelse för utredningen skyldig att lämna sådana *upplysningar* på begäran av den socialnämnd som avses i tredje *stycket*. Detsamma gäller

Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillräckligt* utredda *med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet*.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan *ha* betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna sådana upplysningar *till rätten*.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten *ge ett uppdrag* åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att *utföra* den. Rätten får *ge* riktlinjer för utredningen och *ska* bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. *Tiden får inte sättas längre än fyra månader*. Om det *finns särskilda skäl*, får rätten förlänga denna tid. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Om det inte är olämpligt, ska den som *utför* utredningen *höra barnet* och redovisa *barnets åsikter eller inställning* för rätten samt lämna förslag till beslut.

Trots sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till *uppgifter* som kan *ha* betydelse för *frågans bedömning* eller utredningen skyldig att lämna sådana *uppgifter* på begäran av den socialnämnd som avses i *andra och tredje styckena*. Detsamma gäller

när uppgifterna begärs av den som socialnämnden utsett att *verkställa* utredningen.

när uppgifterna begärs av den som socialnämnden utsett att *utföra* utredningen.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

20 §¹⁹

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, om det behövs, besluta om *vårdnad*, boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Innan ett beslut enligt första stycket meddelas *skall* motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan *inhämta* upplysningar från socialnämnden i frågan. Innan socialnämnden lämnar upplysningar *skall* den, om det är *lämpligt*, höra föräldrarna och barnet. Har rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet *skall* avgöras, *skall* rätten ompröva beslutet.

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, om det behövs, besluta om boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. *I fråga om vårdnad får ett sådant beslut meddelas endast om det finns särskilda skäl.*

Innan ett beslut enligt första stycket meddelas *ska* motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan *hämta in* upplysningar från socialnämnden i frågan. Innan socialnämnden lämnar upplysningar *ska* den, om det *inte* är *olämpligt*, höra föräldrarna och barnet. Har rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet *ska* avgöras, *ska* rätten ompröva beslutet.

Trots sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till uppgifter som kan ha betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana uppgifter på begäran av den socialnämnd som avses i andra stycket.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

¹⁹ Senaste lydelse 2006:458.

20 a §

I en fråga om vårdnad, boende eller umgänge har barnet rätt att uttrycka sina åsikter eller sin inställning vid samtal med företrädare för socialnämnden utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller för samtal med medlare vid medling enligt 18 a §.

7 kap.

12 §²⁰

Talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har *sitt* hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

Talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har *sin* hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

Om uppgift om var svaranden är folkbokförd är sekretessbelagd tas en fråga som avses i första stycket också upp av rätten i den ort där käranden har sin hemvist. Om uppgifter om var båda parter är folkbokförda är sekretessbelagda tas målet dessutom upp av Stockholms tingsrätt. Vad som sägs i detta stycke gäller dock inte om någon av parterna har medgetts kvarskrivning enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481).

Finns det inte någon behörig domstol enligt första stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första eller andra stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

10 kap.

3 §²¹

Den eller de som har förordnats särskilt till vårdnadshavare är

Den eller de som har förordnats särskilt till vårdnadshavare är också förmyndare för den underårige.

²⁰ Senaste lydelse 1998:319.

²¹ Senaste lydelse 1994:1433.

också förmyndare för den underårige.

Om särskilda skäl talar för det, *skall* dock någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren *förordnas* till förmyndare. I ett sådant fall tillämpas 6 och 7 §§.

Vad som sägs i denna balk om särskilt förordnade förmyndare *skall* gälla även den som är förmyndare enligt första stycket.

Detsamma gäller den som har utsetts till tillfällig vårdnadshavare.

Om särskilda skäl talar för det, *ska* dock någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren *eller den tillfälliga vårdnadshavaren utses* till förmyndare. I ett sådant fall tillämpas 6 och 7 §§.

Vad som sägs i denna balk om särskilt förordnade förmyndare *ska* gälla även den som är förmyndare enligt första stycket.

21 kap.

1 §²²

Vid verkställighet *skall* barnets bästa komma i främsta rummet. Hänsyn *skall* tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Verkställighet av en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos tingsrätten i den ort där barnet har *sitt* hemvist. *Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får rätten inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.*

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket söks hos

Vid verkställighet *ska* barnets bästa komma i främsta rummet. Hänsyn *ska* tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Verkställighet av en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos tingsrätten i den ort där barnet har *sin* hemvist.

Om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd söks sådan verkställighet också hos tingsrätten i den ort där sökanden eller motparten har sin hemvist. Om uppgifter om var barnet och båda parterna är folkbokförda är sekretessbelagda söks verkställighet dessutom hos Stockholms tingsrätt. Vad som sägs i detta stycke gäller dock inte om barnet eller en part har medgetts kvarskrivning enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481).

Om domen eller beslutet inte har vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får rätten inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket söks hos

tingsrätten i den ort där barnet har *sitt* hemvist. Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft gäller även ett sådant avtal.

tingsrätten i den ort där barnet har *sin* hemvist. *Om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd gäller vad som sägs i tredje stycket.* Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft gäller även ett sådant avtal.

Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten.

Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

13 §²³

I fråga om rättegångskostnader *skall* 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. *Avskrivs* ärendet på grund av att parterna har nått en samförståndslösning, får rätten besluta att vardera parten *skall bära* sin kostnad.

I fråga om rättegångskostnader *ska* 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. *Om* ärendet *skrivs av* på grund av att parterna har nått en samförståndslösning, får rätten besluta att vardera parten *ska betala* sin kostnad. *Om det finns särskilda skäl kan ersättningskyldigheten bestämmas efter vad som är skäligt.*

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till sammanträde och för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel efter beslut av rätten. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller för omhändertagande av barn *skall* helt eller delvis betala kostnaden till staten.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till sammanträde och för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel efter beslut av rätten. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller för omhändertagande av barn *ska* helt eller delvis betala kostnaden till staten.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer i fråga om 6 kap. 16 a § och i övrigt den 1 juli 2018.

4 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Prop. 2020/21:150
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453) dels att 11 kap. 10 § socialtjänstlagen (2001:453) ska ha följande lydelse,

dels att det i ska införas två nya paragrafer, 5 kap. 3 a och 3 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

3 a §

Kommunen ska se till att informationssamtal under sakkunnig ledning kan hållas med föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad om barn, barns boende eller umgänge med barn.

I samtalen ska föräldrarna få relevant information som syftar till att de ska hitta en lösning som är bäst för barnet. Föräldrarna ska också, om det är lämpligt, erbjudas samarbetssamtal och efter behov erbjudas eller vägledas till stöd och hjälp i annan form.

I lagen (20xx:xxx) om informationssamtal med föräldrar i konflikt om barn finns ytterligare bestämmelser om sådana samtal.

3 b §

Den kommun där barnet är folkbokfört ansvarar för att sådana samtal som avses i 3 a § kan hållas.

Om betydande kostnader eller olägenheter skulle uppkomma för den som ska delta i samtalet på grund av att han eller hon måste infinna sig i den kommun som avses i första stycket eller om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd ansvarar även den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att sådana samtal kan hållas. Om uppgifter om var barnet och båda föräldrarna är

folkbokförda är sekretessbelagda kan en förälder begära ett informationssamtal i valfri kommun.

Om kvarskrivning har medgetts enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481) tillämpas första stycket.

11 kap.

10 §¹

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klargöras på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det.

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. *Detsamma* gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken.

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. *Av 6 kap. 20 a § föräldrabalken följer att detsamma* gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018 i fråga om 11 kap. 10 § och i övrigt den dag som regeringen bestämmer.

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 1 och 8 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

1 §¹

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. ärende enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
2. ärende om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken,
3. ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken,
4. ärende om förvaltarskap, eller
5. ärende enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om en part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. äktenskapsmål,
2. mål eller ärende enligt föräldrabalken i annat fall än som anges i första stycket,
3. ärende enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn,
4. mål eller ärende enligt rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 eller ärende enligt 8 § lagen (2008:450) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen,
5. mål eller ärende enligt rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet och enligt Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar, eller

6. mål eller ärende enligt lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention

Vidare gäller sekretess hos domstol för uppgift som en part har lämnat till en medlare eller ett biträde till denne vid medling i ett mål där medlare utsetts enligt

¹ Senaste lydelse 2014:887.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

8 §²

Den tystnadsplikt som följer av 3 § första och andra styckena samt 6 § första stycket 1 inskränker rätten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 2 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Den tystnadsplikt som följer av 7 § inskränker rätten att meddela och offentliggöra uppgifter, när det är fråga om uppgift som hänför sig till ärende om annat än ekonomiskt bistånd till enskild.

Den tystnadsplikt som följer av 1 § tredje stycket och 3 § första och andra styckena samt 6 § första stycket 1 inskränker rätten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 2 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Falu tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Kristianstads tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Haparanda tingsrätt, Umeå tingsrätt, Kammarrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Malmö, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Socialstyrelsen, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Barnombudsmannen, Skatteverket, Statistiska centralbyrån, Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Juridiska fakultetsnämnden och Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Umeå universitet, Akademin för hälsa, vård och välfärd vid Mälardalens högskola, Borgholms kommun, Borlänge kommun, Gotlands kommun, Helsingborgs kommun, Kumla kommun, Landskrona kommun, Malmö kommun, Motala kommun, Norrköpings kommun, Olofströms kommun, Stockholms kommun, Svedala kommun, Upplands Väsby kommun, Umeå kommun, Vimmerby kommun, Västerås kommun, Timrå kommun, Barns rättsskydd, Familjerättssociomernas Riksförening, Föreningen Enastående föräldrar, Mans- & Familjejour, Föreningen PappaBarn (numera Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige), Föreningen Saknade Barnbarn, Föreningen Sveriges Socialchefer, Sveriges Makalösa föräldrar, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks), Riksorganisationen GAPF – Glöm aldrig Pela och Fadime, Rädda Barnen, Sveriges Kvinnolobby, Unizon, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Svenskt Forum för Medling och Konflikthantering, Sveriges advokatsamfund och Sveriges Kommuner och Regioner (tidigare Sveriges Kommuner och Landsting).

Alingsås kommun, Dorotea kommun, Falkenbergs kommun, Haparanda kommun, Härjedalens kommun, Kiruna kommun, Nacka kommun, Salems kommun, Skinnskattebergs kommun, Uddevalla kommun, Värnamo kommun, Barnens rätt i samhället (Bris), Barnrättsbyrån, Föreningen Pappamanualen och Föreningen Sveriges Kommunala Familjerådgivare har avstått från att yttra sig.

Yttranden har dessutom kommit in från Autism- och Aspergerförbundet, Brottsofferjouren, Kvinnofronten, SPF Seniorerna och Svenska kyrkan samt ett antal privatpersoner.

Lagrådsremissens lagförslag

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹

dels att 1 kap. 4 §, 2 kap. 7 §, 3 kap. 5 och 14 §§, 4 kap. 8 och 18 §§, 6 kap. 2–3, 5, 10, 10 a, 15, 17, 17 a och 18 a–20 §§, 7 kap. 12 §, 10 kap. 3 §, 20 kap. 11 § och 21 kap. 1 och 13 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas elva nya paragrafer, 6 kap. 2 b, 10 d–10 g, 17 c, 20 a och 20 b §§ och 21 kap. 1 a–1 c §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

4 §²

En bekräftelse av faderskap görs skriftligen och ska bevitnas av två personer. Bekräftelsen ska skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. *Är* barnet myndigt ska bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet.

En bekräftelse av faderskap görs skriftligen och ska bevitnas av två personer. Bekräftelsen ska skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* för barnet. *Om* barnet *är* myndigt, ska bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet.

Bekräftelsen får göras även före barnets födelse.

Om det senare visar sig att den som har lämnat bekräftelsen inte är far till barnet, ska rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot honom.

2 kap.

7 §³

Socialnämnden får lägga ner en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få de upplysningar som behövs för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 8 §

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig*

¹ Balken omtryckt 1995:974.

² Senaste lydelse 2014:377.

³ Senaste lydelse 2018:1288.

till adoption av barnet, eller

vårdnadshavare enligt 4 kap. 8 § till adoption av barnet, eller

Prop. 2020/21:150
Bilaga 4

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att en fortsatt utredning eller en rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämnden ska lägga ner en påbörjad faderskapsutredning om faderskapet inte ska fastställas enligt 1 kap. 3 §.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning får överklagas till länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

3 kap.

5 §

Talan om fastställande av faderskap väcks av barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *Talan* får vidare alltid föras av en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet.

En talan om fastställande av faderskap väcks av barnet.

I fall som avses i 2 kap. 1 § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *En talan* får vidare alltid föras av en särskilt förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* för barnet.

14 §⁴

Talan om att en bekräftelse av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § saknar verkan mot den som har lämnat bekräftelsen får väckas vid rätten i den ort där barnet har *sitt* hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som *skall* ta upp en tvist om arv efter barnet. *Finns* det inte någon annan behörig domstol, *skall* målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

Talan om fastställande av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § väcks av barnet. I fall som avses i 2 kap. 8 a § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *Talan* får vidare alltid föras av en särskilt

En talan om att en bekräftelse av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § saknar verkan mot den som har lämnat bekräftelsen får väckas vid rätten i den ort där barnet har *sin* hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som *ska* ta upp en tvist om arv efter barnet. *Om* det inte *finns* någon annan behörig domstol, *ska* målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

En talan om fastställande av föräldraskap enligt 1 kap. 9 § väcks av barnet. I fall som avses i 2 kap. 8 a § förs barnets talan av socialnämnden. Har modern vårdnaden om barnet, får hon alltid föra barnets talan, även om hon inte har uppnått myndig ålder. *En talan* får vidare alltid föras av en särskilt

⁴ Senaste lydelse 2005:434.

förordnad vårdnadshavare för barnet. Det som sägs i 6–13 §§ om fastställande av faderskap tillämpas också i fråga om fastställande av föräldraskap.

förordnad vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* för barnet. Det som sägs i 6–13 §§ om fastställande av faderskap tillämpas också i fråga om fastställande av föräldraskap.

4 kap.

8 §⁵

Ett barn får inte adopteras utan samtycke från den förälder som är vårdnadshavare.

Något samtycke behövs inte om

1. föräldern är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
2. föräldern vistas på okänd ort, eller
3. det finns synnerliga skäl.

Innan ett samtycke lämnas ska föräldern få information om innebörden av en adoption och ett samtycke.

Det som anges om en förälder som är vårdnadshavare i första–tredje styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare eller annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Det som anges om en förälder som är vårdnadshavare i första–tredje styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare, *en tillfällig vårdnadshavare* eller *någon* annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

18 §⁶

Rätten ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att yttra sig inom en viss tid.

Första stycket gäller inte om

5. det är uppenbart obehövt att föräldern får tillfälle att yttra sig,
6. föräldern är varaktigt förhindrad att yttra sig till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
7. föräldern vistas på okänd ort, eller
8. det finns synnerliga skäl.

Det som anges om en förälder i första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare eller annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Det som anges om en förälder i första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare, *en tillfällig vårdnadshavare* eller *en* förmyndare eller *någon* annan som på grund av lag eller sedvänja i en annan stat får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

⁵ Senaste lydelse 2018:1288.

⁶ Senaste lydelse 2018:1288.

6 kap.
2 §⁷

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare *eller åt en tillfällig vårdnadshavare*. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter samt ska bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9–15 kap.

2 a §⁸

Barnets bästa *skall* vara avgörande för alla *beslut* om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet *skall* det fästas avseende särskilt vid

- risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och
- barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Barnets bästa *ska* vara avgörande för alla *frågor* om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet *ska* det fästas avseende särskilt vid

2 b §⁹

Barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

⁷ Senaste lydelse 2014:377.

⁸ Senaste lydelse 2006:458.

⁹ Tidigare 6 kap. 2 b § upphävd genom 2006:458.

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnads-
havare.

Om det döms till äktenskaps-
skillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. *Skall* barnet även efter domen på äktenskapskillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, *skall* rätten i domen *erinra* om att vårdnaden *alltjämt* är gemensam.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och *vill* någon av dem få ändring i vårdnaden, *skall* rätten besluta att *vårdnaden skall vara gemensam* eller *anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna*.

Vid bedömningen av om *vårdnaden skall vara gemensam* eller *anförtros åt en av föräldrarna* *skall* rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att *samarbeta* i frågor som rör barnet. *Rätten får inte besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det.*

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapskillnad får rätten utan yrkande *anförtro vårdnaden om barnet åt en av*

3 §
Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte rätten dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnads-
havare *eller åt en tillfällig vårdnads-
havare*.

Om det döms till äktenskaps-
skillnad mellan föräldrarna står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5, 7 eller 8 §. *Ska* barnet även efter domen på äktenskapskillnad stå under båda föräldrarnas vårdnad, *ska* rätten i domen *påminna* om att vårdnaden *fort-
farande* är gemensam.

5 §¹⁰
Om barnet *står* under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och någon av dem *vill* få ändring i vårdnaden, *ska* rätten besluta att *föräldrarna ska ha gemensam vårdnad om barnet* eller att en av dem *ska ha ensam vårdnad*.

Vid bedömningen av om *föräldrarna ska ha gemensam vårdnad* eller om en av dem *ska ha ensam vårdnad* *ska* rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att *sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar* i frågor som rör barnet.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapskillnad får rätten utan yrkande *besluta att en av föräldrarna ska ha ensam*

föräldrarna, om det är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa.

vårdnad, om det är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa.

Prop. 2020/21:150
Bilaga 4

10 §¹¹

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, får rätten besluta om detta. Rätten får inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Om barnet *står* under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare *eller en tillfällig vårdnadshavare* och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, får rätten besluta om detta. Rätten får inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

10 a §¹²

Om vårdnadshavare *skall förordnas särskilt*, utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Om en särskilt förordnad vårdnadshavare *ska utses*, utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller är sambor.

För syskon *skall* samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talar mot det.

För syskon *ska* samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om vårdnadshavare *skall* förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, *skall* denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

Om en vårdnadshavare *ska* förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, *ska* denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

10 d §¹³

Om det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn, men det saknas en lämplig person att förordna, får rätten, om det finns särskilda skäl, flytta över vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare. En tillfällig vårdnadshavare får endast

¹¹ Senaste lydelse 2006:458.

¹² Senaste lydelse 2005:434.

¹³ Tidigare 6 kap. 10 d § upphävd genom 1998:319.

förordnas om den faktiska vården om barnet är tillgodosedd.

Till tillfällig vårdnadshavare får den utses som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget. Den som är underårig får inte utses till tillfällig vårdnadshavare. För syskon ska samma person utses, om inte särskilda skäl talar mot det.

En talan om att utse en tillfällig vårdnadshavare förs av socialnämnden.

10 e §

När en tillfällig vårdnadshavare har utsetts för ett barn, ska socialnämnden fortsätta att verka för en varaktig lösning av vårdnadsfrågan.

När förutsättningar finns för det ska rätten, på talan av socialnämnden, flytta över vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

10 f §

En tillfällig vårdnadshavare har rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande.

Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren.

Arvode och ersättning för utgifter ska betalas av kommunen.

10 g §

En tillfällig vårdnadshavare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag.

En tillfällig vårdnadshavare ska även, efter ansökan av socialnämnden, entledigas om han eller hon vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller av någon annan

orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare.

Om en tillfällig vårdnadshavare entledigas eller dör, ska rätten efter ansökan av socialnämnden utse en annan person att vara tillfällig vårdnadshavare.

15 §¹⁴

Barnet *skall* ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och *skall* umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, *skall* den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet *skall* umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, *skall* upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

Barnet *ska* ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare och en tillfällig vårdnadshavare har motsvarande ansvar.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och *ska* umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, *ska* den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet *ska* umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, *ska* upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

17 §¹⁵

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har *sitt* hemvist. Sådana frågor *kan* tas upp även i samband med äktenskapsmål. *Om det inte finns någon behörig domstol, tas*

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har *sin* hemvist. Sådana frågor *får* tas upp även i samband med äktenskapsmål.

¹⁴ Senaste lydelse 2006:458.

¹⁵ Senaste lydelse 2005:430.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet har sin hemvist, får frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp även av rätten i den ort där någon av parterna har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra parternas hemvist, får frågorna tas upp även av Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets och en parts hemvist och den andra parten saknar hemvist i landet.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första eller andra stycket, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. *Står* barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och *är* föräldrarna överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

17 a §¹⁶

Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge.

Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört prövar om ett avtal mellan föräldrarna enligt 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § tredje stycket ska godkännas.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för

att avgöra var barnet är folkbokfört, får även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd pröva om ett avtal som avses i andra stycket ska godkännas. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, får ett sådant avtal godkännas av socialnämnden i den kommun som föräldrarna väljer. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och en förälder är folkbokförda och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal ska socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda. Utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som ska pröva avtalet.

Socialnämndens beslut enligt andra stycket får inte överklagas.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal ska socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillräckligt utredda.

Socialnämndens beslut enligt andra eller tredje stycket får inte överklagas.

17 c §

För att rätten, när föräldrarna inte är överens i sakfrågan, ska få ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning i ett mål enligt 5, 14 a eller 15 a § eller i ett mål om äktenskapskillnad, ska en förälder som framställer ett sådant yrkande ha deltagit i informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453). Informationssamtalet ska ha ägt rum inom ett år före det att yrkandet framställs. Kravet på deltagande i informationssamtal

gäller inte när ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge redan är upptaget till prövning i målet.

Om det finns särskilda skäl, får ett yrkande som annars omfattas av kravet på deltagande i informationssamtal tas upp till prövning, trots att den förälder som framställer yrkandet inte har deltagit i informationssamtal.

Om kravet på deltagande i informationssamtal hindrar att ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge tas upp till prövning, ska rätten avvisa samtliga yrkanden om vårdnad, boende och umgänge i målet.

18 a §¹⁷

Rätten får uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. Rätten kan lämna *medlaren* närmare anvisningar om vad han eller hon *skall* iaktta när uppdraget *fullgörs*.

Medlaren *skall* inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Medlaren har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Rätten beslutar om ersättningen. Ersättningen betalas av allmänna medel.

19 §¹⁸

Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillbörligt* utredda.

Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir *tillräckligt* utredda.

¹⁷ Senaste lydelse 2006:458.

¹⁸ Senaste lydelse 2009:404.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. *Har* nämnden tillgång till upplysningar som kan *vara av* betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna *rätten* sådana upplysningar.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att *verkställa* den. Rätten får *fastställa* riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Om det *behövs*, får rätten förlänga *denna tid*. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Om det inte är olämpligt, ska den som *verkställer* utredningen *försöka klarlägga barnets inställning* och redovisa *den* för rätten samt lämna förslag till beslut.

Utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för utredningen skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som avses i tredje stycket. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden utsett att verkställa utredningen.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. *Om* nämnden *har* tillgång till upplysningar som kan *ha* betydelse för frågans bedömning, är nämnden skyldig att lämna sådana upplysningar *till rätten*.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att *utföra* den. Rätten får *ge* riktlinjer för utredningen och *ska* bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. *Tiden får inte sättas längre än fyra månader*. Om det *finns särskilda skäl för det*, får rätten förlänga *tiden*. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Om det inte är olämpligt, ska den som *utför* utredningen *höra barnet* och redovisa *barnets åsikter* för rätten samt lämna förslag till beslut.

20 §¹⁹

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, om det behövs, besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, om det behövs, besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till

¹⁹ Senaste lydelse 2006:458.

dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har *vunnit* laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Innan ett beslut enligt första stycket meddelas *skall* motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan *inhämta* upplysningar från socialnämnden i frågan. Innan socialnämnden lämnar upplysningar *skall* den, om det är *lämpligt*, höra föräldrarna och barnet. *Har* rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet *skall* avgöras, *skall* rätten ompröva beslutet.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har *vunnit* laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har *fått* laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Innan ett beslut enligt första stycket meddelas *ska* motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan *hämta in* upplysningar från socialnämnden i frågan. Innan socialnämnden lämnar upplysningar *ska* den, om det *inte* är *olämpligt*, höra föräldrarna och barnet. *Om* rätten *har* meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet *ska* avgöras, *ska* rätten ompröva beslutet.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har *fått* laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

20 a §

Socialnämnden får, i ett förfarande om vårdnad, boende eller umgänge enligt detta kapitel, höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

20 b §

Trots sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till uppgifter som kan ha betydelse för bedömningen av en fråga om vårdnad, boende eller umgänge skyldig att lämna sådana uppgifter på begäran av en socialnämnd som enligt 17 a § ska pröva om ett avtal mellan föräldrarna kan godkännas eller som ska lämna upplysningar eller utföra en utredning enligt 19 eller 20 §. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden har utsett att utföra en utredning.

7 kap.
12 §²⁰

Talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

En talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sin hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra svarandens hemvist, får en talan om underhåll tas upp även av rätten i den ort där käranden har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra kärandens hemvist eller om käranden saknar hemvist i landet, får målet tas upp även av Stockholms tingsrätt.

Finns det inte någon behörig domstol enligt första stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första eller andra stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

10 kap.
3 §

Den eller de som har *förordnats särskilt till* vårdnadshavare är också förmyndare för den underårige.

Den eller de som har *utsetts till särskilt förordnade* vårdnadshavare är också förmyndare för den underårige. *Detsamma gäller den som har utsetts till tillfällig vårdnadshavare.*

Om särskilda skäl talar för det, *skall* dock någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren förordnas till förmyndare. I ett sådant fall tillämpas 6 och 7 §§.

Om särskilda skäl talar för det, *ska* dock någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren *eller den tillfälliga vårdnadshavaren* förordnas till förmyndare. I ett sådant fall tillämpas 6 och 7 §§.

Vad som sägs i denna balk om särskilt förordnade förmyndare *skall* gälla även den som är förmyndare enligt första stycket.

Det som sägs i denna balk om särskilt förordnade förmyndare *ska* gälla även den som är förmyndare enligt första stycket.

²⁰ Senaste lydelse 1998:319.

20 kap.
11 §²¹

Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 18 a § tredje stycket eller 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket *skall* överklagas särskilt.

Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 18 a § tredje stycket eller 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket *ska* överklagas särskilt.

Ett beslut enligt 6 kap. 17 c § om att ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning trots att en förälder inte har deltagit i informationssamtal får inte överklagas.

21 kap.
1 §²²

Vid verkställighet *skall* barnets bästa komma i främsta rummet. *Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.*

Vid verkställighet *ska* barnets bästa komma i främsta rummet. *Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.*

Verkställighet av en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får rätten inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft gäller även ett sådant avtal.

Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten.

²¹ Senaste lydelse 2006:458.

²² Senaste lydelse 2006:458.

Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

Prop. 2020/21:150
Bilaga 4

1 a §

Verkställighet av en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sin hemvist.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets hemvist, får verkställighet även sökas hos tingsrätten i den ort där sökanden eller motparten har sin hemvist. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra parternas hemvist, får verkställighet sökas även hos Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra barnets och en parts hemvist och den andra parten saknar hemvist i landet.

Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten.

Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

1 b §

Om en dom eller ett beslut inte har fått laga kraft och det inte är särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får rätten inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.

1 c §

Det som i detta kapitel föreskrivs om behörig domstol och om verkställighet av en dom eller ett beslut som har fått laga kraft gäller även vid verkställighet av

13 §²³

I fråga om rättegångskostnader *skall* 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. *Avskrivs* ärendet på grund av att parterna har nått en samförståndslösning, får rätten besluta att vardera parten *skall* bära sin kostnad.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till sammanträde och för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel efter beslut av rätten. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller för omhändertagande av barn *skall* helt eller delvis betala kostnaden till staten.

I fråga om rättegångskostnader *ska* 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. *Om* ärendet *skrivs av* på grund av att parterna har nått en samförståndslösning *eller om det annars finns särskilda skäl*, får rätten besluta att vardera parten *ska* bära sin kostnad.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till sammanträde och för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel efter beslut av rätten. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller för omhändertagande av barn *ska* helt eller delvis betala kostnaden till staten.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2022 i fråga om 6 kap. 17 c § och 20 kap. 11 § och i övrigt den 1 juli 2021.

2.2 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Prop. 2020/21:150
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 3 och 5 §§ äktenskapsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap.

3 §¹

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har *sitt* hemvist. *Har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.*

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har *sin* hemvist.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra makarnas hemvist, får målet tas upp även av Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra en makes hemvist och den andra maken saknar hemvist i landet.

Om ingen av makarna har sin hemvist i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

5 §²

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. *Har* sådan talan redan väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. *Om* en sådan talan redan *har* väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I målet får även prövas frågan om förordnande av bodelningsförrättare.

I 6 kap. 17 c § föräldrabalken finns bestämmelser om att

¹ Senaste lydelse 2009:253.

² Senaste lydelse 1998:320.

domstolen i vissa fall inte får ta upp en förälders yrkande om vårdnad om barn, barns boende eller umgänge med barn till prövning om föräldern inte har deltagit i informationssamtal.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021 i fråga om 14 kap. 3 § och i övrigt den 1 mars 2022.

2.3 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Prop. 2020/21:150
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs att det i socialtjänstlagen (2001:453) ska införas en ny paragraf, 5 kap. 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

3 a §

Kommunen ska sörja för att föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge kan erbjudas informationssamtal under sakkunnig ledning.

I lagen (2021:xxx) om informationssamtal finns bestämmelser om sådana samtal.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2022.

2.4 Förslag till lag om informationssamtal

Härigenom föreskrivs följande.

Tillämpningsområde

1 § Denna lag gäller för sådana informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453) och som hålls med föräldrar som inte är överens i frågor om vårdnad, boende eller umgänge.

Ansvarig kommun

2 § Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört ansvarar för att informationssamtal kan hållas.

Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört, ansvarar även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att sådana samtal kan hållas. Om det kan antas att sekretess gäller också för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda, ansvarar socialnämnden i den kommun som en förälder väljer för att sådana samtal kan hållas. Detsamma gäller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet och en förälder är folkbokförda och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet.

Om barnet inte är folkbokfört i landet, ansvarar socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att informationssamtal kan hållas. Om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda eller om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var en förälder är folkbokförd och den andra föräldern inte är folkbokförd i landet, ansvarar socialnämnden i den kommun som en förälder väljer för att sådana samtal kan hållas.

Kallelser, tidsfrister och deltagande

3 § Om en förälder begär informationssamtal, ska socialnämnden erbjuda föräldrarna samtal.

Informationssamtal ska hållas så snart det är möjligt och senast inom fyra veckor från begäran. Om det finns särskilda skäl, får socialnämnden erbjuda en senare tid för samtalet.

4 § Föräldrarna ska delta samtidigt i ett informationssamtal. Om det finns särskilda skäl, får dock enskilda samtal hållas. Enskilda samtal ska hållas, om någon av föräldrarna begär det.

Samtalens innehåll

5 § I informationssamtalen ska föräldrarna få relevant information som syftar till att de ska hitta den lösning som är bäst för barnet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Föräldrarna ska också erbjudas samarbetsamtal, om det inte är olämpligt, och efter behov erbjudas eller vägledas till stöd och hjälp i annan form.

Samtalsintyg

Prop. 2020/21:150

6 § Socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som har deltagit i ett informationssamtal. Intyget ska innehålla uppgifter om

Bilaga 4

1. föräldrarna,
 2. vem som har deltagit i samtalet, och
 3. när samtalet ägde rum.
-

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2022.

2.5 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 5 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

5 §¹

Den som till följd av 15 kap. 1 eller 2 §, 16 kap. 1 § eller 18 kap. 5, 6 eller 7 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller någon bestämmelse, till vilken det hänvisas i något av dessa lagrum, inte får lämna en uppgift får inte höras som vittne om uppgiften utan att den myndighet, i vars verksamhet uppgiften har inhämtats, har gett sitt tillstånd.

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:453) och deras biträden samt auktoriserade patentombud och deras biträden såvitt avser patenträttsliga angelägenheter enligt 2 § 1 lagen (2010:1052) om auktorisation av patentombud, får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning anförtrots dem eller som de i samband därmed har erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Medlare enligt denna balk, lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder eller lagen (2011:860) om medling i vissa privaträttsliga tvister och deras biträden, får höras som vittnen om vad som anförtrots dem vid medlingen eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Den som till följd av 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:453) och deras biträden samt auktoriserade patentombud och deras biträden såvitt avser patenträttsliga angelägenheter enligt 2 § 1 lagen (2010:1052) om auktorisation av patentombud, får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning anförtrots dem eller som de i samband därmed har erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Medlare enligt denna balk, 6 kap. 18 a § föräldrabalken, lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder eller lagen (2011:860) om medling i vissa privaträttsliga tvister och deras biträden, får höras som vittnen om vad som anförtrots dem vid medlingen eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det. Den som till följd av 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det

förmån sekretessen gäller är medgivet i lag eller den till vars
samtycker till det. förmån sekretessen gäller
samtycker till det.

Prop. 2020/21:150
Bilaga 4

Rättegångsombud, biträden eller försvarare får höras som vittnen om vad som anförtrots dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det.

Trots det som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. advokater och deras biträden, dock inte försvarare, i mål angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år,

2. andra än försvarare och advokater samt deras biträden i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen, och

3. den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen i mål enligt 5 kap. 2 § eller 6 kap. 6, 13 eller 14 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Den som är präst inom ett trossamfund eller den som i ett sådant samfund har motsvarande ställning får inte höras som vittne om något som han eller hon har erfarit under bikt eller enskild själavård.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen får höras som vittne om förhållanden som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i 3 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen.

Om någon enligt det som sägs i denna paragraf inte får höras som vittne om ett visst förhållande, får vittnesförhör inte heller äga rum med den som under tystnadsplikt biträtt med tolkning eller översättning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

2.6 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs i fråga om offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

dels att 36 kap. 8 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 36 kap. 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

3 a §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, som en part har lämnat till en medlare eller ett biträde till denne i ett mål där medlare utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken, om parten har gjort förbehåll om det.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

8 §¹

Den tystnadsplikt som följer av 3 § första och andra styckena samt 6 § första stycket 1 inskränker rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Den tystnadsplikt som följer av 3 § första och andra styckena, 3 a § samt 6 § första stycket 1 inskränker rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Den tystnadsplikt som följer av 7 § inskränker rätten att meddela och offentliggöra uppgifter, när det är fråga om uppgift som hänför sig till ett ärende om annat än ekonomiskt bistånd till enskild.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2021-02-25

Närvarande: F.d. justitieråden Eskil Nord och Göran Lambertz samt justitierådet Inga-Lill Askersjö

Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister

Enligt en lagrådsremiss den 11 februari 2021 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i äktenskapsbalken,
3. lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453),
4. lag om informationssamtal,
5. lag om ändring i rättegångsbalken,
6. lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunniga Klara Högström, biträdd av hyresrådet Anna-Karin Larsson.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Allmänt

I lagrådsremissen lämnas förslag som främst syftar till att stärka barnrättsperspektivet i vårdnadsprocessen, skapa bättre förutsättningar för föräldrar att nå samförståndslösningar och stärka skyddet för barn som riskerar att fara illa. Det föreslås en ny lag om s.k. informationssamtal och ett flertal ändringar i främst föräldrabalken. Förslagen bygger i huvudsak på betänkandet *Se barnet* av 2014 års vårdnadsutredning (SOU 2017:6).

De förslag som lämnas framstår som omsorgsfullt beredda och i huvudsak väl genomarbetade. Några förslag föranleder dock betydande tillämpningsproblem, och på någon punkt kan invändningar resas mot lagstiftningsmetoden. Det gäller främst författningskommentaren till den nya bestämmelsen i 6 kap. 2 b § föräldrabalken, där man med viss rätt kan tala om ”lagstiftning genom motiv”.

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap. 2 a §

Paragrafen är den kanske allra mest centrala i tvister om vårdnad, boende och umgänge. Det stadgas i första stycket att barnets bästa ska vara avgörande och i andra stycket att man vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska fästa avseende särskilt vid dels risken för att barnet eller någon annan i familjen far illa, dels barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Tredje stycket, om beaktande av barnets vilja, föreslås tas in i en ny 2 b § och göras om något.

Den förändringen föreslås i första stycket att barnets bästa ska vara avgörande ”för alla *frågor* om vårdnad, boende och umgänge” mot dagens

”för alla *beslut* om vårdnad, boende och umgänge”. Skälet till att ordet *beslut* ersätts med frågor uppges vara att ordalydelsen härigenom står i överensstämmelse med ordalydelsen i Barnkonventionen, som i artikel 3.1 stadgar att barnets bästa ska beaktas vid alla *åtgärder* som rör barn.

I författningskommentaren illustreras effekterna av lagändringen främst genom detta uttalande: ”Även i olika frågor som uppkommer under en domstolsprocess ska barnets bästa beaktas och vara avgörande. Barnets bästa kan t.ex. vara avgörande för när en förhandling i ett mål ska hållas eller ställas in, eller för att avgöra lämplig tidpunkt för att meddela ett beslut eller en dom i ett mål eller ärende.”

Uttalandet väcker två frågor. Den ena gäller omfattningen av begreppet ”barnets bästa”, den andra innebörden av uttrycket ”frågor om vårdnad, boende och umgänge”.

Vad först gäller ”barnets bästa” går det inte att slå fast en gång för alla vad som ryms i begreppet. Det är omdiskuterat och i någon mån omstritt (se Barnkonventionsutredningens betänkande SOU 2020:63 s. 187 ff.). FN:s barnrättskommitté har dock rekommenderat att man använder sig av en icke uttömmande lista med faktorer som ingår och som kan användas vid en bedömning av barnets bästa. Kommittén nämner därvid barnets åsikter, barnets identitet, bevarandet av familjemiljön och upprätthållande av relationer, omsorg om barnet och barnets skydd och säkerhet, utsatta situationer, barnets rätt till hälsa och barnets rätt till utbildning.

När det så gäller uttrycket ”frågor om vårdnad, boende och umgänge” måste det enligt Lagrådets uppfattning ifrågasättas om det rimligen kan anses omfatta exempelvis datum för en förhandling och tidpunkten för att meddela ett beslut eller en dom.

Utifrån dessa utgångspunkter kan det enligt Lagrådets mening diskuteras om det finns stöd i lagtexten för det nämnda uttalandet i författningskommentaren. I varje fall måste det ifrågasättas om inte uttalandet i alltför hög grad betonar kortsiktiga faktorer som i grunden har påtagligt liten betydelse för barnet. Det kan ligga en fara i att framhålla sådana faktorer på bekostnad av det som rör barnets bästa på ett mycket mer grundläggande sätt. Det är viktigt att domstolens uppmärksamhet kan riktas främst mot sådant som har betydelse för prövningen i sak.

Författningskommentaren till ändringen i 2 a § är kortfattad, och det angivna uttalandet får därigenom en central betydelse. Enligt Lagrådets mening skulle tillämpningen underlättas om kommentaren byggs ut något i syfte att ge en mer nyanserad och bättre bild av lagändringens betydelse.

6 kap. 2 b §

Enligt paragrafens första stycke ska barnet få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Barnets åsikter ska enligt andra stycket tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

I författningskommentaren framträder, som nämnts inledningsvis, ett problem med ”lagstiftning genom motiv”. Det råder i allt väsentligt enighet om den grundläggande principen att motivuttalanden ska ha täckning i lagtexten (se bl.a. RÅ 2004 ref. 79 och RÅ 2004 ref. 131 samt Marianne Eliason i SvJT 2004 s. 291 ff. med hänvisningar till bl.a. RÅ 1997 ref. 18 och Johan Munck i Juridisk Publikation 2014 s. 199 ff. med

hänvisning till NJA 2005 s. 738). Detta krav på täckning tillgodoses enligt Lagrådets mening inte helt i kommentaren till den aktuella paragrafen.

Lagtexten i första stycket innehåller den allmänt hållna föreskriften ”Barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge”.

Författningskommentaren till bestämmelsen är mycket specifik och dessutom ibland, med hänsyn till lagtextens innehåll, alltför långtgående. Ett exempel finns i kommentarens andra stycke: ”Barnets rätt att få information och att komma till tals i frågor om vårdnad, boende och umgänge – rätten till delaktighet – gäller i samtliga de frågor som är föremål för prövning, men även i frågor som hur förfarandet ska gå till, vad förfarandet kan komma att innebära för barnet och hur barnets rätt till delaktighet ska tillgodoses.” För en domstol inställer sig frågan om lagens krav är uppfyllt om det klagas i målet att barnet har fått information om exempelvis tvisten och dess innebörd, föräldrarnas inställning och vilka alternativ som finns, men inte om exempelvis tidpunkten för huvudförhandlingen, gången vid förhandlingen eller möjligheten för domstolen att meddela ett interimistiskt beslut. Lagtexten ger närmast intrycket att informationskravet i ett sådant fall har uppfyllts, medan författningskommentaren tydligt talar för motsatsen. Om kravet inte anses uppfyllt är frågan för domstolen vilken konsekvensen blir av detta.

Ytterligare ett exempel finns i inledningen till det därpå följande stycket: ”Barnet måste vidare få information om hur dess åsikter har beaktats och vad domstolen har beslutat.” Om det exempelvis efter överklagande framkommer att någon sådan information inte lämnats blir frågan om någon brutit mot lagen, vem som i så fall har gjort det och vilka konsekvenserna ska bli.

Liknande problem uppkommer vid en prövning av om exempelvis uttalanden som de följande har hörtsammats. ”Barnet bör även ges information om socialnämndens roll och varför ett samtal med barnet hålls. Informationen ska inte enbart omfatta faktauppgifter, utan även t.ex. information om hur uppgifterna som barnet lämnar kommer att användas.” – ”Föräldrarna bör uppmärksammas på vikten av att information förmedlas på ett sätt som är till barnets bästa. Om en av föräldrarna bedöms ha bättre förmåga att förmedla informationen till barnet, kan det vara en faktor som domstolen behöver beakta när tidpunkten för domstolens avgörande bestäms (jfr 2 a §).” – ”Barnet ska ges förutsättningar att vara delaktigt och barnet ska skyddas i sitt deltagande, inte skyddas genom att hindras från delaktighet.” – ”Barnet är aldrig skyldigt att framföra sina åsikter, utan ska ges möjlighet att göra det.” – ”Med hänsyn till principen om barnets bästa är det angeläget att barnets åsikter *klargörs*.” (Lagrådets kursivering).

De citerade uttalandena synes vara exempel på att regeringen velat styra inte bara rättstillämpningen utan även den praktiska tillämpningen på ett sätt som måste anses olämpligt. Uttalanden som de citerade förekommer inte sällan i den allmänna motiveringen i lagstiftningsärenden, när lagstiftaren resonerar sig fram till hur lagen bör se ut, men de bör inte användas för att genom författningskommentaren styra den tillämpning som domstolar och myndigheter ska svara för.

Eftersom krav på sådan information som enligt uttalandena bör ges till barnet får anses delvis sakna täckning vid en naturlig läsning av lagtexten bör den preciseras om avsikten är att dessa krav ska ställas.

Enligt Lagrådets mening är detta dock inte en lämplig väg. Det bör därvid noteras att Barnkonventionens krav är något mer begränsade än i 2 b §. I artikel 12.1 stadgas: ”Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet.” Kravet gäller alltså bara ”barn som är i stånd att bilda egna åsikter”, medan lagrådsremissens förslag gäller alla barn. Konventionens krav att barnet ska tillförsäkras en rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör det kan vidare knappast innefatta så långtgående krav på information som sägs i författningskommentaren. Inget i den analys som görs i Barnkonventionsutredningens betänkande Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63, se särskilt s. 527 ff.) tyder t.ex. på det.

Det finns inget hinder mot mer långtgående krav i föräldrabalken. Men lagtexten måste kunna förstås så som den är skriven. Omfattar informationsskyldigheten formellt vissa mottagare som den inte rimligen kan vara avsedd för, bör författningskommentaren klargöra att en bestämmelse av detta slag inte bör läsas bokstavligt utan på ett sätt som framstår som naturligt. En svårighet i detta fall är emellertid att ett motivuttalande av den arten inte låter sig förenas med de kommentarer i lagrådsremissen som nämnts ovan.

Enligt Lagrådets mening bör det framgå att kravet på information och inhämtande av åsikter ska läsas så som nyss sagts och att avsikten därmed är att kravet ska tillämpas så att det anpassas till barnets ålder och mognad. Det betyder att lagtexten i första stycket bör antingen preciseras något eller förses med ett motivuttalande med ungefär angivet innehåll.

Av betydelse vid tillämpningen av 2 b § är slutligen det som sägs i vissa andra bestämmelser i 6 kap. föräldrabalken. I 19 § fjärde stycket sägs sålunda att den som utför en utredning om vårdnad, boende och/eller umgänge ska höra barnet och redovisa barnets åsikter för rätten ”om det inte är olämpligt”. I 20 § sägs på motsvarande sätt att socialnämnden innan den lämnar upplysningar till rätten ska höra föräldrarna och barnen ”om det inte är olämpligt”. Sambandet mellan dessa bestämmelser och 2 b § första stycket bör klargöras i författningskommentaren. Lagrådet återkommer till den saken med anledning av 19 och 20 §§ nedan.

6 kap. 10 d §

Genom förslaget i denna nya paragraf skapas en möjlighet att i vissa situationer förordna en tillfällig vårdnadshavare för ett barn. Det ska kunna ske om det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare men det saknas en lämplig person, och om det dessutom finns särskilda skäl. En tillfällig vårdnadshavare ska förordnas endast om den faktiska vården om barnet är tillgodosedd. Enligt andra stycket ska en tillfällig vårdnadshavare vara, på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt, särskilt lämplig för uppdraget.

Som exempel på situationer då en tillfällig vårdnadshavare kan behövas nämns i lagrådsremissen att det har förekommit dödligt eller annars mycket allvarligt våld inom familjen. Den tillfälliga vårdnadshavaren ska kunna vidta sådana åtgärder för barnets räkning som är nödvändiga i den

situation som har uppstått. Det kan enligt remissen många gånger vara lämpligt att förordna en advokat eller biträdande jurist, som är målsägandebiträde eller särskild företrädare för barnet, även till tillfällig vårdnadshavare.

Bestämmelsen i första stycket sista meningen, om att en tillfällig vårdnadshavare får förordnas endast om den faktiska vården om barnet är tillgodosedd, ska enligt författningskommentaren ses mot bakgrund av det angelägna i att barnet först och främst får sitt behov av fysisk trygghet och omvårdnad tillgodosett. Lagrådet har ingen invändning mot bedömningen att den faktiska vården normalt är viktigast. Att socialnämnden har att prioritera att den blir tillgodosedd framgår av annan lagstiftning. Det ter sig dock egendomligt att av den anledningen göra tillgodoseendet av den faktiska vården till ett villkor. Om i ett enskilt fall behovet är stort av en vårdnadshavare bör en sådan kunna utses även om den faktiska vården bedöms kunna ordnas t.ex. först om några dagar. Lagrådet föreslår att bestämmelsen får utgå eller, om det bedöms nödvändigt med en särskild bestämmelse om den faktiska vården, att sådan vård inte görs till en förutsättning för att en tillfällig vårdnadshavare ska kunna utses.

Av författningskommentaren framgår att regeringen i första hand tänker sig en jurist som tillfällig vårdnadshavare. Men lämplighetskraven utesluter inte, sägs det, att någon med annan yrkesbakgrund utses. Det stycke där saken avhandlas avslutas med meningen ”Också en familjehemsförälder skulle i vissa fall kunna komma i fråga”.

Lagrådet ifrågasätter om inte förslagets inriktning på jurister är alltför snäv. De åtgärder som en vårdnadshavare behöver vidta lär ofta vara sådana att de lika gärna kan omhändertas av en kunnig familjehemsförälder som av en jurist.

Lagrådet lämnar öppet om den sistnämnda synpunkten medför att kravet i andra stycket att personen ska vara inte bara lämplig utan ”särskilt” lämplig kan slopas. Att kravet på en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 10 a § är ”lämpad” – utan förstärkning – kan tala för detta.

I första stycket bör efter orden ”Om det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn, men det saknas en lämplig person att förordna” läggas till ”för det ändamålet”. Därigenom markeras att den lämplighet som avses där är att det vid tillfället inte finns någon lämplig person som kan förordnas annat än tillfälligt. Bestämmelsen tar alltså inte sikte på den typ av lämplighet som avses i andra stycket.

6 kap. 17 c § andra stycket

Paragrafen anger i första stycket att en förutsättning för att rätten ska få ta upp ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge till prövning är att den som framställer yrkandet har deltagit i ett informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen. Andra stycket innehåller ett undantag från denna förutsättning, nämligen om det finns särskilda skäl att ta upp ett yrkande som ”annars omfattas av kravet på deltagande”. Det är otydligt vad ordet ”annars” syftar på och bestämmelsen är omständligt formulerad.

Lagrådet föreslår att andra stycket ges följande lydelse.

Ett yrkande som enligt första stycket inte får tas upp till prövning får ändå prövas om det finns särskilda skäl.

6 kap. 19 och 20 §§

I 19 § finns bestämmelser om utredning av frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det tillägget görs, i tredje stycket, att den tid som bestäms för en sådan utredning inte får sättas längre än fyra månader. I 20 § finns bestämmelser om interimistiska beslut och om upplysningar som rätten kan inhämta från socialnämnden innan sådana beslut fattas. Enligt 19 § ska den som utför utredningen om det *inte är olämpligt* höra barnet och redovisa barnets åsikter för rätten samt lämna förslag till beslut. Enligt 20 § ska socialnämnden, på ungefär motsvarande sätt, om det *inte är olämpligt* höra föräldrarna och barnet.

De sistnämnda anvisningarna om hörande av barnet och redovisning av barnets åsikter får en ny inramning och därmed delvis ny innebörd genom den nya bestämmelsen i 2 b § om att barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Som sagts ovan angående den paragrafen bör sambandet mellan å ena sidan föreskrifterna i 19 och 20 §§ och å andra sidan 2 b § första stycket klargöras i författningskommentaren. Det gäller inte minst med anledning av att det i 19 och 20 §§ finns ett undantag från kravet på barnets hörande i fall då det är "olämpligt". Något motsvarande undantag gäller inte enligt 2 b §.

Relationen mellan de nämnda bestämmelserna torde vara att 19 och 20 §§ utgör speciallag i förhållande till den mer allmänna bestämmelsen i 2 b § första stycket, vilket innebär att undantaget för "olämpligt" gäller trots att det inte finns i den sistnämnda bestämmelsen. Det är okomplicerat. Mera komplicerat kan det vara att vid tillämpningen av 19 och 20 §§ ändå ta viss hänsyn till den nya bestämmelsen i 2 a §. Den nya bestämmelsen torde, för att inte förlora sin betydelse i de viktiga situationer som regleras i 19 och 20 §§, fordra visst sådant hänsynstagande. En erinran om detta bör enligt Lagrådets mening tas in i författningskommentaren till 19 och 20 §§.

Förslaget till lag om informationssamtal

Det rubricerade lagförslaget avser en lag om s.k. informationssamtal. Detta slags samtal är något nytt och något annat än de samarbetsamtal som avses i 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (se 6 kap. 18 § föräldrabalken). Lagen reglerar förfarandet hos socialnämnden och också vilken socialnämnd som är ansvarig för att samtalen kan hållas.

1 §

I 1 § anges att lagen gäller för informationssamtalen. Det framgår emellertid först i 3 § att socialnämndens skyldighet att erbjuda samtalen är beroende av att en förälder begär ett samtal. Det är alltså vid den tidpunkt då någon av föräldrarna begär ett samtal som socialnämndens ansvar för att erbjuda samtal inträder.

Enligt Lagrådets mening är denna omständighet av så central betydelse för tillämpningen av lagen att den bör anges redan i 1 §, som ett andra stycke.

Lagrådet föreslår att 1 § tillförs ett andra stycke av följande lydelse.

Lagförslaget innehåller inte någon reglering som ger socialnämnden möjlighet att neka föräldrarna informationssamtal. Vid föredragningen har upplysts att den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 17 c § föräldrabalken har bedömts medföra att det sannolikt inte behövs någon sådan reglering. För att ett yrkande om vårdnad, boende eller umgänge ska få tas upp till prövning i domstol krävs enligt bestämmelsen att ett informationssamtal har ägt rum högst ett år dessförinnan. Någon större risk för att samtalen skulle kunna komma att begäras mer än högst en gång per år har därför inte ansetts föreligga.

Bestämmelsen i föräldrabalken hindrar emellertid inte att socialnämnden – om en obstruerande förälder gång på gång begär informationssamtal – varje gång måste erbjuda samtal. Inte heller har nämnden någon möjlighet att neka informationssamtal i de fall ett sådant samtal av någon annan anledning uppenbarligen inte skulle gynna vare sig föräldrarna eller barnet. Mot den bakgrunden ifrågasätter Lagrådet om inte en möjlighet för socialnämnderna att under vissa förutsättningar neka samtal borde övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

2 §

Paragrafen reglerar vilken kommun som ska ansvara för att samtalen kan hållas. Ansvaret varierar beroende av olika omständigheter. Några av dem har att göra med var barnet är folkbokfört (första stycket), vad som gäller om det kan antas råda sekretess kring den uppgiften eller för uppgifter som behövs för att avgöra var föräldrarna är folkbokförda (andra stycket) samt vad som gäller om barnet inte är folkbokfört i landet och en förälders uppgifter är sekretessbelagda och den andra föräldern inte är folkbokförd här i landet (tredje stycket).

Det är alltså omfattande och komplexa situationer som regleras i en enda paragraf, vilket gör den svårläst. Lagrådet föreslår att den delas upp i tre paragrafer.

3 §

3 § första stycket innehåller en regel av innebörd att socialnämndens ansvar utlöses av ett yrkande från en förälder. Som Lagrådet nyss föreslagit bör den regeln finnas i 1 §. Återstående stycke gäller den frist inom vilken samtal ska hållas.

4 §

Av paragrafens lydelse framgår inte tydligt om den riktar sig till föräldrarna eller socialnämnden. Avsikten är dock att paragrafen ska reglera vad som åligger socialnämnden. Utgångspunkten är att nämnden ska erbjuda ett gemensamt samtal. Men om det finns särskilda skäl för det får nämnden i stället erbjuda enskilda samtal och sådana ska alltid hållas om någon av föräldrarna begär det.

Innebörden är alltså att det är socialnämndens ansvar och att det också är nämnden som avgör om det finns särskilda skäl för att avvika från utgångspunkten och i stället erbjuda enskilda samtal. Men också föräldrarna har en möjlighet att begära att enskilda samtal hålls. Reglerna

måste anses innebära att båda föräldrarna ska erbjudas enskilda samtal såväl om båda begär detta som om endast en av dem gör det.

Paragrafen bör omformuleras så att det blir tydligt att den innehåller handlingsregler för socialnämnden. Den kan förslagsvis ges följande lydelse.

Socialnämnden ska erbjuda föräldrarna ett gemensamt informationssamtal. Om det finns särskilda skäl för det, får socialnämnden i stället erbjuda föräldrarna enskilda samtal.

Om någon av föräldrarna begär det ska socialnämnden erbjuda var och en av dem ett enskilt samtal.

Lagrådet noterar att det i författningskommentaren (s. 160) anges utan någon närmare förklaring att barn inte ska delta i samtalen. Kommentaren ger upphov till ett antal frågor. Vad gäller t.ex. om föräldrarna vill att barnet ska delta i samtalet? Ska även äldre barn som vill delta i samtalet nekas? Hur förhåller sig skrivningen till bestämmelsen om barnets rätt till information och möjlighet att framföra sina åsikter i 6 kap. 2 b § föräldrabalken? Dessa frågeställningar bör beröras i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

6 § 1

Paragrafen anger att socialnämnden ska utfärda ett intyg till en förälder som har deltagit i ett informationssamtal. Intyget ska innehålla vissa uppgifter, men inte något om samtalets innehåll. I punkt 1 sägs att intyget ska innehålla uppgifter om ”föräldrarna”, vilket med hänsyn inte minst till integritetsaspekten är ett alltför vitt och oprecist uttryck. Vid föredragningen har förklarats att det som avses är uppgifter som gör att föräldrarna kan identifieras.

Lagrådet föreslår att den ifrågavarande punkten preciseras till att avse föräldrarnas namn och person- eller samordningsnummer.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 18 mars 2021

Närvarande: statsminister Löfven, ordförande, och statsråden Johansson, Baylan, Hultqvist, Andersson, Damberg, Shekarabi, Ygeman, Linde, Ekström, Eneroth, Dahlgren, Nilsson, Ernkrans, Lindhagen, Lind, Hallberg, Nordmark, Micko, Stenevi

Föredragande: statsrådet Johansson

Regeringen beslutar proposition 2020/21:150 Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister